

Surányi Miklós

**A trianoni páva
Galeotto Marzio
Húsvét Szent Ilonán**

A novellákat válogatta és a szöveget gondozta Mátis Livia

TARTALOM

A trianoni páva

- 1 Szküllá és Kharübdisz
- 2 A domoszlói remete
- 3 Toronyiránt
- 4 A trianoni páva
- 5 A délibáb
- 6 Az élet hídja
- 7 Byron léptei nyomán
- 8 A Nobile
- 9 Az életen túl
- 10 Léda leánya
- 11 Intermezzo
- 12 Jó éjszakát, Párizs!
- 13 Két lépés
- 14 A láthatatlan kvadrigán
- 15 Farnese Júlia
- 16 Szeretlek

Galeotto Marzio

Húsvét Szent Ilonán

A fájdalom embere
A féreg
A pénz
A gyűrű
Hódító Vilmos
A windsori víg nők
A barbár
A zöld dragonyosok
Jéna
Werther
Húsvét Szent Ilonán
A siracusai asszony
Az ördög
A sátán halála
A Madonna inge
A fanfár
Theodora

A trianoni páva

1

Szküllä és Kharübdisz

Domoszlai György magyar testőr levelet írt Bécsből - bátyjának, Domoszlai Farkas kvietált huszárkapitánynak Domoszlóra. ...Az olasz balett - írta György - mindennél szebb a világon, szebb talán még magánál a szerelemnél is. Vagy jobban mondva még a szerelem is szebb a balettben, amelyet rendesen opera buffa előz meg, és el sem képzeled, bátyám, milyen nagy-szerűen adja a *Sevillai borbély* Rosináját Madame Garcia, és hogy Ronconi milyen isteni borbély. Marini, Poggi, Catalani, Elssler Fanny, ó, szeretett édes bátyám, Farkas, mint sajnálak, hogy ez isteni gyönyörűségekben nincsen most részed... pedig ki is néztem a számodra egy ballerina assolutát - feketét, ragyogót, hajlékonyat és bársonyos érintésűt -, de mivel Domoszló olyan messze van, és te olyan vastag falat építettél magad és a külvilág közé, hát inkább magam csinálom körülötte a kurt, hogy a családban maradjon. Mert most minden gárdista hűtlen lett egy kicsit a Práter-beli sétatartik és a schönbrunni holdvilágos éjszakák királynőjéhez, s akit Aphrodité, mindenekelőtt való Anyánk csak egy cseppet szeret, az vasárnaponként az ő kis assolutáját Dornbachba vagy Heiligenstadtba röpíti, ahol mezei virágok között, vadgesztenyefák árnyékában egy hárfa halk pengését hallgatják, mint bőbeszédű vén duenna fecsegését a szerelemtől. De mondhatom, üdvös dolog, ha a vadgesztenyefák árnyékában nem felejt el az ember egy meleg prémes bundát maga alá teríteni, mert a heiligenstadti esték még augusztusban is nagyon hidegek, és én majdnem komolyan belehaltam egy ilyen érzelmes hárfa-romantikába. Tüdőgyulladást kaptam, édes bátyám, Farkas, és egy hónapig Isten irgalmában, félig a másvilágon voltam, pedig nem szégyenlem bevallani, hogy még csak ezután szeretném megismerni az életet. E tüdőgyulladás, amely - az olasz balettről nem is szólván - Redwitz grófnő dejeuner dansantjai, Miss Beata, az englische Reuterin, a hietzingi borkóstolás, szóval az élet minden értelme előtt bezárta előttem az ajtót, sajnos, még egészen speciális, egyedül engem s talán kissé téged is érdeklő tragikus epizódokkal járt.

De kedves bátyám, engedd meg, hogy sorjába szedjem az eseményeket, amelyek emléke most - még mindig van egy kis lázam - oly vad iramban rohanja meg a lelkemet, mint a hitelezők a kilépő gárdistát, akinek letelvén a három esztendeje, kineveztetését várja egy olaszországi garnizonba, ahová magával viszi egy reünio emlékét Esterházy hercegnőtől és egy kövér sörgyáros leányát Lerchenfeldből. Igen, talán Pálffy grófnőnek, esetleg a toszkánai hercegnek vagy kinek a bálján ismerkedtem meg báró Dietrich leányával, akinek tizennégy millió a hozománya. Ezen a pénzen, azt hiszem, egész Heves vármegyét meg lehetne venni, beleértve a jó egri minoritákat is, pedig azok ugyancsak drágán mérik a mennyországot. Ennek a Dietrich Charlotte-nak az unokanővére La Bouche Friderika marquise - de ez talán már nem is érdekel téged, kedves jó Farkasom.

La Bouche Friderika... csak úgy véletlenül jött éppen tollamra ez a név, mert egy hónapig itthon, a medvebőrrel betakart lócán feküdve, sok minden csodálatos dolog történt velem, amiről ha derék háziasszonyom, Frau Reding esküvel nem tanúskodnék, magam is azt hinném, hogy lázban született fantazmagória. De Frau Reding hatvanesztendő, szavahihető hölgy, egy fiákeres özvegye, egy fiákeresé, aki nemrég még Auersperg hercegnőt hordozta inkognitóban, így tehát félig-meddig az udvarhoz tartozik. Frau Reding - akinek a lelke és főköttője fehér, mint a hó - még jól emlékszik Mozartra, annál az egyszerű oknál fogva,

merthogy fiatal korában ő e derék muzsikusként mosónője volt, és néha egész éjszaka nála vasalta a gallérokat. Művészet, rang és szerelem, szóval az élet legarisztokratikusabb három misztériuma kísérte az életet keresztül Frau Redinget, aki csak nagy rábeszélésre engedte meg, hogy betegágyamnál nők is meglátogathassanak. Mert arról van szó, hogy egy hónapig beteg voltam, s ezalatt nők is megjelentek az ágyam fölött. Te, kedves bátyám, aki tíz éve haragszol Bécsre, és szándékosan és fájdalommal kerülöd - mint ahogy az ember elkerüli régi és bűnös szeretőjét -, nem is képzeled, hogy milyenek a mi Fanny Lewald és Hahn-Hahn Ida grófnő regényein nevelkedett ifjú dámáink, akik struccotlás boáiban vagy turbános főkötőben kiszívják a szívükből a szerelmet, mint a rózsából a hímport a méh. És hogy mily kegyetlenek és mily önzők a szerelemben, mily odaadók és öntudatosak, mily számítók és mily zabolátlanok, ezt csak én tudom, és Frau Reding tudja, aki mindennap egy zsebkendőt sír tele azzal a borzasztó sejtelemmel, hogy talán már nincsenek is szüzek ezen a világon. Pedig vannak, édes bátyám, habár kissé felvilágosultak, kissé túlértek, kissé egzaltáltak, de az bizonyos, hogy La Bouche Friderika marquise, gróf Geiser altábornagy mostohaleánya, akiről ha éppen akarod, bővebben is írhatok most unalmamban és betegségemben, a világ legszebb spanyol táncosnője volna, ha véletlenül nem születik francia marquise-nak és két vagy hány millió forint örökösének. Itt, Bécsben mindenki elragadtatással beszél Friderika marquise eszességéről, jártasságáról minden szép és nemes tudományokban, csillagászatban és műkedvelő színjátszásban, lovaglásban, vívásban, orvosi mesterségben, képek, szobrok és antikvitások ismeretében, táncban és versírásban, politikában és szerelemben, de én őszintén megvallom, a női lélek legszebb tulajdonságának, minden lelki szépség koronájának a finom lábakat, a szép termetet, a hamvas és rugalmas kebleket tartom, s ebben Friderika bizonyára utolérhetetlen. Ha karcsú és telt körvonalait megpillantod, rögtön tisztában vagy vele, hogy a legszellemesebb és legműveltebb hölggyel van dolgod, a legszellemesebbel és legcsodálatosabbal mindazok között, akiket két nagy birodalom - Szent Lajosé és Habsburgi Rudolfé - évszázadok óta produkálni képes lehetett.

Mindez csak véletlenül jutott eszembe, s csak mellékesen akartam megjegyezni, annál a véletlennél fogva, hogy mielőtt még a heiligenstadti öreg gesztenyefák susogásába belebetegedtem volna, Lichnowszky herceg estélyén, magunkat egy kissé félrevonván a melléktermek egyikébe, a szép Frici fekete szemének hipnotizáló tekintetétől eszemet veszítve, megkérdeztem tőle, hogy akar-e a feleségem lenni. Hidd meg, kedves bátyám, hogy tréfa volt az egész. Tréfa volt, mert Frici az ő altábornagy apjával, a La Bouche-ok orléans-i vonatkozásaival, meg a maga millióival - amelyeknek kamatait az itteni Rothschild alig győzi előre fizetni, olyan pontosan szétszórja azt az ő rózsaszínű, puha, de erős kis tigriskeze - nem mehet feleségül egy szegény magyar nemeshez anélkül, hogy vagy ő, vagy a magyar, vagy mind a ketten el nem veszítették légyen az elméjüket. De végre és legfőképpen tréfa volt az egész azért, mert én már ezelőtt két hónappal a Redoutban, ahol Lanner József zenekara éppen egy minden józanság ellen kitalált új valcert játszott - kedves bátyám, légy szíves megírni, Pesten van-e már egy valamirevaló polgári zenekar? -, tehát egy a kék Dunáról szóló új valcer hatása alatt, megkértem a kezét Vestenholtz Annie-nak, akinek a szeme olyan kék, mint a Duna hullámai szép, holdvilágos nyári éjszakán. Annie egy császári tanácsos leánya, aki egyszer, egy Práter-béli esti sétán hogyan, a jó Isten tudja, elmaradt az apja, Vetter von Vestenholtz Sebastian oldala mellől, s velem éjfélig barangolt a Schossen-negyed girbegörbe utcái között. Esküszöm, hogy az apró katona- és diákhotelek egyikébe sem bújunk el, az öreg, nagy erkélyes, utcára könyöklő házak boltívei alá se húzódtunk, csak mentünk, mentünk, reszketve a fáradtságtól, a bűntudattól és a szerelmi eksztázistól, de nem is csókoltuk meg egymást, csak a szemükből peregtek a könnyek... és mentünk, míg visszajutottunk az egyetem elé, s beleülvén egy fiákerbe, ájultan a gyönyörűségtől és szenvedéstől, megvallottuk egymásnak, hogy nem érdemes élni.

Ugye édes bátyám, természetesnek találod, hogy megkértem a kezét, bár a kis Annie még csak tizenöt éves, és Vetter von Vestenholtz császári tanácsos gyűlöli a magyarokat. Hiába beszélsz, édes bátyám, Farkas, te is így tettél volna az én helyemben, bár a Práterben való eltévedés egész véletlenül történt, és csókolózásnál tovább nem mertünk menni a szerelemben, mi ketten, két gyáva és ijedt gyermek. Ilyenkor egy férfiú, aki magyar, akinek kard van az oldalán, s aki igényt tart a chevalier címre, egy pillanatig sem habozhat, hogy kezét nyújtsa a kompromittált leánykának. Hogy aztán, amire szintén egy pillanatig sem gondoltam, Vetter von Vestenholtz nemcsak hogy nem ellenezte a házasságot, de halálos meglepetésemre még ki is jelentette, hogy egyúttal ki fog békülni Magyarországgal - ez már tőlem független sorstényezők beavatkozása volt, amiért én nem vállalhatom a felelősséget, így rendelték ezt az istenek.

Hanem ha a bajok egyenkint is súlyosak és zordak, együtt és egymásra való hatásukban egyenesen elviselhetetlenek. Mert ugye, megállapítottad már, édes bátyám, Farkas, hogy a szituáció a következő: megkértem először Vestenholtz Annie kezét (tizenöt éves), és ő menyasszonyom lett, és az apja megbocsátott Magyarországnak. Másodszor megkérdeztem La Bouche marquise-t, hogy hajlandó volna-e egy szegény Heves megyei köznemes, Domoszlay György, ez idő szerint gárdista, két hónap múlva hadnagy a Wasa-huszároknál, szóval szerény jómagam imádott felesége lenni?

- Igen.

Ez volt Frici marquise válasza, és nekem majd szétrepedt a dolmányom a szívem dobogásától. La Bouche Friderika marquise az én feleségem, ez a gondolat olyan erős csapást mért az agyamra, hogy először féltem a megbolondulástól a nagy öröm miatt, aztán féltem a gutaütéstől az ijedtség miatt. Mert hát egy meg egy az kettő, eszerint, szentséges Isten, nekem két menyasszonyom van. Ez pedig nemcsak kényelmetlen és pikáns helyzet, de minálunk, Bécsben, a polgári erkölcsök ez elefántcsontból való öreg tornyában, boldogult Mária Terézia óta s most Ferenc császár alatt még inkább, egyenesen kriminális jogeset. Igen, engem, ha ez kisül, megfosztanak tisztí kardomtól, a rangomtól, aztán megbélyegeznek, kiátkoznak, bezárnak - börtön vár reám, kedves, szeretett Farkasom, tömlöc, szégyen, rabság és becstelenség. Szegény édesanyánk szívét, ott fenn a mennyországban, hét tör járja által.

És hogy most egy hónapig beteg voltam, egyik napon Annie, a másik napon Frici látogatott meg, egy-egy szál rózsával és egy nyájas homlokcsókkal. Úgy jöttek-mentek, mint enyhe nyári délután, fényes égen apró fehér bárányszerű felhők, és Frau Reding mozarti finomságának és szerelmi tapintatának köszönheted, hogy ők ketten, Annie és Frici, egyetlenegyszer sem találkoztak beteg és szerencsétlen öcséd ágya fölött.

Látod, kedves bátyám, a dolog nem mindennapi módon komplikált, sőt úgy sejtem, hogy egyenesen megoldhatatlan. Többféle okból. Először azért, mert - bár amióta a lázam alábbhagyott, és elmém a jeges borogatások közül annyira-amennyire kiszabadult, mindig azon tépelődöm - nem tudom, hogy melyikről tudnék lemondani. Friderika marquise-nak túlságosan fekete a szeme és sűrű a szemöldöke. Édesanyánk - emlékszel? - gyermekkorunkban szenes vizet csinált, ha ilyen dáma a szemünkbe nézett. Annie pedig - hiszen mindössze tizenöt éves - kék szemével oly esdően és ijedten tud nézni... Istenem, bár akkor este a Práterben erősebben fogta volna apjának, Vetter von Vestenholtz tanácsosnak kezét.

Kedves bátyám! Szeretett édes jó Farkas testvérem! Meghalni nem nehéz egy magyar katonának, s a mi családjunkban már kisebb okok miatt is léket hasítottak egy-egy Domoszlaykoponyán. Azt hiszem, nem is veszed rossz néven, ha - mielőtt öcsédet, egyetlen Domoszlayvéredet lecsukná a bécsi policáj - Domoszlay György karabéllyal föbe lövi magát, és meghal.

Vagy kedves bátyám, ha ezt feleslegesnek találod, jöjj fel Bécsbe, nézd meg két menyasszonyomat, s ha egyik vagy másik megtetszenék, valamelyiket vedd el magadnak feleségül.

Megjegyzem, ez csak éppen hogy eszembe jutott. És ha már eszembe jutott, ne vedd rossz néven, hogy figyelmeztesselek Goethére, aki már borzasztó öreg, neked mindenesetre már édesapád lehetne, és mint hallom, egy tizenhétéves leányka szívét hódította meg. Egyébként a kor nem határoz, a kis Annie tizenöt esztendősen ugyan, de a lelke komoly és mély érzésű, és nagyszerűen beválnék a Domoszlay-kúria csendjébe és méltóságteljes nyugalmaiba. Goethe példája mutatja, hogy a fiatal, sőt gyermeketeg lányok a lehiggadt és férfias férfiakban keresik a szerelmet. Egyébként hidd el, az egész dolognak nem tulajdonítok fontosságot, és sajnálnám, ha ezzel neked szükségtelen gondot okoztam volna. Meghalok és vége. Neked azonban forró testvéri öleléssel jó egészséget és boldogságot kíván szerető öcséd

György

2

A domoszlói remete

Nem telt bele egy hónap, és Domoszlay Farkas János kvietált huszárkapitány (violaszínű dolmány) megkapta az öccse levelét. Bécsből egy udvari kurír vitte magával - titokban -, aki György úrfival bizalmas viszonyban lévén, fehér waffenrockja belső zsebében gondosan elrejtette ez ártatlan corpus delictit. A kurír Budán, a Krisztinavárosban átadta azt Ganz Edmund korcsmárosnak, aki vele évek óta ilyen levélcsempészési összeköttetésben állt. A krisztinavárosi korcsmárostól aztán báró Bemer Lászlóhoz került az írás, és báró Bemer császári postakocsin elvitte hazafelé, útközben leadván azt Gyöngyösön, ahonnan Domoszlay Farkas János stafetaliter hazavitette magának. Ilyen egyszerű és rövid dolog volt egy testvéri levélke kézbesítése Bécsből Domoszlóra, ha valaki nem szívelte, hogy Metternich ezerszemű cabinet noirja beleüsse burnótos orrát a maga családi titkaiba.

Domoszlay Farkas János tehát megkapta öccse levelét, amelynek egyik ideáról a másikra ugrándozó tartalma - a huszonöt éves emberek, ha ennek dacára még mindig elég fiatalok, néha nagyon rapszodikusak az írásban - eleinte jól megneveztette a táblalábíró urat. De a végén, az a pár sor a papír szélén, alulról fölfelé és keresztben, a két menyasszonyról és a halálról, Mária Teréziáról és a policájáról, hirtelen ráncba rántotta a homlokát. A fiú ez egyszer komoly ostobaságot csinált, és itt tenni kellene valamit.

Tenni!

Ebben az egy szóban benne volt minden sötét, nyugtalan aggodalom, benne volt az egész kínos perspektíva, ami György úrfi bécsi kalandjai nyomán a bátyja fáradt, bágyadt képzelete elé meredt. Tenni valamit! Ez volt az egyetlen gondolat, amely Domoszlay Farkasban komoly félelmeket ébresztett. Hiszen ő már vagy tíz esztendeje nem cselekedett semmit, legalábbis semmi olyat, ami férfias elhatározottságot, emberi ambíciót, szóval valami lelki energiát jelentett volna. Élt és nézegetett az életben, mint egy útszéli kereszt, amely lakodalmas meneteket, rablógyilkos cigánykaravánt és búzaszentelő körmenetet egyforma közönnyel bámul. A szíve olyan meleg, de olyan mozdulatlan volt, mint a nyári éjszakai levegő a sarjú felett.

Domoszlay Farkas Jánost - úgy látszott - ezen a világon semmi sem érdekli, még önmaga sem, még az édesanyja holttestével megszentelt drága domoszlói földje sem, sem a lovak, sem a kutya, sem a jobbágy leányok, akik pedig körülötte szépen és sűrűen nőttek fel, és szívesen

adták volna búzavirágillatú ártatlanságukat a földesúrnak. De ő mindenből éppen csak annyit kért, amennyi a csend és mozdulatlanság rendszerébe: az ő lusta semmittevésébe beleillett. Kétszer négy egyforma sárgát - mert ez hagyomány volt a Domoszlajaknál -, meg hogy ne kelljen szégyenkeznie, ha sedriára bemegy Eger városába. Néhány német vizslát, hogy legyen, akivel pár értelmes szót válthat az ember. És végül néha-néha megcsókolt egy rozmaringszagú béresleányt, mert szerette a tiszta gyolcs illatát és a piros, napszíttá, ruganyos bőr simaságát. A leányok nem kérték magukat, sőt büszkék és boldogok voltak, hogy megtiszteltetés érte a személyüket.

Melankóliás ember volt Farkas, mint abban az időben sokan, és méla, szomorú kedvét édesanyjától örökölte, aki német dáma volt, és aki, miután első gyermeke születése után tizenöt évvel még egy fiúnak - Györgynek - életet adott, egy reggel szépen lehunyta a szemét, és megszűnt köhögni. Mindössze egy évig köhögött szegényke, és ezalatt egy egész kecskenyáj csak neki adta a drága, zsíros tejet. Johann Wolfgang - a neve is olyan furcsa és idegen volt, de finom, fehér és mindig lázas mamája adta neki - négyéves kora óta német és francia kisaszonyok hideg kezét fogta, és így ballagott a gyermekévek virágoskertjében, szépen, rendesen simára gereblyézett utakon, hozzám ne nyúlj palánták között, grammatikai szabályokkal, mint tilalomfákkal és madárijesztőkkel teletűzdelt rokokó parkban, mígnem egy nap, sok kriptaszagú klasszikus auktor tudományával a fejében, filozófiára Egerbe került.

Egerben Lange tanár házában kapott kosztot, kvártélyt és privát órákat, és ez az Isten különös rendelése volt. Lange Heinrich tanár Hannoverből került Magyarországra, miután az 1819-iki határozatok ellen és a józan ész szabályai mellett Göttingában feltűnő módon állást foglalván, egy kicsit elküldték Spandauba. Itt két esztendeig üldögélt bójtben és bilincsekben, majd börtönéből megszökött, és Münchenben, Bécsben és Pesten néhány hónapig bujkálván, végül mint privát docens Egerben telepedett meg nejével és tizenöt éves leányával, Lisette-tel. Az öregedő professzor, aki Bentham híve volt a nemzetgazdaságban, és gyűlölte a Napóleon hulláján rágódó otromba angol-porosz zsarnokságot, a jezsuitákat és a francia legitimistákat, sokszor mondogatta tréfásan:

- Lange Henrik vagyok, az angol királyi család alattvalója, német állampolgár, francia hazafi. Magyarország örökös vendége...

És a kis, pápaszemes, sovány professzor szomorúan mosolygott hozzá, és titkon sokszor megsiratta a Rajna partján hagyott ifjúságát.

Itt élt Lange tanár úr családjában Domoszlay Farkas, és szorgalmasan szedte magába a tudományokat. Ahogy maga később sokszor mondta, itt tanulta meg - persze deákul -, hogy melyik fejedelem mikor kezdett uralkodni, és mikor halt meg alattvalóinak lelkes örömeire. Hogy mi az a horror vacui, hogy mit kell érteni calculus differentialis alatt, hogy a görög bölcséktől kezdve napjainkig kik bántották leginkább a józan emberi elmét, és végezetül itt ijesztgette naponta őt és sok más védtelen társát egy kövér teológus: de possibilitate Revelationis Logica et Morali. E kriptában, amelyben minorita páterek és részeses világi akadémikusok tépték darabokra - mint hiénák - az elevenen eltemetett gyermeki kedélyt, Domoszlay Farkast bizonyára teljesen felfalták volna, ha nincs ott Lange Henrik, az ő világos, tiszta és emberfeletti lelkével, és nincs ott Lange Lisette, aki tizenhat éves üdeségével mindig szétosztatta a lelkén összegyülemlett fellegeket. Mert természetesen szerelmes volt Farkas a kis németkébe, és Lange Lisette is rajongott a szép, fehér arcú diákért, aki általános feltűnést keltett azzal, hogy mindig posztókabátban járta az érseki város göröngyös utcáit. Kívüle ezt a gavalléros divatot csak báró Barkóczy László és báró Bémer László követték akkoriban, lévén a többi száz diák rendes ruhája juhászbunda és báránybőr süveg. Emiatt nem egy ízben

kérdőre is vonták őt a rezidencia környékén, s már akkor nem sok jót jósoltak a világi hiúságokban ilyen veszettül tobzódó Domoszlaynak.

Szép posztókabát, fehér kéz és rendesen csigákba fodorított haj: nem csoda, hogy Lange Lisette hamarosan észrevette, hogy Johann Wolfgang nélkül mit sem ér az élet. Farkas pedig, miután Pesten elvégezte a jogot és a jurátusi évet is leszolgálta a főispán oldalán, megszerezte az ügyvédi diplomát, és ahelyett, hogy szolgabírónak pályázott volna Heves vármegyében, fejébe vette, hogy Lisette-et elveszi feleségül, így esik meg néha, hogy az ember visszatér a gyermekkori szerelméhez, és tragédia lesz abból. Az öreg Domoszlay külföldre küldte a fiút, aki útközben, egy szép nyári éjszakán, báró Barkóczy László Wurstján Pestre röpitette a kis németet. A csillagok diszkrétül lehunyták a szemüket e kényes ügy láttára, és az egri minoriták öreg kertjében szomorúan ingatták fejüket a jegenyék.

- Jó, jó, csak sírás ne legyen a vége - mondta egy öreg varjú az érseki templom keresztjén, aki onnan a magasból sok mindent látott, ha a papok kertjébe lenézett. Innen a nagy szakértelme szerelmi dolgokban.

Hát bizony siralom lett a vége, s Pesten, a „Magyar Király” szállodában Lange Lisette egy kis legénykének adott életet. A franciskánusok templomában éppen éjfélre kongattak. A szálloda tele volt bécsi kereskedőkkel, akik akkoriban Ferenc császár szellemében borzasztó buzgalommal örködtek az erkölcsök felett, s e sajnálatos esetet rögtön bejelentették a rendőrségen. És mialatt a botrány híre a szürkülettel együtt beszivárgott az ébredező házakba, s irtózatos áradatában előntéssel fenyegette a „Magyar Király” rémült szökevényeit, a kis Lange Lisette lelke szerényen, halkán és bocsánatot kérően megfutott a rendőrség elől, és átrepült a másvilágra. Most már Farkas csakugyan kimehetett külföldre, vezekelni.

És Domoszlay járt Párizsban és Genfben és Rómában, de túlságosan sem a jakobinusok, sem az emigránsok, sem a karbonárik nem érdekelték. Hamburgban Heine Henrikkel, Göttingában Börmével és mindenhol Gutzkowval találkozott, és miután mindezekből kiábrándult, rohant haza huszárnak. Mailandban, Lembergben, Belgrádban regrutákat abrichtolni, minden passzió nélkül lovagolni és pipázni, meggyőződéssel ásítozni, kapitánykorában hamar kvietálni, és szép, lila színű dolmányban hazamenni parasztnak... ez mind így összevéve tíz évet nyelt el Farkas életéből, s azóta másik tíz év telt el a domoszlói kúriában. E húsz év alatt benne egy másik, egy bánatos beteg ember alakult ki, és csendben és finom szemlélődésben, mint annyi más szép magyar elme, csendesen égve a saját lelke tüzeiben, lassan elfulladt a maga terméketlenségében. Nem mintha pesszimista vagy cinikus lett volna Domoszlay. Nem, ő nem gondolta sem azt, hogy befejezte az életét, sem azt, hogy nem érdemes újrakezdeni. Nem is zárkózott el a maga egyéni életének sorompói közé. Minden szép és becsületes akció előtt mélyen megemelte a kalapját, s most, hogy egy idő óta divat volt azt hinni, hogy a nemzetnek még jövője is van, Domoszlay csendes és meleg szívvel sokszor szeretett volna Wesselényi, Széchenyi, Ráday aktivitásából, ebből a Prométheusz-lángból egy kis tüzet a domoszlói kúriába hazalopni. De a célt oly messzelévőnek, a jövőt oly reménytelennek s magamagát oly neuraszténiásnak érezte, hogy nekilendülő szárnyai összecsukódtak, mielőtt felröppent volna. Ó, hány szép magyar agynak és szívnek lángja égett így el a saját olajában, s mily hideg és kietlen és pusztaság volt ez az ország körös-körül.

Farkas sokszor kívánta, bárha valami részt kapna az emberiségért, a nemzet boldogságáért, a paraszt emancipálásáért, a szabadságért, a jövőöért, az emberi és isteni igazságért meginduló nagy küzdelemből, amelynek szépsége talán betöltené az ő üres és szenvedő lelkét is. De aztán megsajnálta, hogy elkíváncozott a maga álmországból, és leült öreg clavecinjához, hogy halkán lepengessen egy-egy Mozart- vagy Schubert-opust. És ilyenkor érezte, hogy sem-

mit sem sajnál, és semmi után sem vágyik, kivéve, mikor egy szép asszonyfej, egy vékony, fehér kis test, egy pár nagy és csodálkozó kék szem tekintete olvadt ki a hanghullámokból.

...És Erzsébet napján minden évben nagy fekete ravatalt állítottak fel Domoszlón a templom közepén, és a plébános énekes gyászmisét mondott Lange Lisette lelki üdvösségeért. A nép Erzsébet napjára úgy készült, mint a nagypéntekre. E napon öreg könnyecseppek hullottak a domoszlói jobbágyok szeméből, s a mi hasonlóképpen sokat szenvedett Krisztus urunk bizonyára megáldotta a domoszlói jobbágyokat ott a feszületes katafalk körül.

3

Toronyiránt

- Wolfgang derék ember, tanult és világos fő. Kár, hogy nincs mellette egy asszony, aki meglegejté a fészket.

Így beszéltek róla a szomszéd kúriákban, Atkár, Gyöngyösön az idősebb dámák, akik még II. József fellengős német felvilágosodottságának légkörében éltek, és magukból sok okos-ságot és jóságot sugároztak ki, s mint régi szekrényekben fehérenműk között elrejtett száraz füvek, drága jó illatot árasztottak. És komolyan sajnálkoztak Farkason, hogy olyan hideg, szeretet nélkül való magánosságban él. Lange Lisette esete a húszesztendő múlt eszményítő kódében már csodálatos szépnek és sajnálkozásra méltónak tűnt fel mindenki előtt. Esti séták alkalmával, megyegyűléskor az egri cukrászda előtt éltesebb empíredámák bánatosan utána néztek az arra menő Farkasnak, és sokat elsuttogtak a Domoszlay feje körül szövődött legendákból. Csak gróf W. E., egy pártában maradt öreg kisasszony nem tudott neki megbocsátani. A comtesse arról volt nevezetes, hogy egész nyilvánosan szeretője volt a kasznárjának. Gróf W. E. nyolc óra járásnyira lakott Egertől, s a megyegyűlések alatt, vasárnaponként, hajnalban lóra ült, nyolc órát lovagolt, nyolc órát az egri cukrászda előtt töltött, majd nyolc órát újra nyeregben ülve hazavágtatott, hogy a mezei munkát maga dirigálja. A nyolcórás cukrászdai pletykázás alatt sokszor szóba hozta Lange Lisette tragikus halálát, s ő volt az egyetlen, aki nem tudott neki, szegénykének megbocsátani soha. Hihetőleg azért, mert neki magának túl sok szeretője volt ahhoz, hogy másban is tisztelje a szerelmet.

Egyébként nem szabad azt hinni, mintha Domoszlay Farkas Jánosnak s az ő húszéves regényének valami túlságos jelentőséget tulajdonítottak volna akárcsak magában Heves vármegyében is. Az emberek akkor eszméltek fel egypár évtizedes aléltóságukból, s a felszínre kerülő életenergiák oly sebesen ömlöttek szét az egész közéletben, hogy egy-egy apró szerelmi tragédia majdnem semmi érdeklődést sem keltett maga körül.

Micsoda világ is volt az! Úgy jártunk-keltünk álmatag és gondolkozó arccal, mélyen kivágott tragikái mellényekben, mint 1837 után, a Nemzeti Színház színpadán a sorsdrámák aktorai. Tekintetünket állandóan a spanyol szabadsághősökre és a görögökre legeltettük, s eközben semmit sem vettünk észre abból a szomorú és zavaros mikrokozmoszból, ami közvetlen környezetünkben nyüzsgött, penészedett és avasodott. A megyegyűléseken lázas eszmék forrongtak, s az oláhok, olaszok, németek, lengyelek és franciák minden fájdalmát elsírtuk egymás kebelén, s alig hederítettünk arra, hogy fodros, fehér és kemény ingmellünk alatt szüntelenül szívárog szívünk ből a vérünk. Igaz, hogy egész Európa reszketett a szervezkedések, összeesküvések és forradalmak lázától, s ez izgalom rezgési hullámai Magyarországon is megérintették a lelkeket. Mindenki Missolongi bevételéről, Byronról, Ypsilanti hercegről, a

Cortezről beszélt, s úgy pergettük Riego, Quiroga és Mina neveit, akárcsak Széchenyiét, Dessewffyét és Prónayét.

Borzasztóan sokat fájt a fejünk a német Bund túlkapásai, Hollandia és Belgium elválása, a franciák afrikai gyarmatai és Oroszország belső bajai miatt, s eközben kevés magyar ember vette észre, hogy a külföld és Magyarország között egy olyan szellemi és gazdasági nívókülönbség alakult ki, amilyen még sohasem a honfoglalás óta.

- Csak Bécsbe kell menni, és az ember egy más csillagzaton képzei magát - mondta szomorúan egy-egy külföldet járt, esetleg a bécsi kancellárián dolgozó nemesúr vagy ábrándos poéta, mint, teszem, Kisfaludy Károly... a boldogtalan.

Hogy ezen a más csillagzaton szintazonképpen egy kaotikus, önmagával meghasonlott, szélsőségekből összerakott és hamis világ haldoklott, vagy készült születni (ami mindegy), ezt persze nem lehetett akkor észrevenni. De hogy Magyarország egyszerűen anakronizmus volt ezekben az évtizedekben ezt látta, érezte és szenvedte Domoszlay is.

Egyelőre azzal vigasztalta magát, hogy e szomorú és durva állapotokon majd csak segítenek mások. Ő maga fáradt volt ahhoz, hogy mártír legyen, és hogy hadat üzenjen a maga nyugalmanak. Meleg barátságot kötött báró Brudernnel, a Pulszkyakkal és a beszercei Zipserral - három különböző világ három tipikus alakjával - sőt - a zsidó Holländer Leóval is, bár ezért az öreg Pulszky - őszintén szólva - majdnem megvetette. E barátkozások hátterében antik vázák, római régiségek, olasz és németalföldi képek és más efféle gyönyörű hiábavalóságok állottak, amelyekbe ők valamennyien - Pulszkyak, Viczayak, Zipserek, Domoszlayak, a Holländer zsidóval együtt - általános csodálkozásra és nevetségre, szenvedélyesen és gyógyíthatatlanul szerelmesek voltak. Gróf Keglevich Miklós például, aki egyébként egészen derék és szimpatikus magyar úr volt (s a magyar uraknak legalább kétharmad része hozzája hasonlított), ebéd után, de még kártyázás előtt, néha Domoszlay képeiről is anekdotázott. Hogy Farkasnak harmincegy burnótos szelencéje és ugyanannyi sétabotja van; minden szelencében egy-egy miniatűr email-lap szép, perverz ábrázolatokkal; minden sétabotban óra, ütő és muzsikáló szerkezettel, aranyból, drágakővel és szűz leány könnyeiből támadt igazgyönggyel kirakva. A hónap minden napjára más.

A gróf vendégei megállapították, hogy szép dolog a művészet, s ha lehet, maguk is vesznek olyan email-lapos burnótos szelencéket. Milyen nagyszerű lesz azokból véletlenül egy-egy dámát is megkínálni.

És könyvtára is volt Farkasnak - mesélték -, és Sachser Péter építette hozzá az állványokat.

- Ez a Sachser Péter is derék legény - tette hozzá a gróf. - Párizsban majdnem lefejezték, Szászországban majdnem keréketörték, Bécsben csaknem felakasztották, Pesten kicsibe múlt, hogy főbe nem lőtték. Karbonáró volt.

Ilyen regényes híre volt Domoszlaynak és a háza tájának. Nem is járta vendég a kúriáját, hacsak a domoszlói országúton a gyilkos sárban meg nem rekedt egy szekér, amelyben valamely szomszéd az őszi sedriára igyekezett. Vagy néha megtörtént, hogy éppen itt, a Domoszlay-kastély előtt tört el valamely batár kereke, s a nehéz és cifra bárkából, mint halk sóhaj, vagy mint őszi délután elkésett napsugár, egy távoli nőrokon, magános özvegy, fiatal elvált jukkerdama vagy idősebb hajadon, szóval egy bátor és szabadelvű cousine szállott ki... Egy védtelen nő... éjszaka... Istenem, hátha van még a férfiakban annyi lovagiasság, hogy alkalomadtán kompromittálják az embert.

De Farkas, bár szerette a finom ráncokat a női szemek sarkában, s nemegyszer tapasztalta, hogy a korral a nők bokája kifinomodik s a lábikrák vonala enyhül, s bár esküdött arra, hogy bizonyos idő múlva a hölgyek szerelme, mint a tokaji bor, különös érett zamatot kap - még egyszer sem követte el azt a gyengédséget, hogy a helyzettel visszaélt volna.

A dámák azonban továbbra is rajongtak érte, s bár nyíltan sokszor kigúnyolták és gyáva önzőnek nevezték, mindig megrezzent a lelkük, ha valaki felvetette a kérdést:

- Miért nem házasodik Farkas?

- Kicsoda? - kérdezték tettetett közönnyel.

- A domoszlói remete.

- Ah - sóhajtott Ida bárónő, és felnézett a szoba felső sarkába, összehúzta a szemöldökét, s aztán hirtelen és feltűnően másra terelte a beszédet.

Pedig Ida bárónő nem tudott semmit.

No, ha az ismerős hölgyek sajnálták, hogy Farkas mellett nincs egy asszony, aki megmelegítené a fészket, Domoszlai maga is érezte néha, hogy valami csakugyan kezd hiányozni az életéből. És mint annyi sokan, ő is kezdett félni, hogy mindenben csak dilettáns lévén, egyszer, nagyon hamar, vigasztalhatatlanul kiábrándul az életből. Mivelhogy idővel az unatkozást is megunja az ember.

És most, éppen most jön az a fiú az ő két menyasszonyával, a Friderika marquise excentrikus alakjával, és leveléből a házasság gondolata árad feléje, mint egy szerelmes asszony meleg és illatos lehelete.

Ez a gondolat különben már néhányszor atmoszférgott a lelkén, s az a mód, ahogyan a házasság sejtelve most újra megérintette, egészen stílusosnak látszott az ő egyéniségéhez. Egészen szimpatikus ötlet volna például megnősülni, de nem a válogatás, az okos, komoly mérlegelés szörnyű felelősségével, még csak nem is az egyéni hajlam vagy az érzés, vagy a vágy sugallatára, hanem így, egy véletlen kényszer természetes nyomása alatt. Az egyik állapotból valahogyan átlendülni a másikba, a tehetetlenség energiájánál fogva.

Domoszlai Farkas aznap este egy keveset még olvasgatott a könyvtárában, s elhatározta, hogy öccse bécsi kalandját holnap megírja Kisfaludy Károly barátjának, aki, szegény, nagyon szomorú lévén a sorsa, most bohózatokat ír Pesten, a zsidó orvos házában. Mit törje a fejét vígjátéki témákon!

Aztán szép csendesen levetkőzött, lefeküdt, s amit régen nem tett, öt perc alatt úgy aludt, mint édesanyja ölében a gyermek.

...A domoszlói remete levelet kapott, a levélben egy bohókás célzás az élet fordulására, szerelemre, asszonyra, családra... és már ez is elég tartalmat adott az ő réveteg lelkének, már ez is elég volt ahhoz, hogy az idegei valami aktív munkában elfáradjanak, s a szervezete egészséges, mély és üde álomra pihenjen.

Tíz év óta először.

Másnap reggel, miután lóháton bejárta a határt, leheveredett egy fűzfa alá, és tiszta fejjel és tiszta szívvel végiggondolta a tegnapi nap szenzációját.

- Hanem azért mégis felmegyek Bécsbe, széjjelnézni. Egy kis olasz balerina nekem sem árt meg - gondolta mosolyogva, és tizenöt évvel fiatalabbnak érezte magát.

És felkapva a lovára, toronyiránt, árkon-bokron keresztül vágatott hazafelé - pakolni.

Az ég tiszta volt, s a mezőkön a lovassal versenyt hasította a levegőt egy jókedvű pacsirta, röptében vidám trillákat ontva drága kis torkából.

Mintha az olasz opera buffa egy primadonnája, mintha Madame Garcia, a *Sevillai borbély* Rosinája csattogtatta volna koloratúráját.

4

A trianoni páva

Gróf Geiser Ferdinánd altábornagy özvegyen élt Bécsben, és szolgált a császárt, akinek egyik legbizalmasabb barátja volt. E két derék öreg úriember időnek folyamán mindjobban hasonlított egymáshoz, de persze az alattvalói hódolat szent törvényeinél fogva inkább az altábornagy arca vette föl lassankint a császár vonásait. Mind a ketten zamatos lerchenfeldi dialektusban beszéltek, és gyűlölték a franciákat, akiktől nemegyszer alaposan kikaptak ők ketten, régi és hűséges fegyvertársak. Ámbátor gyűlölték a poroszokat is, és az angolokat és az olaszokat nemkülönben. Gróf Geiser Ferdinánd azon kívül a maga részéről még az oroszokat és a spanyolokat is gyűlölte, és legjobban szerette volna, ha mind e nációk valahogyan összevesznek, egymásnak rontanak, felfalják egymást, és ami megmarad belőlük: rendes, jó erkölcsű, jámbor hitvesek és gyermekek, aggok, papok és zsidók, kikiáltják Ferencet a világ császárává. Mindenre haragudott a vén katona, csak a császárt szerette és a vöslai vörösbort.

Őexcellenciájának Bécsben nagyszerű háza volt, egyike a legragyogóbb barokk-rokokó palotának, a Wieden főútján, közel a Villa der Freifrau von Geymüllerhez, amely olasz stílusával, vakítóan rikító márványaival, bájos vizavija volt a Villa Geisernek. Az öreg katona évenként csak egyszer tette be lábát a kecses és kacér kis palotába, amelyben mostohaleánya ütötte fel fészkét: La Bouche Friderika marquise, Geiser gróf elhalt feleségének első férjétől, La Bouche marquis-tól származó leánya.

Kis Trianonnak hívták Bécsben a marquise kastélyát, amelynek roppant kertje, közel az erődítésekhez, kerek egymillió forintot ért akkor, egymillió forintot, amiért - mint György úrfi mondaná - egész Eger városát meg lehetett volna vásárolni, a minoritákkal és a mennyeknek országával egyetemben.

A kis Trianon a park közepén feküdt, gyepköröndök és bokornégyszögek útvesztőjében, öreg hársfák, piniák, mindenféle brazilai és kelet-ázsiai cserjék, télen üvegházba dugott ciprus- és narancsfák árnyékában, s a palota előtt Dél-Olaszországban kiásott antik medencéből, görög istenfiúk és bécsi modell-leányok márványaktjai között, tíz méter magasra lökte a vizet egy ugrókút, amelynek opálos fényű vizében aranyhalak ragyogtatták jó bécsi zsemlyemorzsán hizlalt, csillogó testüket.

A kis Trianonnak csak a telke volt óriási, de maga az épület apró kis márványkalitka, tizenkét szobával, olyan, mint aminőt a Bourbonok a szeretőiknek szoktak ajándékozni, egy kiválóképpen jól sikerült éjszaka emlékéül. A palota különben csakugyan mindenkire azt a benyomást tette, mintha intim, finom, előkelő, de szemérmetlen kis temploma volna a szerelemnek, s ragyogó réztornyan a szélkakas, mikor a Glacis felől jövő szellő megforgatta, olyan hangot adott, mint egy harmincéves asszony szerelmi nyögdécselése. A park magas kökerítése körül Mária Terézia erénycsözei valamikor nem egy gárdistát, sőt - ha igaz - még főherceg-asszonyt is rajtacsíptek; mert egész Bécsben az a babona volt elterjedve, hogy a csók a kis Trianon kőfalán áthajló gesztenyefák alatt ezerszer édesebb és csiklandozóbb, mint akárhol egész Alsó-Ausztriában.

E drága és elegáns építészeti remekműnek általában véve ilyen gyönyörű szép, de kissé kényes híre volt, és említése határozottan felizgatta a fantáziát, amely csapongva repült vissza a Bourbonok buja és szerelmes korszakába. A fiatal főrangú hölgyek sokat álmodtak e misztikus kis fészek platánjairól, amelyek alatt nagyszerű garden partyk alkalmával, első, felületes, de nagy szívdobogással járó kis leányos csókjuk elcsattant. Ezt szinte szégyellte is a derék és puritán gróf Geiser altábornagy, aki törhetetlenül és megingathatatlanul hű volt ezelőtt húsz évvel választott szeretőjéhez, egy természetes és jó erkölcsű lerchenfeldi mosónőhöz, aki később korcsmáros, majd postabérlő lett, végül mint magánzó tőkepénzes kizárólag a franciskánus barátoknak és ökegyelmességének, a grófnak élt, és az ő hűsége is olyan nagy és erős volt, mint a Stefanskirche.

Annál inkább lángolt ez idilli fészekért a fiatal marquise, a szép Frici. La Bouche Friderikát ez idő szerint egész Bécs városa die schöne Fricinek hívta, és Metternichtől, a kancellártól kezdve mindenki szerette, mert szép volt, mert pikáns volt, és főképpen szerette minden férfinemen lévő ember és minden fiatal leány, mert olyan kiapadhatatlan és fájdalmas gyűlölettel beszéltek róla az öreg udvari dámák, akik ifjúságukat, szépségüket és bűneiket végleg lezárták a XVIII. század történelmével. Ez öreg dámákat Mária Terézia valahogyan itt felejtette a kedves és vidám bécsi Burgban, és ők, amióta nem képesek szerelmet ébreszteni, azóta mindennemű szerelmet államellenes merényletnek szeretnének deklarálni.

- Frici átvette a kommandót a kis Trianon felett - mentegette magát az öreg altábornagy. A palotát ráírta mostohaleánya nevére, s ő maga abba évenként csak egyszer tette be a lábát, Friderika neve napján, egy csokor Hofburg szagú rózsával s néhány öreg bókkal, tábornoki díszruhájában, mellén összes rendjeleivel, feszesen, gálánsan, udvariasan, mint I. Ferenc császár barátjához, öreg osztrák generálishoz illik.

Domoszlai Farkast is frappírozta a remek kis rezidencia, a bájos és üde miliő, a versailles-i hangulat, és mikor a hófehér kavicsos behintett úton fiatal gárdista öccsének, Györgynek jobbán a szökőkút felé ballagott, valami jó érzés futott át a testén.

- Erről nem írtál semmit - mondta halkán az öccsének -, pedig ez a világ legszebb parkja.

- Ha Friderikát meglátod, te is elfelejtesz a parkról beszélni - nevetett az öccse, aki két menyasszonya közül először Vestenholtz Annie-t szerette volna bátyjával megösmertetni. Farkas azonban ragaszkodott ahhoz, hogy ő először az erősebb ellenséggel birkózik meg.

- Kíváncsi vagyok a marquise-ra - mondta komolyan Farkas, és szinte szégyellte, hogy öccsének e furcsa kalandja annyira alterálja őt. Domoszlótól Bécsbe hosszú az út, de ő, fáradt és vén, cinikus katonája a lemondásnak, egy órára sem tudta kiűzni fejéből La Bouche Friderika soha nem látott alakjának vízióját és soha nem hallott hangjának zenéjét.

A kis Trianon csillogó rézkupolája, a Janikulus-hegyi római kömedence, a japán dísznövények, a nyugati kultúra illata - csoda-e? - szinte hipnotikus transzba ejtette Farkast, és alig öntudatosan mormogta:

- Kíváncsi vagyok a marquise-ra... nem igaz?

S mivelhogy György úrfi nem válaszolt, hozzátette:

- Holnap megnézhetjük a másikat is.

A sárga kabátos, lila selyemharisnyás lakáj átvette a két Domoszlay névjegyét, és bevezetvén őket egy márványkandallós kis szalonba, eltűnt némely nehéz arany-brokátfüggönyök között.

Így cerimóniáztak akkor Bécs büszke parkkastélyain belül, s az öreg Ferenc császár mindig megcsóválta a fejét, ha látta, hogy e hiú francia szokások nemcsak az udvart, de tábornokainak a házáat is megmételtyezik.

- Itt is francia lakájok rabszolgái leszünk? - kérdezte sóhajtva a császár, aki igazság szerint legjobban szeretett volna - naponta legalább egyszer - a Ballhausban valamelyik öreg tábornokával biliárdozni.

Sajnos Ferencnek ez a vágy sohasem valósult meg, s a Ballhaus, ahol Worzicsek Hugó úr, császári királyi orgonista Steinfeld úrral, Antal főherceg öfenségének kamarai festőjével annyi szép mesterpartit játszott el vasárnaponként, sohasem látta a császárt e kedélyes mérkőzések alatt.

Friderika kastélyában azonban nemegyszer járt a császár - ifjúságának rég elfelejtett éveiben... amint arról Jozefin, az öreg kulcsárnő gyakran eldicsekszik a fiatal komornáknak.

A selyemharisnyás lakájok - lábukkal alig érintve a földet - menüett-léptekben vezették a két vendéget Friderika szalonjába.

- A gyermekek semmin sem csodálkoznak - ez a régi megfigyelés jutott eszébe Farkasnak, amint elnézte öccse közömbös, sőt banális arcát, s azt a gyermekes elfogulatlanságot, amellyel e szenzációs helyen mozgott. Ő maga megbűvölve nézte Friderikát, aki a szalon közepén egy XV. Lajos-korabeli sezlondon ült - vagy talán feküdt -, s hosszú fehér kezét csókra nyújtotta.

- Kissé gyengélkedem, uraim - szólott a marquise, és a fejére mutatott.

Mély zengésű, kissé vibráló tragikai hangja volt a szép Fricinek, olyan hangja, amelyikre az embereknek a tavasz, a hegyoldalak kizöldülése, az énekesmadarak hazaérkezése és a dämuvadak párzása jut az eszükbe.

Alig érdemes valamire emlékezni, ami az emberrel az életben történt. De van néhány rövid kis emlék, amivel utólag évekig töltögeti az ember az élet ürességét. Egy dal, egy köszöntés, egy rövidke csók, egy éjszaka... egy szoba, amelybe beléptünk, és fájt, hogy nem maradhattunk benne örökre.

Friderika és Farkas első találkozását érdemes hosszasan elbeszélni, és rá sokszor visszaemlékezni.

A nagyon szép és nagyon gazdag hölgyek akkor mindenáron bajadéroknak akartak látszani, aminthogy az előkelő dámák mindig csodálatosan irigylik a szerelem alázatos és megvetett papnőit. Ez időben különös szenvedéllyel játszották a Keletet, s Frici fejét is nagy indiai turbán körítette... és testét selyemből, fátyolból, kasmírból és a schwärmende Jungfrau buja fantáziájából szőtt, minduntalan kibomló tóga iparkodott betakarni... oly könnyű és puha, hogy egész anyagát bele lehetett volna szorítani egy narancshéjba.

Ebben a levetközöttségben tombolta ki magát - a táncosnők budoárjában, a kurtizánok alkóvjában és az arisztokrata dámák szalonjában - a kor minden lenyűgözött bujasága, s Friderika ebben a fáradt és elernyedő, de mindent provokáló keletiességben, rózsásfehér bőrének és fekete hajának kontrasztjában, egyenesen faszcináló látványosság volt. Kissé hosszasan profiljából klasszikus vonallal rajzolódott ki az orra, amelynek cimpái időnként - ha elgondolkodott vagy figyelt, vagy valamit kéjjel emlegetett - megremegtek. Farkasnak eszébe jutott, hogy a remegő hús alatt a forró és piros vér valószínűleg állandóan buzog, mint a

szamovárban a tea vize. A teste karcsú, erős, izmos, ruganyos és telt, de keskeny és finom hajlású - ez a La Bouche-ok orléans-i származásának kétségtelen jele -, valamint rugalmasan rezgő, tömör és - ah, bizonyára bársonyos érintésű - keblei is, amelyek erősek, de leányosak voltak, mint az amazonoké, akik harcos leánygyermekeket szülnek, de három férfit kell megölniök, mielőtt egynek a lábaihoz dobálnák fegyvereiket.

Ezt a szinte megdöbbentő és egészen fantasztikus szépséget, magához méltó milió vette körül: Friderikának egész Bécsben híres és magasztalt pompás játékszalónja. Ebben minden a halhatatlan Lajosokra emlékeztetett. A fehér, dúsan aranyozott falak pilaszterjein mitológiai istennők enyelegtek pufók Bambinókkal, s a pávamotívumos selyemtapétából néhány Greuse- és Watteau-kép női aktja ragyogott ki felséges koloritjával. Egyfelől egy nagy Robert de Cotte konzol, rajta márványóra, melyet két bronzgigász cipel a vállán, egy Julienne-komód, rajta ezüstváza, Le Roi-féle kínai lakktárgyak... egy óriási tükör, s vele szemben Waldmüller festménye (ez az egyetlen engedmény a jelenkornak), amely magát Friderikát ábrázolja, toalettasztalának ezernyi csillogó rekvizituma előtt.

Itt fogadta Friderika Györgyöt, a vőlegényét, aki enyhe és eszményi csókot lehelt a marquise büszkén, egyenesen, féhéren emelkedő, de a turbán vörös fátyolában csaknem elrejtett homlokára.

Farkas a francia tánc- és illemtanárok minden akadémikus elveit szem előtt tartva, közeledett Friderikához. Hiába... Friderika szalonjába selyemharisnyás lakáj vezette be a látogatót, de akit bevezettek, annak el kellett szédülnie a fiús pajkosság, a szeszélyes zsenialitás és a túlömlő közvetlenség hol megrikató, hol kacagtató ígérete alatt.

Friderika két perc alatt a pajtása lett Domoszlay Farkasnak, a jövődöbéli nagyobbik urának, akinek szép, kék, okos szemébe túlságos sokszor, túlságos mélyen és túlságos szimpátiával nézett bele György úrfi menyasszonya.

- Tudom, hogy ön mint a család feje s a majorátus ura most szemlét tart fölöttem.

- Ó...

- Ne szóljon. Szemlét tart fölöttem, és én tetszem magának.

- Ó...

Friderika intett, hogy ne folytassa. Szempilláit leeresztette, és csukott szájával, kissé gondolkodó főtartással, kifeszült orrcimpákkal (a szamovárban halkán buzog a víz) meredt a földre.

- Én vagyok az, aki az első öt percben mindenkinek tetszik, s akit a második öt percben mindenki meggyűlöl.

Friderika ajka fölött egy keskeny kis fekete pehelysáv húzódik végig, egy kis árnyéka a bajusznak, ha a napsugár rávakít. Fehér bőrű arcoknak ez néha leírhatatlan érzéki karaktert kölcsönöz.

- No de most szükséges, ugye, hogy belülről is megismerjen.

- Már ismerem a marquise-t - szólt közbe Farkas, és komoly, erős, de szelíd hangja csupa hódolat volt.

A férfiak csak negyvenéves korukban kapják meg hangjuk igazi, nemes tónusát.

- Nem baj, Domoszlay, azért megmondom, hogy én nagyon sajnálom azt, akinek a felesége leszek.

- Én meg irigylem - felelt Farkas, és Györgyre nézett, aki boldogan és büszkén mosolygott, és ragyogó tekintetével hol Friderikát, hol a bátyját méregette.

- Én sajnálom - ismételte Friderika. - Azt tudja, ugye, hogy egy orléans-i herceg morganatikus unokája vagyok? Nos, ez magában véve is pikáns állapot, és itt Bécsben az idegeneknek úgy mutogatnak engem, mint a Stock im Eisent, a Stephansthurmot, vagy a Redoutot, s derék polgártársaim olyan sejtelmekkel vannak rólam, mint egy bacchánsnőről. Különösen amióta nem titok, hogy Anton főherceg, szegény, azt hitte, hogy a szeretője leszek... igen... a főherceg tényleg dühös vágyat érzett utánam... az udvarnál sokat beszéltek a fiatal és arrogáns főherceg szeszélyéről, s az udvarnál, ha A. grófnő azt mondja, hogy ebbe a lányba szerelmes a főherceg, B. hercegnő ezt így adja tovább: Friderika odaadta magát a főhercegnek. Ezt a feltevést egy esztendeig mindenféle formában variálták Bécsben, s a csöcselék nagy testi gyönyörűséget talált abban, ha képzeletben keresztül-kasul mászkált a hálósobámon, és vaudeville-t játszottak neki egy marquise-ről, aki kézzől kézre járt - a többit, ugyebár, már nem is kell elmondanom.

- Borzasztó - fakadt ki a két testvér, s a fiatal gárdista ősi magyar szokás szerint a kardjához kapott, hogy menten levágja a Theater in der Leopoldstadt igazgatójának, Marinelli úrnak és összes aktorainak a fejét.

Friderika azonban kinevette és megnyugtatta:

- Nem borzasztó. Akkor tizenhét éves voltam mindössze, azóta az emberek elfelejtették a főherceget, a főherceg engem, a Leopoldstadt a marquise-ről írt vaudeville-t, és végre is nekik köszönhetem a karrieremet. Így lettem Bécs egyik nevezetessége.

Mindhárman nevettek, kissé kesernyésen és elgondolkozón, Friderika azonban hirtelen Farkashoz fordult:

- Kedves Farkas... mit szól az én szabad és talán kissé túlságosan felelőtlen függetlenségemhez?...

Farkas bókolni akart, de Frici mohó sietséggel folytatta:

- Egész komolyan kérdelem. Nem feszélyezi önöket Anton főherceg, s nem gondolják meg, hogy én végre is egy emigráns marquise leánya vagyok?... Nem gondolják, hogy nekem még politikai aspirációim is lehetnek, s hogy mindezek okán csak a szabad mozgás kedvéért óhajtok valami felelős hátvédet egy erős, büszke, de engedékeny magyar nemes személyében?

György úrfi érezte, hogy neki illenék megvédelmezni La Bouche Friderika marquise-t a schöne Fritzi keserű és brutális szarkazmusa ellen, de fájdalommal konstátálta, hogy ő valahogy kiesett e jelentőségteljes szituáció keretéből.

Farkas komoly és atyailag szigorú szeretett volna lenni, mert úgy vette észre, hogy Friderika modorán ez a cinizmus csak vékony réteg, amely alatt szomorú és fenséges érzelmesség rejtőzik. De Friderika nem engedte szóhoz.

- Ó, édes Domoszlay - fordult egyenesen Farkashoz -, ha önnek élne még az édesanyja, bizonyára sírva figyelmeztetné önt némely fehér testű asszonynépség mögött kullogó fekete árnyéokra. Mögöttem például az árnyékok egész légiója rémítgeti azokat, akik bizonyos vonzalmat éreznének irántam. Mondja, kedves Domoszlay, nem tűnt fel önnek, hogy én, aki elég jól megtermett és aránylag friss eszű leány vagyok, s akinek - nem tudom pontosan - de egymilliónál mindenesetre nagyobb a hozományom - én még mindig pártában vagyok?

- A marquise még oly fiatal...

- Huszonegy éves. De többet mondok. Gyuri volt az első ember, aki velem kapcsolatban házasságra gondolt. Soha még csak célzást sem hallottam senkitől, egyetlen félénk vagy könnyelmű célzást sem a házasságra. Nem sejtik, mi ennek az oka? Nos, én megmondom. Anton főherceg is... egy kicsit. A reichstadti herceg is... egy kicsit; de különösen és legfőképpen maga La Bouche Friderika az oka. Bennem van a végzetes hiba, a tragikum egy halvány árnya lebeg a fejem felett, egy ijesztő, fenyegető vonás rajzolódott az egyéniségembe. Én magam is mindig félek valami nagy bajtól, valami borzasztó csapástól, amit magam mérek magamra és arra, akit szeretek. Egy szégyenletes jel van a homlokomon: ettől az asszonytól óvakodjék minden anyának drága, jó férfigyermeke. Látom, érzem, hogy ha valahol nyilvánosan megjelenek, apák és gyermekeik sorsáért reszkető anyák ezt olvassák le a homlokomról. Látom, hogy betűzi ki ajkuk a végzetes ígéket... látom a halvány szájuk szélét, hogy rándul össze a baljóslatú figyelmeztetés olvasásakor.

- Ó, marquise, mily fantasztikus képzelődések...

Farkas szavait erélyesen félbeszakította a marquise.

- Ne szóljon... az ön száján is láttam, amikor megpillantott. Ön is elolvasta ezt az írást, és sajnálni kezdte az öccsét... Önnek bizonyára eszébe jutott a reichstadti herceg vagy a szegény együgyű Anton...

- A reichstadti hercegről még nem beszélt nekem - szólt közbe Gyuri.

- Nem? Csodálom! Hát Metternich, aki nemcsak a bécsi kongresszus alatt, de azóta is állandóan asszonyokkal intézi a világ legfontosabb ügyeit, engem szemelt ki arra, hogy a réveteg lelkű, szép szóke reichstadti herceget elvonjam a Napóleonidák, különösen Camerata politikájának befolyása alól. A derék, fiatal Bonaparte, aki megmagyarázhatatlan ellenszenvvel viseltetik minden okos és helyénvaló akcióval szemben, tavaly egyszerre csak erősen lángolni kezdett önmagáért. Valaki elhitette vele, hogy neki missziója van az emberiség történetében, s a herceg, szegényke, víziós álmokat látott a saját nagyságáról. Nos, Metternich engem szemelt ki, hogy ezeket a kicsapó lángokat - amelyek csakugyan alkalmasaknak látszottak arra, hogy lőporfüsttel kormozzák be az égboltozatot -, hogy ezeket a lángokat lekoppintsam. És elkezdték hozzám hordani a herceget...

Farkas fehér selyemmellénye alatt reszketni kezdett a lélek. A szeme - akaratlanul - olyan aggódalmasan és kérdően nézett a marquise-ra, hogy az elmosolyodott.

- Nono... nem kell rosszat gondolni, a hercegben több becsület volt, mint a bécsi diplomáciában...

Friderika szeme pillantását egy ajtósarok faragott cifrázatán felejtette. Mintha valamin ottfelejtette volna a gondolatait is. (Mintha a szamovárban buzogna a víz.)

- A herceg - folytatta kis idő múlva - szép vékony hangon kérdezősködött őseim felől, dicsérte császári nagypapáját, s bizalmasan megsúgta nekem, hogy alaposan gyanakszik barátnőjére, Elssler Fannyra. Megkérdezte tőlem, nem hallottam-e valamit a táncosnőről.

Farkas megkönnyebbülten sóhajtott fel.

- Pedig - mondta kissé ábrándosan Friderika - majdnem beleszerettem a fehér egyenruhájába...

A szobában a bronzóra halk ketyegése lármás kongásnak tűnt fel. Így van, ha az emberek megnémulnak a sok mondanivalójuktól. Friderika találta meg leghamarabb önmagát.

- Látják, az emberek általában azt hiszik, amit Metternich. Hogy én egyenesen arra való vagyok.

Farkas szinte kínos érdeklődéssel meredt e frappáns jelenség felé. Nem az első leány volt, aki ilyen egzaltált szenvedélyességgel, ilyen felvilágosodott, szinte kiábrándult cinizmussal beszélt előtte. Ez akkor a levegőben volt - aminthogy mi férfiak is elepedtünk akkor a rövidre vágott hajú, voltaire-iánus gondolkodású, elméleti romlottságban kéjelgő, de ábrándosan gitározó szüzekért... Friderika mégis megdöbbsentette Farkast. Ez az egy csapásra, az első öt percre történő önleplezés, ez a lelki meztelenségben való magamutogatás megrendítette, és ellenállhatatlanul vonzotta ismeretlen vállalkozások és veszedelmek felé.

A két Domoszlay távozni készült.

Friderika marasztaló mozdulatot tett.

- Még valami nagyon fontosat akarok mondani.

És mint aki nagyon fontosat mond, nevetve kérdezte Györgytől:

- Hát Annie?

- Annie?

- Igen, Vestenholtz Annie-t kérdezem.

- ...És Friderika szeméből valami kék láng csapott ki - mondta később néhányszor György, mikor e látogatásról mint régi és izgalmas emlékről beszélgettek. Kék láng, mint lidércfény, amely néha keresztúton éjfélkor feltör. Ott vagy arany, vagy meggyilkolt vándorló van el-
ásva... Kék fény.

György azonban tévedett. Friderika szeme olyan fekete volt, hogy az néha kéknek látszott, és ami lángot vetett benne, az a pajkosság volt. Könnyű és vidám pajkosság, majdnem öröm, amikor Farkas felé fordulva magyarázta:

- Vestenholtz Annie-ről beszélek, a György másik menyasszonyáról. Az én titkos rendőrségem már régen tudja, milyen Szkülla és Kharüdisz között evez Györgyünk hajója... Nos, én jó vagyok, és megbocsátok magának, pedig higgye el, majdnem szerelmes voltam a maga szép, göndör fürtjeibe... Édes kis György vőlegényem, ugye nem haragszik ezért?

És bájosan, mint egy negyvenéves nagymama az unokájának, csókra nyújtotta a kezét.

György szeretett volna olyan finom aranyporrá változni, mint amilyen az ablakon beragyogó napsugárban táncolt a függönyök között. Olyan aranyporrá válni, és lassan kiszivárogni az ablakrésen.

- Nekem nincs erőm e kínos tréfát hallgatni - próbálta magát György kiszakítani az aranyos pók hálójából. Érezte, hogy a veszedelem rohanva közeledik, de mint nemes magyar testőrhöz illik, kivárta.

- Marquise, bevallom.

- Önöknek, tisztelt uraim, csak Metternich cabinet noirjáról van némi fogalmuk, pedig Bécsben mindenki kémkedik, és itt a gárdistáknak nemcsak a legtitkosabb leveleit, de a legtitkosabb álmait is lemásolják. Azokat a leveleit is, amiket postára sem adnak, mert mit tudják önök, Frau Reding nem mutatja-e meg György úrfinak bátyjához, Farkashoz írt levelét, ha azt - írás közben - csak egyetlen éjszakára, egy órára, öt percre felejtette is a komód fiókjában. Nem haragszom, édes György, pedig majdnem szerelmes voltam magába. Bocsásson meg, hogy a levelét elolvastam, de Istenem, ma ez mindenkinek, csak éppen a menyasszonyoknak nem volna szabad?

Farkas aranygombos botját és magas, lapos szélű kürtőkalapját hóna alá csapván, összeütötte a bokáját. Sajnos, sarkantyú nem pendült meg e huszáros mozdulatra, pedig az bátorságot s talán egy snájdig ötletet adott volna.

Friderika azonban még nem búcsúzott. Egyre azt ismételte:

- Nem haragszom. Nem fáj a szívem. Hiszen nekem nincsen is szívem.

A bronzgigászok, amik a márványórát tartották, haragosan néztek a két Domoszlayra. Friderikába a két bronzgigász is szerelmes volt. És ebben vetélytársak voltak a szoba valamennyi bronz-, ezüst-, fa- és márványfigurájával, és éjjel gyakorta különös sóhajtások voltak hallhatók a marquetériás, aranybetétes bútorok mélyéből. Elhunyt ősök, szerelmes orléans-i lovagok lelke költözött e régi holmikba, s most, amikor Friderika kijelentette, hogy nem fáj a szíve, e kóbor lelkek megremegtek a bronzok és brazíliai szatinfák alatt.

Friderika sírt...

- Meddig marad Bécsben? - kérdezte a marquise egy pillanattal később Farkastól, aki ebből a kérdésből észrevette, hogy távozhatnak.

- Marquise, ön tudja, miért jöttem Bécsbe. Addig nem megyek el, míg el nem dől a sorsunk.

Friderika kinyújtotta a kezét.

Farkas odalépett hozzá.

A szép Frici tógája egészen lecsúszott a jobb válláról. Elöl meglazult, szétnyílt, úgy, hogy Farkasnak bele kellett látni a két vakítóan fehér, lágyan emelkedő és süllyedő, majdnem asszonyos, teli keble közé. Farkas szíve erre a látványra éleset, fájdalmasat, majdnem halálosat dobant. Érezte, hogy az egészséges testén és tiszta, érzékeny lelkén, az emlékezetén és a fantáziáján valami tragikus kényszer hullámszerűen át... a negyvenéves férfi ellenmondást nem tűrő, katasztrofális vágya egy kiválasztott, nagy nehezen megtalált asszony után...

...És szótlanul ballagtak ketten, Domoszlay Farkas kvietált huszárcapitány és Domoszlay György magyar nemes testőr Bécsben, a Geiser gróf wiedenai palotájából kifelé jövet a parkban, a szökőkút előtt.

Mind a ketten tisztában voltak azzal, hogy mi történt, és hogy mi következik. De nem volt kedvük beszélni. A kavicsos trottoiron, amely a kijárat felé vezetett, egyszer csak útjokat állta egy hatalmas páva, és aranyban-kékben-zöldben csillogó tollait, mint valami dízsátort, büszkén és kéjesen nekifeszítette a csillogó napnak.

Mintha La Bouche Friderika szimbóluma lett volna.

Farkas botjával el akarta riasztani a büszke és hiú állatot, de az meg sem moccant, mert tudta, hogy ő szent és sérthetetlen a maga birodalmában.

Ez volt a trianoni páva.

5

A délibáb

Az udvartól kezdve a Volksgarten és a Sperl-mulató publikumáig mindenki mély részvétet érzett La Bouche Friderika iránt, amikor híre ment, hogy egy magyar nemes - a pusztáról - elrabolta kastélyából, feleségévé tette, és elvitte Magyarországra, a Tisza mellé, a nádasba, pákászok és halászok közé.

Mert Bécsben szerették ugyan a herceg Esterházyakat, a gróf Buttlereket, sőt még Reviczky Ádámot, a szép, sánta kancellárt is szívesen nézegették Bécs hölgyei a Burgtheater páholyában, szerették a pénzes magyart a Leopoldstadt varieté-kávéházaiban is, és a Práterben őszintén megbámulták a fiatal Sándor gróf négyesfogatát - de a magyar Alföldet valami ösztönszerű borzalommal a beduinok, a sakálok és hiénák zordon és pusztá Szaharájának gondolták.

- A szép Frici elment Magyarországra - sóhajtoztak a Wieden környékén, s öreg lakájok azon törték a fejüket, vajon nem bolondult-e meg szegény marquise, hogy ilyen megfejthetetlen dolgot cselekszik.

- Mindig hóbortos volt egy kicsit - súgta a Zabmeister a komornyiknak, aki viszont nem egy történetet tudott, amelyben fiatal és szép marquise-okat szemmel megvertek, mindenféle növénynedvekkal elkábítottak, és Magyarországra cipeltek.

- Lehet képzelni, mi történik velük azután! - szólt közbe a szakács, és megcsóválta a fejét.

A vén Barbara, a főkulcsárnő, egyébként Friderikának hajdan dajkája, mint egy huhogó vészmadár, hosszú, sovány karjait szárnyakként csapdosva, belódult a marquise öltözőjébe.

- Fricikém, lelkem, kincsem, egyetlen kis gyémánszemű tündérem, higgyen nekem, ne menjen Magyarországra. Ott az emberek éheznek, fáznak, és gyermekeket esznek. A kocsi elsüpped a sárban, a betyárok pisztolyból lőnek a batárok ablakába. A magyarok vad ázsiai népek, s a fehér nőket, ha gazdagok és szépek, elragadják, és elátkozott kastélyaikban befalazzák... Szent isten, még útközben elveszejtik... a kocsi mély árokba zuhan, farkasok törnek ki az erdőből, a grófról kisül, hogy rablóvezér, és véréből isznak a hófehér hercegnőnek.

És a vén duenna keresztet vetett magára, és imádkozott...

Bécsben egyébként a szakácsnők és a fiákerosok szentül hitték, hogy a táblabírák még ősi pogány módon sátorban laknak, és éjfélkor, ha süt a holdvilág, fehér lovat áldoznak a rossz szellemeknek. És ki tudja?...

De nemcsak a virslíarusok és a Dunán hajót vontató jodel-népség féltek a vad puszták fiától, de nagy tévedés volna, ha valaki feltételezné, hogy például Vestenholtz tanácsos neje és sógornője nem kötötték lelkére a kis Annie-nak, hogy férjével, Domoszlay György Wasáruszárhadnaggal soha életében nem megy magyar garnizonba.

Csak Friderika volt boldog egészen, s arra a kérdésre, hogy hol tölti a mézesheteket, rajongva és bátran felelt:

- A pusztán...

- Ugye a pusztán? - kérdezte Farkast boldogan, és elmondatta magának, hogy az Alföldön napi járóföldön semmi más nincs, csak fű, amit itt-ott lovak, tehenek és birkák legelnek. Sem falvak, sem farmok, sem parasztok, sem katonák, csak juhászok, csikósok, gulyások és más ilyen bennszülöttek - még csárda is csak elvétve akad, az is csak olyan műkedvelő csárdással, aki ha rossz kedve van, a jó Istent se engedi be az udvarába...

Frici úgy készült erre az expedícióra, mintha a braziliai pampákról volna szó, és fantáziája izzó képeket rajzolt a szerelem egzotikus virágairól, amelyek ott, a magyar vigvamokban nyílnak az ő számára.

- És vadlovak vágatnak fel és alá a pusztákon?

- Igen, csikósok, ha egy ló kivág a ménesből.

- És sziklatemplom van, ugye, a források fölött?

- Az nincs.

- És oroszlánok? És struccok?

Friderika őszintén sajnálta, hogy nincsenek oroszlánok.

- Hát mi van?

- Délibáb.

Ez Farkasnak csak úgy kínjában jutott eszébe, de később gyakran visszagondolt, és emlegette, hogy ebben az egy szóban csakugyan mindent el lehet mondani a mi drága, szegény, szép kis hazánkról. Mert hogy mi nincs benne, arról Széchenyi Stefi és Fáy Andris folyton könyveket írnak, s azt mondják, e tárgyról még számtalan vaskos kötetet lehetne írni a legkisebb megerősítés nélkül. De arra a kérdésre, hogy mi van, hej de nehéz is mást kitalálni, mint hogy: délibáb.

De a délibáb az szép.

A rónán is, a lelkekben is.

Frici hát nem kérdezősködött sokat, mert félt, hogy mind többet kell feladni az illúzióiból. Egyébként nem is törődött semmivel, és isteni kéjt érzett abban, hogy kínosan buja képzeletekbe fült leányéletének terhét ledobta, s egy erős férfi szeretője lett, aki egyúttal ura is, apja is, gyámja is és vezetője is az igazi életen keresztül, a forró és konkrét megoldások terén, gyönyörök között, az élet értelme: a szerelem és az anyaság felé.

- Nagyszerű dolog, hogy maga feleségül vett - szólt többször Farkashoz, aki maga is állandóan valami kéjes delíriumban volt, s fizikai és értelmi energiáját csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudta a hétköznapi realitások felé fordítani. Aztán úgy érezte, hogy mindannak, ami történt, kissé lassúbb és halkabb ütemben kellett volna mennie. Minden komoly lelki tisztaságára szüksége volt, hogy megőrizze benső egyensúlyát.

Elhatározta, hogy a mézesheteket Domoszlón, az ősi kúria fehér bolthajtásos falai között töltik, hogy az új hajítás, a maguk drága új hajtása, az eljövendő rejtelmes élet fája az ősi magyar földbe eressze gyökereit.

És bizonyos, hogy alig tudta, mi történik körülötte, amikor a kis Trianon kapuja előtt - síró kulcsárnők és titkon vihogó szobaleányok sorfala között - feleségét beültette a külön bérelt fekete-sárga császári postakocsiba. Gróf Geiser altábornagy roppant virágcsokrot helyezett el a lábuk előtt, és rövid, de szívből jövő katonás beszédet vágott ki, amelynek semmi értelme sem volt, de amely az öreg generálist mélyen meghatotta.

E pillanatban a fehér homokkal meghintett kocsúton nagy s otromba baktatással, szinte lihegő sietséggel megjelent a páva, s éles, rikácsoló szóval tiltakozott a válás ellen.

Frici meglátta a groteszkül ugráló állatot, és szinte meghatottsággal kiáltotta feléje:

- Szervusz, öreg.

A vén páva megállott, bámult, fejét magasra rántotta, apró szemeivel körülnézett, mint aki sejt valamit és gyűlöl valakit és fél valamitől.

- Szervusz, öreg - mondta még egyszer Frici, s a mostohaapjából, öreg dajkájából, a bámész utcai népségből, a parkból, Bécsből s az egész körülötte létező széles e világból nem vett észre semmit, csak a vén pávát, amely fújva, vörösre dagadt nyakkal, borzasan kifeszített tollsátorával úgy állott ottan, mint a megtestesült féltékenység, az eleven tilalomfa.

Hiába.

A bakon ülő postakürtös belefűjt a trombitájába, s a kocsi előtt felágaskodott a négy ló, mintha ez a parádé külön meg volna rendelve az ünnepélyes pillanatra. A kocsis a lovak közé csapott, a gyeplővel összerántotta őket, és visszakanyarodva a Favoritengasséra, a szép Frici elhagyta a kis Trianont és Bécsset és az egész eddigi nagyszerű, ragyogó életet egy új életre való kíváncsiságában.

Az első állomás Pozsony volt, s az ősi koronázóváros a maga kihalt, de nobilis csendességével éppen nászutasoknak való hangulatokkal szolgált.

Friderika elragadtatással járta az elpusztított várat, amelyben most szegény zsidók ütötték fel tanyájukat, és kopogós, magas sarkú cipőjét óvatosan szedegette a hegyes kövek között, amelyek a gyalogjárót akarták itt jelteni.

- Milyen szép, régi paloták - sóhajtott ábrándosan egy-egy ütött-kopott zsellérház előtt, amelyet vén tót pallér tákolt össze a múlt század közepén némely vidéki táblabírónak.

- Pest nagyobb? - kérdezte később olyan jóindulattal, mintha bocsánatot akarna kérni Farkastól, hogy Pozsonyt nem találhatja elég nagy világvárosnak.

Pest.

Este nyolc óra volt, amikor a nagy batár a „Hét Választófejedelem” kapuja elé érkezett. A staféta már előkészítette a fogadást az új vendégekre, akiket maga a gazda várt a ház előtt. A szolgák magasra tartott fáklyákkal világították meg a bejáratot. A kapu fölött egy bús olajlámpa iparkodott megküzdeni a januári tél fagyos leheletével, s az alabárdos éjjeliőr furcsán romantikus alakja kíváncsian furakodott a cselédség közé. A négy ló ijedten horkant meg a fáklyák és a girandole-ok láttára, s a császári postakocsis fitymálva fogadta a személyzet tisztességtudó köszöntését.

Az hotelier mélységesen meghajolt Friderika magas, prêmes alakja előtt, s levett főveggel kívánt jó estét az érkezőknek.

- Remélem, hogy méltóságtok jól érzik magukat e szállodában... Ófelsége, boldogult József császár meg volt elégedve a Sieben Electeur Fürst szolgálataival.

Ezt a derék fogadás minden előkelő vendégének bejelentette, amint hogy igaz is, hogy II. József Pesten jártában egyszer megszállott e hotelben.

- Farkas - suttogta fenn a szobában Friderika -, olyan boldog vagyok, hogy szeretnék kimenni az erkélyre, és leugrani az utcára.

Farkas csendesen és komolyan mondta:

- Holnapután délben otthon leszünk. Félek, hogy ridegnek és szomorúnak találja az én kis házamat. De néhány hónapig, a tavaszig jó lesz, ugye?

- Örökké...

...És azon este alig nyúltak a vacsorához.

...Reggel, tiszta, világos, hűvös hajnalon sokáig nézte Farkas az ő csodálatos és összehasonlíthatatlan feleségét.

Olyan okos, finom, emberfölötti állapot utána lenni a szerelmi rohamnak. Az idegek, mint jóllakott, kielégített, szelíd és lusta kis kígyók, kinyújtózkodnak az ember bőre alatt, s az agy - mint az anya, mikor rakoncátlan gyermekeit elaltatta - csendesen, zavartalanul, kitartóan dolgozni kezd. Óriási áttekintést kap ilyenkor az ember az élet egész körén keresztül. Mélyen

látunk, és a lét fenekén a legkisebb összefüggéseket, a legtávolabbi célokat is a legprecízebben kirajzoljuk.

Farkasnak eszébe jutott, hogy hányszor kereste hiába az élet célját és értelmét. És íme, az élet a maga primitív és természetes összefüggéseivel maga oldja meg a rejtelmes problémát. Milyen egyszerű és szép az ember rendeltetése... Egy asszony csókja... egy gyermek...

- Gyermek!

És Farkas szeretett volna hangosan kurjantani egyet:

- Gyermek!

Hej, hogy megcsinálja annak a gyereknek a jövőjét! Hogy fog ő gazdálkodni! Instruálni, javítani, termelni, produkálni, adni, venni, kereskedni... vagyont, nagy, hatalmas, fejedelmi vagyont gyűjteni, a Domoszlay-földek tízezernyi holdjait a La Bouche-ok bankokban heverő tőkéivel megtermékenyíteni. Holland-belga módon csinál hatalmas állattenyésztést, angol módra fajlovakat nevel, tokaji borral özönli el a külföldet, gépeket hozat, gőszivattyúval öntözi a pusztát, Pesten palotát épít, a palotában kiállítja régiséggyűjteményét, képtárát, iparművészeti gyűjteményét, hej, összehordja oda Olaszország és Kis-Ázsia még minden megkapható műkincsét, s rendelkezésére bocsátja azt a népnek is, túlszárnyalja Schwarzenberget, a Lichtensteinokat, gróf Czernint és herceg Esterházyt, Bécsből ide járnak majd a műgyűjtők, második Münchent csinál Pestből... Budán téglagyárat épít, Pestet kisajátítja, a telkeket összevásárolja - ó, nagyszerű, ragyogó, hatalmas élet, egy új Magyarországot teremt, alleluja... alleluja...

És zsoltárt énekeltek a lelkében apró kis angyalok, akik betöltötték örömmel, vágygal, tervekkel, tartalommal, bolondos fantazmagóriákkal...

És színjátékot rendeztek az agyában ötletes, vidám és lelkesült kis ördögök... oh, csodálatos szép élet, ördögi szépsége, nagysága, ereje, varázsa a fellobbant energiának.

Farkas boldog volt...

Látta a délibábot...

Aztán - valami gyengéd és poétikus gondolatkapcsolódással - megjelent előtte egy szelíd, okos szemű, szerelmes pihegésű kis német leányka alakja... szent Isten... az is ebben a szállodában volt? Ki tudja, olyan régen történt...

A Ferenciek tornyában most ütött az óra, és hajnali misére harangoztak... Akkor is harangoztak... És a kis Lange Lisette - mintha most is hallaná - nagyot és halálosat sikoltott.

Farkas homlokán kiütött a verejték, s a szeméből kicsordult egy ragyogó, férfias könny.

És halkán, ahogy az anyja imádkozni tanította, úgy gondolt a kis Lisette-re, és bocsánatot kért tőle, hogy most ezt a másikat, ezt a ragyogó démont olyan tragikusan, olyan fájdalmasan, olyan jóvátehetetlenül szereti.

E pillanatban a marquise megmozdította karját, és felemelte nagy, bársonyos fekete szempilláit.

Friderika felébredt.

6 Az élet hídja

Haza Domoszlóra!

Korán reggel, ragyogó tiszta téli nap - a január végi gyenge hóréteg ezüstösen csillogott a hatvani országút árkában - a domoszlói ménes legszebb sárga négyese kemény trappban vonta a zöld-sárga batárt... hazafelé...

A fogat előtt lovas legény vágatott, s lassan-lassan elhagyta az utasokat, hogy szénát-zabot rendeljen a lovaknak, és összezsúfolja a falukban a gyerekeket. A batár bakján ült a postásipót fújó legény, aki részben az ünnepélyesség kedvéért, részben, hogy az igásszekerek kitérjenek az útjából, szívetrázóan fújta az érzelmes nótákat.

- Liebe Minka, ich muss scheiden - szólt a trombita meghatóan, a gyerekek rikoltoztak, a tehenek bögtek, a csordások nagyokat durrogattak az ostorukkal, s körülbelül ennyiből állt ennek a korszaknak egész romantikája... Ha oroszánok lettek volna a Duna-Tisza közén, az ember azt hinné, hogy valamelyik észak-afrikai gyarmat országútján halad, de oroszánok, sajnos, nem voltak, csak itt-ott szegénylegények, szökött katonák és tolvaj juhászbojtárok, s ezeknek a kedvéért angol globetrotterek nem tartották érdemesnek a nagy magyar pampát felkeresni.

Domoszlay vigasztalta is a feleségét, s neki magának is csak most tűnt fel először, hogy a táj mindig egyforma piszkos fehér, s a megfagyott, dagadt partok, iszapos pocsolyák, rothadt széna... varjú... pusztaság, szomorúság, elhagyatottság hazájában nincs semmi érdekesség.

- A tenger is egyhangú, de mély értelmű és rejtelmes - szólt bizonytalan hangon Domoszlay -, s egy óra múlva otthon leszünk - tette hozzá, hogy valami komolyat is mondjon, aminek örülni lehet. - Otthon!

És csakugyan, már kibontakozott a falu stílustalan egyszerű képe az esti szürkületből. Egy kis torony körül ferde, púpos szalmatető. Nyárfák... kanyargós országút... A kastélyból semmi sem látszik. Az a falun túl van. Néhány vidám ária a postakürtön, s mindjárt a hídon leszünk.

Ünnepnap volt, és a szegény domoszlói tótok, miután egész nap a templomban szundikáltak, fáradt léptekkel fel és alá ballagtak a faluban, mintha szórakoznának. Milyen naiv és szomorú a falusi ember szórakozása! A szegény ember, falun, tétován jár a házak között, a réten, hosszan üldögél a templomkert padján, a korcsma előtt összegyülekezik, mintha valamit megbeszélne, de tulajdonképpen nem tesz egyebet, mint unja a mát, és várja a holnapot. Az új hétköznapot.

A leányok és legények kissé elhúzódnak a falu határától, hogy túlságosan ne legyenek szem előtt, bár jobban ügyelnek egymásra ők maguk, mint ahogy a világ minden gardedámja ügyelne. Itt-ott néha történik egy-egy kis tréfás utalás a szerelemre - mindössze annyi, hogy a legény megmarkolja a leány mellét, amiért a piruló és sikoltozó hajadon jól hátba vágja a csin-talan udvarlót. De ez mindegyikük szeme előtt történik, s szinte nem is vesznek tudomást az érzékek fellobbanásáról, a tapintás gyönyörűségéről, a vér bugyborékolásáról - csupán csak a tréfás hátbavágásról, amit erős, tele torokból jövő kacagás és tapsolás követ. Így mulathattak valaha Árkádiában görög kecskepásztorok és vízfordóleányok, akikből később isteneket alkotott Homérosz fantáziája.

Így ténfergett a domoszlói nép aznap estefelé a kanális partján, amelyet meglehetősen kimosott a megolvadt hólé, a patak megduzzadt piszkos vize.

A staféta már egy órával előbb berobogott a faluba, s mert hogy itt-ott elejtett egy-két szót az uraság érkezéséről, az egész község ott volt a bevonulás csodálatára. A cselédség a kastély udvarában sorakozott, katonás rendben várva urát és ifjú feleségét, akiről a falu vénasszonyai - akik belelátanak az ismeretlenbe, az éjszakába és a jövőndöbe - legendákat meséltek a kastély népének.

A kis kegyúri templomban, amelynek megfeketedett barokk tornya szinte szégyellte, hogy a körülötte lévő nyárfák túlnőnek rajta, az egyházfi gyengéd figyelemből meghúzta a harangot, amelyet Domoszlai karácsonyra vásárolt a hívek áhítatának emelésére. Harangzúgás, a falu végére kivonult nép, amely a szürkületben érdekes sziluettekkel imbolygott a megáradt patak felett, a postakürt harsány hangja... egész ünnepélyessé tették ezt a pillanatot.

Friderikában a sok utazás, a nászút idegizgalmai, az új környezet és a magyar vidék szokatlan levegője különös bágyadságot keltett. Az a gondolat, hogy néhány perc múlva vége a romantikus kalandnak, és kezdetét veszi egy alapjában véve egyhangú, komoly és kissé fenyegető szituáció - egy idegen élet ismeretlen uralma -, ez a gondolat kissé megfélemlítette...

Az út is keserves volt, a kerék sokszor küllőig bemélyedt a sárba, és lovas legény, kocsis, trombitás minduntalan leszálltak, hogy a lovakat vezessék, nógassák és kitartásra kapacitálják. A falu megközelítése egyenesen veszedelmes feladatnak látszott. A kanálison egy rozoga híd, félig a vízben, félig a fagyos, csúszós, békanyálas töltésen, amelyen még ott hevert egy összefelejtett dereglye. Az est mind hosszabb árnyékokat vont a fák mögé, és a fáradt és szenzitív Friderikának most hirtelen eszébe jutott, hogy fél.

- Még egy negyedóra, szívem - vigasztalta Farkas, s a legényeket leszállítva, maga is leugrott a batárról, amint a lovak a kanális hídjára értek.

Hiába. Az átázott, elkorhadt, roskatag alkotmány nem bírta el a nehéz hintót, és a patak közepén - szinte úgy hallatszott, mintha felnyögött volna a hidacska - fájdalmas recsenéssel leszakadt az árokba.

Éles, rémületes, szinte hisztérikus sikoltás hasította keresztül a hideg téli levegőt. Friderika ijedtében holtra sápadva, kimeredt szemekkel, ájulva esett a hintó sarkába. Estében megjelent neki a vén Barbara alakja, amint sárga, vibráló háttérből kibontakozik, s karjait, mint hosszú szárnyakat csapkodva, könyörög, átkozódik, ijeszt és sír.

Friderika elszánta magát a halálra. Zavaros öntudatának egy utolsó sugaránál még látott egy mesebeli nagy hidat, az élet hídját, amely összeomlott, amikor rajta a túlsó partra át akart lépkedni. S ha tudott volna, szeretett volna szegény meghalt anyja után kiáltani.

Hej, lett rémület, lőtás-futás, csapkodás, káromkodás és imádkozás. Farkas maga is derékig vízbe és iszapba süppedve, rettentő erőfeszítéssel megragadta a hintót, hogy egészen oldalt ne feküdjék. Aztán lovas legény és kocsis kövel, doronggal, hídkorlát fájával alátámasztotta a batárt, amelyből Farkas, mint a monstranciát a tabernákulumból, kiemelte ájult feleségét.

- Rettentő ómen - susogta önkéntelenül, aztán ölében tartva Friderika prémekbe takart pompás kis testét, erőlesen szólongatta a bábész tótokat, hogy jöjjenek segíteni.

És most megtörtént, amit alig tud elhinni, aki nem látott még szegény, együgyű tótot vasárnap délután, kiöltözve, bábész unalommal ünnepelni. Megtörtént, ami egyébként akkor az egész felvidéken mindenütt megtörtént volna, hogy hiába minden szép szó, minden fenyegetés, minden átkozódás, a tótok csak álltak a parton, álltak, bámultak, egymást biztatták, löködték, aztán csendesen sompolyogva, nem kárörvendve, de nem is sajnálkozással... odábbálltak, hazaszállingóztak, hogy elimádkozván esti imájukat, lefeküdjenek és rögtön elaludjanak. Hogy várják a holnapot. És holnap elbeszélgessenek, hogy milyen szép volt a földesúr felesége, szegény, tán meg is halt az ijedtségtől.

Hiába minden, a tótok hazamentek, a kocsi a kanálisban megrekedt, a lovas legény gyalog indult, hogy a kastély cselédségét segítségül hívja urához. Jó egy óra telt el, amíg a cselédség megérkezett. Addig Friderika magához tért, s tágra nyílt szemekkel bámult a részvétlenül, állati lustasággal és gondatlansággal távozó népség felé. Nézte, először ijedten, aztán borzadva, aztán undorodva, mint mikor valaki nagy bűnt lát, és felháborodásában szeretne végigvágni a gonosztevőkön. Aztán egyszerre kiegyenesedett, mint egy haragvó Eumenida, és oda kiáltott a cselédség felé:

- Vissza!

Farkas kérdően és ijedten nézett a gyönyörű démonra.

- Csak nem akar visszamenni?

Friderika most vette észre - életében először -, hogy körülötte másnak is lehet valami véleménye.

- Farkas, én nem akarok e barmok között élni. Én soha életemben nem teszem be ebbe a faluba a lábamat.

- De most éjszaka!

- Vissza Pestre! Az istenért, vigyen vissza, Farkas, mert megőrülök.

...És mintha csakugyan kék láng csapott volna ki a szeméből...

- Frici!

Ezt a szót Farkas egy kissé emeltebb hangon mondta, a negyvenéves férfi komoly energiájával.

Frici ezt a hangot is először hallotta életében. Ez a szigorú, majdnem parancsoló hang egy pillanatra megdöbbentette, úgyhogy az arca belesápadt. Mintha nagyot akart volna kiáltani, a szemöldökei összehúzódtak, az orrcimpái kitágultak - a szamovárban hangosan buzog a túlhevített gőz -, egy mélyet és gyorsat lélegzett, de aztán meggondolta, felemelt karját leeresztette, és mélyen zengő hangján csendesen, kissé reszketve, majdnem gúnyosan, de tisztán és fenségesen odaszólt:

- Csak nem akar nekem ellentmondani?

Farkas bölcs és szent komolysággal ránézett a saját nagyszerűségében szinte kéjelgő asszonyra, intett a cselédségnek, hogy fordítsák meg a batárt, aztán megfogta a felesége karját.

- Menjünk.

És visszamentek Pestre...

7

Byron léptei nyomán

- Tehát nem megyünk Domoszlóra. Igaza van. Domoszló kis tót falu, szegény parasztokkal, egy jármos ökörre való intelligenciával. Öreg kastély, fehér falak, rézkupolás, cserepes tető, néhány antik torzó, képek, könyvek, öregek, porosak, sötétbarnára fakultak... igaz van, nevetséges az egész... Kongó, bolthajtásos földszinti szobák... nem érzi a penész-szagát, marquise?... lovak, ökrök, béresek. Udvarhölgyek helyett kuruzsló vénasszonyok, komornák helyett tenyeres-talpas, zsíros hajú leányok... asszonyom, az avas szalonna illata orromat csavarja... nem megyünk Domoszlóra, sem Nánára, Egerbe sem. Nem ajánlom, hogy Magyarországon kínlódjunk. Egyáltalán nem értem, miért nem maradtunk a kis Trianonban?

Friderika lassan-lassan hűlni érezte a vérét, ahogy Farkas egyszerű, száraz, de maliciózan fölényes szavait végighallgatta.

A szállodai lakosztály fájdalmasan illusztrálta azt a szemrehányást, ami Farkas panaszos hangjából áradt. Pesten voltak újra, a Sieben Electeur Fürst szobájában, reggelinél, kettecskén teázgatva az ablakmélyedésben. Nehéz, dohos szállodaszag tapadt a ruhájukba, a nagy, hideg kandallóból unalom és barátságtalan aggodalom ásított ki, s ámbár nagy fahasábok senyvedtek benne, a levegő nem tudott felmelegedni. Szegénység, elhagyatottság és hontalanság hangulata nehezedett mind a kettőjük lelkére, s Farkas szeretetre méltó és gyengéd iparkodott ugyan lenni, de szemében, hangjában, keze simogatásában volt valami józan hűvösség.

- Ti, magyarok mindig ilyen komolyak vagytok? - kérdezte Friderika kissé megszeppenve.

Farkas félt, hogy túlságosan ünnepélyes vagy kimért talál lenni, hát tréfásan felelt:

- Igen, kivéve, mikor haragszunk.

- Most haragszik? - kérdezte Friderika aggodalmasan.

- Nem.

- Ez baj - felelt a marquise, és odadobva magát az ura vállára, belesúgta a fülébe:

- Nem tudom elviselni, hogy valaki megbocsásson nekem.

Farkas érezte, hogy ez az asszony mindig igazat mond, bár néha nagy tragédiák keletkezhetnek az igazságaiból. És hamar megállapította azt is, hogy Friderika mellett az ő élete meglehetősen passzív és szemlélődő lesz. A felesége csapongó, szeszélyes, néha gyermekes, néha vésszesen nagystílú, bizarr karaktere túlságosan kialakult már ahhoz, hogy ő nevelni próbálja.

- Friderika egymagában véve példátlanul érdekes, színes, tartalmas és művészileg plasztikus egyéniség, de valószínűleg jobb lett volna csak messziről gyönyörködni az ő forma- és színváltozásaiban - gondolta magában némi keserűséggel. - Nagyszerű szimfónia ez, de kissé fárasztó és nagyvonalú, félek, hogy nem tudom megérteni.

Farkas szeretne volna Friderikát kissé egyszerűbbnek, átlátszóbbnak és emberibbnek. Eleinte azt hitte, hogy ha Friderikát asszonnyá teszi, közelebb hozza őt magához, és természetének, gondolatvilágának és érzéseinek túlságosan nagy skáláját az új helyzet redukálni fogja. De Friderika feleségnek is az a csapongó és káprázatosan pompás paradicsommadár maradt, és szépsége, eleganciája, testének és lelkének bódító kisugárzása szinte ránehezedett Farkas kedélyére.

- Itt egész életünkben nézőközönség leszünk - vallotta meg magának Farkas, s csakugyan úgy látta, mintha az élet egy dekoratív színpadi beállításban lejátszódó magánjelenete volna Friderikának.

- De mindegy, az életben úgy sincs más öröm, mint a nézegetés.

A marquise különben egészen boldognak látszott. A domoszlói hidat mintha elfelejtette volna, és reggelenként odakuporodott Farkas ölébe, felhúzta selyempapucsos lábát maga alá, és szinte elbújt az ura karjai között. És ilyenkor vallott:

- Tudom, hogy nem vagyok méltó a te komoly, nagy, okos szerelmedre, Farkas, pedig ha a lelkem mélyét meg tudnám mutatni neked, meglátnád, mennyi jószág van benne, és meg tudnék halni érte.

- Semmi okod sincs a mentegetődzésre - válaszolt Farkas egy kissé megindult hangon.
  - De igen. Nekem nem lett volna szabad csendes, büszke magányos életed várából kiragadni téged.
  - Friderika, mit beszélsz? Én nagyon boldog vagyok.
  - Tudom. De én mégis rosszul tettem, hogy visszafordultam Domoszlóról.
  - Hidd el, szívem, ilyen apróságokon sohasem fogunk fennakadni. Majd egyszer te magad vágyakozol Domoszlóra, s akkor visszamegyünk oda.
- Friderika úgy érezte, mintha e pillanatban lett volna szerelmessé az urába.
- Oh, milyen nagylelkű, milyen nagyszabású ember vagy te.

A marquise sebesen, lázasan, suttogva beszélt, a szeme égett, a könnyei letörletlenül gördültek le az arcán, a mellét odaszorította az ura szájához, s nem engedte szólni.

Farkas majdnem betegre ölelte a feleségét. E pillanatban lehetetlen lett volna megmondani, mi izgatta jobban az idegrendszerét: Friderika testének buja szépsége, vagy a lelkének elragadó áradása-e.

Farkas egy rántással letépte felesége válláról a matinét, s az asszonyt messze eltartotta magától. Ha vére egészen el nem öntötte volna az agyát, szerette volna vállainak nagyszerűen eső vonalait, keblének lágyan hajló domborodását, bőrének fehér, sima és síkos tapintatát, csípőjének gyengéden szélesedő elegáns ívét, lábszáranak karcsú teltségét, bokáinak eszményi finomságát külön-külön megcsodálni, analizálni, zsoltáros litániában megénekelni - de vére örült lüktetéssel ömlött a szívéből, az agyára lángvörös párázat szállt... nem bírta tovább... csókjaival majdnem felszívta a karjai közt vonagló asszonyt.

Egy hét múlva Friderika kijelentette, hogy Bécsbe kívánczik.

- Jó. Holnap megyünk Bécsbe - felelt Farkas -, de ma este elmegyünk a német színházba.

A színházban az első felvonás után meglátogatta őket báró Brudern József, egy csaknem hatvanéves agglegény, Farkas szeretett öreg barátja, akiről nagyon sok gáláns történetet tudnának elmondani a színpad kulisszái, a női öltözők és páholyok drapériás mélységei... ha e lelketlen és ostoba limlomok egyáltalán értenének valamit a szerelemhez.

Nagyon érdekes, művészileg finom, magas, karcsú, ősz fejű, borotvált arcú, nagy, hófehér gallérjában szinte üde jelenség volt a báró, aki a legszellemesebb, legragyogóbb és legélvezetesebb életet élte minden kortársa között. Magyarországon lakott, de a Magyarországon való élest nem kell többre taksálni két-három hónapos futólagos itt-tartózkodásnál. Különben a báró éppen úgy otthon volt a bécsi művészkörökben, mint a hamburgi és frankfurti bankárnábobok szalonjaiban, vagy a londoni főnemesi klubok életében.

Báró Brudern megcsókolta Friderika kezét, s néhány nagyvilági megjegyzésével rögtön elragadta a marquise-t.

Együtt vacsoráztak, s a báró nagyszerű bókokat mondott a menyecskének. Friderika fülében - halk, szordinós éjjeli zenének lágy kantilénája - édesen zsongott a báró udvarlása. És éjjel - Istenem, milyen tehetetlen az ember az álmaival szemben! - Friderika azt álmodta, hogy báró Brudern szerelmet vallott neki, átölelte a térdét, és magához vonta a derekát.

Szerencsére, e pillanatban Friderika felébredt. A szíve hevesen dobogott, és szinte sírni tudott volna felháborodásában, hogy ilyen ostoba és szentségtörő álmai lehetnek egy háromhetes asszonynak, aki határtalanul imádja az urát.

Nem is fogadta másnap a bárót, bár Farkas ezért csaknem megneheztelt.

Egyébként Friderika elhatározta, hogy csak február 12-ére mennek Bécsbe, a császár születésnapjára, amikor egyúttal az újévi parádét is tartják.

- Bemutatlak az udvarnál - mondta nevetve Friderika, s Farkas is nevetett, ám bár érezte, hogy ez a tréfás kifejezés egész jól jellemzi az ő furcsa helyzetét Friderika eddigi társaságával szemben...

S még egy hétig Pesten maradtak. Nem ismerkedtek senkivel, a budai várhegy lejtőin sétáltak, nézték a Dunát, Strauss úr keringőit dúdolgatták, és sokszor megszorították egymás kezét, mintha halk kis fogadalmakat tettek volna egymásnak.

...Egy nap, amikor Farkas Kisfaludy Károlyt, szegény beteg poéta barátját látogatta, Friderika ezalatt a Duna-parton sétálgatott, s várta az urát. A hajóhíd tájékán ballagott, a hideg január végi dunai szél erősen csípte az arcát. Prémies bundájában azonban jó meleg volt, és a tiszta, éles levegőben, a könnyű és mégis meleg struccpihés boában majdnem kéjesen jó érzés áradt át a testén. Felnézett a várra, amelynek sárga házai között most kezdték az olajmécseseket meggyújtani. A parton kihalt minden élet, a fatörzsek élettelenül heverték a homokon, hogy az első tavaszi napon megjelenő ácslegények keményen nekiessenek baltájukkal. A Duna majdnem egészen befagyva... csend volt, csak a jég ropogott néha, s a Szerviták templomában harangoztak.

Friderika lassan, imbolyogva sétált vissza az Úri utca felé, és elgondolta, hogy milyen különös: ő bármely pillanatban meg tudna halni Farkasért, annyira imádja.

És borzasztó büntudat kínozza, hogy felületes, léha, gyerekes szeszélye egy pillanattig is észrevett más férfiembert ezen a világon.

...Február 12-én csakugyan Bécsben voltak, de Farkas nem akart részt venni a parádében.

- Korán lesz még a világ elé állani, Friderika - mondta egyszerű lelkű magyar őseitől tanult szeméremmel Farkas.

Friderika megsimogatta az ura szép szőke fejét.

- Ahogy akarod.

Ennyivel intézték el Ferenc császár születésnapját és az újévi parádét.

Friderika kimondhatatlanul boldog és büszke volt erre az első és fényes sikerre, amelyet lemondásával önmaga fölött aratott.

Maradtak tehát a kis Trianonban, amelynek szabályosan nyesett bokrai között, bő karbonároköpenyegébe burkolózva Farkas sokat sétálgatott magában a frissen esett februári havon. A cselédség mély meghajlással üdvözölte a marquise férjét, s aztán bambán és csodálkozva bámult utána, míg annak büszke, magas alakja el nem tűnt az út kanyarulatánál.

- Jesszus - súgta a főkertész a kulcsárnénak -, úgy néz ki, mint herceg Esterházy. Bajusza sincs.

Farkas gyűlölte ezt a népséget. Szemükből mindig valami gúnyos lenézést olvasott ki, ami a marquise férjének szólt. Érezte, hogy kicsinyes ez az érzés, de nem tudott attól szabadulni.

Egyébként a kellemetlenségek csakhamar komolyabb formában is jelentkeztek.

Sehol és máskor meg nem történhetett volna ilyesmi, de ezekben az években mindenki állandóan magán érezte a titkosrendőrség tekintetét. Sedlnitzky, a rendőrminiszter szenvedéllyel kereste a forradalmárokat, különösen a magyarok között. Lengyelországból, Párizsból, a német fejedelemségekből és Itáliából nem jó hírek jöttek. A földalatti Európa mozgása már a föld színén is érezhető volt. Emiatt mindenki gyanússá vált, aki nem tudott beleilleszkedni Metternich obskurantizmusába. Farkas a világ legpasszívabb embere volt évek hosszú sora óta, de a passzivitás nem volt elégséges, hogy valakinek a jó hírnevét biztosítsa, ha hiányzott abból a korlátoltság, a lefelé való hűbérúri gög és a felfelé sóhajtozó jobbágyi hűség. Farkas, szegény, ezekben az állampolgári erényekben kevésbé jeleskedett, s a szerzeteskolostorokban sem tudtak róla semmi jót mondani. Öreg kapellánusok, gyomorbajos Domherrek és epés jezsuiták erkölcsi bizonyítványa nélkül pedig nehezen boldogulhattunk abban az időben, kiváltképpen, ha egyébként is gyanús emberekkel érintkeztünk - ha cselédeink, konvenciók mesterembereink szedett-vedett európai peregrinusok voltak, mint, teszem, Sachser Péter, az asztalos.

Farkasnak Lange tanárral való gyakori levélváltását másolatban mind beküldték a pozsonyi titkosrendőrségnek, és a szegény kis Lisette esetét, mint valami méregkeverési bűntényt, állandóan készen tartották arra az esetre, ha Domoszlay Farkast kompromittálni kell.

Ilyenformán a kvietált huszárkapitány lassankint valami legendás forradalmi vezér hírnevébe keveredett Bécsben, az udvari körökben és Sedlnitzky gróf titkos bűrórában. Sőt Reviczky kancellár is majdnem kételkedni kezdett régi barátja, Domoszlay László alispán gyermekében.

Farkas már akkor megjegyzett ember volt, amikor Friderikát elvette feleségül. Sedlnitzky meg is intette Geiser grófot: ne engedje, hogy forradalmár ura legyen a mostohalányának. Az öreg katona azonban nem tudta elképzelni, hogy valaki Friderika oldala mellett rakoncátlankodni mer, s a rendőrminiszternek tréfás megrökönyödéssel odasúgta:

- Barátom, te nem ösmered Friderikát.

Sedlnitzky tehát, hogy zavart ne csináljon, hagyta a dolgokat a maguk útján, Friderikát pedig csakugyan egészen hasznavehető villámhárítónak tartotta Farkassal s egy esetleges magyar rebelliskedéssel szemben.

Ferstl, a bécsi rendőrség főigazgatójának adjunktusa azonban nem nyugodott, míg Domoszlayról valahogyan le nem rántja a leplet. És csakugyan, február 12-én, éppen a császár születésnapján jelentette a grófnak, hogy hiteles adatok birtokában van. Nem kisebb ember, mint a rozsnyói püspök közölte vele, hogy Domoszlay a párizsi forradalmi szövetkezet tagja, és a központtól megbízást kapott, hogy a magyarokat a Habsburg-háztól való elszakadásra izgassa.

Domoszlay sorsa meg volt pecsételve. Bizonyíték ugyan semmi, nyíltan eljárni nem is lehet ellene, de bizalmasan, barátilag megsúgták neki, hogy Bécs város levegője nem túlságosan egészséges neki és némely magyar barátjának.

Néhány nap alatt Farkas kétségtelenül bebizonyította, hogy etruszk vázákon, délolasz műemlékeken, Winckelmann ásatásain és brüsszeli csipkéken kívül külföldi dolgok nem érdeklik őt, s a legjóravalóbb magyarok, mint Pálffy, Apponyi, Brudern és Keglevich kezeskedtek, hogy miatta Ferenc egy pillanatra se féltse Szent István koronáját. Hiába. Ha egy asszonyról egyszer rosszat mondanak, azért száz házibarát hiába teszi tűzbe a kezét: annál gyanúsabb. A rossz hírnév olyan, mint a bojtortján, minél jobban igyekszel abból szabadulni, annál jobban belekeveredél. Az udvari dámák aggódva tekingettek az öreg császár kopasz fejére: nem inog-e rajta a magyarok koronája. És az öreg dámáknak igazuk volt, a királyoknak abban az időben

minduntalan meg kellett tapogatni a koponyájukat: hol a koronájuk, hol a fejük nem volt a helyén.

Farkas rehabilitálva lőn, de majdhogy bele nem pusztult a rehabilitációba. Ezer szerencse, hogy el nem küldték Kufsteinba, ahol nem egy szegény magyar táblabíró tanulgatta mostanában az igazi forradalmárok kátéját.

Mert az bizonyos, hogy ez időben Magyarországon alig lehetett azokat megtanulni. Martinovics óta rossz idők jártak a forradalmi eszmékre Magyarországon. Az embereknek semmi kedvük sem volt a Földközi-tengeren és az Atlanti-óceánon innen fekvő országok dolgával bíbelődni. Franciaországot, a déli olasz államokat, Belgiumot és Hollandiát kínai fal választotta el tőlünk, de a japáni kertészetet, az észak-afrikai gyarmatok, Egyiptom és Alaszka belügyeit hibátlanul tudtuk a *Tudománystár* és egyéb jeles folyóiratok hasábjairól.

A fődolog, hogy Farkas fejét meghagyták a nyakán, de sok jót már nem várhatott a bécsi udvar és kancellária tájékáról. Ami, őszintén szólva, Farkast túlságosan nem szomorította meg, de a haragját felkorbácsolta.

- Milyen ostobák és gonoszak az emberek - gondolta magában, s kedve lett volna valamit tenni, hogy a rendőrmínisztérium együgyű szaglászainak némi igazuk legyen. De lelkének kiterjeszkedő szárnyait csakhamar összevonta, és elhatározta, hogy egy időre megszüntet minden összeköttetést az emberekkel.

Friderikával könnyű volt a dolgot elintézni. Szinte boldoggá tette, amikor közölte vele, hogy hat-nyolc hónapra elhagyják a császári birodalmat.

- Hova menjünk? - kérdezte Friderikától. - Olaszországba?

- Az unalmas - felelte a marquise elgondolkodva. - Legfeljebb keresztülszaladni rajta...

- Spanyolországba?

- Nem. Tudja, hova szeretnék menni?

- Angolországba.

- Isten ments. Hellászba megyünk. A görög szigetekre, Byron léptei nyomán. Imádom Byront.

Farkas nagyon természetesnek találta, hogy Friderika imádja Byront, de Görögországot nem tartotta valami nagyon kellemes kirándulóhelynek. A szabadságharc csak a napokban zajlott le ott, s a derék görög kapitányok, akik a verekedést nagyon megszokták és megkedvelték, ellenség híján egymáson folytatják véres mesterségüket.

Friderika azonban nem tágitott.

- Missolongiban, Farkas, egy éjszakát!

Farkas nem bánta. Menjünk hát Missolongiba. Szép lassan, Itáliát keresztülkóborolva, Rómában kissé szétnézni az ásatások körül... ki tudja, mit hoz az idő, s mikor lesz kedve Friderikának visszafordulni, vagy útját Párizs felé változtatni.

- Menjünk - mondta Farkas -, szaladjunk el az emberek elől, ha úgy tetszik. Fél évig megyünk, megyünk, visszanézés nélkül, s e fél év alatt nem veszünk tudomást a világról. Nem olvasunk újságot. Nem beszélünk senkivel politikáról, Bécsről, rendőrségről, kancelláriáról... nem hallgatunk senkire, csak a saját szívünk dobogására, és szeretjük egymást, és megyünk... megyünk, mint két csavargó, neki a napnak, mindig délre, délre... és vissza sem nézünk. Jó?

- Imádlak - kiáltott Friderika, és már szeretett volna csomagolni, hogy holnap reggel egy császári Extrapost-tal útnak induljon Krompach-Friesach-Verona-Róma felé. Nem látta ugyan tisztán, miért ez a különös elszigetelődés, a titokzatosság, az önkéntes számkivetés, de a gondolat különösségének rendkívül örült, és romantikus hajlandóságait nagyon izgatta, hogy ők most megszöknek Bécsből, senki sem tudja, hova, és mennek a ragyogó, sötétkék, langyos levegőjű görög ég felé. Byron léptei nyomán...

8 A Nobile

Farkas alig ért rá a maga és Friderika anyagi ügyeit rendbe hozni. Friderika március első napján kijelentette, hogy nem vár tovább.

- Szökjünk- szólt nevetve Friderika, és éjjel nem tudott aludni a gyönyörűségtől.

- Mint két kóbor gyerek, kézen fogva csavarogni fogunk és meg sem állunk Missolungiig.

...És két hétre rá, egy szombat este hét órakor, elhagyták Bécset.

- Most korrigáljuk a szerencsét - súgta útközben Farkas a marquise fülébe. - Az első nászút nem sikerült.

- Most nagyon boldogok leszünk - és Friderika szívből kacagott a felett való örömében, hogy milyen regényesen szökteti el a férje. Lesz holnap Bécsben nagy szenzáció, találgatás, gyanúsítás, az udvarnál hihetetlen mesék egy forradalmárról, aki az Orléans-okkal szövetkezik. Szerencse, hogy Metternich még mindig a világ legelső gavallérja, és feledhetetlen szeretetreméltósággal ő maga adott útlevelet, nyílt parancsot, titkos utasítást, ajánlást, diplomáciai közbenjárást - ahol mit lehet használni -, hogy a marquise és férje átturbékolhassák a napsugár, a dal és a szerelem hazáját.

És az Extrapost ment, ment, meg-megállott, újra nekilódult, döcögött, futott, kifáradt, lovakat váltott, nekiiramodott, kapaszkodott, ellankadt - és kedden este megérkezett Triesztbe. Amint-hogy az óramutató szemmel alig kísérhető lassúsággal kúszik a legközelebbi szám felé, de egy fél nap alatt, tudja az Isten, hogyan, mégis csak megkerüli a Zifferblattot...

Olaszországon végigutazni házasságunk első fél esztendejében - valljuk meg őszintén -, erről nem lehet sokat beszélni. Ez mindenkinél egyforma. A nap reggel túlságosan korán süt be szállodánk ablakán, és éjjel Comóban, Milanóban, Bresciában, Veronában egyformán langyos szél áramlik be ablakok és ajtók résein: mintha e szerelemtől megittasult földön régi boldogtalan jegyesek sóhajai járnának ki-be az öreg palazzók repedésein.

De a regényesség csak messziről szép, és ismerünk öreg prímabalerinákat, akikről verseket írtak a költők, mivel sohasem látták őket. Ha látták volna, fantáziájukat a fonnyadt és unalmas valóság bizonyára megnyesi, mint ludak szárnyát a háziasszony keze.

A lombardiai síkságon, ha velociferon utaztál, gyakorta megállították kocsidat a banditák, kiugorván a rizsföldekről, és a lovak elé köteleket feszítvén ki, hogy elvágják utadat. Ám még e piszkos útonállókban sem volt semmi kalandorhősiesség, mert ha egy zsandár tollas fővege mutatkozott a látóhatáron, a banda széttrebbent, mint mikor a Doge-palota előtt a galambok között valaki nagy zajjal kinyitja a napernyőjét.

Doge-palota... Velence... Farkas és Friderika nem sokat láttak Velencéből, hacsak nem az osztrák tisztviselők fehér egyenruháját s bennük azokat a félszeg és ízetlen teremtményeket,

akik, meg kell adni, hősileg viselkedtek az olasz nép gúnyjával, megvetésével szemben. E bámészkodó és kellemetlen fináncok, vámvizsgálók, rendőrügynökök, felügyelők és tanácsosok mindenütt jelen voltak, mindenütt tyúkszemre léptek, mindent statisztikába és rendbe szedtek, és a tenger kék tükrébe, a felhők aranszegélyes, bágyadt fehérjébe, a paloták sárgavörös antik patinájába vastag rubrikákat húztak, s magát Tizian Assuntáját is csak e rubrikákon keresztül, mint börtönablakon, szomorú vasrácsok mögül nézegethetted.

Friderika habkönnyű selyemszoknyájában, amely alig hogy eltakarta csípőit és lábszárait, két nap alatt Velence legszebb látványossága lett, azonban rengeteg fejtörést okozott a lombard-velencei királyság közigazgatásának.

- Még letartóztatnak bennünket - aggódott Farkas, aki bosszankodva látta, hogy állandóan két fontoskodó férfiú - kétségen kívül Sedlnitzky titkos rendőrsége - jár a sarkukban, a reggelitől egész a hálósobájuk ajtajáig.

- El Ausztriából! - ez lett a leghevesebb vágyuk, s a velencei bürokráciát még Tivoli és Frascati szőlőhegyeinek fügefái alatt is szomorúan emlegették.

Rómában a Caffè Grecóba jártak vacsorázni, s itt német és francia művészek, írók, összekülvők, álmodozó és tivornyázó semmirekellők társaságán mulattak, vagy elbeszélgettek egy-egy sápadt tekintetű, kecskeszakállas bajorral, aki a trecento művészetéről mondott bibliai egyszerűségű ostobaságokat.

A festők általában inkább politikusok és bölcselkedők voltak, aminthogy a politikusokat inkább költőknek tarthatnánk e korban; de egyben mindannyian megegyeztek: abban a tájékozatlanságban, amit saját céljaikkal szemben dokumentáltak. Különböznél boldog és bájos állapot: nagyot, szépet, soha el nem érhető merészet akarni, de tulajdonképpen nem tudni: hogy mit. Ehhez fiatalság és jó egészség, tiszta, könnyelmű lélek és egy szép olasz asszony kell, akinek az ura Hátsó-Indiában fűszerszármért jár, míg te vele a déli szerelem zamatos gyümölcsét élvezed.

Így éltek ottan Farkas és Friderika, és a marquise határozottan örült e furcsa és érdekes társaságnak. Majdhogy bele nem szeretett egy gordonkahangú német szobrászba, aki esküvel volt kész bizonyítani, hogy Michelangelo teljesen elrontotta a XIV. század eszményi művészetét. Szerencsére a szobrász elég félkegyelmű volt ahhoz, hogy egy kirándulás alkalmával csókot leheljen Friderika vállára, éppen abban a pillanatban, amikor Farkas Friderika vállára pillantott.

Nem lehet leírni, milyen sajnálatos és szomorú távozása lőn az orgonahangú németnek az örök város területéről. Friderika nevetett, és örült, hogy Farkas féltékenynek mutatkozott; titokban azonban sajnálta szegény áldozatát, akinek a szerelem csaknem elvette az eszét. A Caffè Greco üzletvezetője másnap reggel azt mesélte, hogy a szőke német öngyilkos akart lenni, de megakadályozták.

- Nagyon boldogtalan lehetett - sóhajtotta a derék maestro, és miután zsebkendőjével megtörölte szemét, amiből igaz érzelmességgel potyogtak a könnyek, hozzátette:

- Ámbár a tartozását azért kifizethette volna.

Ilyen tréfás kalandok után Farkas elhatározta, hogy útközben is kerüli az embereket. Csak egytel tett kivételt: a Nobilelval.

Nobile... így hívták őt a Caffè Greco környékén. Nemrég jött Rómába Bolognából, ahol egy öreg palazzo tulajdonosa, négy-öt családra való kofaasszony és gyerek, valamint megszámlálhatatlan sok patkány háziura volt. Negyvenévesnél több alig lehetett a Nobile, aki fekete volt

természetesen, de a gondoktól és a rengeteg hányattatástól halántékai már szépen meg-
őszültek. Nagy, fekete szeme naivul és megvesztegetően nézett, és ha nem láttad volna szája
körüli a gúnyos és keserű vonást, minden szavát elhitted és minden sóhaját utána sóhajtottad
volna. Ez esetben rettentően sokat kellett volna sóhajtanod, mert a Nobile bőségesen és olyan
jólétesültséggel beszélt, mintha a világtörténelem eseményeinek Xerxész hadjárataitól és
Xenophón visszavonulásától kezdve napjainkig mindennek szemtanúja lett volna.

A Nobile kegyelmet kapott tehát, s tovább udvarolhatott Friderikának, akire, mint szent János
a Madonna della Sediára, áhítattal és imádatlással nézett, miközben rengeteg intimitást árult el
azokból a pikáns történetekből, amiket a különböző udvarok körül összeszedegített. Külö-
nösen sokat tudott Murat-ról és szép királynéjáról, ismerte Nelsont és Lady Hamiltont, az
1823-iki forradalomból könyv nélkül ismerte a kulisszatitkokat, és különösen elemében volt,
amikor Byronról, az ő velencei háreméről és görögországi hőstetteiről beszélt.

A Nobile ilyenkor úgy fuvalázott, mint a milánói Scalában az első fagottista; szemei lázban
égtek, az arca átszellemült, és vékony falzett hangján megindító pátosszal magasztalta a nagy
költőt, aki kéjben és vérben, poézisban és hadi erényekben egyaránt nagy volt, emberfeletti
volt, isten volt.

- Művész volt! - fokozta jelzőit a legvégsőig, s arca vonaglott az elragadtatástól.

Farkas mód nélkül mulatott e ravasz és teátrális magaviseletű kalandor mókáin, s olyankor,
mikor könnyeit törülgetve lendületes gesztusokkal szavalt egy narancsfa levelei alatt, mindig
várta, hogy Nobile a verse végén lekapja fejről a parókáját, leteszi álbajuszát, szemöldökét,
és mélyen meghajolva, egyszer csak elszólja magát:

- Eccellenza per la Bottiglia.

A Nobile azonban sokkal okosabb ember volt, mint ahogy bohó modora után bárki gondolta
volna, s a Caffè Greco üzletvezetője egyszer bizalmasan odasúgta Farkasnak:

- Nobile csak a nyilvánosság előtt ilyen mulatságos. Éjjel komoly és ingerlékeny. Sokszor
egész hajnalig ír. Nekem nem tetszik a dolog.

Farkast azonban egy cseppet sem aggasztotta a Nobile nagy kiterjedésű levelezése, s mikor
megunták az amúgy is túrhetetlen hőséget, s útjukat Corfu szigetének vették, szinte örült,
hogy az olasz is velük tart. Ő ugyan Missolongiába igyekezik, de hiszen Friderikának is leg-
főbb vágya volt, hogy bejárja azt a várost, ahol Byron szívét eltemették.

- Marquise - jegyezte meg a Nobile -, az a drága, sokat vérzett, szent szív még egyszer és
utoljára szerelmesen megdobbanik, ha megérzi a világ legszebb asszonyának jelenlétét.

...Corfuban izgalmas meglepetés érte Friderikát. Frise gróf társaságában - aki a német
kormányzatnak a háború alatt szünetelt ásatásait újra megindította - báró Brudernnel találkozott,
aki egyszer, fél évvel ezelőtt, a budapesti német színház páholyában már megdobbantotta a
szívét. Most úgy érezte, hogy gyűlöli ezt az embert, és kérte Farkast, siessenek el e veszedel-
mes helyről. Friderika aggódott önmagáért. Az utóbbi időben túlságosan sokat foglalkozott
Byronnal, és mindaz, amit a nagy brit költő emberi érdekességeiről elképzelt, most mintha
valósággal is megjelennék előtte, kitűnően modellírozva báró Brudern alakjában. Futott a báró
egyéniességének izgató varázsa, tekintetének átható, érzéki, szinte testileg-lelkileg lemeztelenítő
ereje elől, és haragudott a maga idegzetére, amely túlságosan reagált ezekre az impressziókra.

Elhagyták Corfut, s pár napot Argoszban töltöttek. Itt egy forró szeptemberi napon, amikor lóháton ügettek Nauplia felé, egyszerre tizenkét keleties öltözetű marcona fegyveres alak bukkant ki a sziklák mögül. Szigetbeliek voltak, s a romelioták zászlóit követték; derék, szép szál legények, járatosak a könnyek és a vér ontásában.

A vezérük - szép, hosszú szakállú öregember - intett, hogy nincs harcias szándékuk, s szinte ellágyultan jelentette ki, hogy ők a világ legbecsületesebb útonállói.

- Semmink sincs már egyebünk, mint fegyvereink egy része, s azt arra használjuk, hogy a városokban feleségeinknek és gyermekeinknek a szükséges élelemre valót megszerezzük. Isten a mi egyedüli oltalmazónk, és ő a tanúnk, hogy többet nem rablunk, mint amennyire szükségünk van.

Az öreg szabadságharcos arcán könny gördült végig, s kérte a kis társaságot, hogy bízzék a krétaiakban. S amikor Farkas néhány aranyat nyomott az óriási termetű görög markába, az hangosan fölkiáltott:

- Uram, te jó vagy hozzánk, s mi számosan vagyunk, vitézségünknek is van némi híre, parancsolj velünk éjjel-nappal, és mi engedelmeskedünk.

Ezt a jelenetet Farkas később elmondta Thierschnek, a szelíd és a szentimentális német tudós-nak, aki franciául írt munkájában egész elérzékenyedve írja le a görög lovagiasság és görög szerencsétlenség e megható epizódját. Farkas azonban úgy érezte, hogy az emberek közéről sohasem oly héroszok, mint a távol kékes ködében. Az öreg görög fél szemével Farkas pénztárcája felé sandított, mikor a másikkal hazája tragikus sorsát siratta.

...Missolongiban újra találkoztak a Nobiléval. Hűvös észak-görögországi szeptember volt, s Friderika - miután néhány nap alatt kiábrándozta magát Byron szíve fölött - valahova melegebb vidékre, Árkádiába vagy Lakóniába vágyott. Egyáltalán a sok utazás untatta már a marquise-t, de ezt a hangulatát ez egyszer - szokása ellenére - eltitkolta, mert Farkas nagyon megelégedettnek és boldognak látszott.

Nobile egy este különös titokzatossággal magános sétára invitálta Domoszlayt.

- Uram - kezdte az olasz bizalmasan -, meg kell magamat ismertetnem. Én carbonaro vagyok. Csend.

Az olasz mintha várta volna, hogy Farkas elszédül a nagy szenzációtól.

Minthogy azonban Domoszlay nem akart nyilatkozni, folytatta:

- Én őszintén és nemesemberhez illő nyíltsággal lelepleztem és kiszolgáltattam magamat az ön nagylelkűségének.

- Miért tette?

- Miért? Mert úgy érzem, hogy jó helyen kopogtatok. Ön is az.

- Nem vagyok - mondta Farkas, és igazat mondott, mert már régen nem tartott fenn semmi közösséget semmiféle propagandával.

- Akkor volt.

- És ha voltam?

- Nem azért mondom. Nekem végre is mindegy. De én az vagyok, és önnek a kezébe adtam sorsomat. Nem tudok hallgatni most, most, amikor önnek talpra kell állítani Magyarországot.

- Mit beszél ön, uram? - kérdezte igazán meglepetve Domoszlay, akinek kezdett terhére lenni a Nobile nyíltszívűsége. Igazán bosszantó lett volna, ha kisül, hogy egy agent provocateur kísérletezik vele.

- Hogy én mit beszélek? Ön nem ért engem?

- De hát mi történt, az Istenért?

Domoszlay maga is izgatott volt.

A Nobile kétfelé csapta hosszú, fecskefarkú szárnyas frakkját, fehér kürtőkalapját, amellyel eddig a levegőt szelte, egy erőlyes gesztussal a fejébe csapta, s szétterpesztett lábakkal megállt egy sziklatömbön, és onnan szavalta magas tenorjával:

- Megbocsásson, uram, de úgy látom, ön a múlt karácsony óta nem bújt ki a felesége szoknyája alól. Vagy aludt ön, uram? Ön nem vett észre semmit, ami körülötte történik, pedig ez alatt Szent Tibald dicsőséges társasága, a carbonaria, kicsit megrázta a világot és megroptatta a hatalmasok csontjait. Dicsőség és magasztalás jó Atyánknak, a világ Alkotójának. Ön nem tudja, hogy a párizsi Comité Central Lafayette és Lelewe vezérlete alatt előkészítette a lengyel forradalmat, Belgium és Hollandia elválását és Olaszország felszabadítását?

- Bánom is én - felelte Farkas keserűen.

Az olasznak ég felé meredt minden hajszála. Egy darabig kémlelve nézett a cinikus magyarra, de aztán meggondolta, és mosolygott:

- Ön nem tud engem félrevezetni, uram. Ön éppoly izgatott, mint én, és reszketve várja közléseimet.

- Mi újság?

A vékony bolognai magasra húzta szemöldökét, és félszemmel Farkasra kacsintott.

- Csak lassan, uram, sorjában.

Aztán tubákos szelencéjét megkoppintva, nagyot szippantott, kettőt.

- Előbb jöjjünk tisztába azzal, hogy én, Bologna egyik legősibb családjának utolsó sarja, alapjában véve utálok és megvetek mindent, ami legtávolabbról is a demokráciára emlékeztet. Orrom irtózik a felséges nép szagától, és gyűlölöm a politizáló borbélyokat, a romagnai földbirtokosok piszkos béreseit, a narancs- és fügekofákat, mert tudom, hogy e trikolóros bandának bármelyik tagját megveszem a Di San Pietro-kávéházban egy scudóért, és tetszésem szerint vagy a carbonariknak, vagy a pápai állam legátusának adom tovább. A népért meghalni: ezt még meg tudom érteni. De értük és velük élni: ehhez túlságos sok perverzitás kell, vagy túlságos nagy - honorárium...

- Lehet - bólintott Farkas, s eszébe jutottak a domoszlói tótok, az a nevezetes vasárnap délután, az első nászút fájdalmas, szinte tragikus vasárnapja.

- Gyűlölöm a népet, a halszagút, a hálátlant és a jellemtelent, de talán még annál is inkább gyűlölöm a trónkövetelő hercegeket, akik úgy vadásznak országok és koronák után, mint ahogy a lazzaronik a mólón hosszú szigonnyal lesik a tintahalat.

És a derék férfiú lángoló arccal vont a kérdőre Farkast:

- Uram! Mondja meg ön nekem: mi jogon mászkálnak Napóleon unokaöccsei Bernben, Heidelbergben, Milánóban, Rómában, Hollandiában, Belgiumban? Milyen isteni vagy emberi törvény írja ezt elő, hogy e fiatal urak nem lehetnek éppen olyan alattvalók és adófizető polgárok, mint én vagy ön vagy akárki? Nekem vagy önnek meg kell hálnia - ugyebár - az egyetlen hazájáért, ezek pedig hétfőn franciák, kedden belgák, szerdán németek, csütörtökön

olaszok, pénteken... egyáltalában kicsodák ezek az urak, és mi joga oktrojálják magukat a legkülönbözőbb népek nyakára?

A Nobile szemei vadul forogtak, s Farkas aggodalmasan várta a szóáradat végét. Az olasz nem soká váratta.

- Hogy azért mégis együtt üvöltök a farkasokkal? S hogy családom tradícióit megtagadva a liberális eszmékért, Olaszország felszabadításáért. Napóleon Lajos trónra jutásáért és a pápai állam megdöntéséért ontom a verejtékeket? Ó, uram, ha anyagi viszonyaim csak némileg rendezettek volnának, de nagy gyönyörűséggel dobánám vissza azt a néhány piszkos tallért, amivel a párizsi Comité Central kifizeti nyomorult ágenseit.

A Nobile egy percre megállott, és kémlelve nézett Farkas szeme közé, vajon eléggé felizgatta-e magyar barátja kedélyét. Aztán rengeteg frakkja belső zsebéből újságcsomót véve ki, megtört hangon folytatta:

- Tekintettel azonban arra, hogy ön még nem olvasta az augusztusi lapokat, íme az *Allgemeine Zeitung* legutóbbi száma. Tegye zsebébe, vigye haza, feküdjék le, és olvassa el az első betűtől az utolsóig. Aztán beszéljen.

Farkas valóban hálás volt a figyelemért, de mégis megkérdezte:

- Párizs?

- Ahá, uram, ön tudja, hol kell tapogatózni. Igen, Párizs. Nos, tudja meg, hogy X. Károly július 26-án szarvasvadászatot rendezett, 30-án éjjel pedig Versailles-ba futott, mert megjelent előtte XVI. Lajos szelleme.

- Forradalom?

- No csak olyan kedélyes, nyárspolgárias, hogy úgy mondjam, családias jellegű forradalmacska... csak éppen hogy néhány ezred kisütötte a fegyverét, mire a miniszterek szétszaladtak, Lafitte és Sebastian pedig elhozták Lajos Fülöpöt...

- Az orléans-i herceget?

- Igen, s az öreg professzor hóna alá csapta piros esernyőjét, besétált Párizsba, a Rue de Rivolin kezét fogott Lafayette-tel s azóta még mindig ő a franciák királya. Szép?

- Hallatlan! Az orléans-i herceg?

- Igen, az aranyborjú bevonult Párizsba, és Lafitte a miniszterelnök.

Farkasnak eszébe jutott, hogy Friderikában orléans-i vér kering.

Az olasz azonban még többet is tudott.

- A forradalom híre egész Európát megrendítette. Mindenütt vannak, uram, szegény, de tette vágyó emberek, s a trónkövetelők nem sajnálnak némi pénzt egy kis zenebonáért. Hát Berlinben, Aachenben, Breslauban kissé megriasztottuk a kormányokat, Braunschweigban Károly herceg fejéről leemeltük a koronát, Hessenkasselből ész nélkül elszaladt I. Vilmos, és összes szeretői utána szaladtak. Drezda, Lipcse is szagolt egy kis vért, csak Bajorország és Württemberg hallgatott, mert ott derék és józan uralkodók és istenfélő alattvalók vannak, akik nyugodtan hagyják egymást élni, lopni és meghalni... Így állunk most, tisztelt uram, s mondhatom, hogy csepp kedvem sincs e piszkos konkurrenciában dolgozni. Megsúgom önnek: drága hazámat sem jókedvemben hagytam el, s Homérosz gyönyörű kék ege alá azért jöttem, hogy Capodistriának följajnljam szolgálataimat. Ősi ellenségeim, az osztrákok, e brutális és ostoba zsarnokok keze remélhetőleg nem ér idáig, és én végre lélegzethez jutottam volna, ha a görögök meg nem bolondulnak, és egymás közt nem folytatják a háborút. Ám, e boldogtalan

nép megtévelyodott a puskaapor és vér szagától, s nekem itt sincs maradásom... Megyek és számítok az ön lovagiasságára.

Így beszélt a kitűnő bolognai, de Farkas alig hallott valamit a szónoklatból. Nem tudott egyébre gondolni, mint hogy Friderika ereiben orléans-i vér folyik.

Aznap este Friderika a Hotel Byron széles teraszán üldögélt, és elnézett a tenger kék foltokkal tarkázott mély sötétje felett. A víz néha meg-megloccsant, mintha kis csónakot eresztettek volna el. Halk zúgás, gyenge esti szellő, szép, szomorú, acélszínű görög ég... Friderika könnyű köpenybe burkolva bámulta a felhős eget, és szórakozottan hallgatta a Nobile udvarlását.

- Marquise - fuvolázta az olasz -, úgy érzem, hogy eleget éltem. Nem mintha öreg volnék, de mivel nincsenek illúzióim, és nincs célja a létezésemnek. Egyet azonban szeretnék, mielőtt meghalok.

A marquise szinte gépiesen kérdezte:

- Szerelem?

- Igen, marquise, szeretnék egy csókot.

- Nos, nincs elég szép asszony a szigeteken?

- Ah, marquise, ha valaki szerelmes, akkor nem az asszony, hanem egy asszony csókját kívánja. Tudja-e, asszonyom, hogy a férfi érzékiségét csak egy még nagyobb hatalom, a szerelem képes megfékezni?

- Ez szép, kedves Nobile, tehát ön...

- Igen, marquise, én vigasztalhatatlanul szerelmes vagyok. Önbe vagyok szerelmes, marquise.

Friderika hátrakapta a fejét, s valami jó ötletet keresett, amivel ezt a szituációt kettévághassa. De a Nobile szerényen, csendesen, szinte zokogva, megelőzte őt:

- Marquise, ha egy csókot adna... esküszöm, hogy holnap meghalok.

És a szegény Nobile oly kérően, oly rendkívülien nézett könnyes fekete szemével Friderikára, hogy a marquise is majdnem sírva fakadt.

- Meghalok, hogy ne legyen, aki önt e parányi hűtlenségre emlékeztesse, ne legyen, aki vissza-éljen egy csók emlékével, és kizsaroljon egy másodikat... Marquise, esküszöm a Madonnára, hogy az éjjel meghalok.

Friderika idegei borzasztó izgalomban voltak. A tenger, a sejtelmes zúgás... mint egy messziről érkező hajó evezőcsapásai... az éjszaka... a hold... a szegény Nobile lihegő beszéde, a helyzet furcsa regényessége - ki ismeri eléggé a női lélek berendezését? -, Byron, Brudern... a kis Trianon, a saját, dús, erős, melegvérű teste... Friderika hátrahajtotta a fejét, lehunyta a szemét, és halkán susogta:

- Csókoljon meg.

Egyetlen, gyengéd, de nagyon meleg csók, s aztán a Nobile mélyen meghajolt, és leballagott a lépcsőn...

A Nobile hajnal felé egy magányos ciprusfa alatt, kis kőpadon, föbe lőtte magát, miután pharoszi bort szürcsölgetett, és kiszívott néhány pipa dohányt.

Ez volt életében az első ígéret, amelyet beváltott; mert szegény Nobile csak élni nem tudott becsületesen, de most eszébe jutott hercegi őse, és remekelt, amikor eldobta az életét.

Lange Henrik professzor, miután az 1819-iki határozatok ellen és a józanész szabályai mellett Göttingában feltűnő módon állást foglalt, két évig Spandau várában ült - böjttel súlyosbított bilincsben -, majd börtönéből megszökvén, Magyarországra került, és itt Egerben tanároskodott. Ennyit tudunk a derék öreg, sovány kis professzorról, aki ezelőtt húsz esztendővel egyetlen leánykáját, Lisette-et oly tragikusan elvesztette.

Lange Lisette Pesten, a „Magyar Király” szállóban egy kis Domoszlaynak adott életet, s miközben a franciskánusok templomában éppen éjfélre kongattak, sokat szenvedett testéből szerényen, halkán és bocsánatot kérően kiröppent a lelke.

Több mint húsz esztendeje, hogy Domoszlay Farkas özvegyen maradt, mielőtt még férje lett volna Lisette-kének. Húsz éve ennek, de a kis Lisette lelke ma is él, s ott röpköd szelíd, aggódó, halk suhogással három imádott ember feje körül. A harmadik egy húszéves ifjú, aki most német egyetemeken jár, s onnan ír szép, finom költői leveleket apjának, Domoszlay Farkas kvietált huszárkapitánynak, és öregapjának, Lange Henrik professzornak. Éjfélkor, mikor valamelyik templomban megkondul a harang, a világ három egymástól távol eső pontján, egyazon szent pillanatban, ez a három férfiú gyakran érzi a kis Lisette anyagi lelkének szárnyalását.

És ők hárman, meghalt drága és fehér védőszentjük kultuszában, meleg szeretettel csüngtek egymáson. Különös végzete volt a sorsuknak, hogy távol egymástól, sokáig kemény, borús, csendes magánosságban éltek, s bár legutóbb, alig egy esztendeje Farkas szembeszállott a végzettel, és egy ragyogó asszonyi életet kapcsolt a magáéba, de ki tudja, jól tette-e?

Az öreg Lange évek óta visszavonultan éldegélt egy szép, öreg budai házban, a vár alatt. Farkas vette neki hatvanesztendős születése napjára, amikor Lange Henrik nyugalomba vonult, és otthagytá az egri minoritákat.

Az öreg ház dolgozószobája ablakából majdnem egész Pestet látni lehetett.

Szemben, a hajóhid alatt, a Leopoldstadt rakodópartjai égtek az erős napsütésben. Mintha csak a Szaharából hozták volna hozzá a sárga, csillogó, szemcsés homokot, délutánonként olyan tüzesnek és szomorúnak látszott a Duna fővenypartja. A Schiff-Amt, a katonai raktár és a Neugebäude mint sziklaszigetek emelkednek ki a homoktengerből, amelyet a Dunától egy hosszú, fűzfával és náddal benőtt zsombékos mocsár választ el. Azután a hosszú Ausladungs-Platz, majd a „Magyar Király” szálloda s tovább a német színház, a hajóhid és a belváros a maga szűk, kétemeletes sárga, sivár házaival.

Nem lehet valami vigasztalanabbat elképzelni, mint a pesti partot a hajóhivataltól a nagyhídig. Lange tanárnak mindig elszorult a szíve, ha az ócska és elrothadt tutajok, javítás alatt álló csónakok, hajók és ácsfák szemétdombjára esett a tekintete, ahol kóbor kutyák barangoltak, s rongyos koldusok szedték az ócskavasat és házi hulladékokat. A parti mocsárban néha felvillant egy-egy műkedvelő vadász puskája, s esténként cselédleányok élénk sikongása jelezte, hogy a zsombékok között gránátos katonák járnak pásztorórára. Alább hajót vontatnak öreg, csontos gebékkel, és hangos kocsislegények német szóval nógatják a fáradt állatokat. A hajóhidat két órára kinyitották, hogy a hajók áthaladhassanak. A hídfőn felül régi török épület vakolatlan falairól sötét uralom emléke ásít, kör alakú alapján hegyeskúpos tető... ez a Rondella, amelyben időnkint, nagy vásárok alkalmával a magyar színészet is meghúzódott.

Ezt látta Lange Henrik az ablakából, s a szíve nagyon fájt a nyugati kultúra és városiasság után, amiből őt az emberek ostobasága és a kormányok gonoszsága száműzte. A Duna mindig

eszébe juttatta a Rajnát... a Rajnát, amelynek hátán régi regéket suttoztak a habok egy szerelmes, lángoló szellemű ifjú fülébe esti csónakpartik alatt. Az ifjú, akit Lange Henriknek hívtak, akkoriban sokat csónakázott egy ábrándos, kék szemű és lenhajú leánykával... Haj, haj... a Rajna... Azóta sok víz folyt le a Rajnán, és Lange Henrik sohasem tudott a magyar kisvárosi viszonyokhoz hozzásimulni; pedig szerette Pestet, és különösen szerette nagyvásárok alkalmával, amikor egyenesen Leipzig, Frankfurt, Marseille vagy Hamburg terein képzelte magát, és egész Németországgal találkozott. Ilyenkor boldog volt, és napokon át ott kóborolt a kirakodók, vásárosok, lacikonyhák, pecsenyés, kalácsos, mézessátrak között, s kikérdezte földieit a világ eseményeiről.

Ilyenkor impressziókkal megrakodva, dobogó szívvel, kigyulladt fantáziával élte át újra a Rajna partján hagyott fiatalságát, és az öreg professzorra ezeken a napokon alig lehetett ráismerni. Elment a német színházba, ahol az opera buffa élte virágkorát. Bécset utánoztuk ebben is, mint mindenben, és Goethét, Schillert igen ritkán lehetett hallani, de „karikaturdarabokat, lokáltréfákat” annál többet. Ez az öregurat nagyon bosszantotta, és mindig kiábrándította az új divatból. Catalani, Fodor, Kainz és Dávid hallatára még ő is érezte egy gyenge és öreges hangulatfellobbbanását annak a színpadimádatnak és színészkultusznak, ami az ő férfikorát oly kedvesen és színesen jellemezte... de a bécsi népénekesek ízetlen és frivol versei tiszta és finom lelkét bántották.

A nagyvásárok mindig kiábrándulással végződtek, a Lange Henrik fájdalmas érzéssel menekült vissza az ő magányába. Aztán megint csendesesen éledgett abban a neki kissé túlságosan tágas és előkelő villában, amelynek szép, kovácsoltvas kopogtatóját nagyon ritkán fogta meg egy-egy öreg kartárs vagy vándor német diák, mesterlegény, művész, vagy hannoveri kereskedő. Pesten alig érintkezett valakivel, csak Grónay Lajos, az öreg nyelvmester szokta őt minden második vasárnap korai estebédjére meglátogatni. Grónay Pestről, a Müllnergasséból a Halpiacon, a Duna-parton, a hajóhídon át kétórai séta után ziháló mellel, izzadó homlokkal, de mindig tréfás jókedvvel állított be, és mindig megdicsérte két öreg szürkéjét - hosszú, vékony, köszvényes lábaival gúnyolódott így a nyelvmester -, hogy a fáradtságos utazást minden baj nélkül megtették. A közbeeső vasárnapokon - hacsak nem volt szakadó eső, hófúvás, jégzajlás vagy más efféle vis major - Lange Henrik szállt alá budai várából, hogy a Molnár utca egy öreg bérpalotájában meglátogassa honfitársát, sorsban, szenvedésben, az élettel való örökös birkózásban alteregóját, Grónay Lajos filológus nyelvtenárt.

Ilyenkor mindig azon törte a fejét, hogy szegény Grónayn, akinek még öreg napjaiban is kenyeret kell keresni, valahogy segíteni kellene. Legforróbb vágya volt, hogy bárcsak valami formában megkínálhatná őt budai házának, ebédjének, vacsorájának és csibukba való dohányának felével... Milyen jó lett volna az mind a kettőjüknek... de a formától, a bevezetéstől, az indokolástól... hogy meg ne sértse, hogy ne legyen a dolognak könnyöradomány színezete... ettől a félelmetes dialektikai feladattól az öreg matematikus halálosan irtózott.

Grónay Lajos tehát maradt a Molnár utcában, s tovább tanította gazdag pesti kereskedők, császári hivatalnokok és városi tanácsosok fiait Shakespeare és Racine nyelvére.

Vasárnaponként azonban kedvükre kipanaszkodták magukat. Lange Henrik nagyon befejezettnek érezte az életét, Grónaynak ellenben még mindig voltak tervei a jövőre. Ezt irigyelte tőle barátja.

- A nyugalomba vonult ember sorsa sajnálatosabb a gyógyíthatatlan beteg állapotánál. A magamfajta nyugdíjas túl van az életen, s a koporsója készen áll az asztalosnál, és várja lakóját.

Grónay Lajos szelíden ingatta a fejét. Neki más volt a nézete, mert csak a maga baját ismerte.

- Nagy baj az, hogy az embernek vén fejére még mindig küzdeni kell. Mikor fiatal voltam, örültem a küzdelemnek, de ma már az élet csak mint nyugodalmas és viruló létezés, pihenés és szemlélődés, az eredmények derűs átgondolása - így érne valamit, kedves kolléga.

- Az is szép volna - hagyta jóvá Lange Henrik -, bár az élet csak mint impresszió ér valamit, s azért jobb a dolgokon innen lenni, kedves kolléga.

- Vagy innen, vagy túl - folytatta Grónay -, de benne, érte vagy ellene élni és küzdeni, ehhez már egy kissé megöregedtem. Néha ugyan egészen jól érzem magamat, ha jól aludtam az éjszaka, ha szépen süt a nap, ha eláll a szél a Duna-parton, akkor kellemes és meleg érzések futnak át a testemen. Akkor mindent olyannak látok, aminőnek szeretném látni. A város a maga külső-belső életével, nappali zűrzavarával és éjjeli csendjével, apró szenzációival és nagy rázkódtatásaival... az utcák, a házak, amelyekben regények játszódnak le, tragédiák alakulnak ki, halk, visszafojtott szenvedélyek és túlárado indulatok, nagy kéjek, bűnök, szerelmek, megbánások, sóhajok fonódnak egymásba... a Duna-part homokja, a teherhordók, hajósok, cserzővargák, kékfestők, cselédleányok nyüzsgő, gomolygó, szétváló, összekeveredő alakjai... a Gellérthegy sziklái, a Sváb-hegy zöld lejtői, amelyből a naplementi félhomályban fehér ruhás leánykák sziluettjei bontakoznak ki... ez mind felolvad az én hangulatom lágy tónusában, leszűrődik a lelkem meleg, színes gőzébe, mint ahogy a teából forró vízzel kiszívadjuk, lepároljuk az aromát: az ízt és az illatot... És aztán tizedik óra, és rohanok Fleischhacker Ferdinánd gyermekeit angolra tanítani. Ez a borzasztó.

Lange Henrik alkalmasnak találta a pillanatot, hogy budai várának felét felajánlja barátjának, de az minden bátorságát elvette a következő megjegyzéssel:

- Mindegy. Úgy van jól, ahogyan van. Én a magam független kemény életét nem adom oda semmiféle megcenzúrázott császári egyetemi tanár kegyelemkenyeréért.

Grónay Lajos olyan hatalmas füstfelhőt bocsátott ki a tüdejéből, hogy az egész szoba szürkés-kék illatos ködbe borult.

Grónay Lajos mindig erősen és nagy szuszogással szívta a pipáját, amikor haragudott.

...Így éledgett a két öreg professzor, az egyik Pesten, a Müllnergasse egy bérházában, mint öreg bohém, hosszú, csontos, tar fejű, fehér bajuszú vén magántanár, esti vendége a kávéházaknak... a Kemnitzernek, ahol külön asztala volt, és széke mellett már várta kedvenc újságjainak gondosan odarakott tömege... A másik Budán élt jómódban, kis sárga emeletes házban, amelynek teraszára egy hatalmas diófa dugta be friss hajtású ágait. Túl a vágyakon, a harcon, az illúziókon, már-már túl az életen...

Lange Henrik udvara csupa virág, szőlőlugas, gyümölcsfa volt, s az öreg professzor itt kertészkedett, olvasgatott és esténként néhány korty egri bor mellett itt merengett el változatos életének eseményei fölött.

Öreg gazdasszonya, Hortenzia néni, nyáron néha tíz óráig is megengedte, hogy az öregúr a diófa alatt, pipaszó mellett szemlélődjék. Tíz órakor azonban, széles csípőit nehezen emelve, a konyha mellett levő fülkájából fájós lábaival maga is kibicegett az udvarra, és rászólt a gazdájára:

- Herr Professor, hűvös van... későre jár!

Nap nap után korábban jelent meg a diófa alatt Hortenzia néni - maga is valami szegény emigráns tanítónak vagy minek az özvegye -, s mindig nehezebben szuszogva az asztmájától, egyre türelmetlenebbül küldte öreg gazdáját nyugovóra.

Lassan-lassan rövidültek a napok, és a diófa alatt mind hűvösebben fújdogált a budai szél. A tanár úr a könyvtárszobába tette át esti szincerizálásai színhelyét. Ilyenkor megbeszélte a dolgokat Hortenziával, akinek örömmel újságolta:

- Levél jött a fiútól.

- Szent isten! - kiáltott Hortenzia néni ijedten -, csak nem beteg az úrfi?

Hortenzia néni úgy tapasztalta, hogy a fiatalok csak akkor írnak, ha valami baj van.

- Nem, nem, Hortenzia, jól van a fiú. Karácsonyra haza is jön.

- Hála isten - sóhajtott az öreg -, megyek és rendbehozom a szobáját.

- Ráér még, anyóka - nevetett a professzor -, még csak novemberben vagyunk.

Hortenzia nénit azonban nem lehetett visszacsalogatni. Eszébe jutott neki a maga két fia, akiket a napóleoni háborúban vesztett el: Wagramnál és Waterloo-nál. Az egyik Napóleon hadseregében, a másik Ferenc császár egyik ezredében esett el. (Hortenzia néni azóta nem érti a külpolitikát.)

A derék asszony visszavonult hálókamrájába, jól kisírta magát, s a Szűz Mária képe alatt elmondott egy fél rózsafüzért. A másik fele reggelre jut.

A tanár úr még sokáig pipázgatott virágos szövettel behúzott puha, nagy karosszékében.

Azután írásait rendezgette. Közben hosszan és szeretettel nézegette bútorait, amelyeknek nemes és egyszerű formái Sachser Péter asztalos gyaluja alól kerültek ki. Minden szép magyar jávorfából való volt. Egy nagy, sok fiókos, emeletes íróasztal, furfangos szerkezettel, egyetlen kulccsal le lehetett zární az összes fiókokat. Széles, egyszerű, tompított sarkú komód, rajta apró márvány torzók, bronzszobrocskák, kámeák, régi burnótszelencék, két ezüst gyertyatartó, egy oszlopos zenélőóra - a nagy császárra emlékeztetően -, aranyas az ormán. A szoba tele volt öreg könyvekkel és - fizikus tanárhoz illendően - itt-ott lombikok, üveggörbék, apró tégelyek, mindenféle folyadékok színes üvegekben. Egy secrétaire tetején emberi koponya, feszület, egy Buddha-bálgány és római hamvveder, szárított füvek, geometriai ábrák, kristályok... hihetetlen összevisszaságban és mégis barátságos rendben, tisztán, ragyogóan, öregesen, finoman, jó illatot árasztva magukból.

Lange Henrik rajongott az emberi kéz művészi alkotásaiért, egy régi kis-ázsiai bronzot vagy rokokó miniatúrát, a római kisplasztika egy törött emlékét, vagy egy falernumi cinkkancsót oly szerelmesen simogatott öreg, csontos, fehér kezével, mint egy vén kéjenc a fiatal és rózsás asszonyi húst. Minden kis bronzkannának megvolt a maga története, gondosan feljegyezve régi spanyolbőrbe kötött könyv erős lapjaira. Ez volt az öreg professzor emlékkönyve, féltékenyen őrzött titkos evangéliuma. Régi görög, asszírjai, egyiptomi istennők, középkori szent asszonyok, fekete mágiával foglalkozó boszorkányok, cinquecento kurtizánok, kurta hajú, leszorított mellű szűz apácanövendékek iránt érzett szerelmeinek naplója...

Ezeket nézegette, bírálgatta, rakosgatta egy hideg november végi estén, amikor egyszerre, mintha messziről jött hírnök - holló vagy öreg csóka az egri érseki kertből - megkoppantotta volna az ablakot.

Csakugyan kopogtatnak.

Sachser Péter, az asztalos, aki vénségére a tanár úr mellett éldegélt házmesteri sorban, egy pillanat alatt talpon volt, és a nagy tölgyfakapu kis kerek kémlelőjén - mint egykor régen a Rajna völgyi várbörtönök rácsain - kikandikált az utcára.

Tíz óra után vendég, Budán, Lange Henrik házában, a vár alatt: ez több volt, mint meglepetés. Ez baljóslatú esemény, és nagy szerencse, hogy Hortenzia néni már mélyen aludt, mert halálra ijedte volna magát.

Sachser Péter vizslaszemével hamar áthatolt a sötétségen és tiszteletteljesen lekapta a fővegét.

Dompszlay Farkas volt... egyedül... gyalog... kerek karbonárok köpenyébe burkolózva.

10

Léda leánya

A nagy fiókos, letompított sarkú komódon éjfél után ütött az oszlopos óra, amelynek ormán a nagy császár emlékére büszkén és kecsesen állott az aranyozott saskeselyű.

Lange Henrik és Dompszlay Farkas még mindig beszélgettek.

Csodálatosan szép, meleg, magasztos barátság volt a két ember között. Az öreg professzor úgy tekintette Farkast, mint a legtisztább emberi erkölcs szerint való vejét.

- Az unokám a te fiad.

Ebben foglalta össze jellemzését annak a köteléknek, amely őket összefűzte.

Farkas a saját családjában senkivel sem tudta magát megértetni, és boldog volt, hogy az öregúr keblén elszíráthatta drága halottját. Valakire szükségünk van, akinek a lelkével összeölelkezzünk.

Ezt a ragaszkodó, meleg érzést még Farkas házassága sem gyengítette, habár azt az öregúr nem is helyeselte. Nem helyeselte, de megértette. Úgy magyarázta, hogy az élet nagy ajándékait okos és elfogulatlan ember nem utasítja vissza.

Farkas elmondta, hogy Bécsben és Pozsonyban, ahol legutóbb a diétán megfordult, teljességgel tűrhetetlen lett a helyzete. Amióta görögországi útjáról Friderikával visszatért Bécsbe, ott még erősebb gyanakvással fogadták. A júliusi forradalom teljesen megzavarta az osztrák udvar és a kancellária fejét. Az emberek mindenkiben a fennálló rend ellenségét látják, és hisztérikus reszketés fogja el a rendőrigazgatóságot, ha egy liberális hírben álló külföldit Bécsben megpillantanak.

Ez volt az egyik baj. A másik Friderika körül támadt.

- Nevetnem kellene - jegyezte meg Farkas -, ha elgondolom, hogy az én magánéletemet mennyire alterálja Lajos Fülöp trónra jutása. Belekerültem abba az ostoba szerepbe, hogy a francia királyi ház bálkézről való sógora vagyok. Feleségem, aki minden bámulatra méltó és rendkívüli tulajdonsága mellett sem tudja levetkőzni asszonyi hiúságát és nagyravágását, mindenáron Párizsba akar menni, vissza akarja követelni atyai birtokait, s ragyogni akar az orléans-i udvar fényében, miután a bécsi udvarból kettős okon kicseppentünk.

- Kettős okon?

- Igen. Az egyik ok én vagyok. A másik ok Anton főherceg. Elmondom a dolgot röviden. Unom és utálom, de elmondom, hogy a maga bölcs és jószágos eszétől tanácsot kérjek.

Farkas egy pillanatnyi szünetet tartott, mintha azon gondolkodnék: vajon érdemes-e éjfélkor, itt, az öregúr csendes archeológiai szentélyében ilyen hiú és bántó semmiségekkel két komoly ember lelkét elfoglalni. Csak egy pillanatig gondolkodott, s aztán kezének egy jellemző

gestusával, amiben némi kicsinylés, lemondás, megalkuvás és elszántság fejeződött ki, így folytatta:

- Tehát ahogy visszatértünk Bécsbe, Friderika orléans-i származása, a mi egész ostobán felfűjt, megnagyított és eltorzított helyzetünk, a szép Frici asszony volta, a róla keringő fantasztikus legendák újra felizgatták Anton főherceg régi szenvedélyét. Nos - hogy rövid legyek -, valami vén kerítő megvesztegette a kis Trianon cselédségét, s a félkegyelmű főherceget bebocsátották Friderika hálósobájába.

Lange Henrik arca meg sem rándult. Szigorú, vékony, finom öreges ajkain mintha egy kis enyhe mosolygás villant volna át.

- ...Éjjel volt. Friderika szobája alatt egy kőpadon ültem, hogy kigondoljak valami okos megoldást: miképpen rendezhetném helyzetemet Béccsel... Friderikával... és legfőképpen önmagammal. Közben önfeledten bámultam a szökőkút isteneit, akik sápadtan, misztikusan, tejfehér ködben fürödve ölelkeztek a meztelen márványmodellekkel, és eszembe jutott, hogy nekem meg kellett volna maradni márványból való szeretőim mellett. Egyszerre egy furcsa, heves érzéstől megkapva, elhatároztam, hogy felmegyek Friderikához... Felnéztem az ablakára. Világos volt. Szinte futottam a lépcsőn. A hálósoba előtt egy komorna bóbiskolt. Felriadt.

- A marquise alszik - hebegte ijedten.

Kopogtattam. Semmi válasz. Megnyomtam a kilincset.

Az ajtó zárva volt. Elszégyelltem magamat. Megfordultam, hogy aludni menjek. Ekkor eszembe jutott, hogy Friderika ablakából világosság áradt.

- A marquise gyengélkedik - dadogta újra a komorna.

...Ez gyanút ébresztett. Agyamban hirtelen undok képek kergetőztek. Majdnem elájultam. Újra kopogtattam. Erősen. Valószínűleg nem is kopogtatás volt, hanem döngetés. Aztán betörtem az ajtót, berontottam, mint egy haramia, és látván, hogy az ablak nyitva van, ki akartam ugrani... a szeretője után. Egy pillantást vettem Friderikára. Fel volt öltözve. Azaz pongyolában volt... illetőleg, tudom is én... annyi bizonyos, hogy nem volt levetkőzve. Kissé sápadtan, de nyugodtan, szomorúan, sőt bizonyos részvétellel nézett rám. Láttam, hogy sajnál engem. Lábam felmondta a szolgálatot. A testem csodálatosan megmerevedett. Ijedten, szinte eszméletlenül bámultam Friderikára, s még akkor sem tudtam megmoccanni, amikor lábdobogást, aztán egy hintónak puha, mély dübörgését hallottam, amilyen dübörgése csak az udvari hintóknak van. A többi képzelheti.

Farkas hátra vetette a fejét a puha, virágos szövettel behúzott karosszékben, lehunyta a szemét, hogy még egyszer tisztán és világosan lássa az egész jelenetet. Némely apró részlet csak most jutott eszébe.

- Friderika egyszerre csak térdre vetette magát, megragadta a lábamat, és keservesen sírt. A kezemet arcára szorította, és úgy csókolgatta, mint egy bűnbánó, meghatott szívű ijedt kisgyermek. A szomszéd szobára mutatott. Az ajtó nyitva volt, ott ült teljesen felöltözve dajkája, a vén Barbara. Arcán nyoma sem volt az álomnak. Bizonyos, hogy asszonyát őrizte a főherceg látogatása alatt. Az öreg duenna felemelkedett, sovány, szikár alakja szinte sugározta az elszántságot és a meggyőződést, az aggodalmat és reménykedést. Felemelte mutatóujját, és bármint erőlködött, csak suttogva jött ki torkából a szó:

- Egy örült ember... esküszöm... hozzá sem nyúlt a marquise-hoz... örült volt... nem lehetett megakadályozni.

Éreztem, hogy Friderika ártatlan. Igaz, hogy gyengéd, meggondolt, jólelkű asszonynak nem volna szabad ilyen szituációba hozni az urát, de éreztem, hogy Friderika szubjektíve ártatlan. Lehetetlen, hogy Friderika megcsalt, mert ő igazán és kizárólag engem szeret. De nem lett volna szabad beleegyeznie ebbe az örült és szégyenletes kalandba. Friderika nem csalt meg engem a testével, de borzasztóan vétkezett ellenem a lelkével. Egy pillanatra azt hittem, legokosabb volna otthagyni Friderikát. Szó nélkül, hidegen, harag és megtorlás nélkül. De meggondoltam. Először féltem, hogy ezáltal igazságtalan leszek, s a kelleténél nagyobb büntetéssel sújtom - magamat. Mert rögtön, egy borzasztóan fájdalmas pillanat alatt konstatáltam, hogy ez idő szerint még mindig szeretem Friderikát, s a lelkem, minden szenvedései dacára, még nem keményedett meg annyira, hogy örökre el tudnám hagyni. Pedig őt elhagyni büntetésből vagy kísérletképpen, vagy hangulatból: ez férfiatlan és méltatlan volna ahhoz a magas-tos szerelemhez, amely bennünket egymás karjába hajszolt. Elhatároztam, hogy az esetből nem csinálok tragédiát, s Friderikát, mint egy csínytevő gyermeket, megleckéztetem. Szoba-áristomra ítéltet, durván visszautasítottam, valahányszor közeledni akart. Éreztem, hogy egész jövődő sorsom attól függ: hogyan intézem el ezt az első esetet. Jól teszem-e, nem tudtam, de föltettem magamban, hogy nem őt és nem magamat, hanem a főherceget fogom megbüntetni.

- Ez hiba volt, édes fiam.

- Csakugyan. De már késő.

- Csak nem tettél valami örültséget?

- Nem. Csak ostobaságot. A főherceget provokáltattam.

- Persze hiába.

- Kinevettek. Ez a borzasztó. Én még akkor sem hagytam magamat. Audenciát kértem a felségtől. Nem fogadott. Felvettem violaszínű dolmányomat, megjelentem Reviczkyknél, és kardomra ütve követeltem tőle, hogy eszközölje ki kihallgatásomat. Reviczky atyai tanácsokkal látott el, és figyelmeztetett a császári és királyi ház törvényeire. Aztán kitiltással fenyegetett. Végül megölelt, kedves fiának szólított, majdnem sírt, és apámra, meg szegény édes jó magyar hazánkra hivatkozott. Beláttam, hogy igaza van neki. De következetes akartam lenni önmagamhoz. A házastársi jövőm függ ettől - mondogattam magamban -, a férji boldogságom, a szerelmem, a becsületem, a lelki üdvösségem, amit mind, mind arra az egy lapra tettem... hogy milyen erősnek, milyen férfiasnak és fensőbbbésségesnek mutakozom Friderika előtt. Megvallom önnek, kedves, jó apám, ez volt a legfőbb rugója tetteimnek, habár talán mondanom sem kell, hogy megsértett férfiúi büszkeségem is elégtétel után kiáltott.

- Értem.

- Láttam, hogy botrány nélkül semmire sem megyek. Elhatároztam tehát, hogy botrányt csinálok. Legközelebb, amikor a császár a Práter felé kocsizott, eléje állottam. A lovak kezem egy rántására megtorpantak. Ne gondolja, apám, nem volt ám semmi huzavona, kantárba csimpaszkodás, birkózás, dulakodás vagy földön való hempergés. Én jó előre megállottam, álltam egyenesen, nyugodtan, rendületlenül; éreztem, hogy most a villámcsapás sem tudna megmozdítani. És mikor a kocsi odaért, kinyújtott karommal megragadtam a zablyát, s a derék Orlowok, mintha csak cirkuszban tanulták volna, egyet horkantva, szügyükbe vágott fővel megállottak. A Wasa-huszárok kapitányi uniformisát viseltem, lehet, hogy az imponált a lojális udvari méneknek.

- És a császár?

- A császár megkérdezte, mit kívánok? Jóságos arca szinte szürke volt a rémülettől, és ijedtében nem tudott más lenni, mint csak nagylelkű és fenséges. Én jelentettem, hogy legbensőbb családi becsületemben a Ház egy tagja által sértve érzem magamat, és a kihallgatást minden oldalról megtagadták. Az öreg császár erősebb, jobb és bölcsőbb volt minden alattvalójánál. Másnap fogadott, igazat adott nekem, büntetlenségemet biztosította - persze a párbajt megtiltotta.

- És ezzel rendben van a dolog?

- Rendben. Pfuj, milyen rendben. Bécsben először meghökkenéssel vették tudomásul a dolgot, de aztán rovásomra változott a helyzet. Nevetséges figura vagyok. Negyvenéves koromra mint egy kóbor lovag, ostoba kalandok hőse, hősi pózok groteszk Don Quijote-ja, felszarvazott férj, bornírt magyar... karikatúra... apám, az undor megöl.

Látszott, hogy Farkas szeretett volna sírni, mint egy gyermek...

Az öreg professzor, aki gyermekkorától erősnek, finomnak és bölcsen cinikusnak ismerte Farkast, mélyen megszorodva nézte, hogy az most hogy vergődik tehetetlen dühében és mélységes megaláztatásában.

...Az óra, amelynek ormán egykedvűen és kihívóan nézett fölfelé az aranyozott sasmadár, mélyen zengő hangján egyet ütött. Éjfél után egy óra...

Semmi nesz... A budai oldalon olyan csend volt, mintha az egész városban csak ők ketten volnának ébren a szomorúságukkal. Még az éjjeliőr se mukkant; valahol egy parti csárdában sokat ihatott szegény, és elszundikált.

Lange megkérdezte:

- A marquise?

- A szállodában alszik.

- Itt van Pesten?

- Itt, Pesten. Persze hogy Pesten.

Farkas egy pillanatra elgondolkodott, jellegzetes gesztusával legyintett egyet, és vállat vont.

- Nem tágit mellőlem. Igaz, hogy Bécsben nem is maradhattunk tovább. Jött velem Pozsonyba, de most ott van egész Magyarország. A diétán megmutattam magamat. Mintha csodálkozva néztek volna rám: mit keres ez az úr közöttünk; mi most komoly dolgokkal foglalkozunk. Érzem, hogy nem való vagyok közéjük. Azt hiszem, kissé gúnyosan is néztek reám.

- Képzlődés.

- Lehet. De ha úgy volna, igazuk volna. Én ugyan nem rajongok a nemzetboldogító szónoklatokért, a népről is megvan a magam véleménye, s gyűlölöm a demagógoskodást... de tisztetem a barátaim egészséges, erős illúzióit, jóra való készségét és becsületes aktivitását. Én ugyan rendszert csináltam a szemlélődő és félrevonult ember szemérmes és érzékeny elszigeteltségéből, a magányosan élő ember művészi önzéséből, a senkinek útjában nem álló, de senkivel nem is törődő egyéniség önkultuszából - de szégyenlem magamat, hogy a feleségem hálósobáját lesem, míg a világ képe - dolgos, okos, önzetlen és bátor kezek derekas munkája alatt - lassan átváltozik, s míg az ország népe éhhalállal küzd, én, mint egy hitvány cicisbeo, marquise-ok szoknyája alá menekülök férfias kötelességeim elől.

- Te jól tudod, hogy nem így van, édes fiam - szólt közbe a professzor -, de értem a hangulatodat.

- Csakugyan nagy az ínség? - kérdezte Farkas, akinek csak úgy átvillant az agyán a rossz termés és az élelemhiány gonosz híre, de aztán, mintha a lelkiismerete belekapaszkodott volna ebbe a gondolatba, egyszerre kínzó nyugalanság vett rajta erőt.

- A Felföldön bicskára mennek az emberek egy darab kenyérért. A tót vidékek, mintha egy új népvándorlásba fognának, szekérrel, gyalog, lóháton levonultak az alföldre, venni, koldulni vagy rabolni egy kis gabonát.

- Úristen, mi van Domoszlóval? - kérdezte egyszerre mindenről megfedkezve Farkas. - Szegény cselédeimet sajnálnám.

Eszébe jutott, hogy innen-onnan egy esztendeje nem látta a birtokait. És ijedten fölkiáltott:

- Csak nem mentem tönkre?

Izgatottan és félelemmel nézett az apósa szemébe. Az öreg professzor megvigasztalta:

- Hevesben még volt egy kis termés.

Farkasnak keserű emlék nyilallt át a szíven. A nászéjszaka, amikor az utazástól, a szerelemtől és a boldogságtól kimerült Friderika felett virrasztott a „Hét Választófejedelem” szobájában. Mivé foszlott szét az ő délibábja!

- Ezt nem úgy képzeltem... akkor.

És finom fehér kezével legyintett egyet.

Aztán kiegyenesedett. Gyorsan végiggondolta a helyzetet. Anyagi ügyei megrendültek, még egy rossz termés, és adóssággal kell megterhelni az ősi birtokot. A házassága csaknem minden mobilis vagyonát felemésztette. Kénytelen lesz Friderika pénzéhez hozzányúlni. És úgy érezte, hogy az nem az ő pénze... az idegen, nagyon idegen pénz. Egy idegen asszony pénze... Jó hírnevét kompromittálták, lojális érzéseit kétségbe vonták, állandó rendőri megfigyelés alatt áll. Bécsben aligha látják többet szívesen... Egész élete felfordult, ősi kúriáját megunta, mintha lassan süllyedne alatta a föld, le... le... egészen az elszegényedett férjek... a megcsalt férjek... a kitartott férjek mélységéig... Ekkor eszébe jutott a fia. Az most húszéves. Egy pillanat alatt elhatározta, hogy nagykorúsíttatja, és nevére íratja kisebbik birtokát, Felsőnánát. Boldog volt, hogy ez eszébe jutott. Mindjárt közölte is az apósával.

- Örökbe fogadom, emberré teszem. Míg nem késő.

Most már visszatért a nyugalma. Érezte, hogy jót, okosat, komoly dolgot cselekedett.

- Mit gondol, apám - kérdezte egész könnyedén -, hová vigyem Friderikát?

- Párizsba - válaszolt az öregúr minden gondolkodás nélkül.

Farkas meglepődve nézett reá. Eszébe jutott az orléans-i vércsepp, ami Friderika ereiben kering.

- Párizsba?

- Igen. Lajos Fülöpöt meglátogatni. Az apai birtokot visszakövetelni. Az udvarnál bemutatkozni. Igen, igen, bármily fantasztikus és veszedelmes is a kaland, de a dolgokat mindig végig kell csinálni az utolsó konzekvenciáig. Egész az abszurdumig. Ha nem viszed Párizsba a feleségedet, akkor egy sóvár, égő, halálos vágyat hagytál a lelkében, és magadat meggyűlölteted. Ha az illúziót szét akarod tépni: teljesítsd azokat. A vágyak egyetlen ellenszere a kielégülés. Menjetek Párizsba.

- De ha baj lesz? - kérdezte Farkas, összeborzongva a gondolatra.

- Akkor vége lesz az illúzióknak. A tieidnek is. Egyéb semmi nem történik. Végre is, édes fiam, nemcsak illúziókból él az ember, s a szerelmen kívül van még egyéb dolog is a világon.

Farkas ijedten nézett az öregemberre... A szerelmen kívül van még egyéb dolog is a világon... milyen egyszerű gondolat... Úgy érezte, hogy nagyon szégyellnie kell magát.

- Igaza van - mondta majdnem nyersen -, megyünk Párizsba. De előbb elintézzük a fiú dolgát. Rendbe hozom magamat.

És - csak úgy magában - újra elmondta:

- ...Egyéb dolog is van a világon.

Az öregúr látta, hogy Farkas kimerült. Figyelmeztette:

- Késő van, fiam, jól tennéd, ha mennél. Feleséged talán aggódik érted. Éjjel amúgy sem jó tanácskozni. Az ébren töltött éjszaka rossz tanácsadó.

Az ajtóból azonban még egyszer visszahívta fiatal barátját. Egy finom kis márvány domborművet vett ki a szekrényből. A lámpa mögé tartotta:

- Az ősszel vettem. Winckelmann részletesen leírja a könyvében ezt a márvány darabkát, de sehogy sem tudja megfejteti.

A professzor elragadtatva mutatta a relief egyes részleteit, és felszólította Farkast, nem tudná-e megmondani, mit ábrázol. Farkas nem tudta.

Az öregúr arca felragyogott, a szeme mámorosan és büszkén csillogott, s odasúgta Farkas fülébe:

- Én tudom. Én megfejtettem. Nem egyéb, mint egy jelenet az Iliász III. énekéből. Emlékszel? Priamosz és a város vénei nézik a toronyról a csatát. Heléna, Tündareosz és Léda leánya, Menelaosz felesége jön eléjük. A ragyogó jelenség láttára a háborúval már csordultig betelt vitézek szíve felenged, és lelkendezve mondják egymásnak: ilyen szép asszonyért mégis csak érdemes megküzdeni.

Sachser Péter kinyitotta a cifra vasalásos tölgyfa ajtót, és nyugodalmas jó éjszakát kívánt a gazdájának. Farkas lassan kilépett a kapun, és elindult a magas kökerítés mellett, amelynek falát minden ötlépésnyire egy kis bástyaoromzatban végződő lépcsős pillér szakította meg. Néhány rongyos felhő mögül félénken nézegetett ki a hold, a szél hűvösen és halk suhogással simogatta a Duna hullámain.

Hideg novemberi éjszaka volt.

A kőfal mentén éles, apró kövek el-elgurultak Farkas lábai alatt. Egyszerre az egyik pillérről egy női alak emelkedett fel, és Farkas karjára tette a kezét.

Friderika volt.

Farkas halkán felhőrdült. A meglepetés szinte fejbe vágta.

- Hogy kerül ide, az isten szerelmére?

- Bocsásson meg, Farkas, maga olyan rosszkedvű volt. Aggódtam magáért.

Friderika szép fehér arca kivilágított a tüllök, prémek és sálók puha sötétjéből. A szeme csillogott, a szája remegett az izgalomtól, a félelemtől és a szerelemtől.

- Bocsáss meg, Farkas, utánad lopódtam, és követtelek. Senki sem látott! Szeretsz?

Odadobta magát Farkas vállára. A rác templom órája kettőt ütött. Éjfél után két óra...

Farkasnak eszébe jutott Tündareosz és Léda leánya.

...Ezért az asszonyért mégis csak érdemes megküzdeni.

11 Intermezzo

- december 10.

...Néha nincs nagyobb szórakozás az unatkozásnál. Budán nagyszerűen lehet unatkozni.

Farkas megbocsátott.

Nagyon bánom, hogy abba az ostoba kalandba belekeveredtem. De a főherceg, szegény, olyan szerelmes volt... Oly félénk, oly szelíd, oly szemérmes... Meg sem mert ölelni, csak a kezemet csókolgatta, és hebegett, mint egykor a szőke Bonaparte. Örülök, hogy nem történt semmi. Tiszta maradtam, s azt hiszem, ez a lényeg, bár sokért nem adnám, ha nem bántottam volna meg Farkast.

Farkas szeret. Itt tudnék élni életem végéig, csak Farkas szeressen.

Különben érdekes emberek között élek. Hogy Farkasnak hízelegjek, magam kértem: költözzünk be az ő várbeli házába. Lange tanár, aki nagyon okos, és fekete selyemcsatos lakk-cipőjében rendkívül gusztusos öregúr, a földszintre került. Grónay bácsinak mód nélkül megörültem: végre valaki, akivel angolul lehet beszélni. Vajon mi van a kis Trianonnal?

- december 16.

Tegnap óta új lakója van a bagolyvárnak. Lange Frigyes, Farkas törvénytelen fia. Brrr, de borzasztó egy szó ez: törvénytelen. Nem tudom letagadni: fáj, hogy Farkasnak fia van. Ma úgy éreztem, mintha féltékeny volnék Farkasra. Igaz, húsz esztendővel ezelőtt, de kétségtelen, hogy megcsalt engem. Szeretném, ha már akkor is hű lett volna hozzám... Fáj az a gondolat, hogy vajon Lange Lisette-et szerette-e úgy, mint engem.

- december 21.

Borzasztó, hogy milyen idegessé tesz az új vendég. Néha valósággal gyűlölöm Farkast, és gyűlölöm azt a társadalmi rendet, amely a férfiaknak megengedi, hogy egy nagy és vétkes szerelmi múlttal lépjenek a házasságba. Ha kedvem és elég képzettségem volna hozzá, írnék egy új társadalmi erkölcsant... vagy igaz, Saint Simon herceg már meg is írta helyettem, és igaza van neki, hogy vagy maradjanak a férfiak is tisztán, vagy a nők is szabad legyen rendelkeznie önmagával.

Farkas fia... erre a húszéves kamaszra féltékeny vagyok, s ha nem volna olyan derék, szerény és okos fiú, ha nem hasonlítana oly nagyon az apjára, nem túrnám meg a házban. Őszintén szólva, valami erkölcsi tisztátalanságot érzek magam körül, amikor fiút, apát és nagyapát együtt látom.

Frigyes hasonlatossága az apjához - ez egyenesen félelmetes. Egy ember két kiadásban. Sohasem szerettem anyát és leányát, vagy két nővért együtt látni, ha azok nagyon hasonlítottak egymáshoz. A sablon látása mindig kiábrándító dolog: hogyan, hát van belőle több is? Ezt egyszer megmondtam Farkasnak, s ő megfenyegetett, hogy szakállt és bajuszt növeszt. Isten ments!

A hasonlatosság annyira frappáns, hogy sokszor ők is nevetnek egymáson. Ami a fiúnak szépségéből és rózsás, fiatal bájából az apjában hiányzik, azt Farkas bölcs és érett fölényessége ellensúlyozza. Azt hiszem, Farkas a legkülönb férfi összes kortársai között. Goethe lehetett ilyen fiatal korában.

- december 26.

Gyönyörű karácsonyestém volt. Elárasztottak ajándékokkal. Farkas egy XV. századbeli arany karcsatot adott; állítólag Farnese Júliáé volt. Az Esté-k múzeumában sincs nemesebb és stílusosabb remekmű. Mostohafiam egy eredeti Dürer-lapot, az öreg Lange egy legyezőt tett az asztalomra. Watteau festette rá a miniatűröket.

Megható, hogy ez a család milyen vallásos áhítattal csüng mindenben, ami régi és művészi. Az öreg Lange azt mondja, hogy az ő művészetkultusza: az ő megfagyott érzékisége. És sajátságos, amióta a testemmel is szerelmes vagyok, magam is folyton szép képek, szobrok, bútorok, selymek, szőnyegek, ékszerek után sóvárgok. Roppant vágyat érzek a pogány szépségkultusz utánzására. Nem csodálom, hogy a legszebb, legelőkelőbb firenzei és milánói családok leányai meztelenül álltak szobrot a Sforzák vagy Borgiák díszfelvonulásain. Szinte magam is meg tudnám tenni, amit a szép és bátor Miss Chudleigh - aki egy követségi bálon mint Iphigénia egyetlen átlátszó selyemfátyolban jelent meg. Most értem Rembrandt, Rubens vagy Tizian brokát-, bársony- és selyemkultuszát: íme, a vonalba, színbe, formába, tónusba finomult kép... Mióta asszonyosan szerelmes vagyok, azóta magamat is szeretem, és sokszor szinte szerelmesen nézem testemet a tükörben. Ilyenkor nem bánám, ha Farkas művész volna, és én modellt állhatnék neki, mint Fourment Helén Rubensnek, vagy Rembrandtnak Saskia. Én szebb lennék, mint az Ermitázs Danaéja, vagy az ágyán fekvő Candaule...

- január 1.

Kár, hogy itt Pesten nyoma sincs semmi művészetnek. Én nem tudom, micsoda népség lakik itt; csak isznak, kártyáznak, politizálnak és verekszenek. Minden héten egy-egy párbaj és egy-egy botrány, durva, erőszakos hecc, minden elegancia és kecsesség nélkül. Nincs egy jóra való színház, nincs egyetlen park, nincs sem gyaloglásra, sem lovaglásra való sétahely, nincs filharmonikus zenekar, a szobában faggyúgyertyával világítanak, az utcákon olajmécses pislog, nincs orvos, akire egy fájós fogát rábízna az ember, az üzletek üresek, szegények, piszkosak... igazán nagy szerelem és a vezeklés elszántsága kell ahhoz, hogy valaki ebben a szerencsétlen fészekben két hónapot kibírjon.

Farkas a birtokára utazott, hogy kissé szétnézzen, azalatt én előkészítettem számára egy kis meglepetést. Nagykorú lettem. Megkaptam vagyonom felett a rendelkezési jogot. Gróf Geiser mindent átadott nekem, és én mindent úgy, ahogy kaptam, átadok Farkasnak. Csak az osztrák törvények ne akadékoskodjanak. Mindenem legyen Farkasé. Ha a nevére nem írathatom, legyen az övé a haszonélvezet. Tegyen vele, amit akar. Boldog vagyok, mert valamivel kimutathatom, hogy kizárólag az ő tulajdona vagyok én is meg minden, amim van. Előre reszketek a boldogságtól, hogy végre valamivel én is méltónak mutakozhatom hozzá.

Igaz, karácsonyi ajándékaim közül fel kell egyet jegyeznem. Báró Brudern Olaszországból küldött egy láda rózsát... Hogy jutottam az eszébe? Ez a karácsonyi rózsza nagyon szép gondolat volt.

- február 5.

Frigyes, az én kis mostohafiam, csak nem akar visszamenni Jénába. Húzza-halasztja az elutazást, napról napra sápadtabb, *Werther*-t olvassa, sokat sóhajt, és néha egész komikusan rajtam felejt a szemét. Sok regényben olvastam már, hogy mostohafiúk beleszerettek az apjuk fiatal feleségébe.

- február 6.

Nagyon szeretek az öreg Lange könyvtárában turkálni. Ma Winckelmann-nak a görög szobrászatról írott könyve került a kezembe. Istenem, hová süllyedt az emberiség. Milyen szürke, kicsinyes és szemforgató életet élünk most, milyen éretlenek, gyávák és titkolódzók az asszonyok, milyen kínos gyötrellemmel nehezedik ránk e nyárspolgári korszak hipokritasága. Ilyenek lehettek a középkor sápadt hisztérikáái és a férfiklastromoknak fantáziájuk buja terhe alatt vergődő suhancai. Egy idő óta nagyon furcsa gondolatok bántanak. Megfélemlít és izgat a magányosság, nagyon vágyakozom Farkas után, és nagyon szomorít az, hogy nincs gyermekem. Vajon mi lehet az oka? A magtalan asszonyok rossz asszonyok. Vajon azért magtalanok, mert rosszak? Sokat álmodom arról, hogy szép kis fiam van, egy harmadik Domoszlay, aki nagyon hasonlít a másik kettőhöz. És álmomban azon sírdogálok, hogy három egyforma arc van egy családban, három egyforma arc körülöttem, ez borzasztó...

- február 7.

Ma délután egy kis miniatúrt festegtettem, s ezalatt Frigyes Heine verseit olvasta nekem. Elragadó ember lehet ez a Heine. Nagyon szeretném ismerni. Frigyes szép, zengő hangon olvasta a verseket, s ha a szememet behunyom, azt hiszem, a Farkas hangját hallom. A kissé monoton deklamáció halk, lágy zenéje egészen elbágyasztott. Abbahagytam a festést, hátradőltem a székben, s a fiú szép, göndör fürtjeit néztem. Frigyes nagyon szép fiú, sokkal szebb, semhogy észre ne kelljen venni. Ha Winckelmann, a férfiszépség fanatikus rajongója, ismerte volna az én kis mostohafiamat! Narcissus, Hyacinthus, Adonis vagy éppen maga Apolló lehetett ilyen. Valószínű, hogy szerelmes belém. Tulajdonképpen bosszankodnom kellene ezen a szomorú és erkölcstelen helyzeten. Nagyapa, törvénytelen fiú, férj és feleség, akibe a férj balkézről való fia szerelmes - nagyon fertői csoport lehetünk egy regényben, de kissé zilált és kényes állapot a valóságban.

Egyszer csak látom, hogy Frici szeméből egy nagy, ragyogó csepp gördül ki, és lassan lefolyik halvány, finom arcán. Ez a gyermek sír. A válás előérzete, Heine verse és a saját maga hangja elérékenyítette. Vajon mi mehet most végbe az ő húszesztendő idegzetének forró szövésében?

Mind a ketten megzavarodtunk a csendről. Nehéz, fullasztó, ijedt hangulat feküdt a lelkemre, de a testemen édes, bágyasztó érzés futott végig. Éreztem magamon a húszéves gyermek naiv és ösztönös szerelmét, a most kibontakozó férfiú elfojtott, megszégyellt, önmaga előtt is takargatott, de mindenén túlradó szenvedélyét, és ezer apró ördög suttogott a fülemben.

Hátradőltem a széken, behunytam a szememet, s egymásra tettem a lábamat. Éreztem, hogy a selyemharisnyámon keresztül majdnem a térdemig szabadon áramlik a levegő... a fiú látja a lábamat... és én úgy maradtam lustaságból... nem... szándékos, gonosz, szemérmetlen, buja számításból, rút örömet találva abban, hogy bámultatom magamat, hogy egy fiatal szervezetben felforralom a vért, hogy egy titkos, mind a kettőnk által letagadható, gyáván kieszt szimultán kéjteljes folyik most le közöttünk...

Felnyitottam a szememet. Frici mereven, szinte betegen, fájdalmas mozdulatlansággal nézett rám, kissé széthúzott alsó ajakát a fogaival rágta, és bámulta a lábamat.

Elpirulok, ha rágondolok.

Holnap magam figyelmeztetem Farkast, hogy Frici elkésik a szemesztterről.

- február 10.

Csakugyan, Magyarországon nem lehet egy telet végigélni. Itt mindenki a hazát félti, s mindenki az országgyűlésről, a lótenyésztési egyesületről, Széchenyi Stefiről, a lengyel forradalomról, a magyar nyelv jogairól, a Duna-gőzhajózási Társaságról és az Akadémiáról beszél. A mi kis bagolyvárunkat eléggé megvédjük ugyan minden piaci áradat inváziójától, de még itt is minduntalan majd meghal az ember a hazájáért. Én - ha Metternichnek volnék - ezeknek az ábrándozó magyaroknak mindent megadnék a világon. Legyenek boldogok az agarászó versenyeikkel és nemesi előjogaikkal. Mint a gyerekek, vagy mint az asszonyok, akkor esnének igazán kétségbe, ha nem maradna semmi kívánnivalójuk. Úgy járnának, mint a román bojárok, akiket az oroszok felszabadítottak a török iga alól. Az oláh arisztokrácia most visszasírja a régi jó időket, amikor még nem volt muszáj cylinderben és feszes bugyogóban járni, széken ülni, késsel és villával enni, és románul beszélni. Nagyszerű tréfa volna, ha drága jó császáruk egyszer elrendelné, hogy Magyarországon mindenkinek magyarul kell beszélni. Senki sem értené meg felebarátját. A mi bagolyvárunkban például Lange tanár, Frau Hortenzia és én tudunk legjobban magyarul. Mi is a papagájtól tanultuk.

Különben most a lengyel úgy fáj minden hazafinak. Még szegény Farkast is beleugratták valami memorandumba, amelyben erővel háborút akarnak a lengyelek miatt. Én csak egy lengyelt ismerek, akiért érdemes volna verekedni: a kis Chopint. Ezt a kedves fiút tavaly megzongoráztattuk a kis Trianonban. Milyen szép volt a kis lengyel, valamit hasonlított a mostohaifiamhoz, csak hogy Chopin sokkal csúnyább. Geiser papa az asperni csata évfordulóján adott egy kis bált, Wasa Gusztáv herceg tiszteletére, aki egyike a legnagyobb hadvezéreknek az asszonyok hálószobájában. Itt a fiatal herceg mindenkit legyőzött, de nálam nem asperni, hanem wagrami napja volt. Nem vagyok nagyon büszke erre a Wagramra, mert akkor már szerelmes voltam egy Domoszlayba, igaz, hogy csak Gyuriba. Első tiszta, szép, ostoba kis szerelmünk akkor kezdődött, és szegény Gyuri azóta sem jutott az eszembe. Wasa herceg tehát megbukott nálam... de Chopin, a kis sovány, sápadt lengyel, alkonyati napsugárra emlékeztető tekintetével, úgy ült a zongoránál, mint a szerelem, a bánat és a melódiák vértanúja - és majdnem elcsavarta a fejemet. Hátha még rám mert volna pillantani!

Chopin azonban Párizsban van, az élete nem forog veszedelemben, és én nem értem, a magyarok mit akarnak a lengyel forradalommal. Ha mégis valahogy európai konflagráció kerekednék a dologból, képelem, Geiser papa hogy örülne a viaskodásnak. Geiser papa nagyon gyűlöli a cárt, talán még jobban, mint gyűlölte Napóleont. Legközelebb megkérdem az öregtől, hogy úristen, miért kapta meg az aranygyapjút.

- február 15.

Frigyes elutazott. Amikor elbúcsúzott, a fejét kezembe véve, többször megcsókoltam. Kétszer az arcát, aztán a száját. Szegény fiú majdnem elájult. Képzelem, milyen rettenetes lelkiismereti furdalása volt... az édesapjával szemben.

Sajnálom ezt a gyermeket, mert hogy egy időre elvettem a szája ízét az ő kis diákos szerelmeitől; a jénai alma mater környékének műzsái, a sörmérések Hébei és Dianái, a hónapos szobák Kalliopéi és Vestái, akik szüntelenül szíjtják a diákszívek tüzeit - egy ideig hiába néznek majd az ő szomorú, kék szemébe.

Pedig de irigylem a férfiakat az ő fiatalságukért. Irigylem az apró, ártatlan, bolondos kis szerelmeiket, a bohémek huszonnégy órás enyhe kis tragédiáit, a könnyeket, amikkel a tegnapi szeretőt gyászolják és a holnap királynőjét köszöntik. Amiből nekünk, a jólneveltség, a fényes és okos házasságra való spekulálás áldozatainak sohasem volt semmi részünk. Ezt mindig fájó szívvel irigyeltem a komornáimtól, akiknek minden sebtiben elcsattant csókját halálos féltékenységgel olvastam le boldogan kipirult arcukról.

Sokszor meglestem őket, s e röpké szerelmi kémkedések sok álmatlan éjszakát okoztak nekem. Amihez, valószínűleg, hozzájárult az a sok erotikus regény is - Crébillon, Lewis, Maturin, Marlowe, amiket egy öreg komorna csempészett a hálósobámba. A jámbor lélek mindig megfogadtatta velem, hogy az istentelen könyvek után legalább egy tizedet nyomban elmondok a rózsafüzérből. Én hűségesen meg is fogadtam, de - a jó Isten bizonyára megbocsátja - lüktető homlokom mögött a kéjes szerelmi jelenetek és a fájdalmas Szűzanya szenvedései összekeveredtek egy keresztre feszített leányfantázia buja álmában.

Ha én akkor találkoztam volna a kis Narcissusommal...

- március 1.

...Nincs nagyobb gyötrelmem az unatkozásnál.

A helyzet kezd tűrhetetlen lenni, Széchenyi - aki Bécsben a Wasa- és Chopin-est alkalmával nagyon kedves és mulatságos fiúnak mutatkozott - kezd unalmassá válni az ő nagyképűsködéseivel. Farkasból erővel patriótát és közgazdászt akar faragni, ezer szerencse, hogy ő mindent udvariasan elhárít magától. Pénzt szívesen ad, de egyelőre csak az archeológiának él.

Egyébként csakugyan szomorú egy ország ez. Azt mondják, az egész Felföld éhezik. Az Alföldön borzasztóan elszaporodtak a szegénylegények. Senki sem akar katona lenni. A császárt sehol sem tisztelik. Valami revolúcióféle készül. Örülök, hogy Farkas ilyesmivel nem törődik. Míg a többiek politizálnak, agitálnak, ő képzeletével rég ledőlt világok romjain barangol, rengeteget olvas, archeológiai jegyzeteket készít, Buda környékén ásatásokba fogott bele. Azt mondja, hogy négyszáz esztendősnél fiatalabb emberekkel nem érdemes foglalkozni.

- Hát asszonyokkal? - kérdeztem tőle tréfásan.

- Aki szereti az életveszedelmet...

Homlokán mintha valami árnyék suhant volna végig.

- március 4.

Farkas sürgeti az utazást. Hála isten. Nekifogtam a csomagolásnak. Farkas felhozatta három négyesét; mindenáron a saját fogatán akar menni. Titokban végrendeletet csináltam: ő az általános örökösöm. Farkasnak nagy tervei lehetnek, mert hihetetlen felszereléssel megyünk;

mintha sohasem akarnánk visszajönni. De istenem, hova is jövünk vissza, ha egyszer Párizssal is betellett a kedvünk. Hiszen tulajdonképpen nincs is otthonunk. Itt valóságos számkivetésben élünk. Hetek óta nem lehet a jégzajlás miatt Pesttel közlekedni. A napokban egy gazdag gyapjúkereskedő leánya egy elszabadult jégtáblára került, és kilódult a víz közepére. Roppant néptömeg, borzasztó sírás, jajgatás, káromkodás... egy asztaloslegény utána vetette magát, s a kislányt kimentette a halál torkából. Szegény német vándorlegény Sziléziából jött Budára, megmentette a királykisasszony életét, és a gyapjúkereskedő száz forintot adott a vándorló asztaloslegénynek. Most erről beszél az egész város s a *Theater und Gesellschaft* című lap regényt ír a megható történetről. Ilyen izgalmak között nem csoda, ha az ember megbetegszik az unalomtól.

- március 10.

Teljesen készen vagyok az útra. Annyira készen vagyok, hogy már előre kiélem az utazás minden fáradságát. Itthon már nem találom magamat, úton még nem vagyok, ez az állapot egyenesen tűrhetetlen. Indulnánk, de hideg, havas, szeles idő van. Az éjszakák dermesztők. Így nem lehet utazni. Közben azon tűnődöm, mi lesz a kis Trianonnal. Legjobb volna eladni mindent, ami Ausztriához és Magyarországhoz fűz bennünket. Nekünk végképpen Párizsban kellene megtelepednünk, de vajon mi vár ránk amott? Visszakapom-e apai birtokaimat? Hogy fogadnak az udvarnál? Különben mindegy. Csak el, el innen. Úristen, szabadíts meg már ebből a börtönből.

- március 20.

Olyan fáradt vagyok. Valami kimondhatatlan gyönyörűséget, de aggodalmat és kishitűséget is tapasztalok magamon. Néha szeretnék lemondani az egészről. Lámpalázam van. Csodálatos, minél közelebb érzem magamhoz Párizst, a nagy életet, őseimet, a Sainte-Geneviève-i uradalmakat, a Louvre-t, Fontainebleau-t, Versailles-t, a Renaissance-ot, a Nagyoperát, annál messzebb érzem magamtól Farkast.

Istenem, ha csakugyan tudsz az embereken segíteni, ne engedd, hogy Farkas és én valaha elfeledjük egymást! Úgy sajnálnám az idillemet.

- március 30.

Holnap indulunk.

12

Jó éjszakát, Párizs!

Farkas a saját négyesén vonult be Párizsba, ami az egzotikus idegenek e bábeli találkozóhelyén sem maradt észrevétlenül. A domoszói ménes legszebb négy sárgája röpítette őket a Hotel Holland bejárata elé, s a Vendôme tér kíváncsi és bábász lorette-jei aznap éjjel sokat beszéltek egy ázsiai tatár herceg ragyogó négyeséről, feleségének prémjeiről, kocsisának aransujtásos cifra ruhájáról. E paradicsomi ártatlanságú lelkek közül nem egynek eszébe jutott - szerelem, pénz, finom kis fehérműjük és ízletes libamájpástétom kísértő vágyában -, hogy de jó volna egyszer egy ilyen barbárnak az erszényében gazdálkodni.

Némi szenzációt keltett magában a Hotel Hollandban is, hogy egy magyar úr - cselédséggel, három fogattal - április végén, szezon után, Párizsba toppan, és útitársnak éppen a saját feleségét hozza magával.

- Ezek a hunok kiszámíthatatlanok - jegyezte meg a szálloda portása, aki a feltűnő eseményt a *Carricature*, *Corsaire*, *Tribune* és egyéb bulvárlapok firkászainak elreferálta.

Farkas és Friderika érkezése tehát nem maradt észrevétlen a Hotel Holland környékén, pedig ott mostanában ugyancsak tele voltak szenzációval. Ott szállott meg a szép és jó Hortense királyné, fiával, Napóleon Lajos herceggel, s látogatásukat ott adta vissza Lajos Fülöp, a király. Királyok, hercegek, egzotikus nábobok jöttek-mentek az előkelő, csendes hotelban, s a portás, aki a hírlapokat, valamint a klubok aranyifjúságát, a Saint George utca uzsorásait, a divatárusnőket, a Comédie színésznőit és azok kitartottjait a vendégekről informálta, joggal hihette, hogy az ő szállodája a civilizált világ középpontja.

Farkas frissen és vidáman járta Párizs utcáit, és ifjúságának nem egy felejthetetlen emléke újult fel lelkében. Szíve, esze, kedélye ismét a helyén volt, Friderika szerelméről és hűségéről szilárdan meg volt győződve, s azokért a fájdalmakért, amik hiúságán - minden férfiúi léleknek ezen a legérzékenyebb pontján - érték, bőven kárpótolta Friderika egyéniségének rendkívüli és elragadó volta.

- Hiszen éppen azért szeretem - ismételte magában -, amiért olyan szeszélyes, olyan kiszámíthatatlan, olyan rendkívüli, olyan csodálatos. Egyszerű, csendes, komoly és hívséges nőket, akiknek a lelkük egyhúrú hangszer, ilyeneket kaphattam volna Hevesben is. Pásztorsíp, tilinkó, furulya a domoszlói réten is akad, de nekem Beethoven szimfóniája kellett, Friderika lelkének viharzó orkesztere, amely néha megrendít hatalmas és lesújtó hangszerelésével.

Persze nagy nyugalom, testi-lelki egészség, sok lemondás és gyötrelem leszűrődött sztoicizmusra kell ahhoz, hogy az ember így kívülről tudjon belenézni önmagába. Farkas vidáman füttyörészve sétált a Szajna-parti régiségkereskedők vonzó kirakatai előtt, és rezignált hangulatában egészen boldognak és megelégedettnek érezte magát.

Április vége felé járt, a párizsi fák - akárcsak a párizsi leányok - korán és engedékenyen nyitják ki bimbóikat. A nap melegen és nyájasan süttött, mintha egy hónappal előre elsiette volna az időszámítást. Nem volna csoda, olyan rendkívül gyors iramban rohan az élet...

Friderika is örült, de most, hogy itt volt Lajos Fülöp székhelyén, mámoros álmai, a dicsőség, ragyogás, udvari fény után való vágyai mintha meghiggadtak volna. Most, hogy az orléans-i háztól csak néhány keskeny utca, néhány nemzetőr és néhány udvari méltóság választotta el, az egész dolgot roppant egyszerűnek, hidegnek és érdektelennek találta. Sőt, mi több, nem is sietett az udvarnál való bemutatkozással; kezdte az egészet nagyon terhes kötelezettségnek nézni, s néha azt kívánta, bárcsak túl lenne már rajta. Természetesen csak hangulat volt ez is. Néha így vagyunk a szerelemmel, amely fantáziánkat egész az őrjöngésig csiklandozza, valameddig az imádott nő a lakásunkra nem jön; amint ajtónkat megkopogtatja, lehűl a vérünk, s szeretnénk magunktól asszonyt, csókot, szerelmet elhárítani.

Első látogatásuk az osztrák nagykövetnek, Apponyi Antaléknak szólt. Ott találkoztak Brudern báróval, aki kissé megrokkant vagyoni viszonyai dacára, még mindig mintaképe volt a pazarul, de okosan élni tudó epikureistának. Most a nagykövet környezetében van, mint az elegancia, az okosság és a gavalléria eleven szobra, aki bármely fejedelmi udvarnak díszé és érdekessége lehetett volna.

Báró Brudern tulajdonképpen csak most fedezte fel Friderika igazi értékét. A párizsi keret a marquise egyéniségének nagyszerű voltát pompásan kidomborította. Az öreg báró, aki sok mindennel leszámolt már, és az élet sok szép ajándékától elbúcsúzott, Friderika láttára csodálatos megifjodást érzett, testében, lelkében egyformán. Ő, aki azt hitte, hogy az élete már csak a világ derűs és nyugalmas nézegetéséből áll, aki mint egy régen teleírt könyvben, úgy lapozgatott élete emlékei között, most rájött, hogy e könyvbe még jó volna egy rövid utóíratot, egy röpke appendixet hozzáírogatni.

Friderika egyébként mindenkit elbűvölt, szinte megdöbbenett szépségével, szellemének szabad és bizarr szárnyalásával, egész egyéniségének impozáns, de asszonyi érzékiséget lehelő varázsával. A bulvárok népe öt nap alatt éppen úgy ismerte a marquise-t, mint akár a nagyköveteket; igaz, hogy Friderika joggal mondhatta volna magát a szellem és a szépség nagykövetének. A Variétés szépei, az Opera patkányai, a Quartier Latin grisette-jei épp olyan à la Giraffe-hajdíszt kezdtek viselni, mint aminőt a szép La Bouche marquise; az érdekes idegen, egy szeszélyes pillanatában kitalált. És amikor a négy domoszlói sárga a fontainebleau-i erdő felé röpitette hófehér kasmírfátyolát, a hosszú és szűk redingotos urak, a zöld frakkos, sárga gombos, szürke nadrágos rentier-k, de még a borzas, széles kalapos republikánus ifjak is kéjesen csettintettek a nyelvükkel.

Különösen Párizs új milliomosai nézték Friderikát a zsarnok és éhes gyermek mohó vágyával. Széles karimájú selyemkalapjuk alatt izgága gondolatok kergetőztek; hej, ha egy ilyen asszony egyszer... ám e ponton a fűszer- és illatszer-, gyertya- és gypjúkonjunktúrákon meggazdagodott tökfilkók fantáziája meghökkent és visszahúzódott, mint a csiga a házába. Mert a polgári önérzet mérhetetlenül megdagadt ugyan, de a szépség és előkelőség előtt dadogó gyermekké vált a leggőgösebb nemzetőr és a legtekintélyesebb községtanácsos is. A párizsi bourgeois már nem volt olyan fiatal és még nem volt olyan öreg, hogy mindent mert volna. Egyelőre szépen korlátok közé vonta igényeit, s azokat egy tisztviselő, orvos vagy hajóskapitány kacér kis feleségének csókjaira redukálta.

Úriasszony szerető: - ez volt a mennyek mennyországa a Chaussée d'Antin milliomosainak ábrándjaiban. Crevel apó - Balzac híres illatszerkereskedője - az életét, sőt mi több, kétszázezer frankot volt hajlandó adni egy tisztességes asszony öleléséért. Belföldi, afrikai és amerikai részvényeken - hogy a napóleoni háborúkról ne is beszéljünk - rengeteg ember gazdagodott meg, s ez a minden tradíció és életiskola nélkül való első generáció alig tudta hol és miben kitombolni magát. Az új rezsim kissé merev volt még, és képmutató. Erkölcs, polgári tisztesség, a házasság tisztasága: ezeket a szavakat teljes névértékben fogadták el a nyárspolgári prűderia börzében, a társaságok fellengős disputáiban, a szószéken és a hírlapok vezércikkeiben. A vonal alatt azonban - s ez volt az olvasottabb rovat - a regények titkos szerelmeket írtak le, a hús és vér jogait suttogták a budoárok voltairiánus gondolkozású dámái, a saint-simonisták titkos páholya felé lázas sóvárgással kacsingattak az új arisztokrácia unatkozó szépei, és régi emlékek csiklandós impressziói mind hevesebben támadtak fel a Faubourg klematisszal befuttatott, márványoszlopos, előkertes palotáiban. A Chaussée d'Antin új milliomosai sóvárgó vágyakozással bámultak be ez ódon és fenséges bájú paloták rácskerítésén, és álmaik netovábbja egy ilyen kis szerelmi templom megszerzése volt, egy bele való Vesta-szűzzel, vagy legalábbis egy tanár vagy tisztviselő csinos és romlott kis feleségével, „aki a világ előtt elbájoló egyesülését mutatja a szemérmes és álmodozó ártatlanságnak, négy szemközt azonban túltesz a hivatásos kurtizánokon, annyira bohó, mulatságos és ötletes”.

Bizony isten, e derék nyárspolgárok egy cseppet sem törődtek sem a belga-holland problémával, sem az olasz-német forrongásokkal, sem a lengyel szabadságharccal. Még a kolera sem imponált nekik, oly biztosak voltak értékpapírjaik szilárd árfolyama és életjáradékaiknak

biztonsága felől. Ez volt a legújabb párizsi nemesség, a pénz, a hivatal, a börze arisztokráciája, a multimilliomos bankár, a kereskedelmi nábob, a részvénytulajdonos, aki az életet kizárólag mint a maga jólétére és mulattatására szolgáló színelőadást nézte, a belépődíjat megfizette, egy-egy primadonnát néha ki is bérelt, de különben a színészek bűjával-gondjával semmi szolidaritást nem vállalt.

Úriasszony szeretőt szerezni - ez volt most minden gazdag kereskedő vágya, éppen úgy, mint ahogy a bohémeké az özikebokájú, ruganyos keblű kis midinettek, a divatárus boltok és nagy áruházak apró nereidái, akik nappal a bulvárok pompás kirakataiban, éjjel azonban - mint őseik, Néreusz és Dorisz leányai az Égei-tenger fenekén - a Quartier Latin zugkorcsmáinak, diákszállóinak és hónaposszobáinak mélyén játszadoznak a művész-tritonokkal és költődel-finekkal. Mindenki megtalálta a magáét - az idegeneké voltak a Comédie, a Renaissance és a Variétés múzsái: Melpomené, Thalia, Euterpe és legkivált Terpszikhoré, akiknek leányai oly szép számban lótottak-futottak Párizsban, mint egykor az Olümposzon az istenasszonyok. Így osztozott meg az asszonyi testen Párizs fiatalsága, beleértve az aggastyánokat is, eléggé diszkrétan, finoman, kissé szégyenlősen folytatva azt, amit az ancien régime a nagy forradalom alatt abbahagyott, s amit azelőtt is, azóta is, éppen a világ teremtésétől kezdve a mai napig, az emberiség oly nagy buzgalommal és leleményességgel variál.

Nem maradt el az uralkodó osztályok mögött a negyedik rend, a dolgozó nép, a technikusok, órákészítők, ácsok, kőfaragók és asztalosok társadalma sem, amelynek nincs egyéb vágya, mint nyugalmas nappalt és izgalmas éjszakát szerezni magának. És nincs nagyobb gyönyörűsége, mint ha a Voltaire-rakparton a mozgó könyvtárak állványain megpillant egy könyvet ilyen címmel: *Egy marquis rendkívül erkölcsstelen beszélgetése egy pap szeretőjével*. És kábult gyönyörűséggel olvassa Marais rendőrfelügyelő memoárjait, amelyben Waxheim és Bourman bárónőknek a nyilvánosházakban történt mulatozásairól számol be hátgerincsorvasztó részletességgel. Aztán nyugodtan megy az ő kis korcsmájába vagy a peccsenyesütőhöz beszélgetni, mialatt felesége vidám fiatalurak fehérneműit mossa, leányai pedig, a citoyenne-grisettek táncolni járnak a Grand-Chaumière-be.

Egyetlen társadalmi osztály volt, amely az új rendben - örömek, kéjek, asszonyok dolgában - egyhamar nem tudott elhelyezkedni: a régi rezsimből recipiált, újra tekintélyhez, fényhez és gazdagsághoz jutott főnemesség.

Az arisztokrácia, amely a Bourbonok alatt a szépség, vagyon, hatalom, szellem és romlottság külön olümposzi világát alkotta meg magának - most révetegen és unatkozva botorkált az üzletsgazú és nyárspolgár stílusú Párizsban. Háború nem volt régóta, nem lehetett ragyogni a tábori élet hősi pózaiban, a népek bámulatának, a leigázottak átkainak, a megvásároltak ujjongásainak és a hízelgők tapsainak középpontjában, napóleoni attitűdökben és a nemzeti glória reflexében. Az arisztokrata unta az udvar száraz és hivatalsgazú légkörét, a politika kicsinyes és terméketlen problémáit, a társadalmi élet nagyképű és ízléstelen parvenü szokásait. Unta a tisztességes asszony szerelmét, amellyel jóllakott, unta a színház és varieté vásári csókjait, amelyek nem elégitették ki - csudák csudája: az új kor Párizsában minden rétegek között az arisztokrácia lett a legerkölsőbb. Ez a reakció természetesen csak látszat volt, nem valóság, egy új szeszély, egy új hangulat amely inkább játszott, mint kultiválta az erényt. A tisztességes életformák, a pedáns igyekezet: feddhetetlennek és jámbornak mutatkozni, mindez nem volt egyéb az arisztokratikus gőg egy újabb ötleténél és a megkülönböztettség disztigvált öröménél.

A lelkek mélyén most is sárga és részeg álmok nyíltak, mint csendes kápolnák oltárán buja illatú tubarózások... És sokat suttoztak A-g hercegnőről és B... baroneszről, akik piszkos sikátorokban, a Caroussel-híd mellett, a Múzeum utcában és a Montmartre-on petité maisonokat

tartottak maguknak, mint a Bourbonok korában a bíbornokok, miniszterek és hadvezérek. A főrangú világ asszonyai titokban kezdték megvalósítani Saint Simon hercegnek a nő emancipálásáról hirdetett elveit: felszabadított vágyaikat, mint lobogó sörényű vad méneket, jól megvesszőzve szélnek eresztették. Titkos találkahelyeket tartottak fenn, s ott fogadtak sápadt költőket, izzó fantáziájú utcai filozófusokat, ismeretlen, buja okkultista szekták papjait, az alkohol és morfium hőseit, színészeket, akik a kék játékaiban nagyobb mesterek voltak, mint a Comédie színpadán.

A párizsi rendőrség, amely politikai szempontból nagyon szemmel tartotta a szerelemnek két osztrák papnőjét, nagyszerű adatokat ázott ki a petite maisonok, a lefüggönyözött és eltakart varieté-páholysok titkos mélyéből. Azt is a titkosrendőrség tudná megmondani, a két osztrák dáma példája milyen széles körű és népszerű iskolát csinált, s a párizsi grande cocotte-ok, a szerelem bús papnői, a pénz és a kék tragikus leányai, a színházak és alkóvok hetériái sírva panaszkodtak, hogy a marquise-ok és grófnők elveszik a kenyerüket, ingyen adván mindent a kéjenceknek, amiért ők aranyat, selymet, fogatot és öregségükre évjáradékot kaptak.

Párizs látható életén, a társadalom felületén azonban mindebből semmi sem volt észrevehető; az arisztokrácia hideg volt és tisztos, de erkölcsiben kemény, mint a Notre-Dame templom kőcsipkés pillérei.

Ez a Párizs tíz nap alatt adoptálta Farkas - feleségét. Magát a férjet barátságos elnézéssel kezelte, mint egy egyiptomi szultána eunuchját, vagy az indiai mágia egy papnőjének impresszárióját.

- A marquise férje - így mutogattak rá a Hotel Holland előtt, amikor Farkas a négyes gyeplőjét kezébe vette és egy könnyed ostorsuhintással megindította a sárgákat.

Nem szabad azonban azt gondolni, mintha a marquise férjének Párizs hölgyei között ne lett volna megfelelő számú hódolója. Naponta két-három levélke jelezte, hogy Párizsban méltányolni tudják a negyvenéves ember komoly szőke szépségét, a kissé ráncba vont magas homlokot, a gyengén pirosuló férfias arcszínt, a dús, ezüstös szálakkal átszőtt szőke főt, amelynek nemes domborulata görög szoborportrék vonalait juttatja az ember eszébe. A párizsi nők megbecsülték a szép férfiút, mint egykor Hellasz polgárai, s ha rajtuk áll, éppen úgy szobrot emelnek vala a szép férfiaknak, mint Agezidamosznak, a Lokriból való ifjúnak a görögök.

Egyébként minden úgy történt, mint egy álomban. Olyan valószínűtlen, olyan ugráló ütemű, olyan megfoghatatlan volt az egész. A budai bagolyvár öreges csendje után Párizs, a szállodai élet, a nagykövet szalonja, a sok szerelemre, szenzációra, idegizgalomra éhes férfi és asszony, az utca különös, nyugtalan, vajúdó élete, amely az új éra kezdetén még mindig valami elhelyezkedési állapotban volt, a bulvárok harsogó mozgalmassága, az emberek szilaj és gunyoros tekintete, a minden mértéket meghaladó bőség és alkotásvágy, a kereskedelmi élet zűrzavara, a kirakatok színes és festői panorámája, a lapok indiszkrét és ízléstelen közlései a társadalmi életéről és a szalonok új csillagáról, a magyar nemes feleségéről... a buja képek, kömetszetek, plakátok, amelyek a házak faláról ordítottak le a járókelőkre, a Notre-Dame előcsarnokában kolduló barátok, akik türelmetlenül és erőszakosan csörgetve alamizsnás zacskóikat, a szerencsétlen papok táplálékára kéregetnek, a Chaussée d'Antin vakító fényűzése, a nyárspolgárok izetlen és nagyképu angломániája - a Charivari és Daumier modelljei -, az asszonyok mindenütt való jelenléte, politikában, társaságban és irodalomban való örült kultusza, az élet vidám, hiú, könnyelmű és léha bája Friderikát is, Farkast is szinte hipnotikus transzba, egy földfeletti élet új szférájába emelte.

A budai bagolyvár után a Hotel Holland, a Duna-part homokja után a Szajna partja: a Faubourg St. Germain... Oh gyönyörű, vakító és hangos párizsi éjszakák - de furcsa rá-gondolni, hogy Pest utcáin éjfélkor mily álmos, mély és sötét csendesség fekszik - fekete szőrű juhászkutya módjára - az utcák sáros kövezetén!

Csak a „Csigá”-ban, vagy a „Magyar Király” extraszobájában töpreng néhány bús magyar: vajon Vörösmarty kap-e engedélyt a cenzortól új drámája előadására, és Kisfaludyék hány előfizetőt koldultak össze az *Auróra*-ra? Egy kávéházból éhes színészek vitatkozása hallik, a toronyőr rekedt hangon mondja az órákat, a Váci utcában vén cigány olvassa a pénzét: telik-e még egy feketére? A domoszlói tótok buta boldogsággal alusznak az eresz alatt, egy borjas tehén nagyot bög az ólban - a kakas elsőt köszön a hideg hajnali szürkületnek... Mikor a Rue de Rivoli sarkán kezdik eloltogatni a kávéház gázlámpáját, a béres felkel, oldalba rúgja a kuttyáját, és szénát dob a jármos ökörnek...

A Montmartre aludni készül, a varietékben utolsót deklamál a dizőz, Párizs kimerült a kéjtől - Budán egy öreg német asszony átadja Frau Hortenziának a tejeskannát...

Jó reggelt, Frau Hortenzia... jó éjszakát, Párizs!...

13

Két lépés

Lajos Fülöp, a polgár király május elsején neve napját tartotta. Másnap nagy katonai parádé és népünnepély a Mars-mezőn. Republikánusok beszélték, hogy május ötödikén a király a Vendôme-oszlopra visszaállítja Napóleon szobrát. A köztársaságiak ugyanerre a napra nagy lakomát hirdettek, a párizsi érsek - a legitimista karlisták feje - Bourbon-tüntetésekkel tervezett. Az impressziók ilyen egymásra toluló zűrzavaros tömege várta Farkast és feleségét Párizsban tartózkodásuknak mindjárt az elején. A legérdekesebb és legnagyobb esemény az ötödike után való napokra ígérkezett; Lajos Fülöp meghívta Monsieur et Madame Domoszlajt Fontainebleau-ba szűkebb körű családi ünnepélyekre.

Nagy tévedés volna azt gondolni, hogy Friderika talán leereszkedésnek és kitüntetésnek vette a király meghívását. La Bouche marquise ezt olyan neki kijáró dolognak tartotta, mint ahogy otthon volt a bécsi udvar légkörében, és kezet fogott a császárral. Ő magát az Orléans-ok véréből valónak tartotta, aminthogy kétségtelen is volt II. Lajos hercegtől, II. Fülöp fiától való származása.

Lajos herceg, II. Fülöp ábrándos és szép szemű fia jó volt, mint egy gyermek, szép, mint egy fiatal pap, és szerelmes, mint egy galamb. Augusztia Mária badeni hercegnőt 1724-ben vette feleségül, s ekkor még csak huszonegy éves volt a férj. Mindössze két évig tartott a házasság, akkor meghalt a badeni hercegnő, aki nagyon szerette vala az ő férjét, a népszerű és ábrándos herceget. Özvegységében a herceg, aki haláláig könnyezve emlékezett meg áldott hitveséről, visszavonult gyászolni és feledni a Sainte-Geneviève apátságba. Itt ifjú novíciusok és agg páterek társaságában Szent Tamás, Szent Ágoston, egyházi atyák és doktorok írásait lapozgatta, majd az apátság erdejében magános sétákon elmélkedett az elvesztett paradicsom gyönyöreiről... Így kezdte a La Bouche-ok történetét a családi krónika...

Vala pedig a Sainte-Geneviève apátság szomszédságában egy majorság, La Bouche báró gazdasága. (La-Bouche, ez a név bizonyára egy officier de Bouche - élelmezési tiszt vagy

intendáns után ragadt a földesúrra, aki ilyenformán hadviselő katonák szájából elvett falatokon igen gazdagra hizlalta magát. Ez az adat egyébként nincs benne a családi krónikában, de tény, hogy La Bouche báró és az apátság birtokai szomszédosak voltak, és a báró ifjú és tüzes szemű leánya sokszor megfordult az említett majorban.)

A herceg huszonhárom éves volt, szép volt és szomorú volt. Azon kívül szőke, jóságos és alapjában véve is szerelmes természetű. A baronesz húszéves, sűrű szemöldökű, fekete hajú és sötétpiros vérű szűz. És a gyermek neve Henrik Fülöp Ignác Mária Lajos lett, de közönségesen csak Henriknek neveztetett.

La Bouche Henrik ilyenformán törvénytelen származású volt, de mindenki tudta róla, hogy vérében éppen annyi az orléans-i csepp, mint a hajdan való élelmezési biztosé. És egy csepp a Bourbonok véréből elegendő, hogy általa bármely halandó ember fia a félistenek sorába emeltessék, és méltó legyen arra, hogy vele bármily nagyszerű, híres, régi arisztokrata család összetegye a címerét. La Bouche Henrik fényes házasságot csinált, idővel grófi rangra emelkedett, fiát már marquis-nak szólították, s unokáját XVI. Lajos a maga leghívebb emberei közé számította. Ez a La Bouche Fülöp marquis, aki a forradalom alatt mártírhalált halt, nagyapja volt Friderikának. Friderika apja száműzetésben hunyt el, édesanyja pedig, mint ismeretes, másodszor gróf Geiserhez ment feleségül. A restauráció Friderika számára némi kártalanítást hozott, de rengeteg birtokait nem adta vissza, ami a Bourbonok, XVIII. Lajos, X. Károly és az orléans-i ház között fennálló feszült viszonyoknak tulajdonítható, és alapjában véve nincs is mit rajta csodálkozni. Meglepőbb volt azonban, hogy magának az orléans-i ház fejének, Lajos Fülöpnek trónra jutása alkalmából sem jutott senkinek eszébe, hogy a La Bouche-birtokokat emigrált ősi tulajdonosának visszaadják. Sőt, rövid egy esztendő alatt, a birtokoknak legnagyobb része éppen Lajos Fülöpnek a kezébe csúszott azon a címen, hogy azok valamikor, a XVIII. század elején, a gyenge, szomorú és özvegy Lajos hercegtől származtak. Így lettek Friderika marquise birtokai Lajos Fülöp király magánbirtokaivá, amely sajnálatos esetből, tekintettel az orléans-i ház fejének kapzsi és önző eljárására, mindenesetre az következtethető, hogy a királyok is csak emberek.

Így állottak a dolgok Friderika születése, családja és családi birtokai körül, és Domoszlay Farkas felesége most semmit sem talált természetesebbnek, mint hogy Lajos Fülöp újra felveszi vele a rokoni összeköttetések fonalát, és visszakínálja neki ősi birtokait. A Sainte-Geneviève apátság kétszázados platánjai mindenesetre helyeslőleg vették volna tudomásul, ha valamelyik szép napon újra megjelenik árnyékuk alatt egy sűrű szemöldökű, fekete hajú és sötétpiros vérű ifjú hölgy - késői hasonmása rég porladt királyi szeretőnek -, s az erdő őzikéi, valamint Sainte-Geneviève tavának hattyúi felett átveszi a kormányzatot. Szép, fekete szemű marquise, őzike, hattyú, öreg platánfák és májusi virágszag - bizonyos, hogy ebből új bonyodalmak és vérkeveredések állanak elő.

Friderika azonban - igazat szólva - most aligha gondolt a Sainte-Geneviève erdejére, de annál jobban izgatta fantáziáját a fontainebleau-i erdő, s benne a csodálatos kastély, amelynek termeiben újra visszaállítja családja porba dőlt nagyságát.

Hát Farkas?

Az ő okos, szép férjéről - akinél különb egyéniséget sohasem látott, s akinek drága és boldogító szerelméért a szép Frici bármely pillanatban meg tudna halni - a marquise egyelőre megfeledkezett. Orléans, a polgárkirály, a Dunois-k, a Longueville-ek, a Montpensier-k és Beaujolais-k és az újra éledt francia főnemesek egyénenként, személy szerint Farkasnak a sarui kötelékét sem voltak méltóak megoldani - de együtt, a maguk helyén és rangján... Istenem...

Friderika szíve elszorult, és megvallotta magának, hogy most jobban szeretné, ha Farkas nem a férje, hanem a titkos szeretője volna.

Farkas pedig - aki a Szajna-parti antikváriusok apró boltjaiban önfeledt örömmel turkált régi könyvek, gyűrűk, kövek, porcelánok, metszetek és festmények özönében, elhatározta, hogy ő a legutolsó lehetséges szituációig - boldog lesz. Akarta a boldogságot, s mintha markába tudná szorítani a sorsát, feltette magában, hogy boldog lesz, és egyelőre boldog is volt.

Friderika volt a legszebb asszony Párizsban.

A májusi ünnepek leírhatatlanul nagyszerűek voltak. Lajos Fülöp, aki a bulvárokon, vagy az élysées-i mezőkön egyik karja alá feleségét, a másik alá piros esernyőjét fogta, maga volt a nyárspolgári szürkeség és jelentéktelenség - e napokon szép, körte alakú arcát fennen hordozta, s ragyogó egyenruhájában, élén húsz gyalog- és nyolc lovasezrednek, amelyek rézvértje, világoskék kabátja és vörös forgója a Mars-mezőnek régi napóleoni képét varázsolta vissza - Dumouriez egykori segédtsíztje, a jemappes-i hős, majdnem úgy nézett ki, mint egy király.

A nép is jól mulatott, a vörös sipkások is nyugodtan elfogyasztották lakomájukat, Lajos Fülöpöt katonák, nemzetőrök és polgárok erőteljesen és többször megéljenezték, a papok a párizsi érsek beleegyezése nélkül is imádkoztak érte, a királyi család minden tagja elevenen került ki az ünnepségből - istenem, mit kívánhat egyebet egy uralkodó Franciaországban?

Az udvar pompásan töltötte el a szép napokat, a nagykövetek együtt ünnepeltek a néppel, a színházak és a varieték zsúfolva voltak, a gazdag tőzsérek e napokon új nyakéket vettek szeretőiknek, a hivatalnokok rendjeleket kaptak, a bulvárlapok rengeteg példányszámot adtak el, a pincérek, kávéházi énekesek, kokottok töménytelen pénzt kerestek, a Quartier Latin diákjai és lorette-jei a rendesnél is többet csókolóztak - ugyan mit kívánhat egyebet a nép Franciaországban?

Az udvari társaság pedig, az Orléans-ok legszűkebb köre, kirándult Fontainebleau-ba, amely kissé elhagyatottan, a nagy császár lemondása óta fájdalmas hírnevével sokszoros érdekeségben - mint egy szép, gyászoló öreg dáma - várta új lovagját: a királyt.

...Farkas és Friderika mint a király vendégei Apponyi Antal gróf nagykövet családjá társaságában vettek részt az ünnepségen. Lajos Fülöp olyan finom, okos és tapintatos volt, hogy a meghívóban Domoszlay Farkas kapitányt hangsúlyozta, mintha La Bouche Friderika marquise is csak a királyválasztó magyar nemes gárdistának és lovaskapitánynak köszönhetné, hogy a francia király elé kerülhet.

Domoszlay Farkas egy akó tokaji aszút küldött a királynak ajándékba, Lajos Fülöp ordóval köszönte meg a magyar nemes figyelmét. Vive le roi!

A király és Friderika a Galerie de Dane-ban találkoztak. Lajos Fülöp letette koronáját, jogarát, marsallbotját, fölvelt egy öreg redingote-t, amelyben a reichenauai egyetemen prelegált a diákoknak, megfogta Friderika kezét, és egy S alakú causeuse görbületébe leereszkedvén, oda ültette maga mellé a marquise-t.

- Madame - szólt hozzá nyájas hangon -, remélem, kellemesnek találja ezt a helyet, és egy unalmas öregember társaságát elviselhetővé teszi talán a Galerie történelmi szépsége. Bizonyára igazat ad nekem abban, hogy Blondel és Pujol festményei elragadóak.

Friderika kissé elfogódott volt, s egyáltalában nem tudta élvezni a ragyogó meztelenségű mitológiai alakok szépségét. A király észrevette zavarát, s mint egy öreg professzor, aki a vizsgán át akarja segíteni a diákját, nyájasan folytatta:

- Hadsegédem, Houdetot már jelentette nekem Madame kívánságát.

- Oly csekélység - felelte Friderika zavartan, de lelkében remegett az izgalomtól, és Sainte-Geneviève-et már a magáénak érezte.

- Madame, barátaink rajongással beszélnek az ön jártasságáról és tehetségéről minden politikai és kormányzati dologban.

- Sire...

- Nem, nem Madame... Önt egészen be kell avatnom a kormányzati titkok legbensőbb misztériumaiba.

És Lajos Fülöp felhúzta szemöldökét, tekintetét merően Friderika arcára szegezte, és kissé közelebb hajolt a marquise-hoz. E pillanatban csakugyan olyannak látszott, mint aki nagy államtitkokról rántja le a leplet.

- Sire, én nem értek a politikához - védekezett a marquise, mert bécsi tapasztalatai óta minden megdöbbenet, ami a legtávolabbról is összefüggésben volt a kormányzás művészetével.

De a király folytatta:

- Ó, a politikában legfőbb fórum nálunk a hölgyek tanácsa. Én különben sem vagyok autokrata... nem, nem, Madame... a kormány, Casimir Périer, az opposíció, a charlisták... oh... ah... kedves leányom, ön nem is képzei, mennyi bosszúságot okoznak nekem Henrik ágensei és az esküdszékek. Sokszor szinte bánom, hogy oly túlzottan nagy szabadságot engedtem az utcának, a sajtónak, a közvéleménynek. Ön nem is képzei, Madame, mily arrogáns ember ez a Cavaignac, s mily ostoba a párizsi nép, hogy Raspail igájába hajtotta a fejét. Ki hitte volna, hogy Trélat, a kofák királya - egy ilyen jelentéktelen kis bohóc - zseniározni fog engem tervem kivitelében... valóban, bosszankodnom kell, hogy e jelentéktelenségekből összehalmozódott nagyságok oly szabadon garázdálkodhatnak drága Párizsunk békessége és nyugalma körül.

- Ó, Sire!...

- Nem, nem - folytatta a király aggodalmas arccal -, egy cseppet sem tetszik nekem e Dumas Sándor, Garnier-Pagès, Valerius, Duchère-féle demagógok orcátlansága... s azt hiszem, a sajtószabadságot egy kissé meg kell szorítani a francia nép érdekében. Vagy ön, Madame, helyesnek találja, hogy Daumier a Charivari minden számában köznevetség tárgyává tesz engem, akár egy pecsenyesütőt vagy borügynököt?

Lajos Fülöp e pillanatban, ha lehetséges, még kevésbé volt király, mint a találkozás elején. Sőt most egészen Chabaud-Latour lett, a reichenai kollégium professzora, aki tanári konferenciát hív össze számárfülekét mutató diákjai ellen.

- Madame, jegyezze meg magának, hogy a franciák királyának lenni, ez nagyon fényes, de távolról sem valami kényelmes hivatal. Ég és föld, Napóleon Lajos és Károly között lebegni, mint Mahomed koporsója, az európai uralkodók legitimista örvényei között hajókázni egy ilyen öreg és kövér argonautának... Istenemre mondom, nem gyerekjáték.

- Sire...

- Nem, nem, Madame, önnek fogalma sincs arról, hogy a francia nép milyen ingatag és könnyelmű, milyen impresszionista és hiú. Ön nem tudja, hogy mennyi ellensége van trónomnak, házamnak és kormányomnak. Ön nem tudja, hogy a déli megyék nyílt lázadásban

voltak, Vaucluse-ban Károly hívei megkísérelték a forradalmat. Vendée-ban nem bírtunk a zavargásokkal, Ille és Vilaine megyében botokkal és pisztolyokkal felfegyverzett bandák éltették Károlyt, és a kormány ezekkel szemben - sajnos - egészen tehetetlen. Madame, mondhatom önnek, Reichenauban nagy áldozatra ragadtattam magamat a francia nép érdekében...

Lajos Fülöp úgy panaszkodott, mint egy vezércikk a *Figaró*-ban, vagy mint a reichenai kollégium egy segédtanára fizetésrendezés alkalmával.

- Madame, ön a Hotel Holland-ban lakik?

- Még most igen, Sire.

- Nos, akkor egy házban él ön Hortenziával, a Napóleondák anyjával. Mit gondol, kellemes vendégek ők egy Bourbon-házból való uralkodó szempontjából?

A király szomorúan ingatta fejét, és Friderika ennyi bú és bánat láttára majdnem sírva fakadt.

- Sire...

- Ne szóljon semmit, gyermekem. Ön már mindent tud, és bizonyára érzi a felelősség rám nehezedő súlyát. Bizonyára érzi, hogy mi a nép önzésének áldozatai vagyunk, és nem tehetünk egyebet, mint hogy megadással tűrjük sorsunkat, és kitartóan, bizalommal várjunk egy ránk nézve kedvezőbb hangulathullám felbukkanására. Mondja meg, édes gyermekem, nincs-e igazam, ha most lehetetlennek tartom atyai birtokaiba való visszahelyezését? Egyebekben, Madame, örültem önnek, s meggyőződtem, hogy ön szebb, elragadóbb, csábítóbb még magánál a hírénel is. Ön az utolsó Grande Dame, és én szívből gratulálok Monsieur Domoszlaynak.

...A marquise szinte szédült a királyi szavak áradatától, s valószínűleg az ő fejében is megfordult, hogy az ilyen beszédek igen alkalmasok annak a gyanúnak a megerősítésére, mintha a királyok maguk is csak emberek volnának.

Négy napig tartott a vendégeskedés Fontainebleau-ban, s ezalatt Friderika alig találkozott néhányszor az urával. Csak éjjel, kifáradva az ünnepektől, a vadászattól, a lovaglástól és a feléje áradó férfivágyak okozta izgalmaktól... Csak éjjel, későn, pihenés előtt néhány pillanatra, érezte a lelkiismeretén Farkas nyugodt, barátságos, tiszta és majdnem atyai tekintetét.

Milyen más volt ez a négy nap, mennyire mást jelentett ez a királyi vendéglátás Domoszlay számára!

Ő az egészet úgy tekintette, mint egy művészi élményt, mint egy adatot az ő elméletéhez az életről, szépségről, a művészetről és örömről. Elmerült a csodálatos reneszánsz épület szépségeiben, és mélyen belenézett egy előtte új élet, új világ titkaiba.

Mindent a végső konzekvenciáig! Lange professzornak ezek a szavai sokszor eszébe jutottak, amikor Friderikát kezdte féltetni az udvari légkör szuggesztíójától. És elűzte magától a kicsinyes és egyébiránt oly természetes félelmeket, s a körülötte lévő életet általában egy isteni színjátéknak nézte, amellyel szemben neki egyetlen kötelessége van csak: minél több művészi gyönyörűséget és minél több intellektuális örömet kipróbálni. Csakugyan, néha egyenesen boldog elragadtatást érzett afölött, hogy él, s hogy az ő lelkén átszűrheti mindazokat a szépségeket, amelyeket egy régi és ragyogó kultúra az emberiség örök energiájából, művészi ihletéből, könnyeiből és verejtékéből királyok és ragyogó nők számára teremtett.

Így élt Farkas Fontainebleau-ban, esténként csendes boldogsággal bolyongva a park rejtett utain, a holdnak nyájas és minden embert egyforma fénybe fürösztő világában. A harmadik

napon, éjfél felé, közel a halottak és szerelmesek órájához, egy ilyen erdei séta alkalmával sokáig álldogált egy elrejtett kis kerti pavilon előtt, egyike előtt azoknak a csodálatos petite maisonoknak, amelyeket a Lajosok titkos szerelmi búvóhelyekül a sűrű park mélyén felállítottak. És majdnem bement abba a kis filegloriettába, amelynek arabeszkes falai között, sötétkék kristályüveg-ámpolnától megvilágított kis budoárban, Brudern báró és La Bouche Friderika marquise csókolóztak.

Milyen jó az Isten, hogy néha két lépéssel jobbra vagy balra irányítja andalgó lépéseinket a tragédia színhelyétől!

Két lépéssel...

Aznap éjjel két óra felé Farkas felkereste feleségét a palota keleti szárnyában lévő hálószobájában. Valaha XIII. Lajos lakosztálya volt ez, a róla elnevezett szalon folytatása. Barokk hálószoba világoskék függönyökkel, dobogón álló magas, oszlopos ágygal, amelyet mint valami királyi trónust, selymek és brokátok nehéz és dús drapériái borítottak el. Egy hatalmas, kéjes oltára a szeretkező, kifáradt, elalvó asszonyi testnek.

Farkas félrehúzta a függönyt.

Az asszony csodálatosan szép volt, s mintha megérezte volna az urát, lassan kinyitotta a szemét, és olyan imádattal nézett Farkasra, mint az egyetlen és örökkévaló Úristenre.

- Jó éjszakát, Frici.

Az asszony bíborpiros ajkain keresztül szerelmesen lehelte:

- Farkas, ne menj el! Szeretlek!

...És mielőtt Farkas tudta volna, mi történik vele, a kezén érezte Friderika forró, puha, húsos száját, rátapadva egy alázatos, szerelmes csókban.

14

A láthatatlan kvadrigán

Friderika azt a kívánságát fejezte ki, hogy valahol a jó társaság, a csend és tisztaság környékében egy kis palotát béreljenek maguknak. Farkas bérbe vette a Villa Saint Hubert-t, egy szép kis barokk vadászkastélyt a neuilly-i úton. A palota tiszta, világos, egyszerű és logikus elrendezésű volt, valamelyik Gondé herceg építette egykor valamelyik szeretőjének. De ő, az utolsó Gondé tavaly Chantillyben, a természet édes anyai ölén véget vetett életének, s azóta a kastély árván és búsan várta az új gazdát és az új szerelmet. A lépcsőház komoly, középkori üvegfestésű ablakain - ki tudja, milyen ősi, bretagne-i templomból vagy zárdából rabolták el művészetszerető, régi banditák? - enyhén és ünnepélyesen szűrődött át a tarkára bomlott fényesség, s mintegy kivilágította a komoly egyházatyákat, lelógó fejű, kopasz, szikár öregeket, akik bizonyára azon töprengenek, hogy miképpen kerültek ide, a pogány istenfiúk és mezítelen kurtizánok sgraffitói közé. A szobák selyemtapétái, XIII. és XIV. Lajos-korabeli bútorai, a hálószoba fejedelmi pompája, a könyvtárnak és a szalonnak régi portól és múltó évek patinájától tónust nyert enteriőrje annyira elragadták Farkast, hogy nem bánta volna, ha egész életét ebben a meleg és puha fészekben kell eltöltenie.

Itt laktak ők a nyár folyamán, és ez az idő arra való volt, hogy telivér párizsiakká váljanak - mégpedig nemcsak tájékozódás és ismeretségek szempontjából, hanem egész életrendjük, sőt

kedvtelenségük és hajlamaik szerint is. Férj és feleség néhány hónap alatt teljesen átalakult. Új palotájukban aránylag ritkán és rövid időre találkoztak. Farkas észrevette, hogy felesége önálló és sajátos egyénisége nem tud a családi élet fogalmának polgári keretei közé beleilleszkedni. A budai önkéntes számkivetés valószínűleg az anachoréták fájdalmas és hisztérikus gyönyörei voltak Friderika számára: az első nagy megbánás szomorú emlékét ott vezekelte le, és e vezeklésnek sok érzéki vonása Farkas előtt nem maradt titok. A neuilly-i palota, az más. Itt Friderika nagyvilági szenvedélyei napról napra zabolátlanabb mértékben jelentkeztek. Vadászott, lovagolt, kocsizott, versenylovakat idomított, angol zsokékkal barátkozott, családjának régi rokonságával pompa és arisztokratikus szenvedélyek dolgában felvette a versenyt, estélyekre járt, estélyeket adott, vagyonát ijesztő mértékben pocskolt - s Farkas, aki napról napra több rezignációval nézte maga körül az élet hullámváltozását, felesége mulatozásainak csak néma szemlélője maradt.

- Itt egész életünkben csak nézőközönség leszünk - ez a gondolata most is többször eszébe jutott, de már minden keserűség, aggodalom és megbánás nélkül. Szerette és bámulta Friderikát, és ez hiúságát - amit egy pillanatra sem kívánt még önmaga előtt sem letagadni - teljes mértékben kielégítette. Farkas, aki a kisázsiai és itáliai ásatásokból napvilágra kerülő klasszikus szobrokat imádattal nézte, határtalanul gyönyörködött és rajongott azért az eleven és nem kevésbé tökéletes istenasszonyért is, akit minden egyebeknek dacára, mégiscsak a magáénak mondhatott.

Ember, dolgok, eszmék és érzések - gondolta - mindig olyanok, aminek látjuk őket. Asszony, házasság, szerelem szépsége mindig a férfiban van, annyi és olyan, amennyi és amilyen belőlünk rávetítődik.

Egyébként azt az éles kontrasztot, amely Friderika rakoncátlan és kiapadhatatlan ifjúsága, meg a maga fáradt és tartózkodó komolysága között jelentkezett, Farkas látta a legvilágosabban. Ennél fogva feltette magában, hogy nem rabszolgatartója és börtönőre, de gyengéd és engedékeny mentora lesz a feleségének.

- Nincs jogom egy lángoló vérű, huszonkét esztendőss asszonyt a magam sztoikus, igénytelen és fáradt szokásaimnak utánzására kényszeríteni.

És sokszor megtörtént, hogy Farkas el sem ment Friderikával, vagy éjfélkor otthagyta azt az estélyt, amelyről a marquis Brudern báró vagy más szeretetre méltó, léha és örökifjú barátja társaságában csak másnap reggel vetődött haza. Eközben Farkas szép csendben intézkedett saját dolgai körül. Gondosan elkülönítette a maga és felesége anyagi ügyeit. Friderika minden jövedelmező jószágát, éppen úgy, mint a magáét, haszonbérbe adta, és kezelését egy teljhatalmú jószágigazgatóra bízta. Fiáról régi tervei értelmében gondoskodott. Domoszlói kúriáját a belsőségekkel és egész excentrikus berendezésével együtt eladta gazdag és hasonlóan excentrikus Holländer barátjának. A domoszlói temetőben, vasvértess és párdackacagányos őseinek sírboltjából, bizonyára szomorú sóhajtások és panaszok hallatszottak éjjelente a zsidó földesúr miatt, de Domoszlay Farkas mindezzel semmit sem törődött. Egy kis mauzóleumot azonban, egy rózsaszínű attikai márványtemplomocskát, amely alatt egy halvány szőke leányka régen porladozó hamvai pihennek, mégis megtartott a maga számára, és majdnem ez volt összes mindene, amit a szegény, bús magyar földről a magáénak mondhatott. Egy sír, a kis Lange Lisette emléke, néhány attikai márványdarab, amelynek repedései közé komoly és puritán borostyánindák kapaszkodnak...

A domoszlói tótok pedig éppen olyan buta és érzéketlen hűséggel adták a tizedet Holländernek, mint évszázadokon át a Domoszlajaknak. Sőt a kis barokk templom harangjai is éppoly vígan csengtek-bongtak az úrnapi körmeneten, mint János nagyságos úr idejében. A harangoknak és a tótoknak minden mindegy.

Farkasnak éppen annyija maradt - az örök bérlet és vételár fejében -, amennyiből, ha netalántán baj történnék, az egyiptomi múmiák, a Buddha-bálgány, a régi burnótszelencék és a Napóleon-sasos óra társaságában, a budai bagolyvárban, szép csendesen holtig élélhet az ember.

Ez idő szerint azonban még vígan úszott Friderika vagyona és az isteni marquise havonta éppen kétszer annyit költött, mint amennyit a pénze kamatozott. Néhányszor figyelmeztette is az ura, de ő leírhatatlanul bájos komolykodással magyarázta a dolgot:

- Ez csak eleinte van így, édes Farkasom. Majd ha elhelyezkedtünk és rendes kerékvágásba jövünk...

A rendes kerékvágást azonban hiába kereste Farkas a ragyogó társaság életmódjában, s így legfeljebb abban reménykedett, hogy a holszezonban Friderika megunja Párizst, és hazakívánczik.

Ebben az esztendőben azonban holszezonról nem lehetett beszélni sem Párizsban, sem akárhol másutt Európában. A nyári unalom és pihenés hallgatag hangulatát ez évben egy rettenetesen nagy hatalom, egy vérfagyasztóan szenzációs újdonság bontotta meg: a kolera. A veszedelem Oroszországból jött, és első stációja Magyarország volt. Farkas Lange professzortól értesült a járványról.

...Kedves fiam, ne jöjjetek haza, a Felvidéken rakásra hálnak az emberek. A tótok örült tudatlanságukban fosztogatják a kastélyokat, és ölik az urakat, mert azokat tartják az epidémia okának. A domoszlóiak megrészegedtek a halál közelségétől, a félelem elvette az eszüket, és vadállatok módjára feldúlták régi kastélyodat. Azt mondták, hogy az előcsarnokban elhelyezett egyiptomi múmiák járnak éjjelente a faluba és megmérgezik az elsőszülötteket. Szép antik szobraidat, reliefjeidet varázslat és rontás eszközeinek tartották, halomra hordták és ízzé-porrá törték. Ilyen lehetett a Savonarola által feldühösített nép vandalizmusa... Szegény Holländer bánatában és rémületében megbetegedett. Az egész ország dermedt a félelemtől, aki teheti, menekül Pestre, Pestről Bécsbe és onnan tovább, nyugatra. De a félelem utánuk üget, és utoléri őket. Én itt maradok Frau Hortenziával, nekünk már mindegy. Ha elragadna bennünket a halál, végrendeletem iránt fordulj Platty perszonálishoz.

Isten legyen velünk - így fejezi be levelét Lange Henrik, s nagy bajnak kell lenni, hogy a voltairianus vén professzor a nagy ismeretlen nevéhez folyamodott.

Farkas és Friderika elől ekképpen zárta el a visszautazást a kolera, amely egyszerre hazaugrasztotta a Karlsbadban, Badenben, Svájcban vagy az olasz tengerparton nyaraló francia arisztokratákat is. Ilyenformán júliusban, forró nyárban éppen olyan duzzadt, élénk és színültig teli volt a párizsi társaság, mint máskor decemberben. A kolera farsangja volt ez, és az emberek, mint a trecento pestisjárványai alatt, kicsapongásokban, az Opera, a Varietés gyönyörűségeiben, valamint a szalonok és a petite maisonok puha és exkluzív rejtekeiben kerestek felejtést és reményt.

- Nem rabszolgája, de királynője akarok lenni az életnek - mondta Friderika, mikor báró Brudern karjaiba vetette magát.

A szerelem, amely láthatatlan kvadrigáján éjjelente végigsuhant Párizson, a Friderika-féle asszonyokat magával ragadta rohanó szekeren...

Ez a szekér irgalmatlanul elgázol mindent, ami útjába kerül. Hej! míg fiatalok vagyunk, hetykén és gögösen ülünk a bakján, vígan fütyörészve a gondtalanság, az erő és a boldogság dalát. Később lehanyatlunk a hátsó ülésbe, fáradtan, sóváran és reménytelenül... de öreg kezünk reszketve kapaszkodik a küllőkbe, hogy még egy utolsó túrát kierőszakoljunk a sorstól... Végül kimerülünk, kezünkről lefoszlik a hús, ájultan elengedjük a szekeret, és élettelenül elterülünk a kerekek alatt...

15

Farnese Júlia

Augusztus végén, egy szerdai napon - úristen, ki tudná elfelejteni ezt a szerdát! - Domoszlay-ék báró Brudern párizsi lakására voltak hivatalosak. Friderika egy idő óta idegesnek és feltűnően elgondolkodónak látszott. Az urával napok óta éppen csak a reggelinél találkozott. Friderika kedélye az utóbbi időben észrevehetően megkeseredett, s valami melankólia itatta át az érzéseit. Brudernnel való barátkozása nem sokáig tartott. Köztük a szerelem felbomlott, minden nagyobb lelki megrendülés nélkül, lassan-lassan szétmállva, mielőtt tragikussá vált volna. És megtörtént, ami szerelmi bűntársak között a lehető legritkább esetben történik meg: hogy azért jó barátok maradtak. Mind a ketten belátták, hogy a további viszonytól maguk sem várhatnak egyebet, mint keserűséget.

Friderika a szakítással hitvesi hűségében is teljesen feloldozottnak érezte magát. Azzal vigasztalta lelkiismeretét, hogy Farkast soha egy pillanatig sem szűnt meg szeretni, és a szerelme most még nagyobb és tisztább, mint bármikor.

És vidám szívvel, szinte ujjongó örömmel - mint egy boldog, ártatlan gyermek - új izgalmak felé rohant...

Báró Brudern szalonjában a szellemi és pénzarisztokrácia, művészek és mecénások érdekes alakjai találkoztak. Apponyiék, a követek, az arisztokraták egy idő óta kissé elhúzódtak a báró nemzetközi társasága mellől, és úgy emlegették a Brudern-szalon vendégeit: a bohémek.

Brudern termeiben, amelyek egy kis kertes Szajna-parti palota első emeletén voltak, éjfél-tájban a világ legérdekesebb társasága szokott találkozni. Azon az emlékezetes szerdán komoly, tudós és előkelő vendégei voltak a bárónak...

Az ancien régime hangszerei ismét divatba jöttek, és finoman szenzitív lelkek számára nem lehet bajosabb és hangulatosabb zenét elképzelni, mint amilyen a violon d'amour melankolikus sóhajtása, vagy a mélyhegedű szenvedélyes bugása volt. Legutolsó számnak Rossi XVII. századbeli *Varie Sonate*-jét hallottuk, amelyben két hegedű és egy kithara beszélgettek egymással az égi szerelem szépségeiről.

- Imádom a kitharát. Hófehér akkordjainak olyan szaga van, mint a lothos leheletének - jegyezte meg egy hosszú német hölgy, akinek apró, hegyes kontya és világoszöld szeme Hegel spiritualizmusát juttatta az ember eszébe. A kis zeneteremből a Chaussée d'Antin hősei lassan kisurrantak egy kis szerencsejátékra. Az irodalom felkent papjai azonban együtt maradtak a clavecin körül - valamint néhány ifjú hölgy, akik reménytelenül szerették az irodalmat, s akiket a legteljesebb sikerrel szerettek az írók. Égi és földi szerelem, plátói és érzéki szenvedélyek így találkoztak egyetlen széplélek porhüvelyében. Valahogy ott maradt közöttük Farkas is, aki unta a szerencsejátékot, és szeretett szótlanul ülni, és a beszélgetést győzte hallgatással.

A társaság központja Mr. Brewster, az *Edinburgh Encyclopedia* kiadója volt, tagjai pedig doktor Lardner, a *Cabinet Library* szerkesztője, Bomer stuttgarti professzor, Latouche, a *Figaro* szerkesztője, valamint Andrieux Ferenc, a Collège de France-on az irodalom tanára. Hallgatónak Farkas mellé telepedett Guerin, a festő, egy nehéz beszédű kövér úr, aki szép Phaedrát és Klütaimnéstrákat festett csinos aranykeretbe foglalt vásznakra.

- Ma nagyon előkelő és konzervatív napunk van - súgta Brudern báró tréfásan Friderika fülébe. - Marquise persze jobb szeretné, ha a Múzeum utcából is hoztunk volna néhány bohémet.

- Rossz kedvem van - válaszolt Friderika, és hófehér homlokán, az à la Giraffe frizura alatt, mintha aggodalmas és szomorú felhő suhant volna végig. Báró Brudern megdöbbenve nézte, hogy Friderika néha-néha egészen magába roskad, és homlokát összeráncolva, meggörnyedt háttal maga elé bámul.

A német hölgy a kithara hangjaiból már a keresztény skolasztika hófehér bárányainak bégetését hallucinálta, és egy bárány ártatlanságával nézett szeme közé Bomer stuttgarti professzornak, aki arról volt híres, hogy teljesen csupasz volt a koponyája, csak a tarkójáról előrefésült néhány ijesztően hosszú hajsza volt vékony barázdákat fejének sima ugarjára. Egyébről nem volt nevezetes.

Egy ifjú grófnő, akiről némelyek azt beszélték, hogy Robert Clementina név alatt erotikus regényeket ad ki, és a galliai nagy primás szektájának követője, haragosan megszólalt:

- Őszintén szólva, ennek a régieskedő zenének a maga hamis és émelgyős romantikájával, nem vagyok nagy barátja. Semmi igazság, semmi élet.

- Vive le verisme! - nevetett gúnyosan a Collège de France irodalomtanára.

De Claux grófnő nem sértődött meg, és tovább pattogott az irodalmi és művészeti szentimentalizmus ellen. Mr. Brewster azonban hidegen és közömbösen így szólt.

- Nagyon csodálom, hogy a grófnő nincs megelégedve a mai francia irodalommal, amelynek kilentized része házasságtörésből és öngyilkosságból áll. És a körítés? Tolvajlás, gyűjtogatás, erőszak, verpad, pokol, a római kultusz perverz szokásai, vérfertőzés, varázslás és a nyilvánosházak tréfái. Hogy is hívják a mi modernjeinket? Balzac, Victor Hugo, Dumas, Sue, Musset meg mit tudom én, de annyi bizonyos, hogy több ízléstelenséget, tudatlanságot és erkölcstelenséget tisztára lehetetlen elképzelni, mint amennyit e borzas fiatal fickók könyveikben összehalmoznak. A modern irodalom, úgy látszik, azt tűzte ki célul, hogy minden undok vétet divatba hozzon, amely a XVIII. század végét megalázza.¹

Mr. Brewster vérfagyasztó nyugalommal mondotta ezt, mint ultimátumot az összes szárazföldi íróknak, kritikusoknak és társadalombölcseleőknek, akiknek az egyesült brit királyságok nevében - ha tetszik - minden pillanatban kész megüzenni a háborút.

A társaság tiszteletteljesen hallgatta az angolt, harmincegy kötetnyi enciklopédia tudós szerkesztőjét. Csak jó sokára szólt közbe Bomer professzor, miközben haját hátulról előre kétszer megtépzta, mint mikor a megkábult lovat üstökénél fogva életre ráncigálják.

- Ez mind semmi. A verizmus Franciaországban finom és elegáns játéka a szellemnek, de nálunk durva és erőszakos agitációvá lesz.

- Ön is haragszik a Jeune Allemagne-ra? - kérdezte ironikus mosollyal De Claux grófnő.

---

¹ Egykorú följegyzések után (S. M.)

- Nem. Csak undorodom tőlük. Vagy nem kell-e nekem mint németnek elpirulni, ha látom, hogy literatúránk éppen akkor válik aljas blaszfémiává, amikor Mme Staël korunkat a génie allemand századának kiáltotta ki?

- Heine a napokban Párizsba érkezett.

Bomer tanár minden hajfűrtje felemelkedett, mint egy páróka, amelyet titkos rugókon madzaggal lehet rángatni.

- Heine - sziszegte dühösen - közönséges szélhámós és hazaáruló. Sőt, mi több, istenkáromló. Börne mondja, hogy Heine Antikrisztust játszik, akinek Voltaire volt a Keresztelő Szent Jánosa. Heine prédikálta, hogy az öreg Isten már vérében fekszik.

- Ez még nem zárja ki, hogy lángelme legyen - szólt közbe Friderika, és Bomer felé fordult:

- Monsieur Bomer, ne haragudjék, én imádom Heinét.

- Marquise, ön nem ismeri a Jeune Allemagne-t. Ön nem ismeri Gutzkow és Wienbarg új világelméletét, amely a szép cselekedetben, vagyis a zabolátlan állati kéjben, az intézményes bujálkodásban, a hetéra-respublikában, egy általános és véget nem érő földi orgiában képzelet az emberiség boldogságát. Amely minden emberi életcélt „a kéjbe merítő pillanat” elérésében lát.

Bomer tanár úr hosszú fekete hajsávjai a megbotránkozástól, a fájdalomtól és a rémülettől kétfelé hanyatlottak, és vigasztalan bánattal csüngtek alá.

- Az ifjú németek tudtommal Goethe követői.

- Ők úgy mondják, a maguk igazolására. Goethében nem a szépet, hanem az erkölcstelenséget keresik, s erről az oldaláról akarják Goethe tekintélyét kirabolni.²

Bomer professzor a homlokán összetapadt néhány hajtincset alig tudta izgalmában szétválasztani. Ez okból a derék ember olyan volt, mint egy tatár kán, aki, egyetlen tincs kivételével, a fején is borotválkozik.

Friderika fegyvereit De Claux grófnő sietett megragadni.

- Ne túlozzunk, uraim! Valljuk be, hogy az új irodalomnak sokat köszönhetünk a haladás és a felvilágosodottság terén. A nőkérdés például...

- A nőkérdést például - vágott közbe Mr. Brewster - egészen jól megoldották a saint-simonisták.

- Nono, az csak elmélet.

- Elmélet, grófnő? Ön tehát még nem hallott Bazard és Enfentin urakról és a Politechnikum növendékeiből alakult hitközségről közös háztartással, közös feleséggel és hímeikkel? Írók, művészek, szép, fiatal, romlott nők élnek így - mint ők mondják - a gyönyör egyetemes és demokratikus kultuszában. Ezt persze még kevesen tudják, mert a herceg hívei nagy titokban szervezkednek. De nincs a világon olyan kicsiny szervezet, hogy ne telnék belőle árulókra.

A grófnő egy cseppet sem ájult el a felháborodástól, mint ahogyan gondolni lehetett volna. Sőt bizonyos részvétellel sóhajtott.

- Szegény herceg. Mily vigasztalanul és tragikusan pusztult el ő, akinek - túlzásaitól eltekintve - alapjában véve igaza volt. A szépség kultusza, a hús és vér szabadsága szent dolog, ami

---

² Egykorú följegyzések után (S. M.)

sokkal előbb volt, mint az aszketizmus és a szüzességi fogadalom. Tudja, Mr. Brewster, én azt gondolom: az erkölcsi életben éppen úgy fedik a tények az igazságot, mint a fizikai világban. Az igazságot és a tényeket szembeállítani: haszontalan, fölösleges, sőt kártékony erőlködés. A természet nem hazudik, nem ravaszkodik, nem szimulál. Ha az emberiség érzéki vagy kéjenc (hiába mondjuk azt romlottságnak), a kéjelgés hozzátartozik az ember természetrajzához. Hogyha hatvan százalék asszony megcsalja az urát, akkor nem az asszonyokban, hanem a házasságban keresd a hibát.

- Vagy a férjekben - szólt közbe Guerin, a festő, aki miután ezáltal bebizonyította, hogy sem nem aludt, sem nem néma, szép lassan kiballagott a szalonból.

Mr. Brewster azonban nem tágitott.

- Máshol van a baj, Madame. Ott, hogy a bűn tökéletesen organizálva van, s ha a Palais Royalt nem is fertőzik meg többé az asszonyi demagógok, Párizs ma is a legkedveltebb találkozóhelye a pénznek és a női testnek - Párizs ma is a legfinomabb, a legartisztikusabb és legnagyobbyszerű bordélyháza a világnak. A régi rezsimben csak a főurak, az előkelő semmittevők, az udvar és az ezekből élő művészet volt erkölcstelen, ma a hivatalnok, a kereskedő, az iparos felesége árulja magát öreg, kiélt milliomos tőkepénzesnek, nyugalomba vonult üzletembernek, a császár háborúi alatt meggazdagodott hadiszállítóknak és a faluból fölrándult rentier-knak. Ez Párizs.

- Ugyan! - kiáltott közbe Latouche, a *Figaro* szerkesztője. - Mit nyertünk a júliusi forradalom által? A Saint-Germain helyébe a Chaussée d'Antin lépett, amely a régi világ erkölcstelenségét majmolja, éppúgy prédára csapva le a comptoire-ból, mint egykor grófjaink a hűbéri várakból. És megrabolja a polgárt pénzétől, feleségétől és leányától.

De Claux grófnő nem bírta tovább:

- Ahány szó, annyi túlzás; ahány gondolat, annyi előítélet. Hogy a Szajna-parti tőzsérek úriasszonyok köréből szedik-e szeretőiket, vagy M. Véron operájából, az egyre megy. Vagy ön azt hiszi, M. Latouche, hogy a nőnek csak a szenvedéshez és a gyermekszüléshez van joga?

- Szent isten, grófnő, ön a szabad szerelmet hirdeti!

- Ahogy vesszük. Ha a szabad szerelem annyi, mint az asszony védekezése a férfiúi hűtlenség, brutalitás és meg nem értés ellen, akkor, igen, a szabad szerelmet prédikálom. De ha a szabad szerelmet úgy értik, hogy a házasságban élő férfinak szabad ágyasokat tartani, s ágyasai oltárán a feleséget, mint valami húsvéti bárányt föláldozni - akkor tiltakozom a szabad szerelem ellen.

- Madame, a házasság az isteni és emberi erkölcs legerősebb fundamentuma...

- ...Annak az erkölcsnek, amelyről éppen most mutatta ki oly meggyőzően Mr. Brewster és M. Andrieux, hogy sem Párizsban, sem a jámbor Németországban se híre, se hamva: ennek az erkölcsnek csakugyan a házasság az alapja. Egy lelkes orvostól hallottam, hogy húszéves gyakorlatában csak két jó házasságot talált; az is érdekházasság volt mind a kettő. Uram, ha ön azt állítja, hogy a mai erkölcsi életnek a házasság az alapja, akkor ön nagyon lesújtó kritikát mondott a házasságról.

Farkas megijedt, hogy a szenvedélyek túlságosan elragadják e szép és tudós társaságot. Gondolta, nem árt, ha kibékíti az ellenfeleket.

- Én azt hiszem, az emberiség nagyban és egészben mindig egyforma. Az emberiség mindig imádja önmagát. A római császárok, Farnese Júliák és Borgiaék édes testvérei a mi nagyon szeretett Lajosainknak, és erkölcsaik miben sem különböznek a sansculotte-ok és az Ész

istennőinek bacchanáliáitól, vagy a szaturnáliáktól és a huszita adomiták meztelenségkultuszától. Az emberek nagyjából mindig egyformák, csak a híruk változik. Azt hiszem, nem volna lehetetlen az ókeresztény századok vagy a kereszties hadjáratok idejéről bebizonyítani, hogy legalább annyi fájdalmas és pervers bujaság volt bennük, mint a zsidó ebioniták vagy az indus fakírok életében. Minden korról be lehet bizonyítani, hogy az volt a legállatibb, de azt is valószínűvé lehet tenni, hogy az volt a legangyalibb korszaka a világtörténelemnek. Dialektika dolga. Beállítás és megvilágítás, bizonyos vonások kiszedegetése és csoportosítása, semmi más. A világtörténet is csak hangulat, az én vérmérsékletem és kritikai kedvem szubjektív reflexe... Az emberiség sem nem erkölcsös, sem nem erkölcstelen... az ember sem nem angyal, sem nem ördög... az ember - ember.

De Claux grófnő bársonyos pillantásával végigsimította Farkas arcát, mintha gyengéd előleget kínálna elkövetkezendő hálás és odaadó órák rajongásából. A társaság többi tagjai azonban összesúgtak:

- Mily barbár cinizmus.

Mr. Brewster arca kivörösödött, agyát elöntötte a vér, és brit gögijében mérhetetlenül megsértve érezte magát. Lihegve kapkodott zsebeihez, és frakkjának mélységeiből kirántotta a *Tribune* egy példányát.

- Ha ön hajlandó amellet kardoskodni, hogy erkölcsi állapotaink nem gonoszabbak a normálnál, olvassa el a *Tribune* mai számát... Egy rövid kis riport van benne, a Múzeum utca rejtelmes Farnese Júliájáról.

E pillanatban De Claux grófnő megragadta Farkas karját, és szinte ellenállhatatlan erővel vonszolta magával.

- Monsieur Domoszlay, jöjjön a játékterembe... rosszul vagyok.

A többiek ezalatt a boldogtalan angolt vonszolták el az ellenkező irányba...

Mr. Brewsteren, az *Edinburgh Encyclopedia* harminchét kötetének szerkesztőjén kívül mindenki tudta, hogy a szerdai *Tribune* ocsmány krokijának hősnője, Farnese Júlia: Friderika volt.

A büszke és a világtól fényesen elszigetelt angol tory után a zeneteremben csak egy öreg generális maradt, aki a heves disputa alatt, akárcsak egy szörnyű tüzéségi párbaj közben Austerlitznél, szép csendesen elaludt. Ez volt az egyetlen ember, aki Brudern báró reuniójáról kellemes emlékekkel távozott.

Farkas kiment a foyér-ba, egy lakáj zsebéből kivette a szerdai *Tribune*-t, a cikket elolvasta, De Claux grófnőtől néhány lovagias szóval elbúcsúzott, előhívatta a kocsiját, Friderikát maga mellé ültette a bakra, kezébe kapta a gyeplőt, s egy keményet pattantott az ostorral.

A négy sárga, mint egy modern kvadrigának négy modern táltosa, kecses és daliás ugrással eliramodott a Neuilly út felé.

16 Szeretlek

...A Charoussel-híd közelében, a Múzeum utca 13. számú ház negyedik emeletén, egy nagy műteremablak mellett sorakozó apró, kerek, színes üvegtáblákon minden éjjel erős fény szűrődött át a Louvre háta mögött uralkodó baljóslatú sötétségbe. A műterem bérlője Barbeille szobrász Marseille-ből, egy húszéves, tehetséges, hegyesre nyírt szakállú szőke ifjú. A mű-

termében szép szobrok készülnek Marseille városának, amely fiatal és tehetséges fiát nagyon szereti, és a városházát az ő műveivel akarja díszíteni. Barbeille szobrász szép volt és fiatal, mint a faunok és szatírok, amelyek vésője alól kikerültek.

...Így kezdődött a *Tribune* szerdai számának riportja, amely apró betűs fejezetekben, mint egy rémregény, a következőképpen folytatta:

...Ki hitte volna, hogy a csendes műteremablak mögött az új rezsim egyik leggyalázatosabb botránya lappang? E botrányt már néhány napja leleplezte a rendőrség, áldozatát, a szegény fiatal szobrászt eltemette (hogyan sírtak a Múzeum utca 13. számú ház dohánygyári munkásnői és a Rue de Rivoli áruházainak midinette-jei!), de a bűnök forrása felé egy magas és sérthetetlen nemtő palládiuma borul... csitt... Monseigneur még meg talál haragudni, és megvonatja lapunktól a kiadás jogát... A botrány ezelőtt egy hete pattant ki. A fiatal szobrász, aki Marseille városházára szép allegóriákat tervezett, levetette magát a negyedik emeletről. Csodák csodája, még vagy huszonnégy óráig élt. Micsoda huszonnégy óra volt az! Fájdalmában, dühében és halálfélelmében - halkan, mint ahogyan a haldokló hörög - a nyomorult ördög megvallott egyet-mást a tragédiájából... Hogy ezelőtt három hónapja megismerkedett L. Fr. marquise-zal, egy keleti oligarcha feleségével. A-g hercegnő barátnőjével, egy osztrák generális mostohaleányával, a világ egyik legszebb, legeszesebb és legromlottabb teremtésével. A társaság kibérelte a Múzeum utca 13. számú ház negyedik emeletét, csodálatos bizarr fénnel berendezte, úgy, hogy ha az ember a pókhálóval bevont hátsó lépcsőn moslékosdézszak, meszelők és szemetesládák között a legfelső emeletre felballagott, s a műterem egy vászonajtaján a kerek ablakos padlásszobákba lépett, egy elvarázsolt paradicsom közepében képzelte magát. Óh, mily poétikus kis szerelmi fészek volt ez, fenn a magasban, közel a szemérmesen pislogó csillagokhoz, Párizs háztetőinek, kéményeinek és füstjének ködbe vesző régióiban. Kis gyermekeink ilyen magasan képzelik a mennyországot és az Istent, akihez lefekvés előtt imádkoznak... Sajnos, e mennyországban nemcsak szerelmesek turbékolnak, de a padlásszobák brokátos, bársonyos, selymes enteriőrje a legelőkelőbb társaság kártyabarlangja volt, amelyben egy B... herceg, aki általános hódolat közepette játszotta a legfelsőbb háziúr szerepét, a szerencsétlen szobrász vallomása szerint, egyetlen este félmillió franc-t veszített. B... hercegnek nem ez volt az első kártyavesztesége, valamint L. Fr. marquise-nak sem Barbeille szobrász volt az első szeretője. Ők hárman szerelemben és föld feletti vagy föld alatti kártyabarlangok berendezésében egyképpen utolérhetetlen művészek voltak, bár az igazsághoz híven meg kell állapítani, hogy Fr. marquise csak úgy, utólagosan, mint a Louis Quatorze grande dame-jainak egy utolsó példánya, került a Múzeum utca 13. számú ház függőkertjei és aranyhegyei közepébe. A lakosztály névleges tulajdonosa Barbeille szobrász volt, aki a világ legkülönösebb társaságát gyűjtötte maga és marquis-nője köré. Kóbor német filozófusok, dél-oroszországi hercegek és ikonfestők, olasz szemfényvesztők, a dendizmus kalandor képviselői, angol zsokék és amerikai nábobok találkoztak itt Monseigneurrel, az egész társaság legfőbb patrónusával, akinek nevét nem szabad még csak kiejteni sem. A marquise azonkívül szerette az ifjú szobrászt, és valószínűleg szereti a férjét is, akivel, úgy hisszük, csak vasárnap délelőttönként találkozik, miután a kapucinusok szentelt vizével meghintvén homlokát, minden földi bűnt és gyarlóságot lemosott a lelkéről. Így hentergett a marquise három hónapon át, tökéletes dendik és fiatal eszelős zsenik, szélhámosok és nimfomániás arisztokrata-nők zsúrjain... amikor a fiatal szobrász egy túlságosan bő lakoma után esztét vesztve a szerelemtől, féltékenységtől és a reimsi boroktól, hűtlen marquis-nőjével való civódása közben, leugrott a negyedik emeletről...

Öt év óta Párizsban minden napra egy öngyilkosság esik, s ezek a véres tragédiák kilencven százalékban az érzékek gyönyöreinek és a játékdühnek a számlájára írandók. Játékdüh tartja hatalmában a mai Franciaországot és a polícia titkos társ a játékbarmangok üzletében. Barbeille

szobrász borzalmas adatokat közölt a fajtalanság és a nyereszkeségi szenvedély orgiáiról. VI. Sándor pápa lakomái voltak ezek - ők maguk is így nevezték a Múzeum utca 13. számú házban rendezett vacsorákat, aminthogy maguk között e bizzar társaság tolvajnyelvén Monseigneur VI. Sándor, a marquise-t pedig Farnese Júlia néven emlegették. Az erkölcs-telenség a Szajna bal partjáról átköltözött a Louvre környékére, s a bűn most rejtekajtók mögött garázdálkodik, míg a nagyon szeretett Lajos alatt kiült a kirakatba, vagy díszhintóban vonatta magát.

Egy föld alatti és egy manzárdváros alakult ki, az igazi tisztos, erkölcsös és dolgozó Párizs alatt és felett. És ennek a titkos szektának három osztrák arisztokrata asszony a papnője; három démon, akiket a kormány, a diplomácia, sőt még magasabb hatalmak védnek. L. Fr. marquise szent és sérthetetlen, mint egykor Dubarry vagy Pompadour asszonyok voltak. Barbeille szobrász, miután elmondta életének szomorú történetét, a gyűjtőkórházban elvérzett. Holttestét sebes ügetésben kivitték a szegények temetőjébe, amelynek mélyéből néhány év múlva bizonyára kimossák a Szajna alattomos hajszálcsovei. A három démon közül pedig tudtunkkal még egyetlenegy sem tartóztattak le...

Ezt írta és még sok egyebet a *Tribune*, és Mr. Brewster majdnem felolvasta a cikket, hogy meggyőzze Domoszlayt a társadalom roppant elerkölcstelenedéséről.

A neuilly-i úton, hűvös nyárutóján, éjféle egy órakor magas angol coach-t röpít a négy sárga sárkány. Domoszlay Farkas viszi haza a feleségét báró Brudern estélyéről. A lovak patáinak ütemes csattogása monoton ritmusba szedi a lágyan gördülő kerek zörgését. Az ég kék és csillagos, a levegő hideg, az éjszaka bémész, mozdulatlan és minden barátság nélkül való. A fák lombja mégis - isten tudja, mitől - folyton reszket, zúg-zörög, mint babonás boszorkány-zümmögés valamely átkos hegytaréjon.

Farkas komolyan ül jobbról a bakon a prémben és tollba burkolt Friderika mellett. Komor nyugalommal, kissé előrehajolt testtel, nézi a lovakat, izmos kezében keményen összefogva a gyeplő szarait. A négy sárga ló büszkén, délcegen, majdnem kihívó hetykeséggel szalad a kocs előtt sebes trappolásban.

- Nincs ilyen négy ló több az egész magyar futta földön.

Ezt gondolta magában régi nomád magyar gondolattal István, a hátul ülő parádés kocsis, aki Párizsból egyebet sem látott, az egész körülötte rohanó tarkabarka életből egyebet sem vett észre, mint azt, hogy a négy sárgának nincsen párja széles e világon.

Tripp-trapp... sötétkezesbe játszó bokrok és fák sebesen tűntek el hátrafelé. Barátságtalanul és hidegen ingatták fejüket öreg jegenyefák, s fejük mintha beleütődne az égen lassan ballagó szürke fellegekbe. Alant néhány szentjánosbogár fénye villant.

Finom por támad a kocs mögött, s mint egy lenge uszály, kúszik mögötte szakadatlanul.

Farkas keze erősen tartja a négy ló száját, és óvatosan, de ösztönszerűen kerüli ki a süppedéseket. Esze a *Tribune* cikkén jár, amelynek apró, de becsstelen betűit mintha belenyomtatták volna az ő agyába is. Szórol szóra emlékszik az egészre.

...Egy osztrák generális mostohaleánya... A-g hercegnő barátnője, a fajtalanság és nyereszkeségi szenvedély orgiái...

A gyalázat, a düh, a kétségbeesés gyötrelme egyelőre megdermedt a lelkében. Csak a szája széle volt halavány és keskeny, mintha egészen felszívódott volna a fogai közé. Rettenetesen félt valamitől. Tulajdonképpen nem is maga a tény forgott a fejében. Azzal, hogy Friderika

egyszer majd megcsalja, leszámolt, mint a mártír a kínhalállal. Idegrendszerét hónapok óta preparálta, a lelkét erősítette, roppant lelki és testi előkészületeket tett, hogy méltóképpen fogadja az elkövetkezendő nagy összeomlást. Hónapokon át élt egy kimondhatatlan nagy baj előérzetében, és tökéletesen tisztában volt azzal, hogy azt sem elhárítani nem lehet, sem megszökni előle nem szabad. Most, egy kis perverzítással, szinte örömmel tudná nevezni azt az érzést, hogy túl van az egészen.

Egy pillanatra eszébe jutott, hogy a szobrász öngyilkossága ezelőtt egy héttel történt... Egy hete... Istenem, azóta hányszor látta Friderikát, és hányszor csodálta, hogy az arca milyen üde, a szemei milyen tüzesek és sóvárgók, a szája milyen piros, az egész lénye milyen vidám, egyszerű, természetes... mint egy gyermeké. Milyen nyugalommal, milyen lebilincselő bűbájjal, milyen egészséges és üdítő vidámsággal csevegett, kacérkodott, hódított azóta is... ez az asszony vagy ártatlan, vagy valami hibának kell lenni vagy a tényekben, vagy az emberi észben, vagy Friderika agyában...

...A marquise szent és sérthetetlen, mint egykor Dubarry, VI. Sándor és Farnese Júlia... Ó, istenem, ő tavaly karácsonykor Farnese Júlia karcsját adta neki ajándékba.

Tripp-trapp... a négy sárga meghorkant és félreugrott. A lovak egy túlságosan sűrű és kinyúló bokor árnyékától ijedtek meg. Vagy álmából felriasztott nyúl szaladt át az úton? Friderika felsikoltott, és belekapaszkodott az ura karjába. A közelben egy vándorlegény kárörvendve felkacagott az árokból. Aztán tüzet csiholt, és bosszankodott, hogy Monsieur-nek és Madame-nak nem történt semmi baja.

Farkasnak eszébe jutott, hogy milyen boldogság lehet szabad, gondtalan, egyszerű vándorlegénynek lenni, asztalosnak vagy kocsigyártónak, vagy gombkötőnek. Munkát keresni, városokat látni, szép leányok reszkető keblén megpihenni, sokat nem okoskodni, hanem ha unja a dolgot, csendesen odábbállani.

Milyen nehéz és fájdalmas dolog regényhősnek szegődni, szerelmi botrányokban szomorú és mulatságos harmadiknak lenni, egy vad, buja, gonosz, de isteni arányokban nagyszabású nőt az életen végigkísérni: Domoszlay Farkasnak lenni és La Bouche Friderikát szeretni... Hej, a budai bagolyvár csendjében, vagy a domoszlói kúria öreg fehér falai között a pipázóban kandalló mellett üldögelni, legyeket nagy bőrcsapóval üldözni, agárkutytát idomítani, római leletek értelmét megfejteni mennyivel boldogabb állapot volt a mostaninál! Ez a gondolat egy pillanat alatt suhant át az agyán, s nem tartott tovább, mint a vándorlegény szerszámából kipattanó szikra villanása.

Tripp-trapp... a lovak patája egyforma ritmussal csattogott a márványkeményre hengerelt úton, és Friderika a belső sejtelem dermesztő lázában reszketve, szinte hideglelősen idegessé lett. Félt, hogy a rohanó kocsi fölborul. Félt, hogy a lovak elragadják. Félt, hogy leszédül magas üléséről, s a lovak közé hullik. Félt valami éjjeli rablótámadástól, St.-Antoine-beli csavargók késétől... Félt... Egy nagy zökkenésnél úgy érezte, hogy a kerekek valami élőlényen mentek át... Csak nem egy ember testén?

Farkas a *Tribune* cikkét mondogatta magában, befelé, a torkába nyomkodva az egyes szavakat: orgia... játékbárlang... Farnese Júlia...

A démon itt ült mellette. Mit, démon? Egy huszonkét esztendőss asszony, egy még majdnem gyermek, akinek még nem volt ideje sem jónak, sem rossznak lenni, aki még sohasem csalódott és sohasem szenvedett, aki a gyermekkor féktelen szeszélyeit űzi most is... mit tegyen egy gyermekkel, akinek fogalma sincs a jó és rossz között való különbségről? Huszonkét esztendőss asszony, ebből huszonegyet pajkos gyermeki csintalanságok között töltött, a huszonkettedik alatt pedig az életviszonyoknak, az impresszióknak, a hangulatoknak, az

eseményeknek és érzelmeknek olyan viharain ment át, amelyek egy öreg bölcs lelkének egyensúlyát is megzavarhatnák.

Kétségtelen, hogy Friderika ártatlan... de ő azért sokszorosan és gyalázatosan megcsalt ember, nyilvánosan, síppal-dobbal, szinte kivilágítva megbecstelenített férj... a helyzete durván, primitíven és undorítóan gyalázatos. Friderika ártatlan. De azért meg kellene ölni ezt az asszonyt és mindenkit, aki neki a gyalázatban társa, sugalmazója, tanítója és mentora volt. Késsel kellene nekirohanni, vagy bunkósbottal, mint a veszett kutyának... de haj, egyelőre inkább sírni tudna, és kérdőre szeretné vonni az Istent, hogy miért enged meg ilyen iszonyú igaztalanságot. Sírni tudna, megsiratni Friderikát, akit kimondhatatlanul, szíve mélyéből sajnál. Azt érezte, amit az apa vagy az anya érez, mikor egyetlen, becézett szép kis leányáról megtudja, hogy valami utálatos fickónak könnyelműen odaadta a becsületét.

Farkas oly erősen fogta a gyeplőt, hogy a lovak... tripp-trapp... tisztára szájukkal vitték a kocsit.

Friderika didergett...

Szemei előtt véres víziók rohantak tovább. A Caffè Greco... a német szobrász, aki átvágta az ereit... a Nobile... szentséges isten, szegény derék Nobile, milyen irtózatossá voltál a ciprusfa alatt, kékre dagadt arccal, végignyúlva a köpadon! Láttam Barbeille-t a véres tagjaival, habzó szájával, kifolyt szemeivel... Istenem, miért kellett ennek mind így történnie.

Miért kellett megismernie Brudernt, a király unokaöccsét, Fontainebleau-t, a Múzeum utcát... szegény Friderika olyan bűnösnek, olyan elhagyatottnak, olyan halálraítéltnak érezte magát. Lopva, egy szempillantásra, felnézett Farkasra, hogy irgalmasságot olvasson le az arcáról. Farkas azonban mereven ült a helyén, és erősen tartotta a gyeplőt, és olyan volt, mint a halálos nyugalom, a gyilkos egykedvűség, a Sors, a Végzet, a bosszúálló Isten. Friderika fázott és verejtékezett. Bizonyos volt benne, hogy Farkas mindent tud. Érezte, minden elveszett.

Ő, aki soha az életben senkitől és semmitől sem félt, most kezdte féltetni az életét. Szinte esze-lősen kapaszkodott egy hirtelen fölillant gondolatba: leugrik a rohanó kocsiról, és beszalad az erdőbe... Szeretett volna segítségért kiáltani, és magában meghalt édesanyja nevét mondogatta. Ájulást érzett. A gyomrában valami borzasztó émelygés kezdődött, a vérét szaladgálni érezte az ereiben, s az agyában mintha valami sisteregne.

A csillagos párizsi ég majdnem olyan világos lett, mint nappal. Az éjszakának különös üde és egészséges illata párázott, s a neuilly-i árnyas út jól megépített talaján szinte repült a négy sárga.

Farkas a hevesi rétek szagát érezte. Szerette volna megállítani a pillanatot, hogy ne tudjon semmit, ne érezzen semmit, csak azt a hevesi földszagot, a hevesi éjszakának, hevesi fáknek, az egyszerű, tiszta, hűséges és becsületes erkölcsű hevesi életnek illatát. Hej, ha nem kellene semmit sem kérdezni, nem kellene semmit sem megtudni, vissza lehetne fordítani az idő kerekét két esztendővel, vagy... vagy ha nem, hát valahogy ki lehetne könyörögni Istentől, világok, poklok és mennyek hatalmától, hogy ez a szép, tarka, fehér foltos, szürkés-kék csillagos ég leszakadjon rájuk, és temesse el az ő fájdalmukat.

- Friderika! - ordított fel olyan fájdalmasan, olyan kétségbeesett férfijajjal, olyan borzalmas és erős kiáltással, hogy a lovak ijedükben megállottak.

Friderika úgy érezte, hogy meghasad alatta a föld. És egyszerre nagy megnyugvás szállt a lelkébe. Mint egy beteg fehér madár, összehúzta magát, lehajtotta a fejét, féloldalra dőlt, s Farkas alig tudta estében visszatartani. Sápattan és hang nélkül összerogyott, végignyúlt Farkas

karjában. Teljes testi-lelki jóérzés szállotta meg az öntudatát. Hála isten, hogy vége van a kétségnek, a szorongatásnak, a félelemnek.

Friderika mosolygott. Szemei nyitva maradtak. Ajkai megkeskenyedtek, a vér kiszaladt belőlük, de reszketősen suttoztak valamit.

Farkas lehajolt hozzá. Kezét az asszony szívére szorította. A szíve nem dobogott, csak a szája reszketésén látszott, hogy még van benne élet. Iszonyúan erőlködik, hogy mondjon valamit.

- Farkas... szeretlek...

Mire hazaértek, La Bouche Friderika marquise meghalt.

1831. október huszonötödike volt aznap.

Galeotto Marzio

Galeotto Marzio

Mindenekelőtt üdvös lesz, hogy megismerkedjünk e feljegyzések hőisével, akinek igaz története a következő fejezetekben lesz majd olvasható. Galeotto Marzio, Corvin Mátyás magyar király udvari humanistája derék, kedélyes, kövér, furfangos és határtalanul szeretetre méltó vándor tudós volt, asztrológus, hittudós, orvos, stratég, nyelvész és költő, szerette az aranyat, a régi bort, a könyveket és a könnyen barátkozó nőket - ezt mindenki tudja róla, aki a XV. század kultúrájába valaha bepillantgatott. Mi azt is tudjuk, hogy a magyar napkirály egyik leghűségesebb olasz mulattatója volt, aki Mátyás életének utolsó hét-nyolc esztendejében a bécsi és budai udvarok pompás és henye fényét a maga ragyogó szellemével jelentékenyen felfokozta. Nem volt a legnagyobbak közül való - Lorenzo il Magnifico azonban őt is barátai közé számította, és megemlékszik róla a komoly német Burckhardt is a reneszánszról írt munkájában. Magánélete is eléggé ismeretes. Családja olasz, magyar és német ágra szakadt, mert a derék Marzio mesternek olasz, német és magyar felesége is volt, szépen egymás után. Erkölcsiéhez szó fér, valamint könyveinek tudományos értékéhez is; de ez nem az ő bűne, hanem a koráé. Ő maga mindenesetre a legrokonszenvesebb formában követte el a kor bűneit. Sörényes haját, dupla tokáját és rettenetes karjait, nagy, nehéz, kövér, de finom és illatos, bársonyos, prémes doktori ruhába öltözött alakját valami mosolygós báj lengi körül, és szellemének szabad, napfényes, vidám röpködése az Arno partján virágzó rózsák körül döngicsélő méneket juttatja eszünkbe: mindenből kiszívta az édes és illatos mézet, és azt romlatlanul adta át az utókornak. Ez nagy érdem, és utódjai nemhiába büszkék Galeotto Marzióra.

A humanista életéről a múlt század végén könyvet írt egy német főnemes - Friedrich Philipp Martiusnak hívták -, aki a derék Marzio mester leszármazottjának tartotta magát. A könyv címe: *Geschichte der Familie Martius*, s abban a szerző úgy vélekedett, hogy utolsó éveit Galeotto a csehek országában élte.

A német genealógus ebben tévedett. Galeotto Bécsben halt meg ugyanazon a napon, amikor ura és bálványa, a nagy Matthias Corvinus kilehelte halhatatlan lelkét. Marzio mint a tudomány hőse ment ura betegágyához, és mint a szerelem mártírja vált meg az élettől. Ez a tragédia, amelyet Galeotto Marzio alázatos íródeákja - e rövid elbeszélés szerzője - egyéb alkalommal már feldolgozott, beírta Marzio nevét a halandó bűnösök és a halhatatlan szerelmesek gazdag lajstromába, egyben pedig gyarapította a bizonyítékok halmazát amellelt, hogy a szerelem erősebb, mint a férfi. Erősebb, mint a tudomány, és erősebb, mint a halál. Csak egy van, ami még nála is erősebb, és ez az asszony.

De nem erről van szó. Galeotto Marzio életrajza - amelyet ama fentebb említett németen kívül magam is megírtam fiatal éveim verejtékes kutatásai alapján - egyre bővül olyan adatok hozzáadásával, amelyekkel újabban ajándékozott meg engem Isten segítő kegyelme.

Újabban rájöttem, hogy Marzio, mielőtt a magyar király betegágyához sietett volna, egy ideig Párizsban élt VIII. Károly udvarában, ahonnan Katolikus Ferdinánd az egyesített aragóniai és kasztíliai udvarba csábította. Az alábbiakban olvasható lesz a sokat élt, sokat szenvedett, de erős és üde lelkű aggastyán utolsó nagyszerű kalandja.

Az udvar Barcelonában töltötte az őszi hónapokat. Ott volt a hatalmas Ferdinánd és a hűséges Izabella minden udvarhölgye, papja, csillagásza, tudósa, vitéze és apródja. Ragyogó társaság. Szellem és szépség, erő és gazdagság tekintetében páratlan a világon. Arabok is voltak az udvarban. Arisztotelész és Platon magyarázó, titkos tudományok bölcsői, művészek és ezermesterek, ékes szavú dalnokok és csodatevő orvosok. Ég, föld, fű, fa, virág minden szépségével nekik állott szolgálatukra; az éjszakák langyosak voltak, és a tenger felől illatos párok enyhítették a nappalok tikkasztó hőségét. Földi paradicsom volt ez: a legszebb aragóniai és kasztíliai hölgyek sűrögtek-forogtak ebben a paradicsomban. Minden szépség és szellem felett állt a szerelem. Ennek volt a szolgája az Éj és a Nap, Arisztotelész és Platon, a Tenger és a Föld.

A király és a királyné sokat imádkozott. Az udvar sokat csókolódzott. Tudósok, mágusok, művészek és dalnokok mint a misztériumok rendezői azon fáradoztak, hogy a szerelmesek a mennyekben érezzék magukat.

Abban az időben nagyon bölcs és célszerű gondolkodású emberek éltek a világon. Az Istennek megadták, ami az Istené, de belátták, hogy nemcsak igével él az ember, hanem szüksége van egyebekre is, amelyekkel, ég és föld, erdő és mező, ember és állat szebbé tudja tenni ezt a keserves földi világot. Sokat és buzgón imádkoztak, de jól és bőségesen ettek, s nagy művészettel és félelem nélkül aknázták ki a szerelem örömforrását. Leginkább azonban abban jeleskedtek, hogy a nemrég felfedezett antik filozófiát a zsidó és arab gondolkodás eredményeivel megtévezve, az emberi ész hatalma alá igázzák az egész természetet. Volt bátorságuk ahhoz, hogy misztikus és földfeletti dolgokhoz hozzányúljanak. Sőt a legnagyobb elmék, Leonardo da Vinci szellemi gyermekei, egyenesen azt állították, hogy a természetes és földfeletti dolgok voltaképpen egy összefüggő és végtelen spirálist alkotnak. A spirális a legtökéletesebb vonal. A végtelen kör. Nos, ezen a vonalon a földi és égi dolgok összefolynak, és csak idő és akarat, tudás és szerencse dolga, hogy a lehetetlen dolgok lehetségessé váljanak, és az ember győzedelmeskedjék az élet és halál minden problémája felett.

És akkor a tudósok költők is voltak, és művészek is, és papjai egy földfeletti szektának, amely a miszticizmus, a túlvilági tudományok, a mágia segítségével a megfoghatatlan világ erőivel rendelkezett. A következő korok az empirikus természettudományok irányában fejlesztették a kultúrát. Ez volt a nagy hiba. Mellékvágányra kerültünk, és messze eltértünk attól a bölcsességtől, amellyel a középkor és újkor összeölelkezése idején a csodák birodalma felé gravitáltunk.

A spanyol udvarban nem egy tudós volt, aki csodatételeivel megközelítette az emberi mindenhatóság eszményét. Tudományuk azóta feledésbe merült. Az egyetlen Svedenborg igyekezett kiragadni az emberi elmét a földhöz tapadt materializmus ingoványából. A legújabb időkben újra feléje fordult az emberi kíváncsiság, s lassan-lassan kibontja annak a kornak nagyszerű misztikumát. Így merül fel újra a híres varázsló, Galeotto Marzio alakja is, aki a spanyol udvarban az első rangot foglalta el Ferdinánd tudósai között.

1

Marzio közel járt a hetvenhez, kövér volt és fogatlan. Sűrű hajszerénye piszkosszürkén lobogott a szélben, mint egy kifoszlott, öreg, félárbocra engedett vitorla. Rengett alatta a föld, s melle zihált és sípolt, mint egy lyukas fűtató. De nagy volt a híre, és azt beszélték róla, hogy az alvilági hatalmakkal cimborál. Izabella udvarhölgyei tehát érdekes embernek találták, és szerették volna, ha megismerteti őket az ördöggel.

A tudós azonban zárkózott volt és megközelíthetetlen. Különösen azóta, amióta megpillantotta a királyné első udvarhölgyét: Ambrosia di Castellót.

Ambrosia magas volt és karcsú. Villogó fekete haja dús koronában omlott alacsony homlokára, amely alatt sűrű szemöldökei egészen összeértek, jelölve annak, hogy e hölgyben igéző erők, démoni hatalmak és forró szerelmi indulatok égnek. Galeotto Marzio nyomban lángra gyúlt, és megvallotta szerelmét Ambrosiának.

A hölgy összehúzta démoni szemöldökét:

- Lovag úr, ön téved. Én erényes nő vagyok, és nem csalom meg férjemet, aki e pillanatban Tangerben hadakozik a kalifa seregével.

Galeotto átszellemülten rajongott:

- Donna Ambrosia, ön erényes és hű. Éppen ez az, ami lángra gyújtotta az én képzeletemet.

- Azonkívül ön kissé korosnak is látszik - védekezett a hölgy.

Galeotto szeme felcsillant:

- De birtokában vagyok ám az ars magna összes titkainak. Én alkímista vagyok - suttogta az udvarhölgy fülébe -, és minden fémből aranyat csinálok a nagy Hermész segítségével.

- Don Marzio, komolyan mondja ezt?

- Az életemre esküszöm.

- Ön igazán ért az aranycsináláshoz?

Az asztrológus titokzatosan suttogta:

- Hát mit gondol, donna Ambrosia, őfelsége, a király miből győzi az évtizedes háború költségeit?

Az udvarhölgynek elakadt a lélegzete. Sokat beszéltek az udvarnál arról, hogy Ferdinánd alkímistákkal csináltatja a katonák zsoldját. Végignézett az öreg tudóson, és rokonszenvesnek találta magas homlokát, egyenes, energikus orrát és szépen rajzolt, még mindig piros és duzzadt ajkát. Ez becsületes ember, áldozatkész lovag, és atyai barátom lesz, ha szíves leszek hozzá.

Eszébe jutott a fiatal Alfonso di Millorca, a kortez legfiatalabb tagja, aki gyönyörű, mint egy kerub, halálosan szereti őt, de szegény, mint a sevillai templom egere.

Gyorsan határozott:

- Lovag úr, ön gáláns ajánlatot tett nekem?

- Imádom.

- Mivel bizonyítja be?

Galeotto szédülni kezdett a boldogságtól. Magas, lágy tenorhangja úgy csengett, mint húsz éves korában.

- Soha még asszonyt így nem imádozt senki.

- Mivel tudná bizonyítani?

- Istennóm, jöjj, és izzó karjaim között végy bizonyítékot szerelmem határtalanságáról - kiáltott felcsillanó szemmel.

- Ismerem ezt a dalt - mosolygott a hölgy -, ti, férfiak így szoktátok lépre csalni hiszékeny és ostoba áldozataitokat.

- De madonna, én az ars magna doktora vagyok. Elhalmozlak arannyal és drágakővel...

Ambrosia gúnyosan felbiggyesztette bíborszínű ajkát.

- Aranyaiddal kérkedel? Ha akarnám, másoktól is kapnék. Többet, mint amennyit a király kincstárában rejtegetnek. Azt kérdezem tőled, tudsz-e nekem az antik istenekéhez hasonló egészséget adni?

- Olyant, mint amilyen a mennyek lakóié.

- Hosszú életet?

A tudós átszellemült arccal tekintett az égre:

- Asszonyom, elárulom neked, hogy a kabalisztikus világ legmélyebb rejtelmét fedeztem fel egy hosszú élet verejtékes munkája nyomán.

Ambrosia maga is eksztázisba esett.

- Mondd meg nekem, Marzio...

- De csak akkor, ha ígéred...

- Ígérem!

- Esküdj!

- Esküszöm!

- De ne csalj meg! Én az egész világ felett rendelkezem. És én az egész életem értelmét, a lelkem legdrágább kincsét rakom le gyönyörű lábaid elé.

- Beszélj!

- Én birtokában vagyok az örök élet titkának.

- Örök életről beszélsz? Ezt már sok lótó-futó kabalista és asztrológus ígérte fejedelmeknek és szépasszonyoknak egyaránt. De még senki sem váltotta be fellengős ígéreteit.

- Hát Raymondus Lullus?

- Szélhámos volt, és maga is meghalt.

- Nem hiszel az ars magna mindenhatóságában?

- Ti, mágusok és doktorok csupa olyan dolgokat ígérgettek, amelyek meghaladják az emberi képzelet és vágyakozás határait. Örök élet... Nem is kezdték alább. De az apró realitások terén mit sem produkáltok.

Galeotto kénytelen volt magában igazat adni a ravasz udvarhölgynek. A mágusok az illúziók terén mindenhatók voltak, de például egy lat arany előállítása dolgában a végtelenségig húzták-halasztották csodatevő erejük bizonyítását. Ő maga is félt, hogy az apró valóságok mezején csetleni-botlani fog a tudománya. Ő tudta, amit tudott. Az örök élet titkával rendben volt, de ezt a nagyágyút időnek előtte nem akarta elsütni. Érezte, hogy maga iránt a hitet előbb más, apróbb csodatevővel kell megszilárdítani. Szenvedélyes szerelme azonban szertelenül kitört, és karjait kitarva, szinte ész nélkül felhördült:

- Mindenem a tiéd, imádott seño! A lelkem, a testem, az örök üdvösségem, az életem...

A hölgy bánatosan legyintett:

- A provence-i dalnokok nyelve ez, akik viszont az araboktól tanulták a virágos kifejezéseket.
- De én örökké szeretlek.
- Minden apród azt teszi. Tizenöt éves korukban kezdik, és sohasem hagynak fel e szokásukkal.
- De én meghalok érted.
- Egyéb semmi? Meghalni könnyű valakiért, de valakinek élni... ez, úgy látszik, a legnagyobb feladat nektek, férfiaknak.
- Mit kívánsz, drága señora?
- Először is tudni akarom, hogy csakugyan értesz-e az alkímiához.

Galeotto megrezzent, de felemelt hangon, esküre emelt kézzel válaszolt:

- Aranyat csinállok a csodálatos és hatalmas ars magna segítségével. Az egész világot, a tengert, a hegyeket, a napot, a holdat és a csillagokat arannyá tudnám változtatni, ha elég higanyt és ként tudnék hozzá teremteni.

Ambrosia tiltakozva emelte fel a kezét:

- A csillagokat elengedem. Az udvari lovagok minduntalan le akarják hozni értem a csillagokat, de nem engedem felforgatni miattam a világegyetemet.

Galeotto megértette Ambrosiát. Előszedte féltve őrzött kincsét, Mátyás király ajándékát: száz darab finom körmöci aranyat. Az aranyakat olvasztott szénnátriumba tette. Ilyenformán olyan testet kapott, amelyben látszólag semmi arany sem volt. A preparátumot Ambrosia elé vitte. A hölgy csodálkozva meresztette szemét.

- Mi ez?
- Közönséges vasérc oldata. Szerezhetsz magadnak annyit, amennyit akarsz.
- Nos?
- Ha ehhez egy kevés ezüstöt vegyíték, és felhevítem, az egész vegyület arannyá változik.
- Ó, ha igaz volna!

Galeotto kivitte a hölgyet a város végére, a vesztőhely dombjára. Nyár végi éjszaka volt. Az örök éjfélt kiabáltak, és a levegő reszketett a leghosszabb nap tikkasztó forróságától. A humanista felöltötte asztrológusköpenyét, és fejére csúcsos, csillagokkal hímzett főveget illesztett. Kört rajzolt maga körül a földre, és segítségül hívta a szellemeket.

- Világegyetem! Halljad hangomat! A föld nyíljék meg előttem! Fák, ne reszketsetek, dicsérni akarom az Urat. Őt, aki minden, és aki egyetlen. A szelek némuljanak el, az eget nyíljanak meg...
- Siess, siess! - unszolta Ambrosia, aki reszketett a félelemtől és kíváncsiságtól.

Galeotto az oldatot tűzre tette, a kénnátrium elpárolgott, és a tégely fenekén ott csillogott az arany.

Ambrosia felsikoltott, és homlokon csókolta a tudóst.

Ettől fogva Galeotto mindennap megajándékozta Ambrosiát egynéhány körmöci aranypénzzel. Az udvarhölgy eleinte jelen volt az alkimista szertartásoknál. Ezt becsületből tette; ez igazolta őt, amiért aranyat fogad el egy idegen lovagtól. Igazi pénzt, spanyol, olasz vagy magyar aranyat el nem fogadott volna semmi könyörgésre; de varázslat, mágia, alkímia útján előállított arany, az más. Azt ők ketten, együttes szertartáson csikarják ki a Világegyetem nagy vegykonyhájából. Ez az ars magna és a szerelem műve. Ezt el szabad fogadni a legelőkelőbb hidalgó feleségének is.

Később már megbízott Galeottóban.

- Tiszta és előkelő lelked a garancia, hogy nem csapsz be engem, mint ahogy szélhámós varázslók valódi arannyal vezetik félre a bíbornokokat, püspököket és fejedelmeket.

Galeotto összekalapálta a körmöci aranyakat, és úgy adta át Ambrosiának.

Két hónap alatt elfogyott Mátyás király hagyatéka. A humanista Ferdinánd királytól kivette egyévi járandóságát. Ez ötven arany volt. Egy hónapig abból szállította Ambrosiának a hódolat adóját. Aztán eladta könyveit, ruháinak egy részét, kényes török paripáját, fegyvereit, s aranyat és higanyt meg kénnátriumot vásárolt. Később a higanyt és az egyéb nemtelen járulékokat egészen elhagyta. Fáradt volt, kimerült, nem volt kedve és türelme az aranyak ötvözéséhez.

Azzal ámította el Ambrosiát, hogy sikerült neki olyan aranypénzeket előállítani; amelyek tökéletesen hasonlítanak a király érmeihez. És úgy adta neki az aranyakat, ahogy elkótyavetyélt drágaságaiért kapta az araboktól.

Ambrosia vakon bízott a humanistában, lemondott a formáságokról, és úgy szedte be tőle az aranyakat, mint egy adószedő.

Galeotto szegényedett, sorvadt, öregedett.

Ambrosia virult, gyönyörűséges szép szeme sugárzott a boldogságtól. Aranyos, selymes, gyöngyös ruháit az egész udvar irigyelte.

Az is feltűnt Barcelonában, hogy Alfonso di Millorca, a király fiatal apródja szép új paripát vett a sevillai vásáron. Töre, tollas fővege és aranyos szögekkel kivert arab bőrcsizmája szebb volt, mint a többi udvaroncé.

Az udvarhölgyek halkán sutogni kezdtek, és féltékenyvé lettek Ambrosiára. Az udvaroncok Alfonsót rágalmazták. Egy herceget és egy hercegnőt emlegettek.

Galeotto büszkén gyönyörködött hiú, páváskodó, pompás kis señorájában. Ambrosia azonban egyre késett a jutalommal. Kedves volt, gyengéd és hálás, de az öreg tudós égő szerelmi vallomásaira gúnyosan vagy szemérmében felháborodva felelgetett.

Galeotto ismerte az udvarhölgyek erkölceit. Párizsban, Itáliában és Budán egyet-mást megfigyelt, sőt, nem kevés tapasztalatra tett szert a maga bőrén is. Mindig gyanús volt előtte az, ha egy szép és nagyravágyó dáma túlságosan védi hitvesi hűségét. Tudta, hogy ilyenkor valami titok fedi el a valóságot. Titok, amely a hölgy szíve mélyén lappang. Emlékezett arra, hogy egy ilyen esetben a hölgy a saját férjébe lett szerelmes, csak nem merte senkinek bevallani.

- Hátha Ambrosia is a hős hadvezért szereti, de szemérme tiltja ezt az udvar léha népe előtt kifecsegni!

De a következő pillanatban - mint tudós és szellemes dialektikus - kénytelen volt messze elvetni ezt a szélsőséges feltevést. Ambrosia férje messze jár, a király nevében vitézül hadakozva városokat és népeket igaz le, hogy volna módjában ilyen körülmények között a felesége szívét meghódítani?

Arról is hallott egyet-mást, hogy Alfonso di Millorca, a király apródja eszeveszett szerelemmel áhítozik Ambrosia kegyei után. De ő ismerte a szegény, ágrólszakadt, gyerekember Alfonsót. Ambrosia nagyravágyó lelke nem botlik meg egy csinos arcú suhanc éretlen vágyain. Nem tudta elképzelni, hogy az udvarhölgy ilyen együgyű és erkölcstelen módon kockáztassa jövőendő karrierjét.

- Ambrosia vagy az enyém lesz, vagy senkié! - kiáltott fel egy lázas éjszakán, szerelemtől izgatott testtel fetrengve ágyában. És bizton bízott a saját emberfeletti hatalmában, amelyet ördög és pokol segítségével, Ambrosia szerelme érdekében fog felhasználni, még ha utolsó cseppjét is ki kell üríteni az ars magna kifogyhatatlan olajskorsójának.

3

Ambrosia a királyi vár délnyugati szárnyán lakott. Egyedül álló pavilon volt ez, márványoszlopocskák loggiája futotta körül a kicsiny, arab stílusú épületet. Éjszaka volt. A bokrok között a fülemüle sírt, a loggia eresze alatt galambok turbékolnak.

Ambrosia virrasztott. Nem volt egyedül!

- Vége a granadai háborúnak - súgta a fülébe egy fájdalmas férfihang.

- Szent isten - sikoltott Ambrosia.

- Férjed megverte a kalifa seregét.

- Ó, Jézus, ne hagyj el!

- Úgy jön vissza, mint a cézárok Rómába.

- Uram, irgalmazz nekem.

- A király és királyné országos ünnepélyre készül, hercegi rangra emeli a győztes hadvezért. Imádott úrnöm, te hercegnő leszel.

- A te alázatos, hűséges, szerelmes kis cseléded maradok.

Egymás nyakába borultak, és sírtak. Künn a galambok búgtak, és sírt a fülemüle a mogyoróbokrok alján.

- Mikor érkezik a sereg? - kérdezte Ambrosia.

- A követek azt jelentik, hogy a fővezér egy hét múlva bevonul Barcelonába.

- Hét napunk van csak...

- Csókolj meg.

- Szeretlek.

De az ölelés alatt a hölgy egész teste remegett.

Hajnaltájban a lovag búcsúzkodni kezdett.

- Maradj még.

- Nem merek. Az örök már harsányan kiáltoznak a vár tornyában, hajnal vagyon, úrnőm, az udvar most vonul keresztül a téren, hogy a kápolnában misét hallgasson... Sietek.

Összeölelkeztek, hosszú csókban köszönték meg egymásnak az éjszaka szerelmes örömeit. A lovag kiosont a hölgy szobájából, és a derengő világosságban lebotorkált a lépcsőn.

A pavilon főkapujában egy álmos öreg mallorcai vitéz szunnyadozott. A lovag kardja hegyével bökte a kapust.

- Nyiss kaput, öreg.

Az álmos fegyvernök némán tisztelgett. A kulcsot a kapu zárjába illesztette. A rozsdás vasak keservesen nyikorogtak.

- Siess, siess, apó, az udvar ébredszik.

A fegyvernök nekifeküdt a zárnak. Beledugta a kulcsot, kihúzta, megforgatta, újra beleillesztette, feszítette, nyomta, lökdöste, hiába. A kulcs nem fogta a zárat.

- Add ide a kulcsot.

Most a lovag maga próbálkozott. Óvatosan beleillesztette a kétfontos kulcsot. Lassan, lassan, ravaszul, gyengéden, szinte könyörögve. Semmi eredmény, a kulcs nem fordult, a zár minden ostromnak ellenállt.

A lovag homlokán kiütött a verejték.

Az udvar népesedni kezdett. A kápolna tornyában megszólalt a harang.

- Szent Jakab, segíts - fohászkodott a lovag, és megfogadta, hogy aranyból készült kulcsot tesz a szent sírjára, ha meghallgatja.

Hasztalan.

- Be vagyunk zárva, uram - nyöszörgött az öreg fegyvernök. - Innen csak a jó Isten csodája szabadít ki, uram.

- Mit tegyek? - kérdezte halálos rémülettel a lovag.

- Eredj fel a torony ablakába, és ereszkedjél le kötélén.

4

A lovag két szempillantás alatt a torony ablakában állt. Lenézett az udvarra. Néptelen volt a környék, a kápolnához vezető úton egy lelket sem látott. Most ha Isten segítené, óvatlanul leereszkedhetnék.

A mélységet nézegette, lehet-e ugrani? A torony alatt széles árok kiszáradt ágya tátongott. Legalább tíz öl az ablaktól az árok fenekéig. Biztos és szörnyű ugrás a halálba. Kötél után nézett. Sehol semmi mentség. Ereje is fogytán. A félelem és kétségbeesés ájulása környékezte. Vége mindennek. A gyönyörű Ambrosia titka napvilágra kerül. Éppen most, amikor hős férjét

várja a diadalmas nemzet. Ambrosia is, ő is elveszett. Ó, te kegyetlen, engesztelhetetlen, büntető Úristen!

E pillanatban gyengéd női kéz érintette meg a vállát. A lovag hátrafordult. Szép, fiatal kasztíliai lány állott mögötte, némán, zavartan, szemérmesen mosolyogva.

- Úrnőmet keresed, kegyelmes lovag?

A lovag ijedten bámult a leányra.

A leányka zavartan folytatta:

- Úrnőm már nyugtalankodik.

- Hát tudja?

- Vár.

- Hogyan?

- Señora Ambrosia szeret és vár.

A lovag megragadta a komorna vállát.

- Adj egy kötélhágcsót.

- Miért?

- Hogy le tudjak ereszkedni... az udvar már ébredszik... Ambrosiát halálos veszedelem fenyegeti... a kulcs nem nyitja a zárat... Gyorsan, gyorsan, az Isten szerelmére.

A komorna tágra nyitotta nagy, barna, nedves szemét.

- Hát nem most jössz, don Alfonso, a señorához?

- Én don Alfonso? Elment az eszed?

- Alfonso di Millorca... uram... Vagy tán tévedek?

A lovag elfelejtett minden veszedelmet. A szíve vadul ugrált ziháló mellében.

- Te Alfonso di Millorcát várod?

- Igen.

- A király apródját?

- Igen. Úrnőm küldött elébed, hogy mutassam az utat.

- No jó. Hát mutasd meg az utat.

És megfogta a komorna kezét.

5

Az udvar felébredt. A kapukat kinyitották. A harangok zúgtak. Lovak toporzékoltak a királyi palota előtt, a márványkockás téren. Az őrváltás parádéja alatt harsonák zengtek és dobok peregetek. A nap végigöntötte sugarait a boldog Barcelona felett.

Ambrosia aranycirádás, elefántcsonttal kirakott mennyezetű, arab szőnyegekkel kibélelt szobájában várta Alfonso di Millorcát, a király legszebb nemesi fegyvernökét. Türelmetlen volt, és lihegett a vágytól.

- Most megy a király misére... most pereg a dob, ahogy az őrség tiszteleg a felséges pár előtt...
- gondolta magában reménykedve. - Most tele van az udvar, a kápolna; mindenki férjem győzelme fölött hálálkodik a Mindenható előtt... Most óvatosan kisurran a templomból Alfonso, senki sem veszi észre szökését... most ér a kapuhoz... az öreg kulcsár beengedi... most szalad föl a lépcsőn, duenám megfogja a kezét... ó, miért késik? holnap, holnapután már itt lehet a férjem... minden perc drága. Ó, édes, gyönyörű, egyetlen, szerelmes kis Alfonsóm!

E pillanatban kinyílt az ajtó, és a nehéz kisázsiai függöny szétbontott szárnyai között megjelent a király.

Ambrosia szerelmesen mosolygott.

- Ó, milyen boldog vagyok... hogy visszatértél... úgy vártalak.

A király dühöngött:

- Te Alfonsót vártad, az apródomat.

A hölgy gúnyosan nevetett:

- A cselédség előtt felségednek Alfonso di Millorca a neve. Csak nem árulom el az én szentség hírében álló királyomat...

Ferdinánd megrendült:

- Ambrosia!

- Jöjj, csókolj meg, uram!

A király keserűen védekezett:

- Menekülnöm kell, a kulcs nem nyitja a zárat.

Ambrosia hitetlenül rázta a fejét:

- Nem, te kémkedni jöttél vissza... te kételkedel bennem... Te megsértettél engem...

- Ambrosia, segíts, az udvar már a templomban várakozik.

- Te cselédekkel esküdtél össze ellenem.

- Nem, nem, az Istenért, segíts!

- Eredj!

- De a zár.

- A portásnál a kulcs.

- Ambrosia, segíts!

- Egy feltétel alatt!

- Mindent megkapsz tőlem.

- Nos, a férjemet nem engeded haza.

- Nem, nem, ha úgy parancsolod.

- Nápoly alá küldöd.

- A pokolba is, csak siess...

- Esküszöl?

- Esküszöm.

Ambrosia kötélhágcsót vett ki a szekrényéből. A király szeme kerekre nyílt meglepetésében. A szíve megdobbant, a féltékenység éles bárdal hasított bele a lelke közepébe.

- Hazudtál, Ambrosia. Te csakugyan Alfonsót várod...

- Uram!

- Te Alfonsót szereted... te megcsalsz engem, Ambrosia!

E pillanatban halkán megnyílt az ajtó, és beosont a szobába Alfonso lovas, a király apródja, az udvar bálványa, a lantos, a vitéz, a szerafikus szépségű lovas, húszéves mindössze, de máris számtalan szerelmi kaland legendás és megirigyelt hőse. Homály borult a szobára, s a szerelmes ifjú nem látott mást, csak egy idegen kerubot az ő paradicsomkertje kapujában. Felszisszent, és kirántotta törét.

Ambrosia felsikoltott, és a két férfi közé rohant.

- Gyermekek, az Istenért!...

- Megöllek!...

- Alfonso!

- Bestia!

- Hallgass!...

A király is kirántotta kardját. Az ablak függönye meglebbent. A fölkelő nap sugara rávilágított. Az apród megismerte az urát. Felordított, az ablakhoz ugrott, és kivetette magát rajta. Halálos nyögése felhallatszott Ambrosia szobájába...

6

Az udvaron dobpergés és trombitaharsanás közepette vonult fel a király testőrszázada. Az őrváltás parádéja eszébe juttatta Ferdinándnak, hogy minden perc drága. Eszébe jutott a királyné. A homlokát hideg izzadság verte ki. Izabella bizonyára haját tépi aggodalmában és szégyenében. Ránézett Ambrosiára, és szeretne volna királyi öklét arcába vágni a gyönyörű bestiának. Az árokból felhangzott a nyomorult lovas fájdalmas nyögése.

Az udvarhölgy nyugodtan kapcsolta a hágcsót az ablak párkányára.

Az udvar népes volt és hangos az istentiszteletre gyülekező nemesek sokaságától. A királynak ott kellett volna lenni az élükön, az aranyhímzésű baldachin alatt, hogy bevonuljon a kápolnába. Félelem és düh marcangolta a szívét.

- Ambrosia, segíts! - jajdult fel gyötrődve a botránytól, a szégyentől, a királyné szemrehányásaitól való rettegésében. Elátkozott asszonyt, csókot, és rettenetes gyámoltalanságában káromkodott, könyörgött és imádkozott.

- Ambrosia, segíts!

Az udvarhölgy alázatosan meghajolt.

- Felség, másszon le a hágcson.

Ferdinánd sóhajtott egyet, és leereszkedett. A kötél másfél öllel rövidebb volt az emelet magasságánál. Ott Szent Ferdinánd kegyeibe ajánlva magát leugrott a sánc iszapos, béka-nyálas, bűzhödő árkába. Ez is szerencsésen sikerült, csak ruhája lett vigasztalan módon szennyes és megszaggatott. Olyan volt, mint egy viharvert harcos, éjjeli strázsa, csatából visszatért fegyvernök. De künn volt az udvaron, amely a győzelem mámorában fejedelmét várta.

Elszántan utat tört magának, és a főnemesek csoportjának közepébe rontott. Az érsek és Gonzalo de Cordova főminiszter meghökkent.

- Felséges úr, mi történt veled?

A király hallgatást intett, majd a kápolna felé mutatott reszkető kezével:

- Adjunk hálát az Urnak, és dicsőítsük az ő erejét, amellyel legyőztük ellenfelünk ördögi szándékait - szólott, és fenségesen megindult a baldachin alatt.

A főnemesek sorában rémület, csodálkozás és szent borzalom remegtette meg a szíveket.

- Mi történt a királlyal? - suttogták lázas izgalommal, és érezték, hogy nagy, szent titkok misztikuma suhant át a baldachin felett.

7

Az udvari történetíró, a bölcs és szent életű Ximenes pedig bejegyezte krónikájába:

...A granadai győzelem dicsőséges napjaiban is megőrizte lelke alázatosságát, és teljesítette a nép atyjának nemes és önfeláldozó kötelességét. Buzgó őrizője volt a katonai és udvari erkölcsök tiszteletre méltó hagyományainak. Jól tudván, hogy a diadalmámban az elmék és érzékek egyaránt lerázzák magukról a fegyelem zaboláit, s könnyen ragadtatják magukat kötelességmulasztásra és duhajkodásra, éjszakának idején felkelt királyi ágyáról, és kiosont az udvaraira, maga, egyedül.

Közönséges fegyvernöknek egyenruhájában körüljárta a sáncokat és őrtornyokat, és megvizsgálta a strázsákat és virrasztókat. Joggal elmondhatjuk, hogy ezekben a napokban egyedül ő maga védte éberségével a várat, az udvart, az erődtéseket, Barcelona városát és vele az egész aragóniai királyságot. Történt egy éjszaka, hogy egy vakmerő fiatal lovag, bizonyos Alfonso, a királyné kedves udvarhölgyének lakosztályába tört be, és ott veszélyes támadást tervezett a tiszteletre méltó hadvezér hitvesének erénye ellen. A király észrevette a gaztettet, utána eredt a merénylőnek, és nemes lovagi mérkőzésben leterítette Alfonsót. Ő nemcsak legnagyobb király, de legragyogóbb hőse is a spanyol lovasságnak...

Ferdinánd király emlékének örökkévaló tisztességét nem kis mértékben gyarapította ez a lovagi kaland, és az udvarhölgyek lakosztályában, éjnek idején, a granadai győzelem mámoros napjaiban legendákat meséltek a nagy uralkodó lovagi erényeiről, és Artúr királyhoz és Nagy Károlyhoz hasonlították valamennyien.

Mi történt a boldogtalan Alfonso di Millorcával ott, a sáncok sötét, rókavermes, iszapos, hegyes karókkal kiveret mélységében?

Nos, ami Millorcával történt, az egyik legszebb lapján van megírva az udvari történetíró, Ximenes doktor cicerói latinsággal megírt krónikájának. A bölcs és szent életű fejedelem - írja a krónikás - szerelmi törvényszéket ült a megtévedt apród felett, s kihallgatta őt, az ifjú hercegnőt, a hercegnő cselédjeit, fegyvernökeit, a bástya őreit és az udvarosokat, akik éjjel-nappal tudói voltak a királyi várban történt dolgoknak. A hercegnő vallomásából kitűnt, hogy az apród őt eszményi rajongással tüntette ki, és szent szerelem lángja perzselte meg a lelkét, amely felett elvesztette uralmát, de soha nem merészkedett őt a földi kéjek várába csalogatni. Megbomlott az agya - így vallotta ő is és az ifjú lovag is, aki kész volt igazsága mellett tűz-vagy vízpróbára menni. A király nem kívánta az istenítéletet, Izabella királyné öfelsege, bár arra az álláspontra helyezkedett, hogy ilyen esetben legjobb a bűnöst a dominikánusok nagy-inkvizitorának általadni - de Ferdinánd úr öfelsege megbocsátott az eszét veszített lovagnak.

Eddig szól a krónika. Mi tudjuk, hogy megbocsátott neki a győztes hadvezér, a férj is, sőt maga a hercegnő is megbocsátott Alfonsónak, példát adván arra, hogy magasztos lelkek nem élnek vissza azzal a hatalommal, amelyet a sors kezükbe juttatott. Mindössze az történt, hogy a herceg ökegyelmessége, a férj, maga mellé vette Alfonsót fegyvernöknek a Nápoly ellen indítandó háború tartamára.

- Hadd legyen módja az Istennek magának igazságot tenni. Ez lesz az ő istenítélete. Ha elvész a háborúban, akkor bűnös szándékai voltak, ha megmarad, akkor ez tűz és víz próbájánál hitelesebb bizonyosság lesz ártatlansága s jószándéka mellett.

Magában pedig hozzátette:

- Majd lesz rá gondom, hogy az istenítélet kiderítse az igazságot.

Így aztán mindenki megnyugodott a király ítélkezésében, csak Ambrosia és Alfonso éreztek halálos aggodalmakat. Az igazság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy egy keveset a király is nyugtalankodott. Hátha úgy dönt a háború istene, hogy Alfonso bűnös volt és... Ez Ferdinándot előre is mélyen elszomorította, mert ő tisztának akarta látni Ambrosiát még a tűz és víz, ördög és pokol, háború és Isten ítélete ellenében is.

De nem akart méltatlan lenni a saját emberfeletti kegyelmében, és látszólag hevesen helyeselte a herceg ötletét.

Egyfolytában harminc napig ünnepelte az udvar a szép Ambrosia férjét.

A győztes hadvezért a király hercegi rangra emelte, kinevezte főtengernagynak és hadvezérnek, s megbízta őt, hogy seregével Nápoly alá menjen, s rendet csináljon az aragóniai ház birtokain. Galeottónak elszorult a szíve. Eszébe jutott a szép Aragóniai Beatrix, Mátyás király özvegye, akinek ő a budai és bécsi várban felolvasója volt. A királyné most Budán és Esztergomban várja, hogy Mátyás utóda, Ulászló cseh király, akit a magyarok is uralkodójukká választottak, feleségül vevén őt, visszaültesse a trón bíborába, ahol oly vakító fénnel ragyogott az ő szőke szépsége.

Ferdinánd király most a franciákkal való szövetségben, Beatrix ősi fészke, a nápolyi Cartello felé nyújtotta a kezét. Galeotto ezen is mélyen sajnálkozott. Nem az aragóniai házat, nem Nápolyt és nem Beatrix királynét féltette, hanem Ambrosiát. Ambrosiától távol lesz a férje. Ez az ő szerelmes szívét borongós aggodalommal töltötte el. Ő egész életében legjobban szerette, ha imádott hölgyére maga a hites férj vigyáz. Ez a legbiztosabb és legolcsóbb öre az asszony erényeinek. Saját érdekeit szerette a férjek kezébe tenni le, s most határozottan nyugtalanította, hogy Ambrosia ismét támasz nélkül marad.

Csekély vigasztalást talált abban, hogy a király Alfonso di Millorcát rendelte a hadvezér mellé fegyverhordozóul. Néhányan csúfosan évődtek is vele:

- No, magister Marzio, ezt aztán egészen kedvére rendelte a felség. Férjet és udvarlót egy csapásra elküldött a gyönyörű hercegasszony mellől. Ördögi szerencséje van illustrissimének. Vagy tán ezt is az ars magna segítségével praktikálta ki doktorságod? - kérdezték tőle az udvar lézengő lovagjai.

Ambrosia ezalatt Alfonsóra és az istenítéletre gondolt. Egész éjszaka alatt azon törte a fejét, hogy miképpen menthetné meg lovagját a haláltól és önmagát a leleplezéstől. Hajnaltájt eszébe jutott neki Marzio.

Magához hívatta az asztrológust, és orvosságot kért tőle lidércnyomás és szédülés ellen. De ez csak színlelés és ravaszság volt, hogy felkeltse a tudós szerelmes szánakozását.

A lovag a hold hatalmát emlegette, és tanácsolta Ambrosiának, hogy az erődítmények egy félreeső pontján idéznék föl a nyájas égi istenasszony szellemét.

Ambrosia visszautasította. Galeotto erre Venust ajánlotta, a mindenható anyát, aki gyermekeit a szerelem áldásaival gyógyítja. Ambrosia felsóhajtott:

- Mit ér nekem a szerelem minden ajándéka, ha egyszer itt kell hagynom ezt a szép világot?
- Beteg vagy csakugyan, galambocskám, hogy ilyen sötét gondolataid vannak? - kérdezte aggódva a tudós.
- Félek a haláltól.
- Ó, te még gyerek vagy, és olyan egészséges, mint Ida hegyén az istenasszonyok. És én kimondhatatlan szerelemmel öröködöm feletted.
- Szeretsz? - kérdezte kacéran Ambrosia.
- Szeretlek, gyönyörű madonnám, és megvédelek a betegség és halál rontó szellemei ellen - lihegte a lovag.

- Hatalmadban van?

Galeotto gögösen legyintett:

- Egészség, szépség, erő és életöröm áldását osztom a nagy Mercurius és a csillagok hatalmából. Úr vagyok az élet és halál minden rejtelve felett, isteni madonnám!
- A halál felett is? - suttogta szívdobogva Ambrosia.
- Enyém az örök élet titka - jelentette ki méltósággal a tudós.

Ambrosia szédült.

- Az örök élet titka... Ó, Marzio! Én úgy szeretnék örökké élni...
- Élni fogsz...

- De ha tudod az örök élet titkát, miért nem ajándékozod meg vele az emberiséget?

A tudós fájdalmasan felsóhajtott:

- Mert a hatalmam csak egyetlen, csak egyetlen halandóra szól. Csak egy embert tudok felruházni az örökké való élet isteni adományával. Csak egy teremtményt tudok megmenteni a halál eredendő átkától.

- És miért nem mented meg magadat?

- Mert téged jobban szeretlek önmagamnál.

Látnivaló, hogy Galeotto Marzio csakugyan beleesett abba az örületbe, amelyet szerelemnek hívnak a költők és az asszonyok.

10

Nem szabad azt hinni, hogy Galeotto csak el akarta csavarni a fejét donna Ambrosiának az örök élet meséjével. Az öreg tudós nem kérkedett, nem füllentett, nem zsarolt szerelmet, mert egyenes és őszinte lélek volt, habár az aranycsinálás terén meg is engedett magának némely szemfényvesztő furfangosságokat. A szerelmet Galeotto komolyan vette. Az örök élet titka pedig csakugyan a birtokában volt, mert ismerte - a korabeli asztrológusok, mágusok, alkimisták és okkult doktorok közül egyedül ő ismerte - a XIII. században élt híres Raymondus Lullusnak, a minden titok királyának halál ellen való orvosságát.

Ez a Raymondus Lullus az úrnak 1235. esztendejében született. Aragóniai hidalgók ivadéka volt, és ifjú korában Barcelonában, a hódító I. Jakab udvarában élt. Harmincéves korában már világhírű mágus, kabalista, csodadoktor és álommagyarázó, csillagász és alkimista, aki halottakat szólaltatott meg, elemi csapásokat elhárított, kiirtotta a királyi palotából az egereket, és esőt támasztott, valahányszor az aragóniai mezőket eltikkasztotta a kánikula heve. Voltak neki tükrei, amelyekkel távoli városokat meg tudott gyújtani, a geometria és fénytán segítségével előidézte mérföldekre fekvő tárgyak képét, sziklákat mozdított ki helyükből, mocsarakat szárított fel tisztára a kabala számjegyeinek a segítségével, s hogy mindezt nem az ördög, hanem az emberi bölcsesség és tudomány segítségével csinálta, bizonyítja az, hogy V. Kelemen pápa, miután gondosan megvizsgálta e nevezetes ember életét születésétől a haláláig, Raymondus Lullust a boldogok soraiba iktatta.

Ez a nagy tudós, miután születése helyén, a Baleári szigetsoporthoz tartozó Mallorcán több hónapig vezekelt, felmászott a sziget közepén végighúzódó Porfir-hegylánc csúcsára, ott állt a hegyfokon, bozontos hajába belemarkolt a szél, nagy hullámok csapódtak a szikla lábaihoz, ég, víz, levegő egybeolvadt, egymást ölelgette, csókolgatta, és Raymondus Lullus úgy érezte, hogy eggyé lett az Alkotóval. Érezte, hogy mágikus tudományának eljutott a zenitjére. Érezte, hogy uralkodik és parancsol, teremti és rombol, ahogy jókedvének tetszik, és felforgatja a természet törvényeit, megállítja az időt, és elüzi a földről a Halál hatalmát, csak akarnia kell.

Raymondus Lullus itt találta meg az örök életet adó csodaelixírt, amelynek az *Ars Magna Lulli* című könyvében receptjét is adja. Az elixír aloé, mirha, sáfrány, kénsav, narancshéj, higany, szegfűszeg és kömény párlatából készül, amelyet kakastejjel kell keverni az év leghosszabb éjszakáján tíz ártatlan leánykának. Az elixírt egy év alatt tizenkétszer kell kenés és belélegzés útján használni annak, aki le akarja rázni magáról a halál bilincseit.

Raymondus Lullus először magán próbálta ki az elixír hatását. Aztán egy udvarhölgyet ajándékozott meg a mágia e hatalmas vívmányával. A hagyomány itt egymásnak ellentmondó változatokat jegyzett fel az *Ars Magna Lulli* történetében. A legkomolyabb forrás szerint, amelynek Galeotto is gondolkodás nélkül hitelt adott, a megajándékozott udvarhölgy az elixír használata után egy évre meghalt. Raymondus Lullus kétségbeesett. Vándorbotot vett a kezébe, és bekopogtatott a lovagok és püspökök udvarába, amint azt VIII. Bonifác pápa, III. Fülöp francia király, IV. Sancho kasztíliai fejedelem és I. Edvard angol uralkodó krónikásai feljegyezték. Űzte, hajtotta a bánat és a lelkipurdalás.

Kereste a mágusokat, a kabalistákat, hogy a világ minden tudományát kimerítve megtalálja a magyarázatát annak, miért halt meg az elixírtől az isteni señora.

Végül egy ír félszigeten aznap, amikor a Hold a Skorpió jegyében állott, kéthónapi koplalás és elmélkedés után, kabalisztikus betűösszerakások alkalmával kiolvasta a mágia könyvéből, hogy az örök életet adó kvintesszencia csálhatatlan orvosság ugyan a Halál megsemmisítő ereje ellen, de egy embernek csak egyetlenegyszer szabad igénybe venni a csodatevő elixírt. A második esetben nem életet, hanem halált ad annak, aki felhasználja.

Raymondus Lullus élete ettől fogva a bánat és vezeklés szent határtalanságában emésztődött. Siratta szerelmes hölgye halálát és a maga halhatatlanságát. Végzete, hogy nem tudott meghalni, napról napra jobban elgyötörte. Kereste és könyörögte a halált, számtalan kalandban vett részt, harcolt a hitetlenek ellen, sokszor elfogták, megostorozták, éhezették, beásták a homokba övig, és meztelen testtel kitették az ég éhes madarainak, a kóborló sakálóknek, a mérges viperáknak prédául, a marokkói parton egy szál deszkára kötözték a kalózok, és nem tudott meghalni.

11

Éppen virágzottak a cseresznyefák, a város mint a rózsavíz gőzében, úgy úszott a párás, illatos, szerelmes tavaszi éjszakában. Marzio kivezette hölgyét a város végén lévő tornatér tisztására.

Ambrosia szorosan összefonta nyaka körül arab selyemsálját, és magas sarkú cipőjében, amelynek hegyes orra elől hetykén felkunkorodott, kényesen csoszogott a márványkockákon.

Az ars magna doktora bő barna köpenye alatt varázsszereket, füstölőt, tömjént és hosszú botot rejtegetett.

- Don Marzio, én félek, hogy te régi pergamenek és hazug mágusok után indulsz, és nem tudod az örök élet titkát megfejteni.

Galeotto magához vonta a kételkedőt:

- Ismered Raymondus Lullus és Ambrosia történetét?

- Ki az az Ambrosia? - szisszent föl az udvarhölgy.

- A minden titkok királyának imádott szerelme.

- Őt is Ambrosiának hívták?

- Éppen mint téged, barátnőm.

- Ez sokat mondó jel.

- Az örökkévaló asszonyt Ambrosiának hívják.
- Mi történt Lullus kedvesével?
- Ahogy a bűvös italt megitta, egy év múlva meghalt.

Ambrosia megborzongott.

- Látod, Marzio! Te is megölöd hölgyedet.
- Én nem! - kiáltott fel a lovag lelkesülten, és két ujját eskü gyanánt az ég felé emelte. - Raymondus Lullus önző volt, és előbb önmagán próbálta ki az elixír hatását.
- És ő is meghalt?
- De csak Isten különös könyörületéből. Ahogy szerelmét elvesztette...
- Miért kellett meghalni Ambrosiának?
- Mert a szellemi hatalmasságok úgy rendelték, hogy az örök élet elixírjét mindig csak egyetlen ember kaphassa Istár királyné tulajdon kezéből. Emberkéz hiába adja azt embertársának.
- Hogy érted ezt, Marzio?

- Úgy, hogy a Hold hatalmas szelleme megtermékenyíti az elixírt, és az első ember, aki használja, halhatatlanságot nyer tőle. Ha a szellemet kegyelmes kedvében találom, megkapom tőle az ötödik elemet, az örök élet folyadékát, mellyel képes vagyok az anyagot átváltoztatni, embereket, állatokat és tárgyakat láthatatlanná tenni, ólmot, higanyt és rezet arannyá nemesíteni, kiszáradt fákat újból virágzásra fiatalítani, sziklából forrást fakasztani, égi harmatot borrrá változtatni, szelet, esőt, meleget varázsolni, emberi testet halhatatlanná tenni...

- Ó, de gyönyörű - suttogta Ambrosia. - Hogy kell használni az elixírt, magister?

- Az elixírt hét napig kell üledni hagyni a Torcella hegyfok legmagasabb csúcsán, hogy hétfőn a Hold, kedden a Mars, szerdán Merkúr, csütörtökön Jupiter, pénteken Venus, szombaton Saturnus, vasárnap végre a Nap szelleme áldja meg bűvös erejével. Aztán az elixírt két hét alatt kell kenés és belélegzés útján magába fogadnia annak, aki az örök életet szomjúhozza. Ez a tizenkét állatjegy miatt szükséges, mert ők uralkodnak az ég pitvarában, és ők irányítják az emberi test egyes tagjainak fejlődését.

Ambrosia szenvedélyesen felkiáltott:

- Ó, ezt én is tudom. Ebben igazad van, Marzio. A Kos jegye a fejen uralkodik, mert a kosnak ebben van az egész ereje.
- Úgy van - helyeselt Marzio.
- A Bika a nyakon és a tarkón, mert a bika ezekben a tagokban erős különösképpen.
- Ó, a te fehér elefántcsontból való gyönyörű nyakad!
- A karok és kezek az Ikrek alá tartoznak, mert ezek az ölelés jegyei.
- Isteni Ambrosia, elájulok a vágytól és szomjúságtól!...
- A Rák a mellre és az ehhez szomszédos szervekre van hatással...
- Ambrosia, égi pír suhan át szemérmes arcodon...
- Az Oroszlán a szív, száj, tüdő és máj felett uralkodik, a Szűz jegye az ember gerincén fut keresztül.
- Ambrosia!

- A Mérleg a bőrnek, veséknek, a Skorpió a csípőknek...

- Ó, meghalok érted, édes, édes, édes...

- A Bak a térdeknek... a Vízöntő a lábaknak...

- Ó, Ambrosia, neked van a legszebb lábad Aragóniában...

- A Halak a lábfejek urai. Jól tudom az anatómiát? - kacagott kacéran a szép Ambrosia.

Galeotto letérdelt az udvarhölgy előtt, és a ruhája szegélyét csókolgatta.

- Jól mondd, madonnám, és a felsorolt tagokat kell egymás után következő éjszakákon gondosan bedörzsölni. A vasárnap arra való, hogy néhány cseppet megigyal belőle, mert ez a léleknek szól, erősítésül az örökkévaló élet elviselésére.

Ambrosia kezét nyújtá a tudósnak, és gyengéden felemelte őt. Aztán ravaszul megkérdezte tőle:

- Hogy fogom használni a bűvös szert, magister? Szükséges ehhez a te segédleted?

Marzio agyát előntötte a vér.

- Raymondus Lullus maga kengette be Ambrosia testét.

Ambrosia elkedvetlenedett.

- Akkor nem kell az elixír...

Marzio elsápadt.

- Én nagyon szeretném...

- Mit?

- Hogy a pontosság kedvéért magam adjam neked...

- De én nem engedem...

- Becsukom a szemem...

- Az érintésed...

- Nem szeretsz, madonna? Akik szeretik egymást, azok nem irtóznak egymás simogatásától.

Ambrosia sírva fakadt.

- De én szégyenlem magam.

Galeotto megölelte a remegő asszonyt, és szívéből megsajnálta. Ujjongott a lelke, hogy ily mennyei ártatlanságot adott neki az ég. Megvigasztalta:

- No, drága kis leányom, ez nem feltétlenül szükséges ahhoz, hogy az elixír hatása beálljon.

- Magam is használhatom? - kérdezte feléledő reménykedéssel Ambrosia.

- Az ég és csillagai segítségével...

Ambrosia nyakába borult a tudósnak, és elárasztotta arcát örömkönnyeivel. Aztán hirtelen felkapta fejét.

- Hogyan van az, Marzio, hogy ezt még nem próbáltad ki magadon, vagy nem adtad el valamelyik hatalmas pápának vagy fejedelemnek?

Marzio elkomolyodott.

- Már sokszor kísértésbe jöttem. Legutóbb Bécsben, a magyar király halála előtt. Az isteni Matthias Corvinus betegeskedése alatt sokat vívódtam magamban. Óriási felelősség ám ez, gyönyörű madonnám! Képzeld el, hogy Mátyás királyt fölruházom az istenek halhatatlanságával! Az egész emberiség sorsát megváltoztatom. Országok és népek elvesznek és támadnak, a világ egyetlen ember hatalma alá kerül, s az, az ember lassanként az egész földkerekség minden apraját-nagyját a saját képére formálná...

- Lehetséges ez?

- Ez volna a természetes következménye annak, ha egy ilyen emberfölötti ember, mint Matthias Corvinus örökkévaló életet kapna a Merkúr hatalmából. Sokszor tépelődtem azon, hogy nincs-e itt a pillanat, és az ember, aki király és katona, tudós és nagy férfiú létére alkalmas erre a végzetes szerepre. Hogy nem Isten rendelése-e megragadni azt az alkalmat, és véglegesen elintézni az emberiség sorsát...

- Miért nem tetted meg?

- Félttem, hogy egyszer megbánom... Hogy egyszer eljön majd valaki, egy asszony talán, akit szeretek, és akit nem tudok másként meghódítani...

- És eljött? - kérdezte démoni kacérsággal Ambrosia.

- Az Isten végtelen kegyelméből... - felelte rá áhítattal Marzio.

- Hát annak is juthatott volna a folyadékból? - kíváncsiskodott az udvarhölgy.

- Nem - felelt szilárdan és zordonul a tudós. - Én csak egy embert tudok megvédeni a halál hatalmasságától.

- Miért van ez így? - kérdezte az asszony.

- A túlvilági szellemek ezt bölcsen elrendezték. Ha egyik ember át tudná adni az elixírt a másiknak, a bűvös ital kézről kézre járna, és lassanként az emberiséget halhatatlanná tenné.

- Nos? - kérdezte Ambrosia elégedetlenül.

- Ez az Isten akarata ellen való volna, mert ő szent felsége az embert halandónak teremtette... És hogy néha-néha mégis kivesz egyet a halandók közös sorsa alól, ez az ő legszentebb kegyelmének ritka és kiváltságos megnyilatkozása.

Ambrosia még mindig nyugtalankodott:

- Mondd meg lelkedre, mester Marzio, te még nem használtad az elixírt?

A tudós esküdött:

- Az Ég, a Föld, az Isten és Sátán verjen meg engem és minden gyermekemet, ha ez valaha eszembe is jutott.

- Hogyan van ez, Marzio?

- Önző vagyok, drága királynőm...

- Önző?...

- Igen. Én nem akarok örökké élni, mert nem akarom elveszteni azt, akit szeretek. És azt akarom, hogy te élj örökké, madonnám, és én, ameddig Isten kimérte életem határát, gyönyörködni tudjak a te szépségedben és szerelmedben.

Ambrosiát egészen meghatotta ez a szerelmi vallomás.

Ambrosia így szólt a tudóshoz:

- Jó. Tehát hozd el nekem a nagy elixírt, amely a testet a csapások, baj, betegség, gyengeség és halál ellen megvédelmezi. Akkor a tied leszek, és nem hagylak el soha.

Galeotto agyát elöntötte a vér.

- Elhozom neked a nagy életelixírt; de annak csak az veszi hasznát, aki elébb elég a szerelemben. Jöjj, és izzó karjaim között perzselj meg magadat, lángoló szenvedélyemben égj el, hogy új életre születhess az örökkévaló szerelem oltárán.

A hölgy szelíden ringatta hollófürtös fejét.

- Elébb a nagy titkot! Aztán végy engem, a te szerelmes szolgáodat.

Ambrosia ugyanis huszanhat éves volt, s a barcelonai udvarnál ily előrehaladott korban már az összes hölgyeknek megvolt a véleményük a szerelemről. Csókra nyújtá mandulatejjel illatosított kezét, és égő szerelemtől reszkető hangon szólt:

- A mi szerelmünk oly magasztos, oly csodálatos, oly emberfeletti, hogy megaláznók azt, ha kitennők a hanyatló kor, a betegségek, a korai halál és a hideg, néma sír borzalmainak. A mi szerelmünk az örökkévalóság számára fogamzott. Eredj, hozd el a varázstitalt, s ne kívánd bennem a halandó asszonyt.

És megáldá őt, és topázgyűrűt húzott a lovag kövér ujjára. A topázgyűrű a hűség és tiszta szerelem jelképe.

Galeotto hitt az asszony szavainak.

Ambrosia is elhitte, hogy a halál ellen való elixír csak akkor hat, ha az ember előbb megégeti halandó testét a szerelem égig érő lángjaiban. És elhatározta, hogy erre a szent szertartásra Alfonso lovag segítségét használja fel.

Éjfél körül fogadta az ifjút.

Alfonso búskomor arccal lépett a hölgy elé.

- Meg vannak számlálva napjaink - köszöntötte a ragyogó Ambrosiát, aki szebb volt és kíváncsiabb, mint valaha.

- Csak most kezdődik a szép és diadalmas élet - felelt titokzatosan az udvarhölgy.

- Én a harctérre megyek.

- De dicsőséggel visszatérsz.

- Uriás sorsa várakozik rám - suttogta szomorúan az apród, Dávid király bibliai történetére célozva. - Férfjed, aki féltékeny és bosszúálló természetű ember, olyan helyre állít, ahonnan nem lehet elfutni az olasz golyók elől.

- De rajtad nem fog a fegyver, sem a méreg, sem a betegség, sem a halál ereje.

Alfonso búsan csóválta a fejét.

- Lesz rám gondja a vezérnek.

- Semmi hatalma feletted.

- Ki véd meg engem?

- Én - felelte gőgösen a hölgy.

Alfonso szeme felcsillant.

- Nem engedsz a háborúba?

- De igen.

A lovag legyintett.

- Akkor végem van.

Ambrosia sejtelmesen mosolygott.

- De feletted lebeg az én szerelmem, és a szerelem mindenható. Az én szerelmem megvéd minden veszedelemtől.

Alfonso rosszat sejtve, kutatólag nézett az asszony szemébe. Ez az asszony frázisokat mond, és szinte küldi őt a pokol torkába. Így akkor szoktak az asszonyok beszélni, amikor valakitől meg akarnak szabadulni. Ő sokat tartott a szerelemtől, de abban kételyei voltak, hogy egy udvarhölgy szerelme jó védőpajzs volna a puszkagolyók ellen. Nyugtalan lett, és kissé gorombán kérdezte:

- Hogy érted ezt, hercegnő?

Ambrosia ünnepélyes hangon válaszolt:

- Kezemben van az örök élet titka.

- Ah!

- Hallottad hírét Raymondus Lullusnak?

- Nem.

- Villanova barátja, minden titkok királya volt ő. Kedvesét, Ambrosiát és önmagát halhatatlanná tette egy csodálatos elixírral, amelyet egy északi hegyfokon kevert össze a túlvilági hatalmak segítségével.

- Nos?

- Nos, ez az életelixír a birtokomban van.

- És?

- És én azt odaadom neked.

- Honnan szerezted ezt a bűvös szert, Ambrosia?

- Ez az én titkom, drága Alfonsóm.

Alfonso egész testében remegett.

- Valóságot beszélsz?

- Úgy segítsen meg engem a boldogságos szűz!

Alfonso letérdelt és a hölgy ruhája szegélyét csókolgatta. Ambrosia melléje roskadt a földre. Sírtak. Mind a ketten égi elragadtatást éreztek, és túláradozó lelkük átölelte egymást. Kettőjük között Ambrosia volt a legboldogabb. Szinte leborult a saját nagysága előtt. Arra gondolt, hogy ő a legnagyobb, a legszentebb és a legszebb a világ összes asszonyai között. Mert ő a szerelem kedvéért éppúgy le tud mondani a halhatatlanságról, mint Gaelotto Marzio.

Mert Ambrosia erősen érezte, hogy meg tudja hozni ezt az áldozatot.

...És elégték ők a földi szerelem égis csapkodó lángjaiban.

Galeotto Marzio félt, hogy az udvar henye és profán légkörében nem kapja meg a túlvilági hatalmasságok támogatását, Raymondus Lullus elixírjének összeállításához. Ezért otthagya az udvart, elvonult a Baleári-szigetek egyikére, Mallorcára, amelynek eper- és szőlőbokrai között hat napig sanyargatta érzéki örömeiben elpuhult testét. Ezalatt megtisztult. Lesoványodott, haja, szakála megnőtt, és körmei kezéről, lábáról letöredeztek, tüske, csalán és hegyes kavicsok szaggatták meg meztelen talpát, ahogy az mágushoz és csodatevő anachorétához illik. Csak fűgével, mandulával, narancssal táplálkozott, és forrásvízzel oltotta szomját. Naponta tizenhat órát imádkozott; a Torella hegycsúcson didergett a harmatos éjszakákon; azután leszállt az artai cseppkőbarlangba, patkányok, siklók és mérges bogarak közé; vadvizek iszapjában fetrengett, és cserepesre süttette a bőrét, ha nyugtalan gondolatai támadtak, és visszavágyott a saragossai udvar puha párnái közé. Szóval szerelmes volt, és élvezte az égi szerelem kellemes mártíromságát.

Mikor így megtisztult és erősnek érezte magát a mennyei titkok befogadására, görcsös botot ragadott, és fölmászott a sziget közepén végighúzóódó Porfir-hegylánc csúcsára, amely keleten mint egy bástyafal, függőlegesen szakadt a tenger partjára. Nagyszerű hely volt ez, közel a Naphoz, lebegve a sós víz fölött, mint egy sasmadár vagy héja, aki belenéz a Napba, és meg sem rezzen a szempillája.

A tenger eszeveszetten hánykolódott. Felhő nem mutatkozott az égen; északi szél vagdalt bele mégis a zöldesfehér víztömegekbe. Nagy hullámok csapódtak a tenger színe fölé, toronymagas, vékony kúpok emelkedtek föl a habokból, s a hullámokon karcsú vízimadarak repültek keresztül a kilőtt nyíl sebességével. Ezek ily játékosan fürdetik acélos idegekkel áthálózott tollpárnás testcskéjüket. Galeotto ott állott a hegyfokon, bozontos hajába belemarkolt a szél, s megrázta üstökét, mintha sikoltozva kérdezné a rajongótól:

- Szereted?

- Imádom - nyögött a félmeztelen férfi, és e pillanatban kéjes vágyakozás nyilallt át a szívéen - mint a felhullámzó habokon keresztül a vízisírály -, hogy legjobb volna levetnie magát a sístergő vizek mélységébe.

- Hiszel az örökkévaló szerelemben?

- Hiszek - sóhajtott Marzio, és úgy érezte, hogy megnyílt előtte az ég, s a csillagok birodalmának titkai bontogatni kezdik szeme előtt titokzatos keblük szemérmes mélységeit.

Megrészegetett az örömtől, és a jó reménység meleg cirógatását érezte a szívéen.

- Megtalálom az örök élet titkát.

Körülnézett. Ég, víz, levegő egybeolvadt, egymást ölelgette, csókolgatta, és megtermékenyítette körös-körül. A föld, amelyen állott, belezuhanni látszott a tengerbe. Eggyé vált vele, mint ősanjával, akiből lélegzett az idők végtelen kezdetén. Az egész természet együtt lélegzett, és úgy dobogott heves, vérmes, lázas, szerelmes lüktetésben, ahogy halántékán dobogott a szívéből feláramló vér. Eggyé vált a csillagokkal, a levegővel, a tengerrel és földdel, amely fölött úgy lebegett, mint az eszme, a lélek, a megnyilatkozott ige.

- Egy vagyok az Alkotóval - ujjongott égi elragadtatásban, és érezte, hogy uralkodik és parancsol, teremtet és rombol, ahogy jókedvének tetszik, és felforgatja a természet törvényeit, megállítja az időt, elűzi a földről a Halál hatalmát, és megrázza a világegyetem pilléreit. Csak ki kell ejtenie az isteni Ambrosia nevét.

- Ambrosia. Szeretlek.

...És ott, a Torella-csúcson elkészítette az *Ars Magna Lulli* receptje szerint való elixírt, amely Ambrosiát megóvjá a Halál ölelésétől.

Aztán leszállt a Pálma-hegység teraszos lejtőjén, és egy ferences rendi kolostorban kipihente hatnapos fáradozásait.

Tiszta patak mellett leheveredett, és ráhajolt a vízre, hogy szomját enyhítse a csobogó hullámokban. A víz tükrében meglátta puffadt, öreg, kócos szakálltól begyöpösödött arcát.

- Pfuj! Ilyen arccal nem léphetek Ambrosia szeme elé - dadogott elrémülve, és borotválókészülékét keresgélte tarisznyájában. - Micsoda öreg, kócos szakállú, pergamenbőrű, ráncos nyakú öszvér lesz az emberből, ha egy hétig nem viseli gondját a külsejének!

Aztán gyanakodni kezdett, hogy talán nem is a saját képét látja ott a kis patak tükrében. Hátra-nézett, hogy nincs-e mögötte valami öreg zarándok, csavargó keresztes lovag, éhenkórász lantos avagy menekülő zsidó. Ám egyedül volt a víz partján, fülemilék, fecskék és csókolódzó galambok társaságában.

- Én vagyok hát ez a kiaszott kolduló barát, ez a kék bőrű, fonnyadt tavalyi füge, ez az aszú szőlőfűrt? - gúnyolódott keserűen magával, mialatt lassan megborotválkozott.

Amikor rendbe hozta magát, kissé megvigasztalódott.

- Hogy öreg vagyok, és fakó? Nem tesz semmit. Aragóniai lovagnak nincsen kora. Az arab háremhölgyek rózsapirossá és ifjúságtól illatosná teszik a legöregebb szultánokat is. A szívem fiatal, és vágyaim, mint a csókolódzó galambok, a párját hívó fülemile és a fészekrakó fecske.

Így vigasztalódott Galeotto, szerelmes öregurak módjára, és még hozzáfűzte:

- Ami bennem szépségből és deliségből hiányzik, azt pótolja Ambrosia halhatatlan ifjúsága.

Aztán betért a franciskánusokhoz, és hatalmas ebéddel csillapította éhségét.

14

Galeotto szép kis ezüstkulacsban nyújtotta át Ambrosiának a mindenható elixírt.

Ideje is volt, mert úgy hírlött, hogy a hadsereg két hét múlva hajóra száll, és Nápoly felé vonul.

Ambrosia szívdobogva vette át a drága ajándékot. Alig várta, hogy eljöjjön az éj, és az apród homlokára ő maga kenje fel az első cseppeket.

Lassan múlt az idő. Ambrosia befeküdt a kelet-ázsiai szőnyegekkel leterített ágyára, és szerelméről ábrándozott. Egyszer csak ijedten felugrott.

- De mi lesz, ha Alfonso az ő halhatatlan ifjúságában hűtelen lesz hozzám?

Eszébe jutott, hogy a férfiak szerelme amúgy sem állandó. Erről az öregebb udvarhölgyek hajmeresztő történeteket tudtak mesélni virrasztások alatt. Mármint Alfonso halhatatlan lesz, ő maga pedig mindennap öregebb és csúnyább. Nos?

Ez leírhatatlan izgalomba ejtette Ambrosiát.

- Meg fog csalni, ez lesz a köszönet! - kiáltotta önkéntelenül, és foga összevacogott a félelemtől.

- De hisz te is megcsaltad őt! - súgta neki egy gonosz hang, talán a lelkiismeret ádáz, gúnyos szava.

- Az más - riadt fel a hölgy -, de én azért szeretem. És többé nem is csalom meg soha.

Ezzel megnyugtatta magát, és újra azt az eshetőséget méregette, hogy Alfonso egyszer elhagyja őt, akiért lemond az örök élet gyönyörűségeiről.

- Ez rettenetes volna - gondolta felháborodva. - És az egész világ kigúnyolna érte. Íme megvan a halhatatlanság záloga, csak követnem kell Marzio mester utasítását, és örökkön örökké élek és uralkodom a férfiszívek felett. Királyok és hercegek, bíborosok és püspökök omlanak le lábaim elé, és én kész volnék itt hagyni ezt a gyönyörű örökkévalóságot, hogy megmentsem magamnak Alfonso ideig-óráig tartó, bizonytalan szerelmét?

Aztán arra gondolt, hogy mily szép volna, ha az idők végtelenségéig szemmel tarthatná az emberek viselt dolgait, népek sorsát, uralkodók nagy tetteit, ég és föld változásait, pápák sorát, városok keletkezését és romba dőlését... ó, gyönyörű lehet örökké élni, és mindent tudni, látni, soha nem rettegni a haláltól, és egyenrangúvá lenni a halhatatlan istenekkel.

E pillanatban némi lelkiismeret-furdalást érzett. Úgy gondolta, hogy ezeket a gonosz gondolatokat az ördög sugalmazza neki. Ő teszi kíváncsivá a dolgok örökkévaló titkaira, a kíváncsiság bűnével csábítja őt a sátán, mint egykor Évát a paradicsomban.

- Mi lenne, ha én venném be az örök életet adó elixírt, és Alfonsót az ég kegyelmére bíznom? - súgta neki a sátán, de ettől a gondolattól nyomban visszaborzadt Ambrosia.

- Ez szörnyű önzés volna, és hálátlanság Alfonsóval szemben.

- Hát Galeotto? - sziszegte gúnyosan a sátán.

- Mi köze az egészhez Galeottonak? - kérdezte megütközve a hölgy.

- A derék öreg tudós habozás nélkül lemond a kedvéért a halhatatlanságról...

- Ez igaz - szeppent meg Ambrosia, és úgy érezte, hogy nem szabad Marzio önfeláldozását ily rútul kigúnyolni. Meghatottan és elérékenyedve gondolt a vén tudós szerelmére, és elborzadt arra a gondolatra, hogy megcsalja őt. És majdnem elhatározta már, hogy az elixírt ő maga használja fel Marzio iránt való hálából és gyengédségből.

De e pillanatban látogatót kapott. A bölcs és szent életű Ximenes atya kopogtatott be hozzá, és üzenetet hozott a királytól. A király találkat kért tőle.

Ambrosia összerázkódott. Egy negyedórával előbb fogadta meg, hogy többé nem fogja megcsalni Alfonsót. És íme! Most nem tudja visszautasítani a királyt.

- Hát jól van, történjék meg, ha a király úgy kívánja - gondolta magában -, de ezzel szemben legyen Alfonsóé az örök élet ajándéka. Ezzel expiólom őt.

És büszke boldogsággal ünnepelte magát, hogy a szerelméért ily emberfeletti áldozatra képes. Kicsit azonban még elbeszélgetett a szent életű történetíróval.

- Ismeri atyaságod Raymondus Lullus történetét? - kérdezte tőle vidáman.

Az atya összeráncolta homlokát.

- Lullus mester agyafűrt, szédelgő, lapos erszényű szájhős, szemérmetlen szoknyavadász és arabok, boszorkányok, latrok, csepűrágók, kötélrancosok, útonálló, sőt zsidók cimborája volt, de annyi bizonyos, hogy birtokában volt az örök élet titkának.

- Igazán? - kiáltott fel ujjongva a hölgy -, ezt bizonyosan tudja?

- Ez történelmi tény - jelentette ki zordonan az atya. - De nem az Isten, hanem az ördög segítette ehhez.

- Az mindegy - szaladt ki a szó Ambrosia száján, de szerencsére ezt nem hallotta Ximenes, minthogy nagymértékben süket volt szegény.

- Be is bizonyította ezt... - folytatta az atya.

- Önnönmagán, ugye?

- Önnönmagán is, és egy udvarhölgyön...

- És az udvarhölgy belehalt...

A történetíró gúnyosan mosolygott.

- Honnan tudja ezt?

- Galeotto mondta.

- Galeotto számár - jelentette ki Ximenes fensőséges nyugalommal. - Hallott valamit harangozni Lullus és Ambrosia történetéről, de az igazságot képtelen kihámozni az egymásnak ellentmondó verziók közül.

- Mi hát az igazság?

- Az igazság - kezdte Ximenes haragos és vitatkozó hangon -, hogy ő is, Ambrosia is éltek a csodatevő elixírral.

- Hát két ember is használhatja azt?

- Az elixír egy és oszthatatlan.

- Nohát?

- Vagyis akárhány részre osztjuk azt, a lényege és csodatevő hatása érintetlen, egész és tökéletes.

- Biztos ez, tisztelendő atyám?

- Bebizonyosodott. Raymondus Lullus először önmagát, aztán Ambrosiát ruházta fel az örök élet ajándékával. Aztán elment nagy zarándokútra.

- Miért?

- Ifjúkori bűneiért kellett vezekelnie.

- Mit követett el?

- Elhagyta nejét és gyermekeit. És felesége, donna Iviza belehalt fájdalmába. Ezért kellett előbb Lullusnak megtisztulnia. Először kolostorba vonult, hat hónapig böjtölt és imádkozott. Aztán harminc évig bolyongott a földön. Végre megnyílt előtte a kegyelem. Egy északi hegyfokon bevette a csodaszert. Aztán kipróbálta. Két hónapig nem evett, nem ivott, elszenvetted az égető nap, a csontokat átjáró misztrál, a vihar, a jéghideg zápor, az álmatlanság és fáradalmak összes kínjait. Kihívta maga ellen a dögvész és láz szellemét. Még emlékezett a kaldeusok tanításaiból, hogy az ember feje ellen fordítja a mérget az átkozott Idpa, élete ellen a

kegyetlen Namtar, nyaka ellen a gyalázatos Utugu, melle ellen a vést hozó Alal, belei ellen a gonosz Gigim, keze ellen a szörnyű Telal; sorjába mindezeket felingerelte, magára idézte, s azonkívül még a gnómkokat és a manókat, amelyek az ember közelében tanyáznak, az éjszakai erőszaktevőket, amelyek ölelésének sem férfi, sem nő nem tud ellenállni, a mocsarak lidércét, a kárhuzatos nemtőket, az egek megzavaróit, az ingoványok magzatait, a pokol bűbájosait, a boszorkányokat, az incubusokat és a succubusokat... de azok nem vehetének rajta erőt, habár meggyötörték őt, de temérdek kínokat szenvedtetének vele. Meghalni azonban nem tudott.

A tudós történetíró lélegzete elakadt, nyeldekölője kiszikkadt, mint kánikulában a kút. Ez volt az oka, hogy lihegve, krákogva és fulladozva abbahagyta előadását. Büszkén és diadallal figyelte áldozatát.

Ambrosia szédült.

- És mi történt hölgyével? - kérdezte halálos, remegő izgatottsággal.

- Azt is én tudom hitelesen. Ezek a Marzio-féle történetírók...

- Mi történt a hölgyel? - sürgette lihegve Ambrosia.

- Öreg anyóka lett az isteni Ambrosiából. Amikor Raymondus Lullus visszatért Barcelonába, egy kút mellett találta őt, ahogy fiatal lovagokat csábítgatott magához sikertelenül.

- Elég, elég! - kiáltott magánkívül a hercegnő. - Ne rágalmazd a szerencsétlen hölgy emlékét.

- Eszem ágában sincs. De egykori okmányok bizonyítják. Raymondus Lullus megbánta, hogy örök életet adott az isteni Ambrosiának. Eltitkolta magát.

- Nem halt meg a hölgy?

- Csak száz esztendő múlva, isten irgalmasságából.

- És Lullus?

- Az is az ég különös kegyelméből, bűnbánatának és vértanúságának jutalma gyanánt. A palmai egyházban temették el, az Úrnak 1325. esztendejében.

15

Ambrosia eleget tudott. Habozás nélkül hitelt adva Ximenes előadásának, megállapította, hogy az örök életet adó elixír két személyre is hatásos. Hogy aki másodszor használja, az sem hal meg attól, sőt száz esztendeig él, és csak Isten különös kegyelméből hagyja el ezt a nyomorult világot.

Nagy megnyugvást érzett. Ha először ő használja az elixírt, a hatás: örök fiatalság és örök élet kéje. Alfonso is örökké fog élni, azonban éppen úgy öregszik, mint egy közönséges halandó. Ez a legszebb és legmegnyugtatóbb megoldás.

Két hét alatt felhasználta Galeotto balzsamjának felét. Utána két napig ájult szenvedésben feküdt az ágyban. Férje, az udvar, a király halálosan megrémültek. Doktorok jártak ki és be Ambrosia ágyházába. De senki sem tudta felébreszteni. Ekkor Galeottót hívták a király parancsára.

- Mentsd meg őt! - szólt a király reszkető hangon, könyörögve és fenyegetve egyszerre.

Galeotto lehajtá a fejét.

- Uram, nagy dolgot parancsolsz.
- Tudom - felelte Ferdinánd -, a jutalmad is nagy lesz.
- Kis villát szeretnék Mallorca szigetén, az akác-, mandula-, eper- és narancsfákkal övezett Pálma városának közelében.
- Megkapod.
- De kis szőlőt is hozzá, gyümölcsössel és olajpréssel, hogy ott tölthessem gondtalanul békés öregségem napjait.
- És még száz velencei aranyat - tette hozzá a kegyes király.
- És?
- Hátasparipát, szerszámmal, fegyverrel, ahogy lovaghoz illik, Marzio.
- És halálom után?
- Márvány síremléket a pálmai templomban.

A tudós szomorúan csóválta a fejét.

- Özvegyeimről és gyermekeimről vajon ki fog gondoskodni, felséges uram?
- Tudtommal nincs feleséged, Marzio.
- De lehet - válaszolta gőgösen a tudós.
- Ő az én pártfogoltam lesz - szólt a király ünnepélyesen...

Galeotto elment a beteghez. Megnézte. Keresztet vetett rá, és mindenkit kiküldött a szobából. Leült a padlóra, és kabalisztikus kísérleteket végzett egy nagy fehér pergamenlapon. A maga és Ambrosia nevéből tennurát készített. Ehhez a hetedik Saphirosnak, a férfias szilárdságnak és a nyolcadik Saphirosnak, a passzív női hatalomnak segítségét kérte. Majd a két név betűit sorban egymás alá írta, végül az egyik sor mindegyik betűjét a másikkal helyettesítette. Ezt huszonnyolcszor megismételte, s ezalatt az égen feltűnt a Hold nyájas arcúlat. Galeotto a Hold felé fordult, s egy tányéron valami furcsa anyagot vett elő, mely kiszáritott béka fejéből, bika szemeiből és fehér mák magvából, tömjénből és lúdvérrel leöntött mirhából készült keverék volt. Ezt meggyújtotta, és először a Hold, aztán Ambrosia felé lóbálta kabalisztikus szavak kíséretében.

- Ambrosia, tied az örök élet titka - suttogta végül az ájult hölgy felé.

A hercegnő felemelkedett, és csodálkozva nézett maga körül.

- Te vagy az, Marzio? Mi történt velem?
- Halhatatlanná lettél, drága szép madonnám!
- Megtörtént a csoda?

Galeotto boldogan bólintott.

Ambrosia kiugrott az ágyából, és határtalan erőt, egészséget és rugalmasságot érzett minden tagjában.

Az első reggeli alatt Gonsalvo herceg, a halhatatlanná lett Ambrosia di Castello férje, ámulva vette észre, hogy az üröszeletek, a pávahús, az olasz hagyma, a picenumi füge, a sózott halak és a friss gyümölcsök oly óriási mennyiségben fogynak el a felesége aranyozott tányérján, olyan roppant tömegben és oly szédítő gyorsasággal, hogy a gyönyörű fiatalasszony egészségét kezdte féltetni.

- Señora, ne felejtsd el, hogy most keltél fel a betegségből, s még vigyáznod kell a gyomrodra
- szolt rá apai gyengédséggel.

A hercegné csodálkozva meresztette nagy ibolyakék szemét Gonsalvóra.

- Nem értem, mit beszélsz.

- Túlágosan mohón étkezel.

- Én?

- Csak szeretetből mondom. Nem sajnálom tőled.

- Mit?

- A pávahúst.

- Még meg sem kóstoltam.

- Egy teljesen kifejlődött pávakakas felét már elfogyasztottad. Pedig kemény és rágós ez a hús, öreg páva húsa pedig megrontja a gyomrot, és erős lázt okoz.

A hercegnő nagy adag sajtot vett gyönyörű fehér ujjai közé, és mohón harapdálta.

- Még egyáltalán semmit sem ettem - jelentette ki ártatlanul, és értetlenül vonogatta vállait. Gonsalvo egy ideig szomorúan nézegette az ő feleségét. És eszébe jutott a biblia egy fejezete, amelyben írva van, hogy az asszonyok telhetetlenül fogyasztják a hús zamatos csemegéit, s aztán megtörlik ajkukat, mondván, hogy nem ettek semmit. Ez nemcsak a pávahús és a pármái száraz sajt kapcsán jutott az eszébe. Öreg udvarhölgyek, udvari szerzetesek és Isten tudja, honnan a föld alól előbújt kézből olvasók, jóvendőmondók, javasasszonyok mindenféle pletykákat sugdostak fülébe. Kutatva nézett a hercegnő szemébe. A két fényes, derült, tiszta szem oly édes ártatlansággal állta tekintetét, mint a báránycák, őzek és angyalok az olasz festők képein. Mintha bele volna írva a szemek szívérványhártyájába:

- Még nem is ettem semmit.

Ambrosia jóízűen falatozott, s közben arra gondolt, hogy a halhatatlan istenek nektárral és ambróziával éltek. Mi lehetett az? Ezt legközelebb meg fogja kérdezni Galeottótól. Annyi bizonyos, hogy ő nem érez sem éhséget, sem jóllakottságot. De mégsem tudja abbahagyni az evést, mert az étel földöntúli kéjt okozott neki. Testi és lelki kéjt, olyant, aminőhöz hasonlót csak az ölelkezések legmegrázóbb pillanataiban érzett. Megállapította, hogy ez csalhatatlan jele az ő halhatatlanságának. Az olümposzi istenek boldogsága ez, az örök életű és magasabb rendű lények előjoga ahhoz, hogy minden életműködésük tökéletes gyönyörérzetben jelentkezzen. A vére mégis nyugodtan folydogált ereiben, kissé álmos volt és merengő. Mintha álmodnék.

Lopva arra gondolt, hogy ezt nemsokára Alfonso is érzi majd, ha felhasználta az elixír megmaradt részét. Alfonso is halhatatlan lesz. És visszatér a háborúból, és ők ketten úgy élnek majd, mint Jupiter gyermekei. Aztán eszébe jutott, hogy ha már a pusztaság létezés, a lélegzés, az evés, a gondolkodás ilyen boldogságot ad, milyen mennybe ragadó gyönyört adhat a szerelem

a halhatatlanoknak! Reszketett az izgalomtól, s alig várta, hogy a nagy titoknak birtokába jusson.

Ránézett a hercegre. Gonsalvo hatalmas alkatú, délceg, széles vállú, tar fejű, ötvenöt esztendő férfi volt. Arcán az erő és gőg ragyogása. A hangja, mint az oroszánordítás. Határozottan tetszett Ambrosiának, és csodálkozott, hogy eddig még nem is vette észre.

- Olyan, mint az olümposzi istenek atyja, a villamos Jupiter. Kár, hogy őt nem tehetem a halhatatlanság boldog részesévé - gondolta magában elérzékenyülve.

És néhány pillanatig azon törte a fejét, hogy ezt a derék, öreg hőst, aki oly ártatlan lelkű, és oly hiszékeny, mint egy óriás gyermek, kárpótlásképpen szintén részesíti a mindenható elixír néhány cseppjének áldásában. - Istennő férje ő, hiába - szűrte tovább a gondolatait -, néhány száz esztendőre joga volna neki is, ha már nem futja számára a halhatatlanságból.

És a király?

A király oly nagylelkű és oly jó. És úgy szereti őt! Az egész világ tiszteli, és a pápa, az egyház, a keresztény népek oly sokat várnak az ő hatalmas karjától. Nem volna-e hálátlanság kizárni őt az örök élet isteni adományából? Vagy ha nem is örök élet, de egy évezred vagy egy fél, esetleg háromszáz esztendő minden bizonnyal megilletné őt.

- Ezen még gondolkozom - tette föl magában a hercegné, mert szíve kiáradt, és adakozó kedvében az egész világgal jót akart cselekedni. Igen, mind több és több barátja, szolgája, hódolója és pártfogoltja jutott az eszébe. Öreg dajkája, aki oly rajongással gondozta gyermekkorában, s aki most oly féltő gonddal őrködik jó hírnevén és biztonságán.

- Ő is kap egy cseppet. És a királyné is kap. Ximenest sem hagyom ki, szegény öreg fickó oly szenvedélyes szerelemmel ragaszkodik régi pergamenjeihez, görög és latin kézirataihoz és bibliáihoz.

Aztán eszébe jutott néhány kedves rokona, nővérének kis hosszú fürtű fiacskája, aki oly édesen kacag. Az udvari apródok között van egy tizenhat esztendő, iruló-piruló, kék szemű és szőke hajú gyermek, Germániából való. A Rajna mellékéről, egy várból ragadták el harcoló katonák csecsemőkorában. Nagy váltságdíjat reméltek érte. De úgy látszik, a kis gróf szülei meghaltak, s a csöppség itt az udvari dámák között nevelkedett fel, mint egy kis rózsaszín malac. A királyné észrevette, megszerette és besorozta az apródok közé. Oly szép, mint egy kerub. És még csak tizenhat esztendő. Mire ő húsz-huszonnégy éves lesz... Ambrosia megrázkódott, és heves vágyat érzett, hogy neki is juttasson egy cseppecskét... Ez a halhatatlanok előrelátása.

Az ablak előtt nagyot sikoltott Ambrosia kedvenc papagája.

- Szent isten, mintha ez az állat megérezte volna, hogy én most az örökkévalóságot osztogatom! És ő is kér néhány rongyos kis évszázadot.

Erről vadászsolyma, hátságparipája és kutyája jutott az eszébe.

- Ó, ezeket nem tudom nélkülözni! Egy cseppet nekik is...

Gonsalvo herceg türelemmel vizsgálta felesége arcvonásait.

- Gyönyörű ez az asszony, s mintha most valami túlvilági fény ragyogna az arcán.

Aztán hirtelen felemelkedett.

- Ambrosia, kedves vendég vár az ajtó előtt. Majd el is feledkeztem róla.

- Ki az? - kérdezte az asszony felvillanó két ibolyakék szeme.

- Galeotto Marzio, az ars magna doktora.

Ambrosia bosszúsan rándított a vállán.

- Ah, az a vén fecsegő. Nem szeretem, ha sokat érintkezel vele.

A hercegnőnek csak most jutott az eszébe, hogy egy Galeotto Marzio nevű ember is van a halandók között. Ez volt az egyetlen, akiről megfélemedezett az örök élet fölött való ábrándozásában.

17

Ambrosia kisietett a lovagteremből. Úgy látszik, nem akart Galeottóval találkozni, mert furdalta a lelkiismerete, hogy oly sok hálátlansággal vétkezik a derék öregúrral szemben. Az asszonyok mindig neheztelnek arra, aki ellen bünt követtek el.

Galeotto vidáman és boldogan lépett a hadvezér elé.

- Kegyelmes hercegem, engedd meg, hogy hadba indulásod előtt tisztelettel köszöntselek.

A herceg kegyesen leültette maga mellé a tudóst, és nagy kupa bort rendelt a számára. Galeotto ivott. Rengeteget ivott.

- Reggeliztél már? - kérdezte kegyesen Gonsalvo.

- Ó, még nem volt időm ily haszontalan földi dolgokkal bibelődnöm, uram. Könyvemen dolgoztam.

- De azért jól bírod a bort.

- Hát ha még ettem volna valamit - mosolygott a tudós, és ismét felhajtott egy öblös ónkupával.

A herceg bizalommal legeltette szemét az asztrológus piros, nyájas, kövér arcán, és ő maga is felmelegedett. Ivott, aztán megszólalt:

- Illustrissime! Min dolgozol most?

Galeotto csintalan arcot vágott, és magas tenorhangján nagyot kacagva, gúnyosan megkérdezte a herceget:

- Mióta érdeklődnek a hadvezérek a tudósok könyvei iránt?

- Engem érdekel a titkos tudomány, amelynek te felkent papja vagy. Úgy hallom, hogy a kézjósítás törvényeit szeded rendbe az utókor számára.

- Ez igaz - hagyta helyben a humanista. - Galeotti Martii *Verniensis chiromantia perfecta* című művemben ennek is végleges szabályait adom. De most az emberről értekezem. *De promiscua doctrina* cím alatt.

- Tudományos könyv?

- Angelo Poliziano óta annyi mély és megdönthetetlen bölcsességet még senki sem szedett rendszerbe, hercegem. És ne gondold, hogy ez is olyan, mint az elmúlt sötét századok dialektikája.

- Ördögi tudomány?

Galeotto ivott, és hangosan, hosszan és szíve mélyéből hahotázott.

- Ti mindent a szegény, nyomorult ördög számlájára írtok, ami csak kevéssé is ellenkezik a szentatyák vagy az arab Arisztotelész-kommentárok szószátyárkodásával. A régiek szillogizmusokkal, dialektikával, tézisekkel, antitézisekkel és szintézisekkel dobálództak, és ezt nevezték filozófiának. Mi, felvilágosodott és tudományos fők a természet megfigyelése és törvények logikus levezetése révén keressük az igazságot.

- A te könyved is ilyen? Miről szól a könyved?

Galeotto ünnepélyes hangon válaszolt:

- A fejezetek címei:

Az emberek nevei

Asztrológia

Mérleg

Avicenna, Galenus és Hippokratész tévedései

Az emberi test nedvességei

A szerelem

A filozófusok

A csillogó ég

A víz

A betegségek

A zodiakus

A nők

A termékenység

Az ölekezés különböző módja

Demonológia és necromantia

Az üdvözülés titka

Gonsalvo tágra nyílt szemmel bámulta a tudóst, aki újra megtöltött egy kupát, és fenéig kiürítette a címek felsorolása után. Sokáig mereven és csodálattal nézte ezt a lobogó sörényű, vidám és duhaj vén legényt, ezt az illatos és kikent-kifent öreg piperkőcöt, hogy hol jut ideje és ereje ily töméntelen tudomány összegyűjtésére. Végre bátortalanul megszólalt:

- Azt is hallottam, hogy te az élet meghosszabbításához is értesz.

- Orvos vagyok, herceg - felelt Galeotto szerényen, de jelentőségteljes vállvonogatással.

- Tudom, tudom, de azt mondják, te nemcsak betegeket gyógyítasz, de eleve is meg tudod óvni az embert az ártó szellemektől...

- Ha jó tanácsaimat elfogadják - vágott közbe Galeotto -, és a csillagok utasításai szerint ápolják egészségüket.

- Igen, igen, de én úgy értem, hogy te a halál ellen is tudsz orvosságot.

Galeotto meghökkent.

- Ez túlzás - felelt óvatosan.

- Te csak szerénykedel.

- Élet és halál ura egyedül a Teremtő.

- De a mágia...

- A mágia is az ő végtelen bölcsességéből és mindenhatóságából táplálkozik.

A hadvezér haragra lobbant.

- Galeotto Marzio, én most háborúba megyek.
- Dicsőség és győzelem legyen osztályrészed!
- De nekem rossz sejtelveim vannak.
- Az ég veled lesz. És a csillagok...
- Eredj a pokolba a csillagaiddal. Én biztos akarok lenni...
- Miben?
- Hogy nem történik bajom... Hogy engem nem fog kard és golyó... hogy betegség és balszerencse kikerül... hogy sebezhetetlen leszek, mint Achilles... hogy élve kerülök ki a harcokból...

A tudós lelkesen közbevágott:

- Megkérdezzük a halottakat... Próbát csinálunk vízzel és tűzzel, galambokkal és vadászó sólymokkal, megnézzük a tenyeredet...
- Nem elég, nem elég...
- Aranyból készült bika alakjával ékesített amulettet adok neked, amely szembetegség, daganatok és szerelmi betegségek ellen megvédelmez...
- Hallgass, Galeotto Marzio... én örökké akarok élni, Marzio! Érted? Én azt akarom, hogy ments meg engem a halál borzalmaitól! Marzio!

Galeotto homlokán kiütött a verejték. A hadvezér folytatta:

- Ha te meg tudsz menteni a haláltól, neked adom egész Mallorca szigetét.
- S ha nem? - kérdezte rosszat sejtve a tudós.
- Akkor fejedet vétetem.

Galeotto felugrott, és kitérte karjait.

- Akkor hívjad a poroszlót.
- Nem tudod megtenni?
- Nem.

A lovagterem ajtaja felpattant, és poroszlók léptek Galeottohoz.

A tudós hirtelen a legények közé rontott, és sörényes fejével szétöklelte őket. Jobbra-balra hullottak a zsoldosok, és Galeotto, mint egy ürge, fiatal mén, magas ívben átugrott a földön fetrengőkön. Aztán nyílsebesen kiiramodott a tölgyfa ajtón, és leszáguldott a lépcsőn.

A hadvezér csak bámult ekkora erő és ily nagy ruganyosság láttára. Hatvanöt éves ember!

- Ez csakugyan az ördögök cimborája - szepegett magában, és dühösen, félelmében és szégyenében nagyokat rúgott a zsoldosokon.
- Uram, ez maga a sátán - nyögött az egyik poroszló, aki törött lábbal vergődött a márványpadozaton.
- Ez Belzebub - lihegett egy másik, kinek kilenc foga fordult ki a tudós ökölcsapása alatt.

A királynak rossz éjszakája volt. Nehéz álmok gyötörték, rémképeket látott, és szinte elviselhetetlenül vágyakozott a gyönyörű Ambrosia után. Amikor az udvarhölgyre gondolt, hirtelen elhatározta, hogy a nápolyi háborút haladéktalanul megindítja, vagyis eltávolítja az udvartól Gonsalvót, a férjet. De ezzel kapcsolatban az is eszébe jutott, hogy a háborúra még korántsem készült fel, és szövetségese, a francia király sem tartja időszerűnek Itália meghódítását. A pápától is félt, Miksa császár álláspontjával sem volt tisztában, a spanyol nép fáradt volt, és megunta a háborút, a zsoldos hadsereg is sok pénzbe került, s a kincstár csak úgy kongott az ürességtől.

Tanácsosaitól sok jó tanácsot kapott, de mivel az egyik sürgette, a másik ellenezte a háborút, tulajdonképpen semmi hasznát nem vette a tanácsoknak.

Lázás nyugtalansággal hanykolódott ágyában, és roppant gondjai elől minduntalan a szép Ambrosiához menekült vágyban és képzeletben. Reggel felé már egészen kimerült, és elátkozta az egész európai politikát.

- Ambrosiának van a legszebb szeme egész Aragóniában - gondolta türelmetlenségében és izgalomban holtra fáradt lélekkel, és maga elé képzelte a magas, karcsú hölgyet, a hölgy villogó fekete haját, amely dús fürtökben omlott le alacsony homlokára, a szemek felett majdnem összeérő dús fekete pihéket, amelyek azt jelentették, hogy a lélekben ígésző erők, démoni hatalmak és forró szerelmi indulatok égnek. - Szeme azonban ibolyakék, ami a születése pillanatában uralkodó Venusnak a Szűzzel való konjunktúrájában leli magyarázatát - gondolta magában a király, aki jártas volt az asztrológia tudományában, és büszke volt erre a tehetségére.

A spanyol király birodalmában felkelt a nap, és, az udvar benépesült az államférfiak, katonák és papok, külföldi követek és ügyes-bajos alattvalók seregével. Ferdinánd kora reggel intézte az ország dolgait.

Most is maga elé rendelte a minisztereit. A kincstárnok jelentette, hogy az állampénztár üres.

- Tudom - legyintett Ferdinánd -, meg kell szorítani a zsidókat.
- A zsidókat kiűztük az országból - jegyezte meg a pénzügyminiszter szemrehányó képpel.
- Vissza kell hívni a gazembereket - rendelte a király.
- De a nép ellenezni fogja.
- Be kell a népet csukni!
- A termés gyalázatos.
- Körmenetet kell rendezni esőért.
- A hadsereg szétzúlik. A csapatok szökdösnek.
- Meg kell tizedelni őket.
- Az angolok háborúra készülnek ellenünk.
- Megverjük őket. Nekem van a legnagyobb flottám a világon.
- Igenis. De a hajók rozogák, és a kalózok a felét szétlopkodták.

A király dühbe jött, és ordítva hívta Gonsalvót, a vezért.

- Rossz híreket hallok. Éhség, lázadás, nyomorúság, ellenséges támadások fenyegetik országot.

- Hirdess, felséges uram, keresztes háborút.

- Ki ellen?

- A törökök és az afrikai arabok ellen, felséges uram.

A király gondolkozott.

- Ennek nincsen már hatása az istentelen Európára. De a keresztes háború jó eszme, hasznos gondolat.

A hadvezér szeme felcsillant. A király összevonta szemöldökeit.

- Keresztes háborút hirdetek a nápolyi király és a pápai hűbérállam ellen.

- Ah!

- Igen, meghódítom Dél-Itáliát, Szicíliát, Ischia szigetét és Campagnát. Megelőzőm a franciákat és Miksa császárt, akik tudtommal fel akarják maguk között osztani a szép Latiumot.

Gonsalvo elsápadt.

- Kemény dió. Nehéz ügy. És mikorra tervezed, felséges uram, a hadjáratot?

- Nyolc nap múlva indulsz. Te vagy a keresztes csapatok főparancsnoka.

A hadvezér letérdelt a király elé, és megcsókolta Ferdinánd kezét.

- A király akarata parancs - hebegte magánkívül a fájdalomtól, hogy ismét itt kell hagynia a szép Ambrosiát.

A király is Ambrosiára gondolt, és alig tudta eltitkolni ujjongó örömét.

- Isten vezérelje kardodat - mondta Gonsalvónak, és megáldotta kedves hadvezérét. - Feleségedről és családozról majd gondoskodni fogok.

A hadvezér kitámolygott a teremből. Ferdinánd pedig elküldvén az országnagyokat, fal felé fordult, és békésen elszenderedett. Most már tudott aludni.

19

Ferdinánd király a háború megindítása előtt összehívta mágusait, jövőmondókat és csillagászt. Tudni akarta, hogy a sors miképp rendelkezett a háború kimeneteléről.

A mágusok nem sok jót jövendöltek. Majdnem egyhangúlag azt olvasták ki a csillagok konstellációjából, hogy sok vér haszontalan folyik el az olasz erősségek előtt. Az egyik a Cassandra-jóslatot megtoldotta azzal, hogy Ferdinánd szövetségese, a púpos és buja Károly francia király összejátszik az aragóniakkal és a pápával, és rettentő kelepcét készít a spanyol armádiának.

- Ezt Miksa, a nyugat-európai szent birodalom császára fizette meg - súgta Ferdinánd fülébe Ximenes, a vén történettudós.

A király börtönbe vettette a csillagjóst.

A másik egyenesen azt olvasta ki a madarak repüléséből, hogy a hadjárat a legnagyobb hajóhad teljes megsemmisülésével ér véget.

- Kinek van legtöbb hajója a világon? - kérdezte Ferdinánd Gonsalvótól.

- Neked, felséges uram.

- Hát akkor, hogy mer így beszélni ez a vakmerő fickó, ez az eszelős vén barom? - mutatott a reszkető asztrológusra Ferdinánd.

Ximenes megadta a választ.

- Mert a nápolyi Fernando zsoldjában áll.

A király az asztrológus fejét leüttette.

A harmadik dögvést és bujakórt jövendőlt.

- Ez VIII. Károly embere - adta okát a jóslatnak Ximenes.

A király nagy dühvel kiáltott rá embereire:

- Mit hozzátok elém ezt a sok ostoba megvesztegetett semmiházi fickót? Hol van Galeotto, az én hűséges emberem?

Mindenki elsápadt. Gonsalvo szeretett volna a föld alá süllyedni.

- Hívjátok ide Galeottót!

- Galeotto eltűnt.

- Megszökött?

- Az ellenséghez szökött.

A király magánkívül volt a dühtől és keserűségtől. Úgy érezte, hogy mindenki elhagyta őt, és Galeottót eltették láb alól, mert féltek, hogy ő a háború mellett nyilatkozik. Felordított fájdalomában, és kiadta a parancsot:

- Galeotto Marziót, mielőtt a nap kétszer leáldozik, hozzátok elém, ha a poklok fenekéről kell is megkeríteni.

- Élve vagy halva! - tette hozzá Gonsalvo.

- Élve! - kiáltott a király. - Egy haja szálának sem szabad meggörbülnie.

- Galeotto veszedelmes csaló - jegyezte meg a hadvezér. - Galeotto olasz, és sokat élt az aragóniai Beatrix, a nápolyi királylány udvarában. Az ő szíve az olaszokhoz húz, és könnyen megtörténhetik, hogy lépre csal bennünket...

- Elég! - kiáltotta Ferdinánd. - Marzio veszedelmes ember, de hatalmas mágus és nagy tudós, és övé az örök élet titka...

Gonsalvo mosolygott és ájzuldozni kezdett. Hát már a király is tudja ezt?

Galeotto Marzio meg sem állott a torellai kolostor kapujáig. Marzio nem volt gyáva ember, de ismerte a hadvezéreket, akik háború előtt felettte ingerlékenyek és meggondolatlanok. Tudta a történelemből, hogy ilyenkor kényes helyzetbe kerülnek a haruspexek, akiknek lelket kell

verni katonákba, szenátusba, hadviselő népekbe, királyokba és vezérekbe; de még nagyobb bajba jut ilyenkor a mágus és asztrológus, akitől a nagyurak mindenféle lehetetlenséget követelnek. Az nem okozott Marziónak gondot, hogy a nápolyi hadjárat kimenetelére nézve a legragyogóbb auspiciumokkal kecsegtesse Gonsalvót. Tudta, hogy az itáliai népek szinte sóvárogják a hódítót, s ha Matthias Corvinust nem ragadja el a hirtelen halál, a Hunyadi-ház lobogóját már a Castello Nuovón suhogtatja a nápolyi déli szél. Diadal, zsákmány, könnyű hódítás: ezt már régen megjárta a királynak, de megrémült, ha arra gondolt, hogy az udvarban híre ment a Raymondus Lullus-féle örök életet adó elixír titkának.

Ez rettentő veszedelem. Minden hadba induló vitéz követelni fogja tőle a csodaszert, s ő szörnyű dilemma elé kerül. Vagy engedelmeskedik, s akkor mindenkinek elkészíti a Mercurius csodakenőcsét, vagy mindenkitől megtagadja azt. Szentséges isten, az első esetben már a háború elején kitudódik, hogy az elixír csak egyetlen embernek hoz áldást, a többinek pedig gyors és kikerülhetetlen halált; tehát éppen azok pusztulnak el legelőbb, akik...

Galeotto szeme itt felcsillant. Az ördög borzasztó gondolatot súgott a fülébe.

- Igenis, készítsd el a szert Gonsalvo számára... Ez a legbiztosabb bosszú! Ambrosia akkor függetlenné lesz és...

A tudós csüggedten horgasztotta le gondterhelt fejét.

- Nem, Ambrosiában bízni nem lehet. Ambrosia gyönyörű, édes, kíváncsú és összehasonlíthatatlan; de asszony; hiú és állhatatlan; nagyravágyó és fiatal. És ha özvegyé lesz, új házasság után néz. És férjéül nem egy öreg, szegény, csavargó humanistát választ, hanem valakit a rang és mód fejedelmei közül... Ez nagyon valószínű. Gonsalvót tehát nem ésszerű dolog eltenni láb alól.

Galeotto többé nem gondolt erre a sátán sugalmazta gonoszságra...

Gonsalvo csak éljen, és vigyázzon Ambrosia asszony tisztaságára - gondolta magában sok és érthető önzéssel. - De az is kétségtelen, hogy a kritikus napokban nem lesz tanácsos emberek szeme elé kerülnöm. A király türelmetlen. Nem sok időbe kerül, és a csapat elindul Itália felé. Addig tehát elrejtőzöm itt a torellai barátok között.

Bölcs és hasznos meggondolás volt ez, és Galeotto becsengetett a zárda kapuján. Szívesen fogadták, és cellát adtak neki. Bőséges lakomák, jó mallorcai bor, temérdek régi könyv és pergamen állott a vendég rendelkezésére, és Galeotto gondolta, hogyha Ambrosia nem volna a világon, kedve kerekednék élete alkonyát Szent Ferenc jámbor gyermekei között, a kolostor hűs árkadjai alatt olvasgatással és könyveinek irogatásával eltölteni.

A kolostor lakói kedvesek voltak és vidám természetűek; a régi kút kávjára piros vadrózsák indája kúszott fel, és hattyúk úszkáltak a sekély medencében; a bokrok alján fülemüle csattogott, és a feketerigó torkaszakadtából utánozta az elnyújtott, tiszta, meleg és panaszos hangokat. Galeotto nyomban megállapította, hogy a laikus emberek a fülemüle énekét könnyen összevéthetik a rigó silány erőlködésével. Ez a művészet és az utánzás, a művész és a dilettáns, a tudomány és a szélhámosság örök küzdelme egymással. Az ügyesség megtévesztő módon tudja szimulálni a művészetet - gondolta magában enyhe felháborodással, és elhatározta, hogy ennek a gondolatnak külön fejezetet szentel készülő könyvében.

- Te alkimista vagy? - szólította meg egy csontos, vörös képű, nagy orrú fráter, aki már régen a léptei nyomán settenkedett.

- Ki vagy te, testvérem? - kérdezte Galeotto.

- Jacopo vagyok, laikus fráter, Szent Ferenc harmadik rendjéből. A marhák és a kecskék gondozója. Én nyírom a birkákat, és én fésülöm a gyapjút. A kertre is én ügyelek, s értek a sajt meg a seprópálinka készítéséhez.

- Mit akarsz hát az alkímiával?

- Azt beszélnek a páterek, hogy te a fekete mágia papja vagy, a sátán cimborája, és a szellemek, ha akarod, úgy tódulnak eléd, mint az én birkáim, ha belefújok hosszú nádsípomba.

- Hazugság és túlzás - védekezett Marzio.

- Pedig egyebet is beszélnek rólad este a dormitóriumban.

- Nos?

- Hogy te vagy Raymondus Lullus, a mallorcai szent.

- Az már két évszázaddal ezelőtt meghalt Afrikában.

Jacopo a vállát vonogatta.

- Nono, ezt könnyű mondani. Raymondus Lullus nagy szélkergető volt, s a gvardián azt mondja, hogy ma is él még, járja a világot, és nem tud meghalni soha.

- Miért?

- Mert ő megfejtette az örök élet titkát.

Galeotto elrémült. Hát még itt is Raymondus Lullus szelleme üldözi! Szinte megkönnyebbült, amikor Jacopo újra megszólalt:

- No, azért nincs mit félned, uram. Akár te vagy Raymondus Lullus, akár nem. Itt nem lesz bántódásod. Bízd magad rám. De van egy kikötésem.

- Nos?

- Nekem is adsz néhány cseppet az örök élet italából.

Galeotto összecsapta a kezét.

- Örökké akarsz élni, Jacopo?

- Miért ne? - vonogatta vállát a fráter. - Félek a haláltól. És olyan kíváncsi vagyok, hogy mi lesz itt száz vagy ezer esztendő múltával.

Galeotto foga vacogott. Ha már Jacopo, az együgyű marhapásztor is örök életre áhítozik, hova fusson el az emberek elől? E pillanatban érezte, hogy az ő élete mátol fogva örök rettegés és üldöztetés közepette telik.

21

Jacopo, a kertész és marhapásztor rövid idő alatt meghitt barátjává lett Galeottonak, habár kölcsönösen irigyelték egymást. A fráter fájó szívvel sóvárgott a lovag aranygombos nádpálcája, finom brabanti gyapjából készült talárja, zafirköves gyűrűje és elefántcsontból való foga után, amelyet a tudós aggastyán úgy rakott ki és be a szájába, mint egy furcsa, de hasznos ékszert.

- Hej, ha nekem csak két ilyen rágószerszámot készítenél, domine! - sóhajtozott a barát, és elpanaszolta, hogy gyermekkorában kolerát kapott, igaz, hogy a salamancai Szent Szűz képmását gyomrára tették, meggyógyult, talpra állt - dicsértessék érte az Isten anyja -, de évekig kólika gyötörte, és aközben mind a két fogsora kihullt.

Galeotto vigasztalta a frátert, de magában azt gondolta, hogy ez az egyetlen boldog ember a világon. Ennek nincs gondja, kínja, vágya, izgalma, nincs Ambrosiája, és nincs kétsége a tudomány és az ars magna mindenhatóságában. Ez nem vándorol országról országra, nem viaskodik asztrológusok, udvarhölgyek és nagyurak kegyetlen, kapzsi és ostoba önzésével, ez nem veszíti el a pénzét a kockán vagy versenyfogadáson, ezt nem furdalja a lelkiismeret elcsábított asszony bosszúja, duhaj, részeg orgia, élethalál kaland, viszonzatlan szerelem, vesztett játszma és vakmerő hazugságok után, ez mindig jókedvű, megelégedett, nyugodt, csendes és együgyű, mint a fák, virágok és háziállatok. És neki, Galeotto Marzio Narsicensisnek, a Platói Akadémia tagjának, Lorenzo il Magnifico barátjának, Philelpho legyőzőjének, Ferdinánd király első asztrológusának nincsen hol lehajtsa fejét.

Így gondoltak egymásra Marzio és a barát, de azért szerették egymást, és együtt baktattak a legelésző juhok és kérődző szarvasmarhák után.

A barátok két napig szívesen látták Galeottót, aki vidám tréfákkal, pajkos dalokkal és egyiptomi bűvészmutatványokkal szórakoztatta a szerzeteseket. De a harmadik napon gyanakodni kezdtek.

- Ki lehet ez a kövér ingyenélő?

- Az ördöggel cimborál.

- Valami istentelen mágus. Gyilkos, útonálló, hamiskártyás kalandor.

- Francia kém.

- Eretnek.

- Fel kellene jelenteni a szent inkvizíciónál...

És csakugyan titokban értesítették a torellai helytartót.

- Veszedelmet hárítunk el ezzel árva fejünk felől - igazolták magukban gyáva árulásukat.

Egy reggelen, amikor Galeotto az éneklő madarak füttyét hallgatva Ambrosiáról ábrándozott a repkénnyel befuttatott árkádok alatt, lélekszakadva rontott eléje Jacopo...

- Domine magister, királyi zsoldosok járnak a zárdában.

- A király hadra készül a nápolyiak ellen. Szénát és zabot rekvirálnak.

- Eszük ágában sincs. Valami nagy prófétát keresnek...

- Talán a gárdián híre jutott el ő szent felségéhez.

- Fenét. Valami Galeotto doktor után kérdezősködik a kapitány.

Marzio meghökkent, és hirtelen körüljáratta tekintetét. Egérutat keresett, amelyen megugorhatnék a király emberei elől.

A következő pillanatban zsoldosok özönlötték el a zárda udvarát. A szerzetesek kezüket tördelve settenkedtek a katonák nyomán. A csapat kapitánya Marzióhoz lépett.

- Üdvöz légy, nagy doktor, Galeotto Marzio! Excellenciáért őfelsége, a király tüvé téteti Kasztíliát és Aragóniát.

A szerzetesek körülvették a tudóst, és diadalmasan mutogatták rá csontos ujjakkal:

- Mindjárt tudtuk, hogy ő az, akit az Úr Hispánia megmentésére küldött. Áldott legyen, ki az Úr nevében jő.

- Miért rejtőzködtél el, illustrissime, ez egyszerű szerzetesek között? - kérdezte nyájasan a kapitány. - Téged a király oldala mellett kíván látni az ország, amely hódolattal gondol a világ legelső asztrológusára, a nagy mágusra, aki országok és népek sorsát igazgatja varázspálcájával. Hiszen egyedül te ismered a halandó emberek közül az örök élet titkát.

Galeotto szerényen szabadkozott, de belül, a szíve táján a félelem halálos hidegét érezte. Alig tudott dadogni dühében és megrökönyödésében.

- Jó nekem itt, e csendes árkadok alatt.

- Szó sincs róla! - kiáltott a kapitány, és csapatjával körülfogta a tudóst. - Őfelsége még ma hallani kívánja véleményedet.

Lovat vezettek Galeotto elé, és maga a kapitány tartotta a kengyelvasat a tudós lába alá. Galeotto felkapaszkodott a paripára, és savanyú képpel nézett hűséges cimborájára.

- Jacopo, áldjon meg az Isten.

Jacopo a szemét törölgette.

A kis csapat fürgén poroszkált a torellai dombok alatt kanyargó úton, amelyet még római légiók építettek Pompeius prokonzulása idején. A kapitány úgy vigyázott Galeottóra, mint egy elrabort menyasszonyra.

22

Kétszer huszonnégy óra elteltével Galeotto a király előtt állott. Ferdinánd úgy fogadta őt, mint ahogy a külföldi követeit vagy tábornokot szokás. Trónszéken ülve felesége, a szent életű és bölcs Izabella is kegyesen mosolygott a tudós felé, akit bíborköpenybe bújtattak, beillatosítottak, aranylánccal ékesítettek, és úgy vezettek az uralkodó pár elé.

Galeotto gőgös nyugalmat erőltetett magára, ám belülről reszketett, és pokolra kívánta az egész ceremóniát. Ahogy végignézett az országnagyok, udvarhölgyek, testőrök, papok, tudósok és cselédek ünneplőbe öltözött lelkes és áhítatos során, mindenki szeméből kiolvasta, hogy benne az örök élet titkának megfejtőjét látják.

- Szörnyű bajba kerültem - gondolta magában kétségbeesett dühvel és elszánt dacossággal. - Ha nem teljesítem kívánságukat, ezek keresztre feszítenek engem, vagy fogukkal tépnek szét, mint a fenevadak.

Érezte, hogy újra kísérti a sátán.

Egy pillanatig azon tűnődött, hogy roppant mennyiségben elkészíti a varázsitalt, és szétosztja közöttük. Micsoda kavardás lesz ebből! Az egész udvar megtévelylik, az emberek eszeveszett óriás orgiában ünneplik belépésüket a halhatatlanság előcsarnokába. Egy megőrült Olümposz lesz ez, senki sem fél az Istentől, a túlvilági büntetéstől, tettei következményeitől, mindenkiben kialszik a felelősség lámpája, amellyel a test durva ösztönein keresztül világít az istenfélő lélek. Senki sem ad többé törvényre, szokásra, erkölcsre, rendre, a családok felbomlanak, titkos viszonyok napfényre kerülnek, a kapzsiság, bosszú, irigység és gyűlölet minden

korlátot ledönt önmaga körül, a részek szörnyű bacchanáliákat csapnak, a gyermekek kicsúfolják szüleiket, szolgák az uraikat, zsoldosok a vezéreiket, papok az Istent, népek a királyt, mert mindenki sebezhetetlen lévén, megszűnik a földön a büntetéstől való félelem. Ez lesz az első hatása Raymondus Lullus halál ellen való orvosságának: általános zűrzavar, fejtelenség, őrült, részeg, vad tombolás, az emberek egymásnak esnek, mint az éhes fenevadak, és csókban, kéjben, ölelésben, verekezésben és öldöklésben zabolátlan dühvel fetrengenek a véráztatta földön. De a pokoli orgia után nemsokára elkövetkezik a nagy Mercurius bosszúja. Mindannyian elpusztulnak ők, mert avatatlanok voltak, és bitorolták a szent folyadék titkát. Mint a dühöngő vihar, úgy száguld végig a spanyol udvar felett a szellemek haragja. Rakásra hullik a tobzódó tömeg a halál kaszája alatt. Kihal és néptelenné válik Ferdinánd udvara, s az elnémult Barcelona megtelik halottakkal. És aztán? Azután minden kincs, szépség, hatalom az ő ölébe hullik. Ő pedig odarakja azt Ambrosia kicsinyke lába elé. Ambrosia lesz a félsziget királynéja, aki halhatatlan szépségében és ifjúságában úgy uralkodik Kasztília és Aragónia felett, mint ahogy a szent Istár a csillagos ég sötétkéi boltjain. Ez volna igazi diadala neki és az örök életet adó kvintesszenciának. És ez egykettőre bekövetkeznék, s ő, az öreg és fáradt mágus, még láthatná az isteni Ambrosiát Ibéria trónján.

Galeotto körülnézett, és megpillantotta a királyné háta mögött a csodálatos asszonyt, aki halhatatlanságának tudatában sugárzott az erőből, szépségtől és boldogságtól. Ambrosia nyugodtan és fenségesen nézett rá. Ilyen lehetett az Olümposzon uralkodó Juno, vagy az Ida hegyén versengő Pallasz Athéné, a maga derűs és mozdulatlan fenségességében. A többiek mind mosolyogtak, tekintetükkel simogatták, és szemük pillantásával hízelegtek neki. Maga a zord hadvezér, Gonsalvo tengernagy szinte bocsánatkérőleg nézett rá, és az ajkai remegtek. A király magához intette, és nyájasan szólt hozzá:

- Üdvöz légy, nagymester! Hogy szolgál a kedves egészséged? Sokáig nélkülöztelek királyi udvaromban. Pedig az országnak szüksége van rád.

Galeotto szíve felmelegedett. A király oly kedves bensőséggel dadogott, mint egy hízlgő gyermek. Az udvarnokok szeméből tisztelet és csodálat sugárzott. Az asszonyok szerelmes szemmel kacsingattak rá. Az asztrológusok reszkettek.

Marzio megsajnálta őket. Nem, ő nem tudja bántani ezeket a derék gyermekeket. Ő nem veszi lelkére, hogy szép, finom, kedves barátai az ő kegyetlen kezéből kapják a halált hozó mérget. Inkább elszenvedi a mártírok minden megpróbáltatását.

Az ünnepélyes fogadtatás után Galeotto négyszemközt beszélt a királlyal. Megvallotta neki, hogy Merkur csodatevő kvintesszenciáját már elhasználta, kimerítette, visszakérhetetlenül odaadta annak, akit legméltóbbnak tartott a halhatatlanságra.

- Ki volt az a vakmerő, aki el merte fogadni azt, ami egyedül engem illet Isten rendeltetése szerint? - böszült fel a király.

Galeotto hallgatott.

A király rettenetesen indulatra gerjedt.

Galeotto hajthatatlan maradt. Hiába kérte, fenyegette, éhezttette, gyötötte a király, a tudós nem árulta el féltve őrzött titkát. Bebörtönöztette; sötét, mély cellába dobatta, s álmából minduntalan felverette, hogy a kétségbeesés és őrület nyissa meg a száját. A humanista néma volt és hű az ő halhatatlan szerelmeséhez.

Ferdinánd király maga is elfáradt. Éjjel-nappal kínoztta a kíváncsiság, hogy vajon kicsoda bírja a halhatatlanság isteni adományát a föld lakói közül. A pápa? Miksa császár vagy Károly, a franciák királya? Vagy talán éppen a nápolyi király? Vagy Beatrix, Mátyás özvegye, akiről hallotta, hogy nemcsak hatalmas és lángeszű, de ragyogóan szép asszony is, és nem lehetetlen, hogy szerelmével babonázta meg a kéjvágó Galeotto Marziót?

Miután tudósaival, papjaival és bírásaival hasztalan tanácskozott, kimerült, elkábult, kétségbeesett, és vigasztalás után áhítozott. Magához kérte Ambrosiát, hogy az ő karjai között pihenje ki magát.

Megbízta Ximenest, hogy szóljon a hercegnőnek.

Az öreg történetíró szomorúan ingatta fejét.

- Uram, felséges úr, te méltatlan személyre pazarlod királyi gyengeségedet.

- Mit beszélsz, Ximenes?

- Ambrosia asszony megcsal téged is, ifjú lovagokkal szerelmeskedik.

- Hazudsz! - förmedt a tudósra Ferdinánd, s szíve vadul dobogott a féltékenységtől. - Ambrosiát irigyli az udvar, a vén udvarhölgyek kígyót-békát kiáltanak rá, és te, vén öszvér hitelt adsz a rágalom szavának. Ambrosia szent.

Ximenes meghajtotta magát.

- Ximenes, jöjj vissza - kiáltott a király. - Mondd meg őszintén, te nem hiszel Ambrosia tisztaságában?

- Az udvarnál beszélnek...

- Eh, beszélnek... locsogás, irigység...

- Alfonsót, az apródot emlegetik.

- Az régen volt... tudom... megtévedt szegényke... megbánta... én megbocsátottam.

Az öreg krónikás reszketve hajlongott.

- Az más... meg tudsz bocsátani nekem is, legalázatosabb rabszolgádnak, felség?

A király megkönnyebbült. Hát csak Alfonsóról van szó. Akkor minden jól van. A szíve kissé fájt, de oly erősen s vágyakozott Ambrosia után, hogy minden más érzést elnyomott a gyönyörű pásztoróra előérzete.

A király sohasem találta ily szépnek és kíváncsnak az ibolyakék szemű, fekete hajú seño-rát. Ambrosia szemei túlvilági fényben ragyogott, és a szava úgy zengett, mint citerák és hárfák zenéje. Szájából leírhatatlanul édes, mámorító és illatos lehelet áradt. Testének is valami égi illata volt, és ahogy a király hálótermébe belépett, mintha lábai nem is érintették volna a kis-ázsiai szőnyeget. Szinte lebegett és úszott és imbolygott a kéjben, mint egy magas, karcsú, könnyű virág.

Ferdinánd maga is égi elragadtatásban úszott. Úgy érezte, hogy magáért ezért az asszonyért is érdemes volna örökké élni és örökké ifjúnak maradni. Igen ám, de Ambrosia megöregszik... Eh, majd jön utána más! Az Ambrosiák a földből bújnak ki, mint az ibolya az első tavaszi istenáldás után. Az asszonyok megvénülnek, de mindig új generáció lép az elfonnyadt helyébe. A teli rózsák szirma leperreg, de az ágacs-kákon új bimbók fakadnak. Sokszor elnézi

az udvarhölgyeket, akik egyszer csak lemondanak a szerelemről, sötét ruhát öltenek, szemérmesen eltakarják kiaszott keblüket, és az udvar elé vezetik fölserdült leányaikat. Ez így megy évről évre, s valószínűleg így lesz évtizedek és évszázadok múlva is. Mennyi új szépség, mennyi eljövendő asszony? És az ember elöregszik, a meg-megújuló generációk pedig örök fiatalságban váltogatják egymást. Nem borzasztó ez, hogy szakadatlan sora jön még az Ambrosiáknak akkor is, amikor mi már nem tudjuk követni az ő szerelmi röptüket?

Nézte, nézte Ambrosiát, és mind jobban megerősödött lelkében a meggyőződés: meg kell vásárolnia Galeottótól az örök élet titkát. Csak férfi és király az, aki a halhatatlanságnak hasznát tudná venni. Az asszony amúgy is örökkévaló az ő folytonos változatosságában és megújulásában. Csak a férfi hal meg az ő ifjúságának múlandóságában.

Magához ölelte Ambrosiát. Az asszony teste hűvös volt, és szeméből diadalmas gög lánnya csapott ki.

- Ambrosia, nem szeretsz már engem? - fakadt ki a király.

Az udvarhölgy gúnyosan kacagott.

A király meghökkenve bámult az asszony arcába. Ez az Ambrosia, aki hűséges kis cselédkéjének mondta magát azelőtt, és ki nem fogyott az alázatos és találékony szerelem gyengédségeiből, most rideg és unott egykedvűséggel fogadja az ő királyi hódolatát.

- Mi történt veled, becsstelen személy?

A hölgy kacérság nélkül, kegyetlen közönnyel felelt:

- Felség, neked mindig léha szerelmeskedésen jár az eszed, én pedig... unatkozom...

- Unatkozol? - hebegett a király - ...unatkozol a karjaim között?

Ambrosia ásítózott, és kinyújtóztatta fehér, ruganyos, hűvös, illatos párdülszétét.

- Ambrosia, te mást szeretsz? - hördült fel a megbántott fejedelem. - Az apródot szereted?

- Nem szeretek senkit.

A király megragadta Ambrosia kezét.

- Megörültél, asszony? Szeretőd van? Hűtlen lettél hozzám? Hát igaz az, hogy te Alfonsót szereted?

- Nem tehetek róla.

- Nem szeretsz?

- Nem.

- Nem félsz tőlem, vakmerő cseléd?

Ambrosia kiegyenesedett. Egy fejjel látszott magasabbnak a királynál. Ajkát felbiggyesztette, és felhúzta dús fekete szemöldökét. És mélyen zengő, lassú szavaival megszólalt:

- Nem félek semmitől.

- Nyomorult bestia! - üvöltött a király. - Éretlen gyerkőc, hitvány zsoldos szeretője, céda, buja némbor, katonák cafrája, nem félted rongyos életedet?

- Nem.

- A szeretődét sem?

- Azét sem.

A király magánkívül őrzöngött dühében.

- Mi történt veled, becstelen személy?

- Én nem félek senkitől és semmitől.

- A haláltól sem?

- Attól legkevésbé. Engem nem lehet megölni.

- Nem lehet megölni?

- Nem! És Alfonsót sem lehet.

- Ugyan?

- Mert mi halhatatlanok vagyunk - csattant fel az asszony, és pillantása végigvillámlott a király elképedt, falfehér, megmeredt arcán.

Ferdinánd torkán alig fért ki a rekedt, kínos kérdés.

- Galeotto Marzio?

- Igen - vágott vissza Ambrosia hetykén. - Galeotto nekem adta az örök élet italát.

- Neked?

- Nekem, ha éppen tudni akarod, felséges király.

Ferdinánd megsemmisülve rogyott az ágyára.

- Hát ezt tette velem Galeotto Marzio? - hörögte tehetetlen dühvel.

24

A király meggondolta magát. Belátta, hogy Galeottóval szemben nem használ az erőszak. Még aznap felhozatta börtönéből Marziót, dús lakomára hívta meg, és bocsánatot kért tőle a szenvedésekért. Szemrehányást nem tett neki, hogy az örök élet áldásában hitvány, gyenge, esendő asszonyt részesített.

- Tudod-e, hogy Ambrosia könnyelmű, erkölcstelen személy?

Marzio szólni akart valamit, de elcsuklott a szava, és a szíve reszketett, hogy rosszat hall Ambrosia felől.

- Már a mézeshetek alatt megcsalta az urát.

- Ki tudja, mi igaz az udvar mendemondáiból - nyögte ki végre nagy keservesen.

- Alfonso, az apród, a szeretője...

- Mondják, de nem hiszem.

- De én egyszer tetten értem őket.

- Uram!

- Engem is megcsalt a bestia!

- Mit mondasz, felség? Hát te is?

- Én is - felelte fejét lehorgasztva a király.

Galeotto szédült.

- Nem tudom elhinni...

- Kérdezd meg őt magát...

- Bevallja?

- Dicsekszik vele. Szemérmetlen, gyalázatos szemét.

- Mégis ő a legszebb asszony Aragóniában - sóhajtott magát megadva Galeotto.

- A legszebb és legrosszabb...

- Alfonsóval csalt meg? - kérdezte öntudatlanul a humanista.

- Nem akarod hinni? Alfonso az ajtóm előtt teljesít szolgálatot. Tegyen tanúságot ő maga a céda asszony hűtlenségéről.

A király csengetett.

- Alfonso urat akarom.

Belépett az apród. Megállt az ajtóban, ránézett a királyra és Galeottóra. Aztán felnézett az égre, kifordult a szeme, tántorgott, karjait kitérte, hirtelen megfordult, hanyatt esett, és élettelenül nyúlt el a szőnyegen.

Galeotto az apródhoz rohant, és élesztgetni kezdte. De egyszerre vad rémülettel ugrott el a haldokló testétől.

- Az elixír, az elixír! - jajgatott eget verő fájdalommal. - Ambrosia, mit tettél velem?

- Mi történt? - kérdezte a király.

- Nézd, fenség, az ifjú mellén ezt a szörnyű fekélyt - mutatott az apród feltépett zubbonya alá Marzio.

- Mit jelent ez, domine?

- Így jár mindenki, aki Raymondus Lullus kvintesszenciáját bitorolja, uram! Így járt amaz Ambrosia is, a nagy Lullus kedvese.

A király borzadva nézte a földön fekvő holtat.

- Hát csakugyan igazat beszéltél, Marzio!

Remegő félelem rázta meg a királyt. Galeotto szeméből pedig kicseppent a könny. Hát Ambrosia ezzel az éretlen fickóval osztotta meg a saját gyönyörű halhatatlanságát.

25

Alfonso halála nyilvánvalóvá tette, hogy a nagy Mercuriussal nem lehet léha játékot űzni. Az örök élet titkát az egekben és föld alatt lakozó szellemek újból elfátyolozták az emberek szeme elől... ameddig nem születik meg új Galeotto Marzio, aki Raymondus Lullus törvényeit újra meg tudván fejteni, hatalma alá igazzá a mágikus erőket.

Maga Marzio is megdöbben. Őszintén megvallva, egész idáig remélte, hogy talán saját maga is megoszthatja az örökkévalóság kéjét a halhatatlan Ambrosiával. Azért hiába, mégiscsak az volna igazi jutalma az ő határtalan és minden áldozatra kész szerelmének. Egy bölcs, nagy-

szerű, tapasztalt, tudós férfiú, egek és poklok titkaiban mágus, majdnem mindentudó és csaknem isteni bölcsességű aggastyán, egy új Juppiter, az istenek atyja örökkön-örökké, folytonos tavasz napsugarában, a halál megvetésében, az örök élet biztonságában büszke, terebélyes öreg tölgy: ez ő. És egy rózsás arcú, hajlékony, izzó szívű, kacagó, pajkos nimfa, szerelmes, kék szemű, fekete hajú istenlény, aki kimeríthetetlen ifjúságával táplálja az ő szerelmét: ez Ambrosia. Nos, ez a két halhatatlan ember századokon és évezredekken át járja a világot, hol a jeges északot, hol a forró déli zónát, hol a tengert, hol a sivatagot választva lakóhelyéül, átéli az emberiség gyönyörű haladását, a tudományok minden vívmányát, minden népek és vidékek életének szépségét... tulajdonképpen ez volna a szép, ez volna a boldog jutalom.

De hát ezt nem lehet. Íme, a nagy és kegyetlen Mercurius nyomban megbosszulta magát. Kár, hogy Ambrosia adott Alfonsónak is a halhatatlanság kelyhéből. Miért tette ezt? Bizonyosan megszedült szegény. Hiszen olyan fiatal és oly szánakozó lelkű. Alfonso könyörgött és fenyegetőzött és sírt a háború borzalmaitól való érthető rettegésében. Ambrosia szíve megessett. Az asszonyoknak oly könnyen lágyul el a szívük.

Nagyon fájt ez Galeottónak, de mégis megbocsátott az eltévelyedettnak. Szinte már sajnálta a szép, délceg, dalos ajkú, szerelmes szívű ifjút. Bizony kegyetlen gyorsasággal végzett vele a sors. De legalább intő jel, hogy többé ne kívánja meg senki Mercurius életitalát, s békét hagyjanak neki, a nagy titok papjának. Mintha ezt is az ő kedvéért intézte volna a mindenható ég.

Galeotto elhatározta, hogy nem tesz szemrehányást Ambrosiának. Bizonyára eléggé szenved ő a bánat és lelkiismeret-furdalás szörnyű súlya alatt. És szép disztichont költött a boldog ifjú halálára.

De az egek mágikus erői, úgy látszik, nem elégedtek meg Alfonso feláldozásával. Másnap meghalt egy udvarhölgy, aki az éjszakát a királyné előszobájában töltötte, amely előtt éppen Alfonso viselte az éjjeli díszőrség terhes szolgálatát.

Néhány órával később megbetegedett, és görcsök között kimúlt Alfonso szép arab paripája. Aztán a paripa lovásza. Harmadnap meghalt Ambrosia szolgálóleánya, aki szeretője volt a lovásznak. Meghalt a hercegné papagája s a papagáj mellé rendelt kis szerezsen gyerek is.

Galeotto megborzadt. Hát mindenki elpusztul, aki a két bűnös közelében élt?

Az udvarban páni rettegés tört ki, és az emberek nyakra-főre menekültek. Ximenes, az öreg tudós pestist és döghalált jövendölt. Ferdinánd, hogy elejét vegye a zendülésnek, Gonsalvót a hadsereggel együtt sietve hajókra ültette, és Nápoly felé irányította. Barcelona elnéptelenedett, maga a király és királyné is a tengerpartra menekült, mert a városban maradt csöcselék fellázadt és istenítéletet követelt. Körmenetek járták a várost, és Ambrosiát keresték, hogy máglyára vessék, azzal engeszteljék meg a haragvó egeket.

26

A hadsereg elvonult, az udvar és a főnemesség nyugatra menekült, Barcelonában nem maradt senki más, csak a betegek, a földönfutók, a zavarosban halászó csöcselék, a sírásók, akik a halottakat eltemették, a sekrestyések, akik szakadatlanul kongatták a harangokat, és a papok, akik könyörgéseket mondtak, és az imádság pajzsát tartották az Úr haragja elé.

Néhány nap múlva kelet felől nagy tömegek özönlöttek Barcelonába, jajgató, siránkozó, vértől és sártól piszkos próféták, akik durva keresztet emeltek a magasba, vezeklők, akik véresre korbácsolták hátukat, és jajgatva kérték az Isten irgalmát.

A város újra benépesedett, s az idegenek összekeveredtek az otthon maradt barcelonaiakkal. Ott megtudták, hogy mindennek a királyné udvarhölgye, a tábornagy felesége, a gögös és halhatatlanság után áhítozó Ambrosia hercegnő az oka.

Ambrosia elhagyatva, kétségbeesés közepette bújt meg abban a toronyszobában, ahol a király és az apród kalandja lejátszódott. Remegett a rémülettől, és tanácstalanságában hol az Isten, hol az ördög segítségéért rimázkodott. Mit ér most a halhatatlanság, amikor vérszomjas fenevadak ólálkodnak a donjon árkában, ahol egykor a szerelmes Alfonso fetrengett a halálugrás után! Ambrosia érezte, hogy meghurcoltatás, szégyen és kínszenvedés várakozik rá, amelyből csak a halál édes megváltása árán szabadulhat meg. Most látta, hogy a halhatatlanság a legszörnyűbb istencsapása, pokoli átok, szörnyű sors, a leigázott szellemek bosszúja azért, hogy hűtlenül visszaélt Raymondus Lullus örök életet adó italával. Örök élet, örök szenvedéssel: ez az elkárhozott lelkek méltó büntetése, s Ambrosia kimondhatatlanul félt, hogy a büntető Isten az elevenen való elkárhozást szabta ki örökkévaló osztályrészéül.

Lenn, a vártorony körül őrző üvöltéssel kereste őt a csöcselék. Egy részük máglyát rakott, hogy elégessék a boszorkányt, az ördög átkos szeretőjét, s hogy a láng megtisztítsa a bűnnel és betegséggel megfertőzött levegőt. Ambrosia borzadva nézte a szurkos fahasábokat, amelyek lángra kapva az ő reszkető, verejtékező, kínban rángatózó testét fogják perzselni időtlen időig!

- Galeotto, segíts! - kiáltotta öntudatlanul, széttárta karjait, és meredt szemmel bámult a csillagos ég felé, mintha onnan akarná leidezni a mindenható mágust.

A torony alatt elnémult a tömeg, hirtelen dermesztő csend váltotta fel a tomboló zsivajt, és Ambrosia ettől a halálos némaságtól még jobban megrettent, mint a fenyegetések, átkok, szidalmak és jajgatások előbb még égbe kiáltó hangversenyétől. Szívdobogva a donjon ablakához lépett, és lekémlelt a tornatérre.

A tér közepén mágusok hegyes süvegével, aranycsillagos, hímzett köpenyében, varázsvesszejével, füstölőivel és óriás kabalás könyvekkel kezében, félelmetes arccal, villogó szemmel, ott állt Galeotto, és szózatot intézett a néphez.

- Ó, balga emberek, eszeveszett dühöngők, Isten ellen lázadt baromi csorda, ti bűnt bűnre halmoztok az ég parancsai és a természet törvényei ellen. Megveszett birkák módjára rohantok a biztos halál felé. Nem veszitek észre, hogy így összezsúfolva egymást gyilkoljátok meg dögvészes leheletetekkel? Nem látjátok-e, hogy a csecsemő kifordul anyja karjaiból, és a temetetlen halottak fölé rakásra hull a siratóasszonyok tömege? Menjetek szét, dobjátok el rongyaitokat, tisztálkodjatok meg a tenger hullámaiban, verjete sátrat az erdőkben, öltözzetek fehér gyolcsba, és ne táplálkozzatok, csak datolyával, fügével, erdei vadak húásával, amelyeket még nem fertőzött meg a pestis áruló szelleme. Hagyjátok el ezt a várost, mert bizony mondom nektek, itt kő kövön nem marad, megnyílik a föld, lángok robbannak ki a mélységből, és a romok alatt leli halálát, aki idejekorán nem tud menekülni.

Galeotto ezután meglóbálta füstölőjét, köpenye alól kihúzta fekete-vörös-arany lángokkal hímzett mágustarisznyáját, belemarkolt, s nagy csomó fehér port hintett a füstölő fölé. Szempillantás alatt vörös, lila és kék lángok lobbantak ki a parázsból, s az emberek rémülten hátráltak a pokoli tűzijáték elől. A mágustarisznyából aztán serpenyőt vett ki Marzio, folyadékot öntött rá, meggyújtotta, s a máglya alá tartotta. A szurkos faágak kigyúltak, kékeslilas lidérclámgok csak úgy nyargaltak végig a máglyán, a hasábok recsegték-ropogtak, lángba

borult a sok gyantás fenyő, s az egész tornatér tele lett lélegzetelállító füsttel, hulló sziporkával, égető cseppek szétfröccsenő záporával. Galeotto pedig lapáttal szórta a máglyára a fehér homokot, amelyet indiai bűvészek receptjei szerint kevert össze, a félelmetes tűzijáték céljaira. Robbanások rázták meg a levegőt, a tömeg szétszaladt, és eszeveszett futással menekült Barcelonából. Galeotto pedig úgy állt a lángok előtt, mint a tűz, a pokol istene, a halhatatlan Plutó.

Amikor kitisztult a tér, Galeotto felrohant Ambrosiához, és a remegő hercegnő lábai elé térdelt.

- Ambrosia, jöjj velem, míg a tömeg észre nem tér, és vissza nem özönlik az elhagyott városba.

Ambrosia a tudós karjai közé omlott, ájult tehetetlenségében csüngött Marzio hatalmas, erős mellén, melyben a világ legjobb, legmelegebb és legszerelmesebb szíve dobogott.

...A pestisjárvány megszűnt, az udvar visszatért Barcelonába, Gonsalvo diadalra diadalt aratott a nápolyi vizeken, s a győztes hadvezér feleségét maga Izabella királyné vezette vissza a barcelonai udvar ragyogó fényébe. Ambrosia szebb volt, bűbájosabb és hatalmasabb, mint valaha. Az emberek belenyugodtak az ő halhatatlanságába. A király boldog volt, ha megízlelhetette a csodálatos asszony olümposzi csókját. Lovagok, katonák, tudósok és apródok sóhajtozva követték apró lába nyomát. Mindenki félt tőle, és mindenki imádta. Ő pedig isteni szeszéllyel osztogatta kegyeit az alattvalók között. Idővel gyönyörű gyermekeket szült. Leányai örökölték halhatatlanságát, s elszéledtek a világon, fejedelmek, költők, művészek és katonák ezreit boldogítva halálos ölelésükkel. És itt járnak közöttünk diadalmas, gőgös, kárhozatos asszonyi szépségükkel, és a férfiak ma is elhullanak értük, és odaadják halhatatlan lelküket, ha egy napig feleségül bírják az örökkévaló Ambrosiát. És jó cserét csinálnak.

Húsvét Szent Ilonán

A fájdalom embere

Beköszöntöttek az esős napok. Betlehemtől délre, az árpával és búzával bevetett földeken, ahol a moabita Rut valamikor kalászatokat szedegette, kizsendültek az első füvek és virágok, és mohón szívták magukba az esőcseppeket. A nap már leáldozott, az égen felhők teregették szét sötétszürke fátyolaikat. Északon nagy, tömör feketeségben rajzolódtak ki a kősziklák, amelyek egymásra borulva magas dombot építettek a Holt-tenger és a betsauri síkság közé. Ezek a Moáb sziklabástyái, s a hegyormon szép kis városka pihen, amelyet a zsidók Dávid városának hívnak.

Alul a síkságon az idén még az est beálltával is nagyon mozgalmas az élet. Karavánok követik egymást gyalogszerrel, s az út mentén a forrásoknál néha megpihennek. Izzadt és fáradt nép. Az asszonyok fejéről hosszú fehér fátyolok lengenek; valósággal titokzatos lények. A férfiak zord barbárok. Az ő fejüket is fátyol borítja, de olyan sötét színű, mint a legfeketebb éj. Hatalmas tagjaikon bő, redős ing, s az ing felett báránybőrtakaró. Utánuk jámbor csacsi kullog, hátán rengeteg málhával, amely felett jobbról-balról egy-egy tarisznya lóg, s a tarisznyában álmos vagy pityergő gyermek. Jönnek, megpihennek és továbbmennek.

Béke veletek - mondják néha a bennszülötteknek, akik görcsös tölgy- vagy eperfa bunkóikra támaszkodva, hallgatagon bámulják a zarándokokat.

A bennszülöttek kutyái megugatják őket.

- Micsoda sokadalom ez? - morgott az egyik pásztor, aki dél óta bámészkodik a nagy járás-kelelen. - Húsvét táján se láttam ennyi embert a betlehemi úton.

- A király kergeti őket - felelt rá a másik, és megmarkolta vastag pásztorbotját. - Folytonos hajsza a mi életünk.

- Jehova büntetése, mert nem tartják be a törát, és megtűrik a pogány bálványokat Júdeában.

A pásztorok morogtak. Sokáig utánanéztek az előttük elhaladóknak, aztán leheveredtek, és tüzet gyújtottak. Gyantás olaj- és fűgefágák sercegetek és szikráznak a sötétkék éjszakában. Úgy látszik, az utolsó karaván is elvonult, s a síkságra ráköszöntött a csönd, az édes, álmos júdeai csönd, amelyben az esőcseppeket is lehetett hallani, amelyek a szentjánoskenyér-fák lombjairól a sárba hullottak.

A pásztorok között volt egy, akit Júdának hívtak. Júda szökevény volt. A római legátus emberei halálra keresték őt, mert azok közé tartozott, akik azt hirdették, hogy már nem sokáig tart a római uralom, Jeruzsálem az egész világ fővárosa lesz, és feléje tolongnak majd az összes népek, hogy az Izraeltől békességre juttatott földön ismét felleljék a paradicsomkert gyönyöreit. Júdát a pásztorok *nabi*-nak, azaz prófétának tisztelték, s alázatosan és hódolattal hallgatták szavait. Megosztották vele a kenyerüket, neki adták a fiatal bárányok legízletesebb részeit. Maguk között tartották, mert jámbor együgyűségükben emberfölötti lényt láttak benne. Tudták róla, hogy a Holt-tenger nyugati partjáról való, egyikéből ama kolostoroknak, amelyek az Engedi oázis pálmáinak árnyékában épültek.

Júda csakugyan valóságos aszkéta volt. Nem volt egyebe báránybőr bundájánál és kampós botjánál. Soha egy falat kenyeret nem cipelt magával; Jehovára bízta, hogy táplálja, és megvédelmezze őt a rómaiak fegyvereitől és az éhes farkascsoordák agyaraitól. Nem esküdött soha; asszonyt nem ösmert, és feltette magában, hogy ha megöregszik, valami árvát magáévá fogad, és abból is aszkétát nevel. Tartózkodott a bortól, kerülte a városokat, mert a kapuk

istentelen pogány szobrokkal voltak díszítve, és nem használta a görög és római pénzeket, mert azokra császárok képe volt vésve.

Júdát üldözték a rómaiak, üldözték a farizeusok és a szadduceusok is, pedig sohasem vétett senki ellen semmit, és minden bűne az volt, hogy a derekára szorított széles övön kis fejszét hordott - dolabrát -, amit az Isten törvénye ír elő, de amivel a szikáriusok végezni szoktak az Isten ellenségeivel.

Júda néhány évet töltött Jeruzsálemben, és ott a Próféták könyveit magyarázta, aztán az Engedi egyik kolostorában böjtölt és vezeklett, de legjobban szerette a pásztoréletet. Szerette azokat a durva és jámbor óriásokat, akiknek teste sár- és földszagú volt, de a lelkükből kökörcsin és liliom tiszta illata áradt. Szerette a békességet, amelyben a pásztorok éltek, szerette a csöndet, szerette az olajfa árnyékát és a kis patakok vizét, amelyben minden reggel megmosakodott. És ott szokott prédikálni a betlehemi út mentén, négy-öt pásztornak, vagy ha a pásztorok aludtak, prédikált a bárányoknak és a fák ágain gubbasztó madaraknak. Prédikált Moáb kék és ibolyaszínű szikláinak is, és beszélt Izaiásról, beszélt a fájdalom emberéről, a fenséges tűről, akik, mint Jeremiás, vérökkel festették Jeruzsálem utcáit. Ő volt az a látnok, akinek apokaliptikus könyvét Dániel könyvének nevezik, mert elfelejtették Júda nevét a hálátlan utódok.

Júda is hosszan utánanézett az utolsó karavánnak, amely Betlehem felé vonult, és könyökre támaszkodva, a tűz mellett beszélni kezdett a pásztorokhoz.

- Megszámlálnak bennünket, mint ahogy a gazda megszámlálja az ő juhait. Nagy bűn ez Jehova ellen, és a bűn nem marad büntetlenül.

Júda az Augustus császár által elrendelt népszámlálásra célzott, amely a Róma alapításától számított hétszáznegyvenhatodik évben vette kezdetét.

- Mi baj van abban, hogy megszámlálnak bennünket? - kérdezte az egyik pásztor.

Júda a botja hegyével felpiszkálta a zsarátnokot. A tűz nagyot lobbant.

- Együgyű ember vagy - felelte a nabi -, a népszámlálás új adót jelent, és azt jelenti, hogy minden zsidónak meg kell jelennie születése helyén, és hűséget kell esküdnie a római császárnak és Heródesnek.

Júda felemelte a botját, és egy délre fekvő magányos bércre mutatott. Ott emelkedett az égbe nyúló szikla, amelyet az öreg Heródes kijelölt magának, hogy oda kíván eltemetkezni. A pásztorok meredt szemmel bámulták a sziklát.

- Heródes meg akarja dicsőíteni magát, de teste el fog rothadni ott a magasban, mert Izrael népét, mint a juhokat és ökröket, pénzért szállítja a pogány hatalomnak.

- Mit beszélsz, nabi?

A pásztorok reszketni kezdtek.

- Ne féljetek. A *fájdalom embere* megvédelmezi Jehova népét.

- Beszélj nekünk a *fájdalom emberéről* - esengtek a pásztorok, akik századszor is szívesen hallgatták a prédikátor misztikus szavait.

Júda beszélni kezdett.

- Legyen nektek, ahogy kívánjátok. Nincs messze az idő, amikor megszületik Ő, itt a közelben, mint ahogy az írás mondja: és te, Betlehem, Júda földjén, nem vagy legutolsó Júda városai között, mert belőlem származik népem, Izrael vezére.

A pásztoroknak felcsillant a szemük.

- Népünk vezére - suttogták egymásnak -, rettenetes úr, Dávidnál és Salamonnál nagyobb, aki igájába fogja az egész emberiséget, kiirtja a császárokat és királyokat, elfoglal minden földeket, és szörnyű ítéletet tart a pogányok fölött.

Júda szelíden ingatta a fejét.

- Ne káromoljátok Őt, a *fájdalom emberét*. Ő nem uralkodni és ítélkezni jön, hanem szenvedni és megváltani. Felemelkedik, mint egy gyöngye vessző, mint egy hajtás a kopár földből; nem lesz se ékessége, se szépsége. Szégyennel elhalmozott lesz, elhagyatott az emberektől, mindenki elfordítja tőle az arcát. A mi szenvedéseinket viseli, magára veszi a mi fájdalmainkat. Olybá tűnik fel, mint akit az Isten megostorozott, és megvert a kezével. A mi bűneink borítják sebekkel, a mi álnokságaink zúzzák össze. A büntetés, amelyet mi érdemlettünk ki, reá nehezedik, és az ő megkínzása lesz a mi gyógyulásunk. Olyanok vagyunk, mint az eltévedt nyáj, mindegyikünk tévelyeg, és Jehova az ő keskeny vállára veti mindnyájunk álnokságát. Megtiporva, megalázva ki sem nyitja a száját; mint a bárány, engedi a mészárszékre vitetni magát; ki sem nyitja a száját, mint ahogy néma marad a juh előttetek, ha megnyírjátok.

A pásztorok rávetették tekintetüket a körülöttük heverő juhokra, elérzékenyedtek és sóhajtoztak, de Júda megvigasztalta őket.

- Ne búsuljatok. A *fájdalom embere* feláldozza magát értünk, de Jehova dolgai virulni fognak az ő kezében.

- És meddig várjunk még? - kérdezte az egyik pásztor.

Júda szemei tűzben ragyogtak.

- Ne féljete, nem kell sokáig várakoznotok. Jehova nem engedi meg, hogy a zsidókat megszámlálják, és eladják őket a római császárnak, mint a birkákat és a szarvasmarhákat.

Az utolsó esőcsepp is lehullott a fákról, erős szél hajtotta a felhőket keletre, az égboltozaton kiragyogott a hold. Látni lehetett, hogyan zöldül a pázsit, s hogy dugják ki fejüket a kökörcesinek a kövér füvek közül. Látni lehetett az északra vonuló hegylánc kontúrjait s a közepén a meredek dombot, amelyen Betlehem épült. Látni lehetett a falakat, amelyek a földet fenntartják, s a földön a viruló szőlőket, a mandulabokrokat és a fügefákat. Júda felemelkedett, és karjait kétfelé tárta. Félmeztelen volt, a hold ráöntötte fehér fényességét, s a pásztorok szemében úgy tűnt fel, mint egy mozdulatlan, ragyogó ezüstszobor. Az ezüstszobor egyszerre megremegett, és jobb karjával előre mutatott.

- Látjátok azokat a barlangokat ott, a mészköves hegység lejtőin, Ebron felé?

A pásztorok rémülten néztek a barlangok felé. Istállók voltak azok, ahová vihar vagy zápor idején megvonták magukat a pásztorok, és beterelték barmaikat az Isten haragja elől.

- Azoknak a barlangoknak egyikében született Dávid, és az ő véréből születik majd a *fájdalom embere*, aki megváltja Izrael népét.

Valamennyien szent borzalommal hallgatták a nabi szavait. Telehold volt, az ezüstitányérból csak úgy csorgott lefelé a földre a tejfehér világosság. Titokzatos fehér fényben ragyogott minden.

- Mi ez? - suttogott egyikük. - Ilyen fényes éjszakát még nem láttak az én öreg szemeim.

A juhászkutyák vonítottak félelmükben.

- Minémű csoda ez? - jajgatnak a pásztorok.

Júda is megilletődött. Olyan szeme volt a prófétának, mint a kőszáli sasnak. Mikor a többiek még semmit sem láttak, ő már észrevette, hogy a hold pereméről ezüstös sugárkéve omlik a földre, és bevilágítja a dűlőutat. És ebben a fényözönben két zarándok közeledik Refáim pusztája felől.

- Elkésett vándorok - súgta a pásztorok felé.

- Isten küldöttjei - vacogott az egyik suhanc foga.

Az utasok lassan közeledtek, mintha imbolyogva, lábukkal alig érintve a földet az ezüstkéve alatt lebegnének.

- Jákob angyalai! - kiáltotta magánkívül az öregebbik, akinek szemét a holdvilág majdnem megvakította.

A suhanc a bokrok közé szaladt, és elrejtezkedett. Jákob eléjük sietett a jövevényeknek.

- Békesség veletek. Hova igyekeztek?

És jól megnézte őket. Mintha apa és leánya volna. A férfi a mesteremberek gúnyáját viselte, a leány, alig lehetett több tizenhat évesnél, fehér fátyollal és kék vászonkendőbe burkolózva, mennyei szépségben ragyogott.

- Messze van még innen Dávid városa, a kenyér háza, amelyet Betlehemnek hívnak? Mi Názáretből jövünk, és sietnünk kell, mert ez az asszony várandós állapotban van.

- Az Úr legyen veletek, látjátok azokat a körbefutó kőfalakat, amelyeken körül szőlőindák hajladoznak ki? Ott van a kenyér háza, ha siettek, két órán belül elértek. De szállást, sajnos, nem kaptok a falakon belül. Minden ház és minden karavánól zsúfolva van.

- Nincs szükségünk jobb szállásra, mint ama barlangok egyike, amelyeket a hegyoldalba vágtak a pásztorok. Dávid is ilyenben született, és a zsidók királyának nevezetik.

A fiatalasszony ezalatt körülnézett a tájon. Végigjáratta tekintetét a hegyoldalon, a kősziklákon, a gerincen épült városon és mezőn, amelyen Boász szérúi terültek el. És ahogy tekintével végigsimogatta, hegyoldal, kőszikla, város és szérűskert egyszerre ezüst fényözönben ragyogott. Szikrázott a fehér gránit, és Betlehem apró házai úgy csillogtak, mintha alabástromból épültek volna. A bárányok gyapja is olyan volt, mintha tejföllel öntötték volna le, s a fák girbegörbe ágain, a zöld mezőn ezüstoffolyam csurgott. Belekáprázott a pásztorok szeme, s rémületükben leborultak.

- Nem emberek ezek - sóhajtották magukban, és imádkozni kezdtek.

Tebet hava volt, máskor csontig ható nedves hideg borzongatta ilyenkor a pásztorok edzett testét - most langyos, édes, illatos volt az éjszaka. A madarak a fákon dalolni kezdtek, és a nyáj felébredve, eszeveszett örömmel ugrándozni kezdett.

Az utasok pedig csendesen tovább ballagtak. A holdsugár előttük, és fejük fölött és körülöttük mintha kivilágította volna az éjszakát. A pásztorok szemük fölé tartva tenyerüket, reszketve bámulták őket.

És egész éjszaka nem hunyták le szemüket, hanem az utasokról beszélgettek. Éjfél után még mindig látták a fénycsíkot, amely imbolyogva mindig jobban közeledett Betlehem felé. Egyszerre csak az égről lecsurgó ezüst fénysugár megállapodott, és helyben maradt egy barlangistálló bejárata fölött.

Hála Izrael Istenének, a vándorok pihenőhelyet találtak, ahol az éjszakát eltölthetik - szólalt meg a nabi, és áldást intett az istálló felé. - Békességre letek, és lehajthatják fáradt fejüket. Dicsőség Istennek a magasságos mennyeiben, és a földön békesség a jóakarátú embereknek.

És amikor kivilágosodott, a pásztorok felkerekedtek, hogy megnézzék, vajon megszülte-e ama csodálatos asszony az ő magzatát?

- Nagy dolog történt itt - mondogatta nekik útközben Júda -, mert maga az Úr világított nekik a hold lámpásával.

Menének tehát nagy sietséggel, és megtalálták Máriát és Józsefet és a kisgyermeket, aki a jászolban feküdt.

És ezt látván, elhirdetik mindenkinek, és mindennek, akik hallák, csodálkoznak azokon, amiket a pásztorok nekik mondtak.

Júda pedig kiállt az országútra, és megállította a vándorokat, akik a népszámlálásra Názáret felől Betlehembe igyekeztek:

- Menjetek, és nézzétek meg a jászolt, amelyben beteljesedett Izaiás próféta jóslata: Íme, egy szűz méhében fogan, és fiát szül, és neve Emmanuelnek fog hívatni. Ami azt jelenti: Velünk az Isten! A fájdalom embere megszületett.

A féreg

1

- Jaj nektek, Boetok fiai, átkozottak legyenek lándzsáitok!
- Átok, átok a Hanánok családjára! Átkozott legyen kígyósziszegésük!
- Jaj nekünk, ha nem irtjuk ki viperafajzatukat!

Így harsogott Jeruzsálem utcáin a nép éneke, mely dörgő volt és félelmetes, mint a tenger hullámozása. A jámborok megszaggatták ruháikat, a zelóták élesre fent tört szorongattak rongyaik alatt, fehér ruhás esszenusok sápadt arccal ténferegtek a templom előcsarnokában, ahol a Hanán család galambjait árulták. A farizeusok portól, könnytől, vértől, verejtéktől piszkos arca dühben és szégyenkezésben rángatózott. A főpapok, a Boetok, a Kantároszok, a Hanánok, a szinedrium arisztokratái nem mertek mutatkozni. A férfiak tornácában sovány, égő szemű rabbik és mesterek prédikáltak zúgó, jajgató, káromkodó, nyöszörgő tömegnek.

Mindenki a görög filozófiában és pogány erkölcsökben elpuhult szadduceusokat káromolta azért, mert a császár helytartója elrendelte Néro szobrának felállítását a jeruzsálemi templomban. Néhányan védelmezni próbálták a főpapokat:

- Ne feledjétek, hogy Áron és Lévi nemzetsége mentette meg önkormányzatunkat és szer-tartásaink szabadságát. Ha ők nem istápolják a római hadvezérek, prokonzulok, helytartók és questorok barátságát, ha mérhetetlen kincseket nem gyűjtenek vala a templom köré, amelyekkel időnként betömik az éhes fenevadnak, Rómának torkát - akkor nem volnának iskoláink Babilonban és Alexandriában, nem virágoznának telepítvényeink az Eufrátesz, Nílus és Duna mentén, akkor Jeruzsálemben nem éghetne örökkön-örökké az isteni láng, amely kisugározza a Messiásban való hit melegét az egész világon.

- Káromkodik - ordították a hosszú rojtokat és hatalmas phylakteriumokat viselő jámborok, akik görnyedt háttal hajladoztak a szentély felé.

- Törvényeink tartották fenn az Isten országát - rikácsolta egy komor, villogó szemű, egzaltált rabbi, az idumeai Jonathán. - Tartsd meg a törvényeket, amiként megtartom én, s akkor eljövend a megváltó Isten fia, aki Emmanuelnek fog neveztetni, a próféták világossága, aki elkergeti a császárokat és a bukott angyalokat.

A templom tornácán lézengő római katonák szót sem értettek a dühös kiabálásból. Ők a szép galilei leányokat méregették éhes tekintetükkel. Az asszonyok a férfiak tornácának végében sűrögtek-forogtak, mint hímes, gyenge húsu és kövérkés madarak. Gyönyörű szemük égve bámult a kikelt arcú férfiak felé. Jobb karjukat magasra tartották, megtámasztván vállukon az agyagamforákat. Szoknyájukba gyermekek kapaszkodtak, és nyomukban balzsamillat úszott a nehéz hagyma- és ürühús-szagú levegőben. A nap rásütött a vállukra, és barna bőrük úgy csillogott, mint a bronz.

Egy római katona odaszólt a társának:

- Ronda egy fajzat ez mindenképpen, de az asszonyok olyan tömöttek, mint Venus anyánk galambjai a Capitoliumon.
- Van is gyerekük elég - nevetett a másik.
- A legbujábbak az egész birodalomban.

- De csak maguk között szeretkeznek e buta állatok - dörmögött haraggal, megvetéssel és sóvárgással.

- Megszentségtelenítik a szentélyt, idegen bálványokat állítanak az egy igaz Isten hajlékába - sírt a felbőszült tömeg, és nekiesett a szerencsétlennek, aki védőbeszédet mondott a főpapok érdekében.

És újra és újra olvasták a latin és görög hirdetőtáblákat, amelyek megparancsolták a zsidóknak, hogy papokat és szertartásokat rendeljenek ki az isteni Néró tiszteletére.

Jeruzsálem tömve volt vidékiekkel. Sabbati esztendő volt, s ilyenkor a mezei munka szünetelt, nem dolgoztak a földművelők, emberekkel, állatokkal, szerszámokkal együtt a föld is pihent, és kénye-kedve szerint, játékos, alkotó szeszéllyel termette meg a mezőn a tavalyi magról szökkent gabonát. A pálma ekkor is meghozta gyümölcsét, s a könnyező, fekete, kemény kérgű fügefa roskadozott az édességtől. A szőlő megburjánzott hosszú indáin, szabadon lógtak a fürtök Isten nevében a szegények számára. A karavánok szakadatlan sora járta a Sion felé vezető utakat. Damaszkuszából, Cezareából, Antiochiából, Alexandriából csapatostól jönnek a zarándokok, hogy Isten keblén megpihenjenek. Amerre a római birodalom útjai elvezettek, a fehér kőpor zsidó karavánok léptei alatt felhődzött ég felé. Az emberek imával, böjttel, szertartásokkal, politikával és kalandos vállalkozásokkal könnyítettek lelkükön. Harag, elfojtott és ki-kilendült ábrándok, kínzó nyugtalanság, kusza hősi tervek és buja ernyedtség változtak keblükben a nagy csalódások napjaiban.

A zsidó Istent, Júda országát, a jeruzsálemi templomot a rengeteg római oroszlán torka elnyeléssel fenyegette: a zsidók tehát egymás ellen fenték dühük és elkeseredésük fegyvereit. Próféta támadtak, orgyilkosok és önfeláldozó samaritánusok, aszkéták és tobzódók a kéjben. Mágusok jelentek meg, ördögűzők, csodadoktorok és jövőmondók. Ez évben elsokasodtak a dologtalanság betegek, az illúziók fanatikussai, a böjt és a bujaság örültjei.

- Nos, mit tevék legyünk? - kérdezték a kétségbeesettek, mikor a zűrzavar elhalt a félelem nyomán.

Ezékiéloszt, a tragédiaíró unokáját, aki Alexandriából jött, és nagyszerű filozófus volt, sápadtan hallgatták, ahogy szólani kezdett.

- Úgy kell tennünk, mint ahogy Philón tett Caligula császár idejében. Iratot kell szerkeszteni, amelyben Arisztotelész, Epikurosz és Zenón rendszerében be kell bizonyítani...

- Le vele! - ordította a villogó szemű, sötét arcú idumeai Jonathán. - A mi Istenünk nem szorul Arisztotelészre. Jó, hogy éppen Philónról beszélsz. Lám, Caligula is elrendelte, hogy képmását fel kell állítani a templomban. Isten éppen abban a pillanatban sújtotta halálra a császárt, amikor helytartója, Petronius hajóra rakatta a halvány kődarabjait. Én azt mondom, hogy a nagy átok erejével kell sújtani ellenfeleinket. Izaiás, Illés, galileai Júdás és Zadok erejével kell perbe szállni az istenkáromlók ellen. Szervezzünk hadsereget, mint a makka-beusok, és az Eufráteszen túl lakók nyomában hozzánk csatlakoznak.

A galileabeliek nem helyeselték ezt a beszédet. Egyikük megragadta a szót:

- Ne legyetek dölyfösek és hiúk. Vak, aki nem látja, mily erős az ellenség, és mily gyengék a mi kiaszott karjaink. Ismerem a rómaiakat, és tudom, hogy légióik száma, mint a tenger fővénye. És tudom, hogy nincs ellene más fegyverünk, mint arany- és ezüstedényeink, igazgyöngyeink, talentumaink, drachmáink és siklusaink.

A galileai, aki gömbölyded volt és szelíd ábrázatú, szép kék szemével barátságosan mosolygott, és puha tenyerével hatalmas kecskebőr övére csapott.

- Ez kell a rómaiaknak.

- Bolond galileai - rikoltoztak a fukar jeruzsálemiek -, a rómaiak, ha akarják, erőszakkal is elveszik az aranyaidat.

- Nem adózunk! - kiáltották szüntelenül a zelóták. - Átkozott, aki csak kezébe veszi is a császár képével díszített érmeiket.

- Ó, balgák és dicsekvők, képmutatók és dölyfös hitetlenek, mit beszéltek ennyit a semmiségekről? Jöjjetek velünk a Holt-tenger partjára, dobáljátok szét kincseiteket, kergessétek el asszonyaitokat, öltsetek fehér köntöst, és az Engedi-óázisban éljete szüzen és Isten törvényeiben.

Ezt az esszénusok mondták, akik még a jeruzsálemi templomnál is többre becsülték a Jordán vizét, amelyben mosakodtak, a pusztát, ahol mannat és sáskát találtak, a szegénységet, amelyben megtalálták lelkük függetlenségét és elméjük angyali szüzességét.

Így forrongott a nép a szent falak között, fehérre meszelt sírok táján, az öt domb lejtőjén, az Olajfák ligetei között, mígnem az est leereszkedett, a templomot becsukták, a nappali hőséget elűzte az alkonyati szellő, s a pálmák és balzsamfák árnyéka szétterjedt az apró kőkunyhók lapos tetőzetén. A római katonák kaszárnájában megszólalt a kürt, s a falak kapuit bezárták. A kapuk elé kilopóztak a keleti örömlányok, a zarándokok lecsatolták szamaruk hátáról a nyeret, és lefeküdtek a kökőrcsinek és sziklarózsák közé. Lassan kigyúltak az őrüzek, s a leáldozó nap utolsó sugaraiban a szentély aranyfedele úgy ragyogott, mint a frissen kiontott vér.

Elcsendesült a város, de a lelkek tovább háborogtak az éjszakában. Az asszonyok hiába zárták karjaik közé a férjüket. A szívek tele voltak haraggal, aggodalommal, sötét tervekkel és kétségbeeséssel. Nem aludt senki, és nem volt boldog aznap senki Jeruzsálemben.

2

A szinédrium elnöke összehívta a hetvenegy tagból álló testületet. A veszedelem oly nagy és a védekezés oly sürgős volt, hogy maguk a szadduceusok is gyors cselekvést követeltek.

A naszi röviden előadta a szomorú helyzetet. Szidónban föníciai művészek már elkészítették a császár hatalmas emlékszobrát, és alája vésték a szörnyűséges szavakat: „Claudius Néro, a most megjelent legfőbb istenség”. Felix helytartó megkapta a parancsot, hogy a szobrot a szentélyben, ott, ahová a főpap is csak évente egyszer tehet be a lábát, Istennek szóló szertartások között felállítsa.

- Ezt nem lehet megengedni - suttozták az arisztokraták, akik egyébként teljesen közömbösek voltak vallás dolgában, jobban ismerték Platont vagy a pitagoreusokat, mint a szent könyveket, s többet jártak az amfiteátrumba, mint a zsinagógába.

- Ennek nem szabad megtörténnie - rázták fejüket a papok, akiknek ugyan több gondjuk volt a tizenhárom superolba helyezett ajándékokra, mint a törvényekre, de e ponton hajthatatlan volt a lelkük, mint a templom cédrusgerendája.

Az elnök szomorúan folytatta:

- A nép kétségbeesett és ördögtől megszállott csorda gyanánt őrvjög az utcákon. Lelketlen emberek felhasználják a gyászt és az izgatottságot, és orgyilkosok garázdálkodnak az ünnepi gyülekezetekben. Tegnap megölték Jonathán főpapot.

A szinedrium tagjait a borzalom reszketése rázta meg, s néhányan könnyekre fakadtak fájdalmukban.

- Egy egyiptomi mágus harmincezer embert csődített ide, hogy azokkal kiverje a helyőrséget. A mágus elfutott, de testvéreink százai haltak meg a keresztfán e gaz kaland után.

- Ó, az Isten keze! - sóhajtott egy fiatal pap, akinek elrabolták a feleségét, és megbecstelenítették a mágus testőrei.

- Álpróféták, rablók és gyilkosok kezébe estünk, és ha nem sietünk az orvossággal, önkezésétől hullik el Izrael népe, utolsó szálíg valamennyi - jajdult föl a főpap, s fogai vacogtak a félelemtől.

Ekkor felállt a gyülekezet egy ifjú tagja, a huszonhét éves József, Mattatias fia. Szép, barna fürtű dalia; vállai, mint két bronzága a templom gyertyatartójának, arca, mint az erős Makka-beusé, törzse, mint a Libanon cédrusa, beszéde, mint a balzsamfa enyhet adó nedve, szeme a sasé, lába a zergéé, karja a gladiátoré, hangja néha az oroszláné, máskor a galambé. Mindenki a tudós, okos, jámbor ifjúra tekintett, reményteljes pillantással. Tudták róla, hogy Rómában sok barátja van tanulókorából, hogy ismeri a görög filozófia, a római jog, a keleti mágia, az egyiptomi csillagászat tudományát, a szent könyveket és a hagyományokat, és jó zsidónak tartották, habár olajjal keni a haját, vágja a szakállát, kezét fog az idegenekkel, eljár a cirkuszba, és nem fél az idegen asszonyok ölelésétől.

- Sürgősen és okosan kell cselekednünk - kezdte beszédét József, Mattatias fia. - Hogy mit kell cselekedni? Egyik azt mondja, hogy bűjtöljünk és imádkozzunk. A másik, hogy az Úr haragjára bízzuk a császár életét, a harmadik aranyainkban, a negyedik ügyes szónokainkban bízunk.

- Melyik az Isten szava ezek közül? - kérdezték a gyülekezet tagjai.

- Valamennyi - folytatta a fiatal pap komolyan és vigasztalón. - Ki tudja megmondani, melyik ösvényen száll le hozzánk az Úr, és kinek a szájával beszél hozzánk az Örökkévaló? Ő sokszor a legalábbvalót tünteti ki azzal, hogy rajta, mint csatornán keresztül ömlessze ránk mennyei irgalmasságát. Azt indítványozom, hogy tegyünk meg mindent. Rendeltessék el a bűjtők szigorítása, a mosakodás, az elmélkedés és az áldozatok gyarapítása.

- Bizonyára nem árt - jegyezte meg csendesén a főpap, és szakállába süllyesztette finom, hajlott orrát, amelyet bántott a gyülekezet izzadtságos, nehéz kigőzölgése. A főpap szakállá alexandriai ámbrával volt beillatosítva.

- Nem elég - bizalmatlankodott a Béth-Din, a gyülekezet alelnöke, aki abban a gyanúban állt, hogy mágiával foglalkozik, és Melkart és Militta tiszteletére hoz titkos áldozatot.

- Legyen meg a kedve a népnek - intette le őt a főpap, aki tudta, hogy mily sóvárogva áhítozza a tömeg a bűnbánatot és önsanyargatást.

- Ne türelmetlenkedjétek, Áron és Lévi ivadécai. Nem ismeretlen előttem sem az ima ereje, sem az átoknak és az Örökkévaló haragjának mennydörgő hatalma. De tisztában vagyok a pogányok romlottságával is, akik siketek a próféták átkaira, és nem indulnak meg az angyalok könyörgésén. Ennél fogva a kincstár töltsön meg hatalmas ládákat drágaságokkal, s indítsa útnak felét Cezareába a helytartónak, felét Rómába a császár hivatalnokainak. Szónokok és

filozófusok menjenek küldöttségbe, és nyerjék meg maguknak Senecát, a császár nevelőjét, aki nem süket sem a fennkölt beszéd, sem az arany csengése iránt.

- Az Úr lelke szól belőled - hagyta helyben a főpap, aki okos és tapasztalt főúr volt, mindig szőnyeget terített a lába elé, ha kilépett az utca porába, s ismerte az embereket az eszükéről, az asszonyokat a csókjaikról és az isteni császárokat a zsebükről.

...A küldöttség vezére József lett, akit római barátai Josephus Flaviusnak hívtak. József maga mellé vette a farizeus Jonatánt, az alexandriai Ezékiéloszt, az esszénus Mattatiast és az öreg Áront, a főpapok nemzetségéből. Mert József bölcs férfiú volt, és azt akarta, hogy szükség esetén kéznél legyen a próféta átka, a rétor dialektikája, az aszkéta jámborsága és az öreg epikureus finom diplomáciája.

3

Mikor József és társai Rómába érkeztek, a város jajjal és siránkozással, halottakkal és gyászolókkal volt tele. Az ifjú pap, aki fiatalságának rózsás éveit a márványoszlopok között, a császári kertekben, az Agrippa-tavon és a meredek, szűk, árnyas, hűvös utcák árkádjai alatt töltötte, szívszorongva látta a pusztulást, amelyet a nagy tűzvész okozott. Róma tizennégy kerülete közül csak négy maradt épen, s a nép nagy része a Mars-mezőn és a császári kertekben tanyázott hevenyészett sátrakban, fából épült kaszárnnyakban, hajókon, szekereken és barlangokban. A leomlott házak helyén kötörmelék, kormos gerendák, bűzös hulladékok között csavargó koldusok, kóbor kutyák ütötték fel tanyájukat. A csupasz oszlopok égre rimánkodó árvasággal meredeztek ki a romhalmazból, és égető napsugarak tikkasztó hőséggel perzselték a járókelőt.

József elsősorban megtudakolta, hogy kik most a császár kedvencei. - Seneca, a bölcs, Tigellinus, a testőrség parancsnoka, Vitellius hadvezér - mondták neki régi ismerősei a bölcsészeti iskolákban.

- Nem jó - türelmetlenkedett József. - Ezekhez csakúgy nem juthatunk el, mint magához az Augustushoz. Az egzotikusok, az örömlégények, a gladiátorok, a szabadosok, a rabszolga-leányok és a hárfások közül szerezzetek nekünk protektorokat.

Azok elküldték őt Püthagoraszhoz, egy kaldeus pap fiához, az örömlégényhez, akivel Néró nemrég ülte lakodalmát, arcán menyasszonyi fátyollal, nyilvánosan felbontott hitvesi ágyban.

- Ez az én emberem - jelentette eléggülten József.

Jonatán, az idumeai megmosakodott, és bedugta füleit, hogy megtisztuljon, és ne hallja az istentelen beszédet. Püthagorasz néhány aranytál és igazgyöngy ellenében kieszköözölte számukra a fogadtatást Tigellinus magas színe előtt. A testőrparancsnok egy tömlő aranypénzt kért, amiért Seneca elé vezeti a küldöttséget. Seneca egy alkonyati órát ígért Josephus Flaviusnak és társainak kihallgatására.

Múltak a napok, és még közelébe se jutottak az imperátornak. Nérót túlságosan elfoglalták Tigellinus tivornyai s a saját gyilkosságai, amelyek után a szenátus hálaadó istentiszteletet rendezett neki és feleségének, Poppeának. Elfoglalták a daljátékok, a lant és a citera, amellyel esténként néhány száz keresztény mártír eleven fáklyája mellett üdvözölte legújabb aráját, a felkelő holdat.

József és társai mindenütt nyomon követték az udvart. Csak Jonatán, a farizeus nem tartott velük. Ő a zugutcákban és a falvakon kívül álló zsinagógákban látogatta hitsorsosait, s őket a császár ellen lázította. Ha kimozdult a gyülekezetből, pokoli kínokat szenvedett a pogányok láttára. Minduntalan letörölte csizmáiról a port, hogy tisztátalanságától megszabaduljon. Nem bízott senkiben. Nem evett, nem ivott, nem hált, csak a legmegbízhatóbb rabbiknál. Imádság, böjt, hőség, fáradtság, prédikáció elgyengítette és beteggé tette. Váltóláza volt, és éjszakánként félrebeszélt. Szív baja kiújult, és gyakorta epileptikus görcsökben vonaglott. Megbánta, hogy eljött, s átkozta Józsefet, amiért a császárt cirkuszba, amfiteátrumba követi, fajtalan férfiakkal érintkezik, s lelkét beszenyeezi a pogányok érintésével.

József, azonban nem tágitott. Ott volt mindenütt, ahol Néro és udvara. Megnézte, hogy öltözik a császár Mercurius, Apollón és Mars jelmezeibe, sugárövezte koronával a fején, bal kezében íjjal, jobbában a gráciák képével. Nem fordult el, amikor a császár Venus, Diana és Júno alakját öltötte magára, és hitvesének, Püthagorasznak karján kövér, lágy, petyhüdt és szőrös combjait meztelenül mutogatta a népnek. Egyszer majdnem elcsípték a császárt, amikor az a Mars-mezőn, Agrippia kertjének ajtaján kilépett. A pretoriánusok elkergették őket. Azután a városon kívül fekvő mezei villája elé merészkedtek, s itt sikerült elébe kerülniök Senecának.

A szónok Ezékiélosz volt, az alexandriai filozófus. Ékes görög nyelven kezdte szavait, és magasztalta Seneca halhatatlan erkölcsbölcseletét.

A bölcs türelmetlenül félbeszakította, és megvetően rászólt Ezékiéloszra.

- Nem szégyenled filozófusi szakálladat, holott olyan néphez tartozol, amelyik miben sem különbözik a disznóktól és a keresztényektől? Nemde ti vagytok azok, akik nem akarjátok isten gyanánt tisztelni felséges császárunkat, de nem restelltek vadszamarat imádni szentélyetekben? Ti lusta kutyák, akik minden hetedik évben henyéltek, kovász nélkül sütitek a kenyereket, nem eszitek a disznóhúst, nem borotváljátok állatokat, akik nem ismeritek a szobrok és képek magasztos szépségeit és az élet örömeinek szent kultuszát? Ti vagytok azok, akik megölik királyokat és főpapjaitokat, gúnyoljátok a császári jelvényeket, és veszedelmes titokzatossággal veszitek körül magatokat, mint a birodalom ellenségei?

József, Ezékiélosz és az öreg Áron ereiben meghűlt a vér. Csak az esszéus mosolygott nyugodtan és gúnyosan. Örült, hogy e hiú és vakmerő arisztokratákat így megszégyenülés éri.

- Mi a panaszotok? - kérdezte kegyelmesen a bölcs.

József elmondta, hogy a zsidók inkább egy szálig felkoncoltatják magukat, mintsem megszenteltetésük templomukat.

- Ugyan hagyjátok el a ti nyomorult zsinagógákat - riadt fel Seneca ingerülten. - Láttátok, mit művelt a tűzvész Róma szent dombjain? Elhamvadt az ősrégi szentély, amelyet Servius Tullius a hold istennőjének építtet. Rommá omlott a kápolna és oltár, amelyet Aeneas Evander a harcra kész Herkulesnek szentelt. Elpusztult Romulus Jupiter-Stator temploma, s körakás mutatja csak, hol volt Numa királyi palotája és Vesta kápolnája. És ti nem szégyenlitek magatokat, hogy a jeruzsálemi templomért siránkoztok? Jó, hogy eszembe juttattátok. Hogy isteneinket kiengeszteljük, leromboljuk a ti ocsmány templomokat is.

- Azt megteheted, ó, bölcs Seneca - válaszolt méltósággal József. - De ezzel nem öregbíted dicső hírnevedet az utókor előtt.

- Tulajdonképpen nem vagytok ti rossz emberek, csak ostobák és piszkosak - legyintett kedvetlenül a bölcs, és otthagya a megdermedt követséget.

Így ment ez napról napra sokáig. A küldöttség folyton a császár nyomában. Józsefet és társait naponta több hitsorsosa követte, úgyhogy később egész tömegek loholtak a követség nyomában. A katonák zendüléstől tartottak, és többször szétkergették a jajveszékelő, könyörgő, izzadva lóto-futó zsidókat. A küldöttség elköltötte minden pénzét, elajándékozta minden drágaságát, elfecsérelte minden idejét, tisztátalanná tette lelkét, elsorvasztotta testét, lerongyolta ruháját, mindannyian olyanokká lettek, mint a kikötők és a fórum söpredéke.

Jonatán, a farizeus nem tűrte tovább. Kiállt a fórumra, a szószékre lépett, s ott prédikált nyilvánosan a zsidóknak és a naplopóknak. Megverték, megköpdösték és megcsúfolták a szabadosok, kacagtak és mulattak rajta a kofák, a mesteremberek és teherhordó rabszolgák. Jonatán az égre fohászkodott, és megátkozta a várost, az idegen isteneket és a császárt.

- Juttasd ezeket éhségre, Uram, és hányd őket fegyvered hegyére. Legyenek az ő asszonyaik magtalanokká és özvegyekké, férjeik és ifjaik pedig a halál martalékaivá. Törj rájuk sereggel hirtelen, és jöjj el, Uram, mint keselyű, és terjeszd szárnyaidat Róma fölé. Pusztítsd el e várost, mint ahogy Szodomát és Gomorrát elpusztítottad. Ott sem voltak bűnösebbek a te teremtményeid. Nyisd meg a földet, és süllyeszd el e cifra palotákat, e faragott képeket, s e festett arcú bujálkodókat vesd a porba kénköves tűzesőddel. Tudd meg, Uram, hogy éretted szenvedek gyalázatot.

A csőcselék vidáman nevette az oroszlánhangú, remegő szakállú, görnyedt, sovány zsidót, aki márványportól sebes szemeit égre emelte, és figyelt, hogy az Úr meghallgatja-e nyomban Jeremiás panaszait?

De a nap enyhe mosolygással merítette aranyfürdőbe a fórum épen maradt márványfalait. Az oszlopok között Venus galambjai turbékoltak. Szakállas cinikusok undorító szavakat súgtak a matrónák füleibe, s a pretoriánusok gondtalanul ölelgették a vízhordó leányokat. Az árusok nevetgélve kínáltak vöröshagymát, égetett mandulát, mézeskalácsot, frissítőket, újságárusok torkukszakadtából kiabáltak legújabb híreiket. Énekes menetek szórtak rózsát az öreg zsidó fejére, egy szép kurtizán leszállt gyaloghintójáról, és illatos rózsaszín körmeivel megrázta az izgalomtól elaléló Jonatán piszkos szakállát.

- Nem lennél a szeretőm, drága szép prófétám? - gúnyolta, vakító fehér fogait rácsillogtatva a dévaj, buja némbér.

A jeruzsálemi küldöttség úgy érezte, hogy elhagyta az Isten, és megpróbálja az ő fiait kegyetlen kísértésekkel. Csak az esszénus volt nyugodt, és csendesen odaszólt társainak:

- Énekeljete az Úrnak, mert ő a szegények lelkét megszabadítja a szorongattatástól.

- Hogy gondolod ezt, Mattatias? - kérdezte tőle József kételkedve.

- Nem tudom, uram - felelte jámbor és együgyű képpel a fehér ruhás aszkéta. - Csak azt tudom, hogy az Isten nem hagyja el az ő fegyvernőkeit.

Mattatias lefeküdt, behunyta a szemét, és nyomban úgy aludt, mint kecskegödölye az anyjának emlői alatt.

A többiek pedig virrasztottak.

Hajnalfelé vendég kopogtatott József és társai szállásán, egy szegény varga házában, aki ingyen adott ételt, italt, ágyat a szerencsétleneknek.

- Béke veletek. Üdvöz légy, rabbi - fordult a látogató Josephus Flavius felé. - Alytiros vagyok, a színész.

József megbiccentette a fejét, az öreg Áron bosszúsan dörögött a szakállába, az esszéus szelíden mosolygott, Jonatán pedig dühösen kiköpött a földre.

- Megbecsteleníti a hajlékunkat! - kiáltotta undorodva, és elment mosakodni. Útközben hangosan mormogta: - Átok reá, aki hárfára veszi az úr nevét, és megrövidíti az isteni törvényeket.

József zavartan mosolygott.

A vendég leült a padra, és megtörölte verejtékező homlokát. Gyönyörű fiú volt, alig lehetett több húszesztendősnél. Erős, vállas, inas, de finom és arányos, mint a rózsakoszorúzott ifjú Dionüszosz. Arca fehér volt, és simára borotvált, az ajka festéktől bíbor, fogai vakítók, fülében aranykarika, haja aranyporral behintve, ruhája messziről árasztotta a keleti rózsák illatát. A szoba tele volt a bűn, a szerelem, a bujaság kábító szagával.

- Kinek vagy a rabszolgája?

- Az isteni Sabina Poppea kedvence vagyok.

József szeme felragyogott.

- Mit kívánsz tőlünk, Alytiros?

- Áldásokat, atyám. Én szegény bűnös fia vagyok Izraelnek.

- Zsidó vagy?

- Apám és anyám zsidók voltak, de mind a kettőt korán elvesztettem.

- Színész vagy?

- Női szerepet játszom a Palatinuson.

- Bűnös vagy. Tudod-e, hogy aki a stadionban vagy színházban ül, olybá vétetik, mintha embervért ontana?

- Két tulkot áldozok az Örökkévalónak.

- Gúnyolod az Istent?

Az idegen szemében könnyek csillámlottak.

- Hallottam, hogy mi járatban vagytok. Seneca beszélte a császárnénak.

- Fickó, te dicsekszel. Hogy kerülsz te a császárnéhez?

A színész keserűen nevetett.

- Most jövök az ágyából, rabbi.

- Álmodtál talán.

Az ifjú megvetőleg biggyesztette az ajakát.

- Poppea szép asszony, de a lupánárokból nem fetreng olyan alávaló hárfásleány, mint amilyen a császár felesége. Három hónappal ezelőtt vett észre egy előadáson.

József megrázkódott. Ő látta az asszonyt, Titus Ollius leányát, aki valamikor Rufius Crispinus, majd Othó, végül Néró felesége lett. Azóta mindenkié, azaz mindenki az övé, akit telhetetlen étvágya megkíván. József agyát elöntötte a vér, és megfájdult a feje. Zavartan szólt a színésznek:

- Beszélhetnél Poppeával.

- Már beszéltem - mondta egyszerűen a színész. - Két hónapja múlt, hogy először szóltam neki tirólatok.

- És, ő?

- Kinevetett.

- Gyáva voltál.

- Könnyörögtem.

- Nem eléggé ostromoltad.

- Kigúnyolt.

- Abbahagytad?

- Megvertem.

- Ah! - kiáltott fel az öreg Áron. - Ezt jól csináltad. Meg kell vesszőzni az asszonyokat.

- Annál inkább követelte a szerelmet. Ez az asszony szereti, ha verik.

- Minden asszonynak jólesik - jegyezte meg a tapasztalt öreg.

- Miért nem állottál ellen vágyaidnak? - kérdezte József, s úgy érezte, hogy torka kiég az izgalomtól.

- Valóban azt cselekedtem, rabbi - válaszolt a színész, és nyújtózkodott egyet. Nyakán, csuklóján és lábikráján megcsörrentek az aranyabroncsok. Az ujjain vakított a smaragd és a rubin. A körmei hegyesek voltak, rózsaszínűek és fényesek, mint a drágakövek.

- Nos? - kérdezte mind a három zsidó kíváncsian.

A színész vállát vonogatta.

- Nos, megkorbácsoltatott. Éheztetett. Szomjúhozott. Ölelt, és egész testemet végigcsókolt, hogy felkeltse bennem a gerjedelmeket.

József lehunyta a szemét, és cserepes ajkait úgy összeszorította, hogy kiserkedt a vére.

- Elbuktál?

- Mindig eszembe tartottam, hogy mennyit vétkeztem a törvények ellen. Gondoltam magamban: itt az alkalom, hogy kiengeszteljem az Örökkévalót.

- Az Úr legyen veled.

- Velem is volt, rabbi. Kétszer volt azóta holdtölte, és én naponta válogatott kínokat éltem ki az Úr hajlékáért. Tegnap este megtört az asszony. Alávaló némben. Közönséges szemét.

A színész arcára az utálat kifejezése ült.

- Hogy történt, meséld el - sutogta Áron, és térdét felhúzta az álla alá.

- Napok óta dühöngött, sírt, koplaltatott és bántalmazott. Nézzétek a hátamat. Csupa friss seb és régi forradás. Almatlan, étlen-szomjan fetrengtem két napig egy rothadt pincelyukban. Egyszer csak felvittek hozzá, az asszony a torkomba harapott, és a fogaival fojtogatott. Erős voltam. Erre felfeszített, kötelekkel erősített a bitófához, s csak akkor vettetett le a keresztről,

amikor kifordult a nyelvem. Tegnap este megtört a nőstény kutya, ez a fehér bőrű, jó szagú, szőke vadállat. Megfürdetett, beillatosított, ezt a cifra rongyot terítette rám, s a szobájába rendelt napnyugta után. Átadta a császár parancsát.

Mind a hárman felugrottak.

- Mutasd a rendeletet!

Az öreg Áron kigöngyölytette a tekercset, és amint végigolvasta a sorokat, hörgött a boldogságtól. A császár nem kívánja a zsidók vallásos érzékenységét megbántani. Ordítva futott ki a tornácra, és bekiáltotta Jonatánt.

- Idumeai, jöjj be, és nézd meg ezt az embert. Ez a féreg felkelt a sárból, és levetette magáról a bűn ocsmány hüvelyét. Fehérebb ő a hónál, és tisztább a Kidrón patak vizénél.

József magánkívül sírt örömeiben, az esszénus csendesen imádkozott:

- Az Isten mindenható. A halandó, a féreg és az embernek fia hernyó. Az Isten azt teszi a férgekkel, ami neki tetszik. Van ösvény, amelyet nem ismer a sas, sem a sólyom szeme nem lát. Az Isten néha ilyen ösvényeken jár, ráveti kezét a kovakőre, és a hegyeket töviből kiforgatja. Vajon ki ismeri azokat az ösvényeket, amelyeken hozzánk az Isten hatalma lesurranik?

Jonathán ámulva hallá a történeteket, leborult, fejét a mellébe süllyesztette, és sokáig imádkozott. Aztán felkelt, és kijelentette, hogy itt van az ideje a mosakodásnak.

- Megfertőzte a ház levegőjét a bűn.

Megvetőleg mutatott botja végivel a színészre, mint egy bélpoklosra. Utálata jeléül feléje köpött, és magában dörmögött:

- Hálát adok az én Uramnak, Istenemnek, hogy nem vagyok olyan, mint ez a féregtől hemzsegető hulla.

A színész nagy erszény pénzt adott át Josephus Flavius társainak.

- Ezt a császár küldi nektek útravalóul. Távozzatok békével, és vigyétek el a parancsot Felix helytartónak.

Aztán alázatosan meghajolt a rabbik előtt, kisurrant a házból, és futva-futott vissza a Palatinus felé. Mint mikor a fórum törmelékei közül elősurran és eliramlik a féreg. Csak a bűn és a kék illata maradt utána a varga sötét, dohos szobájában.

A pénz

Régen történt, nem is errefelé, hanem Kisázsiában, öreg arab-zsidó kereskedő mesélte, nagy kérdés, vajon manapság is úgy van-e, hogy ahova a pénz beteszi a lábát... no, de hadd mondjam sorjába...

A gazdag ember nagy, lapos fedelű kőpalotában lakott, közel a tengerhez, amelynek kék hullámaiból sósvíz-pára felhozott az égre, és meghűsítette a forró levegőt. A palota fehér volt, szikrázott a napsütésben, a tetején függőkert buja, színes virágai ontották illatukat. Belül csupa szőnyeg, arany és ezüst, a termekben tömjén és mirha szaga lengedezett, halk léptű cselédek szolgálták a gazdag ember kényelmét, és egy gyönyörű damaszkuszi rózsza nyílt az ágyasházában a nagyúr öröme: az ő fehér bőré, fekete szemű, csodaszép felesége. A gazdag ember sokat dolgozott, sokat örült, és sokat aggódott élete fiatal éveiben; a hajói Cezareától Alexandriáig járták keresztül-kasul a tengert; bóbort, búzát és bort szállítottak. Valamikor régen. Most már fia, a veje, a sógora reszket a sorsukért, a gazdag ember a tengerparti kőpalotában nyugosza a viharos élet fáradtságait; nem szeret már semmit, csak a damaszkuszi rózsát és a csendet.

A damaszkuszi rózsához senkinek sem ér fel a tekintete, de hajh, a csendet hiába sóvárogja éjszakákon át. Az ő nagy háza mellett, egészen lenn a tengerparton, sziklába vájva, datolyapálma árnyas védelme alatt lapult Alinak, a csavargónak termésköböl, korhadtt hajógerendából, csónakok padlójából összetákolt kis kunyhója. Ali ingyenélő, naplopó, semmirekellő fickó volt. Egy szál csíkos nadrágja, meztelen válla, a dereka, napsütéses, fekete, nevetős pofája felvillant a parton, ha idegen hajó kötött ki, nagy uraságok jöttek Itália felől, utasok, jószívű, vidám szerelmesek, vagy pénzzel bélelt kereskedők. Ali a markát tartotta, mókázott nekik, megmutogatta a várost, hárfázott és táncolt az idegeneknek, szóval úgy éledegelt, mint az ég madarai. Nem volt semmije, senkije, mondjuk ki őszintén, ágrólszakadt koldus volt Ali, de neki is megvolt a maga rózsája, egy georgiai lány, fehér bőré, fekete hajú, még innen a húszon, de úgy tudott szeretni, hogy Ali nem cserélt volna a nagy fehér függőkertes kőpalota gazdájával.

Ali és a felesége nappal aludtak, éjszaka örültek a tengernek, a datolyapálmának, a sötétkék égen ragyogó csillagoknak és a gazdag ember kertjéből áradó rózsailatoknak. Ezek az illatok lehúzódtak egészen a dagály mosta sziklapartokig; áradásuk betöltötte az egész környéket; behatolt a bokrok alá, a barlangokba, a hullámok közé; a levegőben úszott, és megrészegette az emberek szívét. Talán ettől volt, hogy Ali és a felesége egész éjjel énekeltek és pengették a hárfát.

Egész éjjel szólt a megmámorosodott emberek citerája. Ahogy a nap lemerült a tengerbe, felpendült a hangszer a koldus Ali kezében. Csengett, bongott az érchúr, felharsant a dal az asszony torkából, és megtelt vele az éjszaka. A csónakosok megcsillapodtak, leeresztették az evezőt, összevonták a vitorláikat:

- Ali és a felesége dicsérik az éjszakát! Pszt. Hallgassatok!

Mindenki örült a dalnak, a dobok és sípok és citerák zengésének. Csak fenn a kőpalotában dühöngött valaki, aki most már, a sok életvihartól elfáradva, csak csók és csend után epekedett.

- Ez a zenebona elviselhetetlenné teszi az életemet!

- Én is megsokalltam - hagyta helyben a damaszkuszi rózsza.

- Minden istenadta éjjel: ez tűrhetetlen.

- Ők az egész napot átalusszák.

- Tőlem meg elrabolják az éjszakai nyugodalmat.

- Nem tilthatod meg nekik. Mit tegyünk?

A gazdag ember gondolkozott. Egyszer csak egy reggel diadalmas arccal biztatta a damasz-kuszi rózsát:

- Megvan! Hívjátok fel Alit!

Ali félóra múlva a gazdag előtt állott.

- Hallom, fiam, hogy szegény vagy...

Ali könnyedén bólintott.

- Hallom, hogy derék asszony a feleséged.

Ali szeme felragyogott.

- Hallom, hogy jókedvű vagy, erős és egészséges.

- Az asszony is.

- No, én meg akarlak segíteni. Látod ott azt a kis kocsit? Az a tied lesz. Látod azt az öszvért? Az is a tiéd. És látod ezt a zacskó pénzt? Neked adom, Ali.

A csavargónak elállott a lélegzete.

- És mit kell tennem érte?

- Semmit.

- Az asszonyt nem adom.

A gazdag ember hahotázott.

- Nem kell tőled semmi. Amit adtam, vidd el. Meg se köszönd, ne is gondolj rá. Vidd el, és tégy vele, amit akarsz.

Ali elvitte a kocsit, öszvért és a pénzt.

Akkor nézi meg a kocsit, hát tele van gyönyörű gyümölcssel, rózsával, gazdag uraknak való rakománnyal.

Útközben megállítják.

- Hogy adod a datolyát?

Ali felütötte a fejét, és drágán szabta meg a gyümölcse, rózsája árát. Szétkapkodták. A szerencsés fickó alig győzte beszédni a sok pénzt.

Otthon megörült az asszony.

- Ali, ezt az Isten küldte.

Ali a pénzt olvasgatja. A zacskó tele van arannyal. A markában ezüst- és rézpénz. A szívük hangosan dobog.

- De a kocsit üres - panaszoja bús kedvvel Ali.

- Holnap vásár lesz Cezareában. Pénzünk van elég. No?

Ali megértette. Egész este erről beszélgettek, hogy holnap reggel televásárolják a kocsit... aztán eladják a holmit... aztán újra vesznek... Egész kimerültek a tervezgetésben, a hold magasan állott már az égen, a gazdag ember virágai elkábították őket, lefeküdtek, összeölelkeztek és elaludtak.

Aznap már néma maradt a hárfa, és nem gyúlt ki a dal a szerelmesek ajkán.

Másnap Ali elment a vásárra. És harmadnap és azután való napokon is elment. És egész nap vett, adott, csereberélt. És este fáradtan hajtotta öszvérét a sziklába vájt kunyhó elé.

A gazdag ember mosolyogva figyelmeztette a feleségét:

- Ali nem ér rá citerázni.

- Úristen, mi történt velük?

A gazdag csak mosolygott.

- Beteg talán?

- Gyere, lessük meg, miért felejtettek el énekelni.

Lelopóztak a tengerpartra, és bekandikáltak Ali kunyhójába.

A damaszkuszi asszony összecsapta a kezét. A gazdag ember elégedetten mosolygott. Ali és a felesége benn ültek a kunyhóban, asszony, ember pénzt olvasott, tanakodott, számolt, irkafirkált, nehéz, gondterhes arccal, megráncolt homlokkal, verejtékezve a garmada pénz felett...

A gazdag ember odasúgta a feleségének:

- Ne félj, ezek többé nem háborítják meg a mi éjszakai nyugalmunkat. Ahova a pénz egyszer beteszi a lábát, onnan kiröppen a jókedv, a játékos öröm, a szerelmes muzsika pacsirtája...

A gyűrű

A Boszporusz partján mesélik...

Rózsafás, datolyapálmás, ibolyaillatú kertjében csendesen éldegélt az öreg Dsem, a kalifa kegyence, szép fehér szakállú basa, a libanoni cédruserdők ura, ifjúkorában híres hadvezér, azonban megférriasodván, megjött az esze, otthagyta a portát, a harci dicsőséget, a fekete szemű georgiai lányokat, és hajósvállalatot alapított az Aranyszarv partján. Erre kellett neki a libanoni cédrus.

Kábítóan gazdag volt az öreg Dsem, a kincstára feneketlen mély és színültig tele volt; ökre, lova, rabszolgája, mint a csillagok az égen és cseppek a tenger vizében, de jámbor és istenfélő lelke azért nem volt elbizakodott. Tudta, hogy a halál ellen nem véd meg sem arany, sem rubin; sem a janicsárok hada, sem arabszolgák serege. Két fiát is bölcsen nevelte. Megosztotta közöttük a vagyonát, az idősebbiknek hagyományozván minden kincsét: földjeit, barmait, hajóit, pénzét, ékszereit és egész háremét. A fiatalabbiknak - mert azt sokkal jobban szerette - csak egy ócska ezüstgyűrűt hagyott.

- Alit ellátom mindazzal, amivel engem az Úristen kegye elhalmozott - mondotta magyarázat-képpen. - Neked, Mehmed fiam, ezt a varázsgyűrűt adom. Ezt a gyűrűt a próféta viselte, áldassék a neve. Öreg bagdadi zarándoktól kaptam. Én sohasem használtam, de biztosítlak, hogy három kívánságodat, legyenek azok bár a legmerészebbek, amiket halandó csak kívánhat magának, nyomban valóra váltja. Allah legyen veletek.

Így szólt az öreg Dsem, s aztán szép csendesen meghalt.

Ali egy ideig örült a nagy gazdagságnak. Mehmed pedig boldogan viselte a gyűrűt. De hamar bekövetkezett, hogy Ali betelt az örökségével. Unatkozott és elégedetlenkedett. És megirigyelte öccse varázserejű gyűrűjét. Éjszakánként sokat sóhajtozott, és elátkozta apja emlékét. Nyomorult koldusnak érezte magát, ha arra gondolt, hogy öccse három határtalan vágya nyomban teljesedésbe megy, ha ujján a próféta gyűrűjét megfordítja.

Addig-addig emésztette magát, amíg ki nem eszelte a leggonoszabb tervet: megfosztja öccsét az egyetlen örökségtől is, amit apja bölcsessége Mehmednek juttatott. Egy éjszaka lelopta öccse ujjáról a gyűrűt, ördöngösen ügyes mívesséssel szakasztott olyan hasonlóságút készítette, a valódit megtartotta magának, a hamisat visszahúzta öccse ujjára.

Most már teljes volt a meglelégedése. Nyomban el is határozta, hogy mi lesz a három kívánsága. Erős, szép, daliás, harcos lelke volt Alinak; kincse, hatalma temérdek. Fiatal volt és szép: forró volt a vére, és dicsőségre szomjas. Mit kívánhatott volna más? - azt kívánta, hogy az övé legyen a legélesebb kard, a leggyorsabb paripa s a legszebb leány ezen a terebélyes, dicsőséges, gyönyörű világon. Hármat fordított a gyűrűn, és másnap három messze földről jött kalmár jelentkezett a Boszporusz partján, a féhéren csillogó, rózsafás, datolyapálmás, ibolya-illatú porta kapujában.

- Ez a föld legszebb leányzója.

- Ez a leggyorsabb mén Arábia végtelen pusztáján.

- Ez a legélesebb granadai penge.

Határtalan volt a boldogsága. Georgiai leány, arab mén, granadai penge - ej, enyém az élet legszebb három ajándéka.

Mehmed, a megcsalt, kifosztott, pőrére vetköztetett nyomorult árva ördög azonban mit sem tudott az ő nagy szerencsétlenségéről. Éjt-napot ábrándozott együgyű gyermekek boldogságában. Nem volt semmije, de úgy vélte, hogy akarnia kell csak, és minden az ölébe hull: szépség, hatalom, égi és földi paradicsom. És gondtalanul, virágos jókedvvel csatangolt a Boszporusz partján, és ragyogott a szeme, kitágult a szíve, dalra fakadt az ajka, és messze boldogságos jövődön röpködött a bizodalmas lelke.

Ali is boldog volt egy kevés időn által. Gyönyörű felesége szerelmében mámoros hónapokat töltött. Szélvészparipáján végigszáguldotta végtelen birtokait; árkon-bokron repült, mint a keselyű; versenyre kelt a szultán leghíresebb lovasaival, legyőzött mindenkit; fegyvere legendás hírnevével babérozta a fejét. Ő volt a kalifa legelső vitéze.

De a boldogsága nem tartott sokáig. Híre futamodván annak, hogy az övé a világ legszebb asszonya, a palota körül állandóan idegen lovagok ólálkodtak. Kisázsiból, Afrika partjairól, a hitetlen Nyugatról, Spanyolországból, Frankhonból és a ködös északi országokból egyre-másra érkeztek rajongók, kalandorok, vitézek és varázslók. Ali csak mosolygott: övé a leggyorsabb paripa és a legélesebb kard.

De a georgiai leányok rosszabbak, mint ahogy Ali gőgös lelke képzelte. Fatime titkon kileste a szerelemben epedő lovagokat. Hízelt neki, hogy az egész világon ismerik az ő szépségét. Az asszony hiú, és sohasem elég neki sem a tömjén illata, sem a csók gyönyörűsége. Az ismeretlen örömekért hamar odaadja a megismert boldogságot. És így történt, hogy Ali egy tikkadt augusztusi éjszakán, amint kertjében sétálgatott, észreveszi ám, hogy tolvajok járnak az ágyasháza előtt. Figyel, és látja, hogy a magas kerítésen egy kosár sülyyed alá. A kosárból kilebben egy fehér asszony...

- Fatime! - üvöltött fel eszeveszett fájdalommal Ali, és rohant a kardjáért és szélvészfutó paripájáért.

Mire felnyergelt, és üldözőbe venné a rablókat, azok már messze vágattak a tengerből felé. De Ali paripája volt a leggyorsabb ezen a széles nagy világtájon. Egykettőre utolérte a menekülőket. Nagy viadal támadt. Azok hárman voltak, Ali meg egymaga. De Ali kezében volt a legélesebb kard, és szempillantás alatt levágta a Fatime elrablót.

A hűtlen asszony térdre rogyott, és ura irgalmáért esedezett. Ali letörölte a vért a világ legélesebb kardjáról. Aztán megveregette a lova kicsiny, okos fejét. A paripa lábai reszkettek. A melle zihált. Szeme vérben forgott. A viharos száguldás rettenetes erőlködése még ott lobogott nagy, tiszta szemében, egy pillanatig belenézett a gazdája halotthalvány arcába, aztán összeesett és kimúlt. Az üldözés éktelen iramában a derék állat tüdejében megpattant egy ér: orrán, száján csak úgy ömlött a meleg, piros vér.

Ali felordított:

- Átkozott bestia! - rohant a hűtlen asszony felé, és kardját beledöfte a georgiai leány meztelen mellébe.

Aztán ő is lebukott a földre. Az izgalom, a csalódás és a harc borzasztó küzdelme, a fájdalom és a harag elvette esztét.

- Elvesztettem mindent - őrzöngött eszeveszett dühében, és megragadta a kardot, amelynél élesebbet nem edzettek a granadai kovácsok.

Markolatig döfte a saját mellébe. Szegény, nyomorult, örült Ali.

Mehmed pedig ezalatt a Boszporusz partjain gyönyörködött az ő hamis gyűrűjében.

- Hej, ha én egyszer valamit megkívánok! - ujjongott az előre elképzelt boldogság határtalan kéjében.

De nem mert semmit megkívánni!

- Majd holnap! - tette félre fel-felbuggyanó vágyait. És így élt, mosolygós, bizodalmas, örök elképzelésében a diadalmas akarat mindenhatóságának, a rózsás, gyönyörű, dicsőséges jövődőnek, és ő volt a legboldogabb ember, aki valaha csak a Boszporusz partján csatangolt.

Mert nem a teljesülésben, hanem az illúziókban van e földi élet gyönyörűsége.

Hódító Vilmos

A Szent Pál-székesegyház falához támaszkodó könyvessátrak között csatangolva néha-néha beleturkált a nyomtatott röpiratok végtelen halmazába, a nyolcadrét alakú könyvek szemetesládájába, de ma unta a költőket és a szerelmes históriák íróit. Inkább az arra haladó hölgyeket vizsgálgatta. Azzal szórakozott, hogy találgatta magában: ki lehet az a selyem- és bársonydudorokba, brokátredőkbe, gyöngykosarakba, damasztfodrokba, szalagvitorlákba és aranyzsinórokba burkolt mozgó gálya, amely suhogós, zizegő, ropogó, uszályos hüvelyében valami vörös vagy szőke hajú Vénuszt rejteget. Ki lehet? És ki a szeretője? Gazdag City-beli kereskedődáma-e, vagy udvari démon, leány-e, vagy asszony? Mostanában inkább az érett szépségek felé vonzódott, holott azelőtt harmincon felül már megvetette a nőket.

Londonnak ez volt a legelőkelőbb negyede. És egy idő óta csak az előkelő, gazdag és erényes asszonyok érdekelték. Eszébe jutott egy nemrég megjelent szonett, amely így szólt:

Ki szeretett és nem első látásra?

Érezte, hogy most, ha megpillantana egy igazán, szép, finom, előkelő hölgyet, aki már több mint harmincéves, de még nincs negyven, az első szempillantásra beleszeretne.

Harmincéves volt; talán ez volt az oka ennek a hangulatnak. Meg az, hogy szép, daliás, erős és rugalmas volt, és nagy volt a fantáziája. Az egész világot gyönyörűnek látta. Délelőtt volt, a gazdag urak még nem ebédeltek meg, de már künn voltak az utcán. A nap is gyönyörűen sütött, ami ritkaság itt, Londonban, s a Temze, mint valami sima, fényes, gyűrődés nélkül való selyemszalag, kéken és lágyan susogva nyaldosta a rakpartokat.

Nagy néptömeg bámészkodott a köhídon, amelytől néhány száz yardnyira Francis Drake-nek, a világutazó és rabszolgakereskedő lovagnak vitorlása pompázott fellobogózva, cifrán és ünnepélyesen.

A sokaság felé vette útját, mert azt remélte, hogy ott megpillantja az asszonyt, aki harminc és negyven év körül van, és aki szintén az első látásra gerjedt szerelem után áhitozik.

A tarkabarka tömegben hamar átvergődött, és szinte elveszett az ácsorgók között. Némelyek felismerték, és hallotta, amint egymásnak súgták:

- Nézd, az édes Willy!

- Hol? Melyik?

- Ó, de cukros!

- Milyen fiatal!

- És miért játszik mindig aggastyánszerepeket?

- Mert neki van a legmélyebben zengő hangja valamennyi között. Szólítsd meg.

- Jaj, nem merem.

Ezek a szavak kellemesen csiklandozták a hiúságát. Örült, hogy már annyian ismerik Londonban. Odamosolygott a sugdolódzók felé, de azok ijedten kapták el a tekintetüket. Két húszéves lányka volt, s féltek apjuktól, aki kísérte őket.

A tömeg tovább sodorta. Egyszerre valaki a vállára csapott:

- Hé, derék Will!

- Ohó, Richárd! Kialudtad magad?

- Pompásan. De a gyomrom olyan, hogy fél fillér ára kenyérhez meg tudnék inni hat shilling ára bort, a legjobb rajnaiból.

- Vagyis ég a gyomrod, te bortömlő.

- Eltaláltad, Will. Gyere a „Vadkanfő”-be.

Nem volt kedve most a kocsmázáshoz. A harmincéves asszonyt kereste, akibe első látásra bele fog szeretni.

A másik elkedvetlenedett.

- Akkor isten áldjon!

Richard Burbage volt ez, a Globe Színház első színésze. Egyébként víg fickó, duhaj lump és veszekedett hírű nőcsábító. Tegnap a *III. Richard* főszerepében olyan sikere volt, amilyenre a londoniak nem emlékeznek. Mindenki irigykedve nézte a szerencsés kópét, aki nem volt sem szép, sem szellemes, sőt olyan rossz híre volt kicsapongó élete miatt, mint akármelyik színfalhasogató ripacsnak vagy medvetáncoltatónak a Bankside táján, De... de olyan szépen tudott deklamálni, mint senki a világon. Tegnap pedig felülmúlta önmagát, s a Globe Színház valósággal felfordult a tomboló ünnepeltetésben. Urak és hölgyek feléje tódultak, és boldog volt, aki ruhája szélét vagy kardját megérinthette. A hölgyek csókokat dobáltak feléje, és egyikük - szép, magas, hercegnői termet, az álarca félrecsúszott, és látni lehetett, hogy harmincéves szőke, rózsás bőrű és égő vörös száju szépség, odasúgta a fülébe:

- Holnap a Temze-ünnep alatt egyedül leszek... Cheapside, New-Place... a Cleopatra mellett.

Nem hallotta senki. Csak Richard és véletlenül ő, aki az ünnepelt háta mögött állott a nagy tolongásban.

Most, ahogy ez eszébe jutott, valami édes nyilamlás szaladt végig a szíven.

- Igen, ő volt az, ő volt, a harmincéves asszony...

És csaknem dühös irigylés fogta el erre a visszaemlékezésre. *III. Richard* veszettül szerencsés kópé. Ma délután nem lesz előadás, ma mindenki Drake viharvert hajóját ünnepli... a harmincéves asszony pedig egyedül lesz... a cheapside-i új palotájában... Cheapside... New-Place... Cleopatra mellett... ő ismeri a házat... s abban a házban ma délután négy órakor, amikor a királynő jelenlétében megkoszorúzzák Francis Drake hajóját, a részeges Burbage-et várja egy gyönyörű harmincéves asszony...

Most úgy érezte, hogy a világ minden dicsőségét oda tudná adni Burbage szerencséjéért...

Cheapside... New-Place... amióta ez a két szó eszébe jutott, az egész Temze-partot üresnek és unalmasnak látta. Az asszonyokat méhkas alakú kemény és zörgős ruhájukban egyszerűen nevetségesnek találta. Már nem is nézelődött. Visszament a székesegyházhoz, és leült egy kőpadra. Annak a Burbage-nek átkozott szerencséje van. Nem tudott egyébre gondolni. A hölgy nagyon szép volt. Pompás termete lehet. És egész teste csak úgy lángolt a szenvedélytől. Richard otromba elméjű, iszákos király, de átkozott szerencséje van. És milyen könnyen veszi. Az egész éjszakát áttivornyázta a „Vadkanfő”-ben, magához való részeges fiúkkal és szemérmetlen némberekkel. Most is csak úgy dőlt belőle a bor és a sós hal szaga. A gyomra ég, és most oltania kell savanyú borokkal és keserű pálinkákkal. Délután négy órakor ott lesz a Cheapside-on, addig pedig iszik. Ha ugyan el nem késik, vagy egyáltalában el nem felejtí az egészszet. Kitelik tőle. Minden második napon kap egy ilyen meghívót. Ha Rómeót játssza, vagy valami hasonló szerelmes szerepet, akkor mérget vehet rá, hogy... És ma is... Jól

kiválasztották a napot. Egy lélek sem lesz otthon. A hölgy talán azt füllenti az urának, hogy beteg... És fekve marad, és várja azt a nagy orrú, rezes képű barmot. Az pedig iszik, és aljas nőszemélyekkel cicázik addig is, míg eljön az óra!

Felugrott, és a homlokára csapott:

- Megállj, hé, te sörkanna, te pohos pintes üveg, te rezes orrú borzsák, adok én neked harminc-éves hölgyet a Cheapside-on, az új palotában!

Percekig hadonászott a könyvessátrak alatt, s az öreg kereskedők, akik sikamlós olasz történeteket, francia lovagregényeket és más efféle szedett-vedett ponyvát kínálnak az úrfiaknak és kisasszonyoknak, ijedten nézték a megkergült lovagot. Will pedig elrohant, és visszaszaladt a híd feljárójára. Áttörte magát a sűrű tömegben, és a Globe Színház felé vette útját.

A nap magasan járt az égen, dél volt, az emberek kezdtek hazaszállingózni, hogy megébédjenek. A színház körül csend volt, a lacikonyhákban a pincérek tétlen lézengtek. Ma nem lesz kutya-medve viadal, ma mindenki a nagy ünnepre készül, amely felvonulással kezdődik, négy órakor, Drake felpántlikázott hajója felé.

- Ez a Drake bejárta az egész földet, és a hajója süllyedésig meg volt tömve arannyal - gondolta magában -, de én az ő minden kincséért nem adnám oda a cheapside-i hölgy egyetlen mosolyát, ha az nekem szólna...

És sietett a színház felé.

Útközben még egyszer eszébe jutott a világiáró Drake.

- Micsoda népeket, tájakat, vizeket, erdőket, városokat és palotákat láthatott az a semmiházi hajós. Itáliát és Spanyolországot, Kelet- és Nyugat-Indiát, Kínát és minden országok minden szépségét és pompáját és csodáját. De én - bevallom őszintén - csak a cheapside-i hölgy fehér bőrét és selymes haját szeretném látni, és aztán nem bánom, vagdaljanak négyfelé, és dobjanak a Temzébe a halak lakomájára...

Meggyorsította lépteit, és futva rohant fel a színház öltözőjébe. Kiválasztotta a legszebb ruhát; olyan nadrágot húzott fel, amelynek a csipő körül ötven rőf finom brabanti szövetből volt a dudora. Az ujjasa skarlát atlaszból; bársonycipőt húzott, amelynek ezüsből volt a csatja. Lábszárait testszínű posztó fődte, amely oly szorosan simult a combjára, mintha ráöntötték volna. Amikor nyakát fehér csipkefodros gallérral övezte, és fejére tette ékköves, tollas bársonykalapját, végignézett magán. És halkán dörmögte:

- Hódító Vilmos...

Ezen jót nevetett. És közben a New-Place-re gondolt, ahol most valaki szívdobogva várja Burbage Richardot, aki ma pórul fog járni. Akkorát nevetett, hogy az oldalát fogta.

- Oroszlánszívű Richard ma pórul fog járni.

Most már határtalanná lett a vidámsága. Egy léhűtő lovászyerekkel finom bort hozatott, és lassan szürcsölgette. Bátorságot és lelkesedést gyűjtött magának. Rövid, vékony, ezüsthényű tört választott ki a falon lógó fegyverek közül, megnézte az élet, és ujjjaival végigsimította a finom acél lapját.

- Lesz, ami lesz - suttogta magában.

A szíve erősen dobogott, és úgy érezte, hogy ha még sokáig tart ez a készülődés, belebetegszik.

Jó egy órát tűnődött magában, és közben megkomponált egy takaros szonettet, hogy azzal köszöntse az imádott hölgyet.

- Egy szép szonett a hölgynek és egy jó kis kard a férjnek vagy vetélytársnak - ez a két fegyver mindig kéznél legyen, ha valami szép és nagy dolgot akar az ember véghezvinni... - állapította meg magában elégedetten. A szonett szép volt, és a kard borotvaéles.

Kinézett az öltöző ablakán, és látta, hogy a Temze-híd környéke már újból benépesedett. A királynét várják. Itt az ideje, hogy ő is útra keljen. Behívta a lovászgyereket, és gyaloghintót rendelt.

- Két erős, fürgé lábú fickót!

Gyönyörű ruháját és bársonycipellőjét kímélni akarta.

Amikor beült a hintóba, körülnézett. A színház környékén egy teremtetts lelket sem látott. Ez megnyugtatta.

- Cheapside, New-Place... - ezt parancsolta a kengyelfutóknak.

A New-Place körül is kihalt volt az utca. Ma London minden épkézláb embere a híd körül tolong. Ki lehetett volna rabolni a City összes palotáit. Még csak egy kóbor kuvasz sem vakkantott a New-Place körül.

Will besurrant a házba. Még nem volt négy óra.

Aztán több idő telt el négy óra után, mint amennyi alatt a színházban elmondják a prologust, sőt majdnem egy fél drámát is el lehetett volna játszani addig, míg Burbage Richard a New-Place ablakán halkan bekopogtatott. Lehetett már öt óra is, amikor a nagy színésznek eszébe jutott, hogy valaki várja a Cheapside-on, az új palotában. Önhitt, durva szoknyavadász meg szokta várakoztatni az imádóit!

A halk kopogásra kinyílik az ablak:

- Hahó!

- Ki az?

- Én vagyok...

Richard szeme káprázott. Mi ez? Törbe csalták talán? Férfi hang. Kis sötétszőke szakáll. Hetyke, pörge bajusz. Az ördögbe is. Ismerős ez a nevető, gúnyos arc... A színész hátrahökken, és káromkodott.

Az ablakból kihajolt a kis szőke bajusz és a sötétszőke szakáll. És kajánul nevetett:

- Richard, derék cimbora, te vagy?

- Én...

- Elkéstél, jó fiú...

- De te, úgy látom, annál jobban siettél... ördögadta Will...

Will pedig tölcserént csinálva két tenyeréből, lesúgta az ablakból:

- Eltaláltad, pajtás... Hódító Vilmos megelőzte Oroszlánszívű Richardot.

Belülről halk asszonyi kacagás csendült kifelé. Az ablak becsapódott. A Westminster-palota felől megdördült az ágyú. Úgy látszik, most indult el a királynő... A Temze partján rakéták robbantak, és a tömeg diadalordításban tört ki.

Burbage Richard a néptelen utcán az ajkát harapdálta, és káromkodott. Aztán vállat vont, és szavalni kezdett:

- Gyarlóság, asszony...

Aztán a folyó felé indult, hogy megnézzze a hajóünnepet s az udvar felvonulását.

William Shakespeare azonban nem látta sem a világot járt hajó kincseit, sem a királynőt, sem a felvonulást, sem a tűzijátékot: nem látott semmit, csak a harmincéves asszonyt, akibe az ember az első látásra beleszeret.

A windsori víg nők

Nagy sürgés-forgás volt akkor a windsori királyi kastély körül. A királyné elhatározta, hogy ott tölti a nyarat.

A gyönyörű épület, amelyet még Hódító Vilmos kezdett építeni, már nagyon szűk és kényelmetlen volt, és egészben véve rászorult volna a tatarozásra. Nemrég elhatározták, hogy új szárnyat építenek hozzá, kétszer akkorát, mint amekkora az egész régi kastély, de a spanyol háborúk miatt másra kellett a pénz, s a szép terv abbamaradt. Pedig az udvar már alig fért el a rozoga, nedves, öreg falak között. Ehhez járult, hogy a királyné mindenáron színielőadást akart látni a kastélyban, s evégből a lovagtermet átalakították színházteremmé. A lovagterem bútorzatát, a súlyos tölgyfa asztalokat, a faragott és megvasalt ládákat, az ősök képeit és a fegyvergyűjteményt kihordták az udvarhölgyek ágyasházába, az udvarhölgyek pedig kiszorultak a keresztfolyosóra, amelyet spanyolfalakkal kis fürkékre osztottak fel a kárpitosok. A spanyolfalak mindössze két méter magasak voltak, s ajtó helyett csak függöny választotta el az udvari dámák hálószozáit a folyosó szabadon hagyott részeitől. Ezekben a fürkékben aludtak Anglia legszebb és legelőkelőbb hölgyei, akik maguk között keservesen panaszkodtak, hogy a függönyök előtt egész éjszaka fel és alá sétálnak a nagy csizmás alabárdosok, akik lábujj-hegyre ágaskodva, vagy egymás hátára kúszva, ha éppen akarják, kényelmesen megleshetik a szendergő udvarhölgyeket. Még ennél is nagyobb baj volt az, hogy a hosszú folyosón néha végighúzott az északi szél, s az udvarhölgyek foga vacogott a hidegtől és a félelemtől.

De minderről szólni sem lehetett a királynőnek. Erzsébet ragaszkodott a színielőadásokhoz, és a londoni Globe Színház igazgatóját, a stratfordi William Shakespeare urat megbízta, hogy Windsor számára új darabot írjon, amelyben okvetlenül szerepelnie kell a kövér, részeges Sir John Falstaffnak is, akinek elmésen trágár mókáin a londoni nép eddig is majdnem halálra kacagta magát. A királynő a szerelmes Falstaffot akarta látni. Furcsa királyi ötlet! Mindenki csodálkozott ezen, mert nem olyan asszonynak ismerték Erzsébetet, aki nagyon el tudott volna érzékenyülni a szerelmi történeteken. Vagy tán éppen azért választotta ki a maga számára szerelmi hősül a nagy hasú Falstaffot, hogy nevetségessé tegye azt az emberi gyengeséget, amelynek férfiak és nők évezredek óta áldozatai? Inkább ez a valószínű.

Erzsébet királynő már ötvenhárom éves, tehát túl van azon a koron, amikor általában véve valamiféle gyengeségnek áldozatul esik az asszony. Nem is volt ő gyenge soha. Ő is viselhette volna, mint egyik őse, az oroszlánszívű melléknevet.

Az oroszlánszívű asszony vörös parókát hordott, mert a haja nemcsak megőszült már, de hullani is kezdett. A száját pirosra festette, az arcát fehérre, a szempilláit feketére és a füleit rózsaszínűre. A fogát nem tudta festeni: az fekete maradt a sok édességtől. Nem volt semmi szépség ezen a királynőn, ha férfiruhába öltözik, tábornagnak vagy egy hajóhad vezérének nézne az ember. Nyilván ez is volt az oka, hogy hajadon maradt. Ez volt az oka, vagy más, de annyi kétségtelen, hogy Angliai Erzsébet királynő mindig irtózott a házasság gondolatától. Császárok és királyok meg a maga miniszterei hiába erőlködtek, hogy megházasítsák. A királynő minden tanácsot meghallgatott, de szerelem dolgában nem lehetett őt befolyásolni.

Szerelmes sem volt soha a királynő? Ezt már nem lehet olyan határozottan állítani. Mindig voltak neki kegyencei, de ezek csak a szívét, az eszét sohasem tudták meghódítani. Nem, az angol királynő nem volt olyan asszony, aki a birodalom érdekeit összekeverte volna a maga szívügyeivel. Néha-néha feltűnő gyengéd volt valamelyik rózsás arcú fiatal udvaronchoz, de az udvarnál mégiscsak az öreg, beteges, puritán erkölcsű, unalmas, fogatlan Lord Burleigh miniszter volt a mindenható. Ez az öreg, bozontos, megtépázott kappan volt az egyetlen

hatalom, ő intézte a birodalom sorsát, s amikor testileg egészen összeomlva lemondott a hivataláról, utódjául a saját fiát ajánlotta, Sir Robert Cecilt, aki éppen olyan keserű, csúnya és unalmas volt, mint az apja, csak még annál is öregebb és azon felül púpos.

Erre az állásra egyébként többen is pályáztak. Elsősorban Sir Francis Bacon, Anglia legnagyobb tudósa, bölcész, államférfi és költő, és az udvarban nagyon sok híve volt a keskeny arcú, patkányszemű és titokzatos férfiúnak, akinek több esze volt, mint összes kortársainak együttvéve. A harmadik pályázó még egészen fiatal ember, fehér arcú, mosolygós, vidám, bolondos és délceg. Államférfiúi múlt még nem állott a háta mögött, de hadi sikerei miatt ő volt a legnépszerűbb ember Angliában. Essex grófról van szó.

Essex ezelőtt négy vagy öt esztendővel jelent meg először a királyi udvarban. Mostohafia volt Leicester lordnak, aki valamikor sokáig sütkérezett a királynő kegyeiben. Nem tartották lehetetlennek, hogy a fiatal Essex, aki most fejezte be a spanyol háborút, Cadiz ostrománál legenda hőstettet vitt véghez, amelynek emlékére az egész országban hálaadó istentiszteleteket rendeztek, ezúttal is minden versenytársát legyőzi a nagy mérkőzésben.

- Meglátjátok, Essex gróf, aki a lovasság főparancsnoka, tengernagy és a legszebb harmincéves férfi Angliában, az öreg Burleigh fölött is győzedelmeskedik - mondta az egyik udvarhölgy, és ezerfontos fogadást tett, hogy Essex lesz a birodalom államtitkára.

A másik Sir Francis Baconra fogadott.

- Most diplomatára van szükség és nem hadvezérre. Agamemnon le fogja győzni a fiatal Achillest.

Akik Essexre fogadtak, arra alapították meggyőződésüket, hogy a királynő most az egyszer igazán szerelmes, és Essex semmi kérésének nem tud ellenállni.

A karvalyarcú Bacon titokzatosan pislogott:

- Én pedig tudom, hogy a királynő már nem szereti Essexet.

- Miből gondolod? - kérdezte Sir Walter, aki titokban a maga számára intrikált, és annál nagyobb reménye volt a győzelemhez, mert mint tengeri kalóz, rengeteg spanyol hajót fosztott ki, és tömérdek aranyat szállított a királynő pénztárába.

Az egész udvar izgalomban volt, mindenki az államtitkári állás betöltéséről beszélt, csak a királynő volt az, aki az ügyet még csak szóba sem hozta. Ő csak az új színdarabbal foglalkozott, amelyet a stratfordi gentleman már bemutatott neki. A *Windsori víg nők* - ez volt a színdarab neve. A királynőnek tetszett. Örömmel újságolta udvarhölgyeinek, hogy néhány nap múlva megjön a színtársulat, és bemutatja a windsori víg nőket.

- Kik azok? - kérdezték az udvarhölgyek gyanakodva.

- Ti vagytok azok! - nevetett a királynő. - Az a William agyafűrt egy fickó, és alaposan kifigurázott benneteket.

Az előadás előtt való nap megérkezett Windsorba Essex. A királynő nyájasan fogadta. Megkérdezte tőle, hogy mivel jutalmazza meg a cadizi győzelmet.

- Akarod, hogy kinevezzek az earlok marsalljává?

- Köszönöm, nem.

- Pedig ezzel első lennél az ország nagyjai között.

- Felség, erre Sir Walter Burleigh sokkal méltóbb, mint én.

A királynő gúnyosan mosolygott.

- Hát akarsz a kincstár első lordja lenni?

- Ha megengedi, felség, arra az állásra inkább Bacont ajánlanám.

- Szóval te államtitkár szeretnél lenni?

Erre a fiatal Essex, akiért nemrég az egész országban hálaadó istentiszteleteket tartottak, leborult a királynő előtt, és karjával átfonta a felséges asszony nagy, csontos térdeit.

- Felség, ne hallgasson az öreg Burleighre. Sir Robert Cecil megbízhatatlan, álnok és önző ember, és felségedet mindenhol gúny tárgyává teszi. Én pedig az életemet adom felségedért. Ha felséged most szégyenben hagy, és mást nevez ki államtitkárrá, az egész világ kacagni fog rajtam.

Erzsébet királyné most hirtelen összevonta feketére festett szemöldökeit, felugrott, és rárikácsolt a fiatal lordra:

- Hagyj békén az ostoba fecsegéssel! Eredj a pokolba!

Ekkor olyan dolog történt, aminőre még nem volt példa Angolországban. Essex a kardjához kapott, és lihegett az izgalomtól.

- Jegyezze meg, felséged, hogy velem így nem lehet bánni! Enyém a hadsereg és a hajóraj, és egész Európa tudja, hogy felségedet én mentettem meg a spanyoloktól.

A királynő arcul ütötte a fiatal lordot, és magánkívül sikoltozott:

- Fogd be a szád, közönséges, hitvány tökfilkó vagy.

Essex gróf kihúzta a kardját, és ordítani kezdett:

- Tökfilkó vagyok? Nos hát, ha tudni akarja felséged, én III. Richard ivadéka vagyok, az ön ősapja pedig III. Richard korában számadó juhász volt egy falusi papnál.

Amikor ezek a szavak elhangzottak, már tele volt a királynő szobája udvarhölgyekkel, testőrökkel, kamarásokkal és miniszterekkel. Mindenki benyílt a vér.

Sir Francis Bacon önelégülten dörögte:

- Ezt a fickót holnap lefejezik.

Valóban mindenki erre gondolt. Már látták a szép, fiatal főt, ahogy porba hull a hóhér bárdja alatt. Már látták a fejét, ahogy London hídján póznára tűzve rémíti a járókelőket.

De nem történt semmi. A királynő némán sarkon fordult, és hosszú lépéseivel berohant a hálószobájába. Egész nap és egész éjjel sírt. Harmadnap kinevezte Essex lordot írországi alkirályá.

Negyedik nap megérkezett Windsorbá William Shakespeare színtársulata, és este a királynő majdnem betegre kacagta magát a windsori víg asszonyok és Falstaff komédiáján.

Ötödik nap Sir Robert Cecil, az öreg Burleigh fia megkapta a kinevezést az államtitkárságra.

Senki sem értette a királynő magatartását. Némelyek azt mondták, hogy a szegény öreg-asszony még most is halálosan szerelmes Essex grófba. Mások egyszerűen asszonyi szeszélynek minősítették.

Sir Francis Bacon magánkívül volt a dühtől és az elkeseredéstől. Magában azt gondolta, hogy hiába, mégsem való korona és különösen nem való az angol birodalom koronája egy gyöngé, gyáva és szerelmes asszony fejére. Férfiember már régen kivégeztette volna a vakmerő és durva Essex grófot.

Essex pedig alkirályi méltóságának teljes pompájában bevonult Írországba. Csak akkor rémült meg, amikor észrevette, hogy alkirályi megbízatása micsoda héraklészi munkát rakott a vállaira. Egész Írország forradalmi lázban égett. Az írek feneketlenül gyűlöttek mindent, ami angol. Essexnek sem pénz, sem katona nem állt rendelkezésére, Írország mellett pedig ott állott Spanyolország égő bosszúvágygal és temérdek pénzzel. Írország mellett állt a pápa is mint a katolikus egyház feje. És mellette álltak a franciák és a németek Erzsébet iránt való gyűlöletükből, a hollandusok pedig irigységből.

Essex rettenetesen belebukott a vállalkozásba. A kaland csúnya kudarccal végződött, seregét megverték, és az alkirály éjszaka, titokban, szégyenszemre visszaszökött Londonba.

Most már nem tartottak érte hálaadó istentiszteleteket, nem kongatták meg a harangokat, és nem rendeztek neki diadalmenetet. A bohócok gúnydalokat énekeltek róla a színházakban. Essexet vád alá helyezték. A jog és törvény emberei hűtlenséget és felségárulást bizonyítottak rá, és rövid parlamenti tárgyalás után lefejezték.

A királynő a kivégzés után napokig nem mozdult ki a szobájából. Sírt és jajveszékelt, fejéről letépte a vörös parókát, arcáról lemosta a festéket, és attól kezdve zord keserőséggel hordozta vállain a szenvedést és az öregséget. Egyetlen gondolat vigasztalta csak.

- Azért, hogy ellenem kardot rántott, még haja szála sem görbült meg a szerencsétlennek. De meg kellett halnia, mert kardjával nem tudta leverni a lázadókat.

Ezzel vigasztalta magát, de holtá napjáig mindennap imádkozott Essex gróf lelki üdvösségéért.

A királynő udvarhölgyei - a windsori víg nők - pedig attól kezdve nem merték kiejteni Essex nevét.

A barbár

A Rajna partján már kizöldültek a dombok, és kidugták fejüket a tavasz első virágai. Régen volt ilyen szép tavasz - mondogatták az egyik parton a németek, a másik parton a franciák, akikre a fényesen sütő nap egyforma szeretettel árasztotta termékeny hevét. A németek és franciák egyformán boldogok lehetek volna a tavaszi napsugárban, ha a francia direktórium piros nadrágos katonái és a szövetséges európai hatalmak ádáz harcot nem vívnak egymás ellen - Isten tudja, miért. A köztársaságiak és royalisták, a forradalmárok és legitimisták, mint a veszett farkasok, úgy pusztították egymást, s a párizsi direktórium, hogy véget vessen a belső tusakodásnak, két nagy sereget indított útnak a feudális Európa ellen: az egyiket a Rajna, a másikat Itália felől, hogy azok győzelmes előnyomulásukban Bécs falai alatt találkozzanak. Emiatt hiába sütött oly ragyogóan a nap, hiába bújtak ki a földből a Brenta virágai, hiába szerette egymást ég és föld a nagy termékenyítő tavaszi szerelemben - rút és félelmetes volt ez a tavasz a Rajna mindkét partján.

A párizsi direktórium jól kiszámította a Bécs ellen irányuló haditervet; a tervnek azonban csak az egyik fele kecsegtetett sikerrel, mégpedig az, amelyet a fiatal Bonaparte tábornok vezényelt Itália felől. A másik rész erős vereséget szenvedett Károly főherceg csapataitól, és a Rajna bal partján egymás után estek a francia városok osztrák és orosz seregek kezébe.

Károly főherceg csapataiban sok volt a magyar. A magyarok csaknem mind huszárok voltak. Alacsony, tömzsi, sötét bőrű, tatár formájú hadinép. Hosszú bajuszuk kétoldalt lekonyult, s a hajuk csimbókba fonva vagy kontyosan, mint a törököké. A tisztek közül az öregebbek még parókat hordtak, és copfjuk a hátukat verte, ahogy lovaikon az ellenség felé vágattak. Nemrég még a törökök ellen küzdöttek. A legénység harcedzett, vén barbárokból állt. A Rajna mentén szörnyű meséket mondtak róluk az anyák, ha rakoncátlan gyermekeiket meg akarták ijeszteni. Borzasztó híruk volt, s a francia csapatok úgy gondoltak rájuk, mint a római légio a germánokra és a hunokra vagy a nyers húst evő orosz-lánszívű angolszászokra.

A Rajna mentén a franciák nem tudtak megállani e félvad nép előtt. A városokból a polgári lakosság hanyatt-homlok menekült. A polgári népség irtózott a harcok barbár embereitől. A háború túlságos hirtelen szakadt rá a Rajna-parti franciákra. Nemrég ott még valóságos ár-kádiai idill volt az élet a Bourbonok romlott, de fényes uralma alatt. A nép nyomorgott ugyan, de a földesurak és a városi polgárság a Lajosok kultúrájának finom légkörében önfeledten mámoros életet élt. A francia nemes és a gazdag városi polgár szerette a dalt, a könyveket és a szerelmet; Voltaire istentagadó és cinikus könyveiből szívta magába az élet szeretetét, és elvesztette minden félelmét a túlvilág borzalmait és a bűnhődés iránt. A nagy forradalomnak csak végső hullámai csapkodták ezeket a Rajna-parti városokat; azokban nem folyt vér, csak a menekülő arisztokraták könnyei; ott a forradalomnak csak dicsőségét és vívmányait érezte a nép, amely most a hadsereg győzelmeinek, Belgium és Hollandia elfoglalásának, az új köztársaságoknak és a népuralomnak részeg mámorában élt. Hat-nyolc év óta tart már ez a farsang; néha átvonul a városon egy-egy francia csapat, a zenekarok a Marseillaise-t játsszák, a dobok szakadatlanul pörögnek, és a tamburmajor ezüstgombos botja vidáman táncol a menetelő hadoszlopok előtt. A franciák azt hitték, hogy dobpergés és zeneszó mellett táncolva hódíthatják meg egész Európát, mint ahogy a francia enciklopédisták, Rousseau és Voltaire valamiféle varázspálcával, ellenállás nélkül hódították meg egész Európa lelkét. Így volt ez eddig. Most pedig a francia seregeket visszakergették a Rajna bal partjára, s a városok egymás után esnek a szövetségesek kezébe. A franciák megrémültek. Hát ez is lehetséges? Ilyen csodák is történnek még a világon? Még utóbb a barbárok előzőnk Elzászt, és durva patkóikkal letapossák a francia kultúra virágait. A diadalmámor, a dicsőség és győzelem részegsége egy-

szorre elpárolgott a fejekből, s a nemesurak és polgárok foga is vacogni kezdett a félelemtől. Ezek a barbárok nem tréfálnak. Ahogy bevonulnak egy-egy városba, a csapatok néhány órai szabad rablásra kapnak engedélyt a parancsnokuktól. A csapatok vad porosz, orosz és magyar katonái ugyancsak kihasználják ezt a néhány órát. Jaj minden szépségnek és drágaságnak, amit a francia városban találnak. A rajnai borok patakokban folynak az utca csatornáiban; részeg katonák tivornyáznak a házakban, és lába kél minden elemelhetőnek, aranynak, ezüstnek, selyemnek, bársonynak, drága szőnyegnek, képnek és főképpen a pénznek. Asszonyok és leányok egyetlenegy percig sincsenek biztonságban; valóságos tatárjárás ez, s ha elzúgnak a csapatok egy-egy város fölött, ott csak sírás és jajveszékelés, szégyen és gyalázat és nyomorúság marad. A barbárok... a barbárok!...

Fleures kicsiny városka, de gazdag, a polgárai műveltek, és a lányai szépek. Fleures-ben már napok óta hallják az ágyúk dörgését, és az utcákon végigrobognak a Rajna-parti menekülők társzekerei. A menekülők borzalmas híreket és hajmeresztő pánikot hoznak magukkal. Az ellenség óráról órára közelebb van Fleures-hez. A városból, aki csak teheti, mindenki elmene-kül. A környékbeli kastélyok kiürülnek, s a városka gót stílű, keskeny, magas házai konganak az ürességtől. Csak egyetlen házban maradtak otthon a lakók. Ez a ház a polgármesteré, akit Claude Tillier-nek hívnak, öreg ember, akinek a fia a harctéren küzd, ő maga pedig feleségével és Amélie leányával reszketve őrzi a házat, amelyet a világ minden kincséért sem volna hajlandó elhagyni.

- Ha kell, itt halunk meg valamennyien - jelentette ki az öreg polgármester, aki köszvényes lábával öreg karosszékben ül, a könyvtárszobában.

- Amélie-t rejtjük el - siránkozott az asszony, és borzalmas eseteket mesélt el fiatal lányokról és a barbár lovas katonákról.

Keskeny, háromemeletes épület volt a polgármester háza, s a föld alatt még két emelet mély-ségre volt a ház pincéje. Amélie a legmélyebb pincébe zárkózott be édesanyjával, s a pince bejáratát a cselédség ügyesen elmaszkírozta. Az öregúr pedig bevette magát a könyvtár-szobába, mint valami szentélybe, és elkészült arra, hogy drága kötésű könyveit akár a saját kiaszott, nyomorék testével is megvédelmezi. Körös-körül faragott polcokon sorakoztak az aranyozott bőrbe, pergamenbe kötött, kék, vörös, lila és barna hátú bordás vagy rovátkás, bélyegzőkkel díszített könyvek, néhány Jean Grolier-remekmű, amelyek aranylánccal voltak a polchoz erősítve, aztán Le Gascon mester filigrán könyvei, mozaikokkal, pointillé-vasakkal alakított, cottage-roof stílű kötések, különféle préselt bőrök és régi olasz kéregpapírok, selyembársonyba vagy kecskebőrbe kötött, ezüstveretes könyvremekek - az öreg Tillier apó egész életének legnagyobb örömei, nem is szólva arról az örömről, amelyet a könyvek tartalma nyújtott a lelkének. Az öregúr elszántan várta a barbár horda látogatását.

Huszárezred rohanta meg a városkát, s az ezredparancsnok kétórai fosztogatást engedélyezett a katonáknak. Az egész város visszhangzott a patkók csattogásától, a fegyverek dörgésétől, a lovak nyerítésétől, a huszárok káromkodásától s attól a pokoli zenebonától, amely a harácsolás, rablás, tivornyázás és erőszakoskodás vad jeleneit kísérte. Az öreg Tillier halottsápadtan ült a könyvtárszobájában, tekintetével végigsimította a körben sorakozó könyveket, s reszkető fehér keze néha kinyúlt, mintha el akart volna kergetni kísérteteket, amelyek drága kincseit fenyegetik. A szíve hevesen dobogott, és közben asszonyára és leányára gondolt, akikért kibuggyant szeméből egy könnycsepp. Öregségében és tehetetlenségében szinte halálra váltan leste, hogy mi történik vele. Egyszerre hallotta, hogy a ház kapuját megdöngetik, sarkantyúk csengenek a folyosókon, és beront egy csomó huszár. A huszárok élén fiatal főhadnagy top-

pant a szobába, megállt a küszöbön, körülnézett, és szemét összehúzva a félhomályban kereste a házbelieket. Az öreg Tillier mozdulatlanul ült a karosszéken a szoba leghomályosabb zugában, és a főhadnagy nem vette észre. De úgy látszik, annál inkább észrevette a könyveket, mert hirtelen kigyúlt az arca, és áhítattal hordozta tekintetét körül a könyvállványokon. Állt és nézett, és megfordult maga körül, és odalépett az egyik állványhoz, és ujjával megérintette néhány könyv arany díszes gerincét.

Az öreg Tillier szíve megdobbant, és szinte testi fájdalmat érzett erre az érintésre.

E pillanatban a főhadnagy huszársaihoz fordult, s valami ismeretlen barbár nyelven rájuk ripakodott, kikergette őket, s azok dohogva, kardcsörtetve, nagy sarkantyúpengéssel, úgy, ahogy jöttek, elhagyták a házat.

Az öreg Tillier nem akart hinni az érzékszerveinek. Meg sem mert moccanni, még a lélegzetét is visszafojtotta. Úgy látszik, ez a fiatal főhadnagy kiharcolta huszársait a házból, s a huszárok engedelmessé váltak. Hallotta, hogy nagy döngéssel becsapódik az ajtó, s a huszárok kurjongatva vonulnak el az ablak alatt, s mennek a szomszéd házba fosztogatásra. Úristen, mi történik most?

Tillier látta, hogy a fiatal lovastiszt a könyvek közül kivesz egy Voltaire-t. Felnyitotta valahol a közepén, és olvasni kezdte. Künn az utcán lódobogás, részeg kurjongatás, jajveszékelés, vad röhögés, itt benn a szobában halálos csend és félhomály, s a katona odamegy az egyik ablakhoz, hogy jobban lássa a finoman metszett betűket. Tillier úr szíve hangosan dobogott, ez az egyetlen zaj a szobában, de a katona nem hallja az öreg könyvgyűjtő szívdobogását. A katona csak olvas és olvas, néha elmosolyodik, aztán ráncba borul a homloka, az egyik szemét felhúzza, mintha magában vitatkoznék a könyv tartalmával. Ahogy lapot fordít, az öreg Tillier észreveszi, hogy a katona jobb kezének hüvelykujja hiányzik. Ezt bizonyára valamelyik csatában vesztette - gondolta magában, és már szánja szegényt, mintha csak a saját fia volna. Aztán jobban megnézi. Barna a bőre, a pofacsontjai kissé kiállók, szemöldöke bozontos, a szája szép vonalú, termete karcsú, látszik, hogy nemesember, ahogy az ablakpárkányon ül, az attitűd szép, szinte szoborszerű, a ruhája tiszta, finom posztó, dúsan aranyozva, csupa sujtás, hímzés és zsinór, a csizmája valóságos remekmű. - Úristen, miféle náción lehet ez, az bizonyos, hogy sem porosz, sem sváb, sem orosz, habár kissé taláros, de mégis szép és előkelő. Nem tudja megállni, és halkán, félénken megszólal:

- Uram!

A katona megrezzen.

- Ki van itt?

Az öregúr izgatottan felel.

- Uram, ezek az én könyveim. Mit szól ezekhez a kötésekhöz?

A katona összecsapja sarkantyúját, és bemutatkozik.

Az öregúr int, hogy üljön le, és megkérdezi, hogy honnan jött, merre van hazája, és szereti-e a szépen kötött, ritka, öreg könyveket.

Néhány perc múlva jó barátok lettek. Az öregúr meghív egy csengőzsinórt, amire óvatosan beoson egy suhanc inas- vagy udvarosféle, s az öregúr kiadja a parancsot, hogy vezesse fel a pincéből a Madame-ot és Amélie kisasszonyt. A hölgyek feljönnek, és ámulva látják, hogy az ellenséges tiszt és az öregúr hogy összebarátkoztak.

A tiszt pedig ragyogó szemmel nézi Amélie kisasszonyt, és beszélni kezd neki.

- Tudják-e, hölgyeim, hogy merre van a Duna?

Amélie kisasszony felkacag.

- Ó, már La Fontaine írt egy költeményt a dunai barbárról. Ön is járt arra, főhadnagy úr?

A katona mosolyogva bólint.

- Még azon túl is, a nagy síkságon, amelyen még vadlovak nyargalásznak, és a marhacsordák télen is szabad ég alatt tanyáznak. Ott van egy nagy falu, amelyet a bennszülöttek városnak hívnak, mert van benne egy nagy templom, rideg és dísztelen, és nincs benne oltár, mert Kálvin hívei imádkoznak benne. Van még egy nagy ház, az a kollégium. Ott tanulnak a diákok. Ott tanultam én is, de már tizenhat esztendősen koromban felcsaptam katonának, és apám, anyám haragja ellenére közlegény lettem egy huszárezredben. Attól fogva egy öreg huszár őrmester viselt rám gondot... Azóta járom a világot, és mindenütt keresem a könyveket, és ismerem Voltaire-t és Rousseau-t és az enciklopédistákat, és bámulom a dicső francia nemzetet, demokrata vagyok, ismerem a forradalom tanait, és nem is tudom, miért harcolok a franciák ellen.

- Melyik császár alatt szolgál ön? - kérdezte az öreg polgármester.

A fiatal katonatiszt tűnődni kezdett.

- Császár - hát a német császár... a bécsi császár alatt... de az nekem nem császárom, mert én nem vagyok német, és osztrák sem vagyok... De hiszen ezt önök talán meg sem értenék - legyintett hirtelen búsan a fiatal tiszt.

Amélie kisasszony nem hagyta annyiban.

- Meséljen valamit az ön hazájáról.

A fiatal tiszt kivette zsebéből az órát, és vállat vont.

- A harácsolás ideje lejárt, nekem össze kell szednem a legényeim, sajnálom, innen el kell mennem.

- Ne menjen... Legalább mondja meg a nevét.

A fiatal tiszt, aki még mindig kezében tartotta Voltaire egyik könyvét, most hirtelen elpirult, a könyvet visszatette az állványra, aztán meghajtotta magát a háziak előtt.

- Bocsássanak meg, hogy terhükre voltam. És fogadják el köszönetemet.

- Miért? - szepegte Amélie.

- Azért, mert életemnek legboldogabb óráját töltöttem el itt. Fájdalom, azonban mennem kell. Kérem, ne felejtse el. Engem Fazekas Mihálynak hívnak, a hazám Magyarország, és a nagy falu, amelynek kollégiumában megtanítottak az önök nyelvére... Debrecen... De hiszen ezeket a barbár neveket önök úgysem tudják megjegyezni... Kisasszony, a név nem fontos... én nem felejttem el önt soha életemben... és ön is emlékezzék vissza rám...

A katona meghajtotta magát, és sietve elhagyta a szobát. A házbeliek egymásra néztek, és szívdobogva hallgatták, ahogy a sarkantyú végigpengett a folyosón, s aztán az ajtó kinyílt, majd újra becsapódott.

A barbár mindörökre eltűnt.

A zöld dragonyosok

Gilliers úr és családja harmadfél esztendeje nem mozdultak ki vidéki kastélyukból. A kastély a Dauphine egy zugában, erdők környezte katlanban, kőhajításnyira az országúttól, alig látszott ki az őszibarackfák és szőlőlugasok közül. Szép kis kastély volt, de alacsony és öreg. És a legközelebbi faluba, amelyet Romans-nak hívtak, több mint egy mérföldet kellett gyalogolni.

Gilliers úr családja öt tagból állt; két idős hölgy: a tüdőbajos feleség és vénlány nővére két kis fiúcskát kényeztetett a kastély játszószozáiban. Két unokát, anyátlan árvát, akiknek apja, Seneville kapitány Algírban hadakozik. A család néma borongással édegélt ezen az elhagyott vidéken. Az asszonyok néha Párizs után sóhajtoztak. Olyankor Gilliers úr azt mondta:

- Majd ha változnak az idők, a telet Párizsban töltjük. Addig türelem. Itt is jól édegélhet az ember, ha rendben van a lelkiismerete. Szeressük a népet. Rousseau-nak igaza volt. A Társadalmi Szerződés valóságos új evangélium. Most még egy kis rendetlenség van, de ezzel minden átmenet alkalmával számolni kell. Majd megjön az emberek esze. Mi, földbirtokosok sokat veszítettünk, de jut is, marad is. Egyelőre az a fontos, hogy meg ne öljenek bennünket. Fogjuk be a szánkat. Húzódjunk vissza a közélettől. Hála isten, van mit aprítani a tejbe, vannak még jó könyvek, én most Montaigne-t olvasgatom. Ápoljuk virágainkat, és tisztogassuk le fáinkról a hernyókat. Az én rózsáimnak nincs párja Dauphine-ben.

Ez a beszéd kissé megzokogtatta az öreg hölgyeket, akik a Bastille bevétele alkalmából menekültek el párizsi szalonjukból. Azóta harmadfél év telt el. És azóta itt élnek a romans-i kastélyban, két másik nemesi udvarház szomszédságában. Az egyik ház Boussy úré, az öreg katonáé, a másik Osmond úré Párizsból. Osmond úr a régensség és XV. Lajos alatt híres ügyvéd volt, de megsekkedett, és öreg napjaiban biliárdozik, dominózik, és sárkányt ereget a gyermekeknek. Gilliers szomszéd és a maga unokáinak. Neki is kettő van: két kisleány, nyolc- és tízévesek, akiket szüleik a párizsi forrongások veszedelmei elől itt rejtettek el, a jámbor és csendes Dauphine-ben.

Boussy tábornoké a harmadik kastély. A vén harcos egyik lába fából vagy on ugyan, de a szíve ép s lángoló, s tele van haraggal. Utálja az új alkotmányt és népet, amely minden hatalmat megsemmisített Franciaországban: a királyét, a kormányét, az egyházét, a főurakét, a tartományokét, a hadseregét, a nemzetőrségét, a törvényszékekét és a bölcsészekét. Franciaország negyvenezer apró darabra törött szét, negyvenezer községben névleg az előljáróságok, valóban azonban a tevékeny polgárok uralkodtak, vagyis azok, akiknek semmiféle foglalkozásuk vagy kenyérkeresetük nem lévén, testvériesülési ünnepélyeket rendeznek, kifosztják a kastélyokat, az élelmiszeres boltokat, a pékműhelyeket, bezáratják a templomokat, megszabják a gabona árát, s felakasztják az ellenszegülő hivatalnokokat, nemeseket és tiszteket. A tevékeny polgárok derekas munkát végeztek. Aki nem tetszett nekik, azt agyonütötték; remélhető volt, hogy az országban nemsokára csak azok maradnak életben, akik az ilyfajta tevékenységben a legkülönbek. Mindenütt pergett a dob, kongott a vészharang, ömlött a bor, táncoltak a tevékeny polgárok, ropogott a puska, a franciák egyenlők és testvérek voltak, s ha valaki megharagudott a másikkra, annak fél lépés távolságról golyót röpített a szívébe.

Boussy úr házában is volt egy tízéves fiúcska, akit szülei falun rejtegettek. Azonkívül vendége is volt, Mr. Servan, egy angol utazó „festőművész”, aki a vidéket rajzolgatta.

Ez a három család néha vadászatot rendezett, a szomszédból való nemesekkel kikocsikázott a vidékre s a domboldalakra, aranyos napsütésben, hallgatva a madarak füttyét és a rovarok döngicsélését, csendesen eluzsonnázgatott.

- Majd csak kibonyolódnak valahogy a dolgok - jegyezte meg Osmond úr, a párizsi ügyvéd, aki süket volt ugyan, de annál nagyobb ezermester minden olyan dologban, amely nem kívánta meg, hogy az embernek éles hallása legyen. Ő volt a kis társaság legjobb szakácsa - tizenötféleképpen tudta elkészíteni a fácánmadarat és a szalonkát - de ezenkívül értett az órás-, építész-, esztergályos-, festő-, vésnök- és lakatosmesterséghez is, és olyan alkalmi költeményeket gyártott, hogy a hölgyek sírva fakadtak a gyönyörűségtől. Egyébként puritán volt és demokrata. Franklin példájára posztóruhában járt, görcsös bottal és vastag cipőben. A tábornok vén jakobinusnak hívta.

A három család jó barátságban élt egymással, és Gilliers-né, aki egész nap kötött, hímzett és régi brokátokból tépést csinált, nemegyszer felsóhajtott:

- Jó nekünk itt lenni.

- Úgy van! Itt még aránylag legjobb Franciaországban - felelt rá Gilliers úr, aki reggeltől estig öntözgette, tisztogatta, ojtogatta, nyesegette rózsabokrait és gyümölcsfáit. - Nem bántunk senkit, még a lélegzetünket is visszatartjuk, hogy a csendet meg ne háborítsuk. Meglátjátok, hamarosan jóra fordul minden.

Nem vették észre, hogy a két kastély körül árnyak imbolyognak, s a kerítésen át tüzes és vizsga szemek lesnek be a kertbe. Körös-körül mint a szentjánosbogarak, úgy villogtak ezek a gyanakvó szemek. A bokrokból, amelyek a Romans felé vezető utat szegélyezték, halk suttogás hallatszott.

- Vajon mit titkolóznak ezek a gaz arisztokraták? Miben törik a fejüket? Mit rejteget ez az alamuszi csend?

A tevékeny polgárok orra ellenforradalmat szimatolt. Néha eldördült egy-egy fegyver, csak úgy, ijesztés céljából. Szükséges, hogy örökös rettegésben legyenek a gazfickók, akik véka alá rejtik hazafiatlan meggyőződésüket, és pokoli terveket szőnek a felszabadult nép ellen. Halljátok? A kastélyban bűnös tanácskozások folynak.

A földről körös-körül óriási fülek nőttek ki, mint valami sápadt és remegő gombák, amelyek oldalt hajtva fejüket, szőrös, homorú belsejükkel a kastélyok felé merednek, és hallgatóznak.

Gilliers úr virágoskertje számára vízvezetékét épített a kertben. A vizet facsöveken vezette szét a kert közepén fűrt kútból. A facsöveket Párizsból hozták. A kerítés körül felvillantak a kémli szemek, a tevékeny polgárok füleiket hegyezték, és tajtékzó szájuk suttogni kezdtek egymásnak:

- Miféle csövek lehetnek ezek?

- Ágyúcsövek.

- Támadásra készülnek.

A hír villámgyorsan terjedt el a közeli falvakban, és nagy nyugtalanságot keltett. Másnap pedig még szörnyűsebb mendemonda járta be a vidéket. Valaki Boussy úr kastélya udvarán öt zöld színű dragonyos-egyenruhát látott. Zöld dragonyos-egyenruhát. És azt is hallották, hogy Boussy tábornok kiadta a napiparancsot:

- A gombokat majd magam varrom fel a gallérokra.

Ez több volt a soknál. Zöld dragonyosruha! És a gombokat a tábornok maga varrja fel a gallérokra! Ez ellenforradalom és fegyverkezés.

- Zöld színű dragonyosok? Darabokra kell vágni a gazembert - hördült fel egy tanácsos a romans-i községházán. - Ki látta az egyenruhákat?

- Én - kiáltott egy gyulladt szemű, hebegő kertészlegény, aki Gilliers úr gyümölcsösébe napszámba járt. - És ami leggyanúsabb...

- Nos?...

- A ruhák meglepően kicsinyek.

- Le az árulóval! - ordították mindenfelől. - Kicsinyek, tehát minták. Zöld színű dragonyos-egyenruhák modelljei. Halál a vén hóhérra!

Bailly apó, aki azelőtt cipész volt, most pedig a község polgármestere, alig tudta őket lecsendesíteni.

- Én is hallottam a zöld egyenruhákról. De én nem félek tőlük. Az öreg Boussy bolondsága az egész. A tábornok a két Gilliers gyerek, a két Osmond kislány és a maga unokája számára csináltatta ezeket a babaruhákat. Katonásdit akarnak a kölykök játszani.

Óriási derűtség követte a polgármester szavait.

- Annál rosszabb rájuk nézve! Megmérgezik a gyermekek lelkét. Előkészítik a jövő hadsereget! Akasztófára valamennyiükkel!

Késő estig tartott a tanácskozás, és a tevékeny polgárok elhatározták, hogy ezek után még inkább résen lesznek, és egy pillanatra sem hagyják megfigyelés nélkül az összeesküvőket.

Az összeesküvők pedig minderről nem tudtak semmit. A gyerekek örültek a játék uniformisoknak, az öregek olvasgattak, biliárdoztak és vadászgattak, esténként Gilliers úr kertjében a nagy fa alatt zenéltek, színházat játszottak és verseket szavaltak. Osmond úr néha kísértelt az angol festővel a hegyek közé, és nézte, ahogy az vázlatokat rajzolt a vidékről.

A tevékeny polgárok ezt is észrevették.

- Csak a hülyék nem veszik észre, hogy ezek a fickók a vidék tervrajzát készítik el a spanyol és savoyai ezredek számára. Kémek ők, gaz ellenségei a népnek, kedvem volna mind a kettőt lepuffantani.

- Tegnap is összeesküvés volt Gilliers-éknél.

- Négy kocsi hozta a vendégeket - fecsegett egy öreg parasztasszony, aki azelőtt Osmond úrnál szolgált.

Letorkolták.

- Négy kocsi volt? Hát vak maga, vagy nem tud számolni? Tizenkilenc kocsi, tömve arisztokratákkal, akik most ott rejtőznek Boussy pincéjében. Isten engem úgy segítjen, a magam szemével láttam, és megoldvastam. Tizenkilenc volt.

Néhány nap múlva megérkezett Gilliers úr veje, Seneville kapitány, a Szent Lajos-rend lovagja Algírból. A kapitánynak súlyos lösebe volt, és mellhártyagyulladás gyötörte. A faluban szájról szájra adták a hírt.

- Itt van Artois gróf, a király testvére. Nyilvánvaló az összeesküvés.

A tevékeny polgárok Romans-ban gyűlést tartottak. A gyűlésen a cipészből lett polgármester elnökölt. Ott összevesztek, hogy vajon ki szóljon először. Tizennyolc község nemzetőrségének parancsnoka mind magának követelte az elsőség jogát. A polgármester végre úgy döntött, hogy mind a tizennyolc egyszerre beszélhet. Ebben megnyugodtak. Megállapították, hogy Boussy úr a kutakat megmérgezte, rosszat mond a parasztokról, esküt nem tett szerzetesnél gyónt, és fehér kokárdát hord titokban otthon, ami nyilvánvaló tüntetés a nép akarata és az új alkotmány ellen. A község részeges fodrásza felhördült:

- És ne felejtsetek el: zöld színű egyenruhát hozatott a városból.

- Zöld színűt? Darabokra kell vagdalni a gazembert.

- Az egyenruhákhoz gombokat is vásárolt. És magának tartotta fenn, hogy a gombokat a testőrség ruhájára felvarrja.

- Kétszáz testőre van neki?

- Egy ezred dragonyos-felszerelése. Én magam láttam két vadászfegyvert, három puskát, két régi kardot, egy vadászkést. Világos, hogy Boussy felkelést szervez, helyőrséget gyűjt, ezredeket toboroz, zöld egyenruhába öltözteti hadseregét, és maga varrja fel a gombokat.

- Vesszen az arisztokrácia! Gyilkosok, vérszopók, vadállatok!

A tevékeny polgárok ökleiket rázták, szájuk habzott, üvöltöttek és káromkodtak, és az összeesküvők fejét követelték. A polgármester alig tudta megakadályozni, hogy azonnal meg ne támadják Gilliers-éket. Szerencsére neki volt a legharsogóbb hangja, és túlbömbölte az őrjöngő tömeget. Jegyzőkönyvet diktált az írnoknak, aki villámgyorsan írta a vádpontokat.

Boussy úr vezetése alatt negyvenezer emberből álló sereg készülődik a parasztság ellen. Ez a sereg Párizsba fog menni, hogy a királyt megszöktesse, és a nemzetgyűlést szétkeresse. Minden zsoldos ezerkétszáz livre-ét kap Gilliers úrtól, s ha feladatukat befejezték, mindegyik az Artois-testőrség tagja lesz, vagy tizenkétezer livre-ét kap végkielégítés fejében. Artois gróf már itt van Seneville álnév alatt mint Osmond úr veje. De hozzácsatlakozik útközben Condé herceg is harmincezer emberrel, és elfoglalja Séte-et és a többi kikötőhelyeket.

Eget ostromló ordítás szakadt fel a tömeg kebléből:

- Hisz ez valóságos polgárháború!

Megkongatták a harangokat, lovas futárok száguldoztak a szomszéd városokba, minden házból özönlöttek a nemzetőrök, az asszonyok dobokat pergettek, a gyerekek az utcákon rikoltoztak:

Ah, ça ira, ça ira, ça ira!

Les aristocrates à la lanterne!

Másnap reggel öt órakor tizennyolc község népe, kétezer fegyveres ember jelent meg a két ház előtt. Egész nap lármáztak, halállal fenyegetőztek. Egy tevékeny polgár célba vette Gilliers és Osmond urakat. Célzott, és közben így szólt a szomszédjához, Bailly apóhoz:

- Adj nekem egy tallért, és én mindkét golyót beléjük röpítem.

Félóra múlva tüzek gyúltak ki körös-körül a vidéken. A házak kiürültek. Asszonyok, férfiak összevissza szaladgáltak, és rémhírekkel ijesztgették egymást.

- Ki látott zöld egyenruhába öltözött katonákat?

- Ezerszámra rejtőzködnek a közeli erdőkben.

- Condé herceg kétszáz ágyúval és húszezer lovassal közeledik Port-Saint-Esprit felől. Húszezer zöld dragonyossal.

- Ez a spanyol hadsereg előőrsé csak.

- A királyné testvére félmillió osztrák és magyar katonával már átlépte a határt.

- És mindezt ez a három elvetemült gazember, Gilliers, Boussy és Osmond rendezte!

Gilliers úr kastélyának mind a négy sarkát felgyújtották. Gilliers-ék háza népe Boussy tábornok házába menekült. Pillanatok múlva Osmond úr háza is égett. Osmond úr ölébe kapta két kis unokáját, s átszaladt velük a tábornokékhöz. Most már valamennyien itt voltak. A tábornok veje, a Szent Lajos-rendes kapitány magas lázban fetrengett, és félrebeszélte. A kardját kérte, és harsányan vezényelte századát. Apósa fel s alá járkált a szobában - falába döngött az öreg, szútte padlón -, és hol imádkozott, hol káromkodott. Teljes tábornoki díszben volt, mellén összes kitüntetései és fehér kokárda, a királyhű nemesek jelvénye, így akart meghalni.

Künn morajlott, dühöngött a tömeg lármája. Dobok peregtek, és puskák ropogtak. Szólt a zene, öt vagy hat banda játszott. Az ostromlók puskatüze és dobpergése közepette testvéresülési ünnepet rendeztek. Az országúton patakokban folyt a bor. A kastélyok pincéinek minden hordóját csapra ütötték. Vad tánc és ölelkezés közben kurjongattak és visítoztak. Közben a három öreg nemes fejét követelték.

Boussy tábornok nem bírta tovább. Berohant a gyerekek szobájába, és elkiáltotta magát:

- Fegyverbe!

A gyerekek felugráltak, sikoltoztak, kacagtak és tapsoltak örömben. Boldogan kapkodták magukra kis zöld egyenruhájukat, amelyekre a tábornok ma reggel személyesen varrta fel a gombokat. A két kis Osmond leány is zöld dragonyosruhát öltött. Majd kibújtak a bőrukából, hogy Boussy apó katonásdit fog velük játszani. Kacagásuk, mint valami ezüstcsengő, úgy csilingelt végig a kastély öreg folyosóján.

Lenn a kert körül az orgia tetőfokra hágott.

- Akasztófára az arisztokratákkal! - ez a kiáltás ismétlődött másodpercenként, és állati üvöltés kísérte a fenyegetést.

Boussy tábornok pedig kirántotta kardját, és vezényelt:

- Utánam!

Az öt kis zöld dragonyos-egyenruha röpködve és csillogva követte a vezért. Három fiú és két pici leány katonásdit játszott. Kirohantak. Elöl kopogott a merev és kemény faláb.

Az őrzőgő tömeg felordított:

- Jönnek a zöld gránátosok!

- Árulás!

- Itt vannak a király testőrei!

- A zöldek! A zöldek!

- Nézzétek a tüzeiket. Ágyúkkal lövet bennünket Artois grófja.

- Meneküljön, aki tud. A zöldek sortüzet adnak!

A tömegben őrző zűrzavar támadt. Haldoklók jajgattak a földön. Bailly, a polgármester, vérében fetrengett. A tömeg fejvesztve és tébolyodott félelemmel szétszaladt.

Erre már Boussy tábornok apró zöld gránátosai is megijedtek. A lányok sírva fakadtak, és a fiúk lába reszketve gyökerezett a földbe. A falábú vezér is megelégtelt a győzelmet.

- Megállj! - ordította hörögve. - Felesleges vért ne ontsatok. Ó, én szegény, félrevezetett francia népem!

És a falábú tábornok is könnyet törölt ki öreg szeméből.

Jéna

Egy pillanatig arra gondolt, hogy talán rendezgetnie kellene a jegyzeteit és kézíratait.

- Az egész életem egyetlen nyílt és őszinte vallomás volt - gondolta magában -, illendő volna, hogy halálom után rendben találjak mindent, amivel ezeket a vallomásokat kiegészíthetik az emberek. Sértené a hiúságomat, ha az utókor félreértene.

Körülnézett a Júnó-szobában. Ott volt a zongora, s a zongora tetején a rengeteg hangjegy. Nemrég ide hozatta be az íróasztalt. Az asztal roskadozott a könyvek és kéziratok súlya alatt. Faust, lírai versek, csillagászati jegyzetek, ásványdarabok, kristályok, lepréselt növények, könyvek a színelméletről, a növények életéről s az ember anatómiájáról, etruszk vázák, itáliai emlékek, antik torzók, háztartási könyvek, térképek... - ebben a káoszban bajos lesz rendet teremteni.

Jéna felől erős ágyúzás hallatszik. Este kilenc óra.

Föl és alá járkált a szobában. Elszorult a szíve, arra gondolt, hogy talán néhány óra múlva meg kell halnia. Akárhogy veszi a dolgot, ötvenhat éves korában az ember még nincs készen a halálra. Be kell vallania magának, hogy még sohasem volt olyan fiatal, mint most. A betegsége alatt megsoványodott. Ha a tükörbe nézett, kénytelen volt magát összehasonlítani Antinoos szoborportréjával, és szépnek találta az arcát. Erős volt és ruganyos. Szeretne lovagolni és vadászni és táncolni. És szeretne szerelmes lenni. Jó volna még élni. De ezek a föld alatti morajlások idegesítik. Halálfélelmei vannak. Felhörpint egy pohár vörös bort. Leül a zongora mellé, leüt néhány akkordot, de bosszúsán abbahagyja. Hirtelen elernyed. Csömörrel nézi a kéziratokat. Vigye el az ördög azokat az irkafirkákat, ő ugyan most nem vesződik a rendezgetésükkel. Gondoljon róla az utókor, amit akar. Utókor? Az is lehet, hogy vége a világnak. Mintha megreszketett volna a föld. Az ablaküvegek megcsörrentek. Vagy az ég dörög?

Bum, bum... - Ezek Napóleon ágyúi.

Napóleon. Vajon nem lehetne-e ezzel a barbár fickóval kiegyezni, és megosztani vele az emberek felett való uralkodásban? A tömegeket odaadja neki; magának csak a kiválasztottakat követeli az elevenek és holtak közül. Igaz, néhány asszonyt még szeretne szeretni. És szeretné, hogyha őt is szeretnék.

Alig van valaki a városban. Napok óta népvándorlás tart észak felé. Lovon és gyalog, batyuval és társzekerekkel, szegények és gazdagok nevetségesen féltik az életüket és vagyonkájukat.

Milyen nap van ma? Október 14. Tegnap még előadást tartottak a színházban. A színészek reszkető lábbal támolyogtak ki a színpadra, a nézőtérben alig néhány ember lézengett. Nehéz az emberekbe lelket verni, amikor a rémület uralkodik rajtuk. Senki sem tudja, hol van a herceg. Jénában rosszul állhatnak a dolgok.

Mi lesz Németországgal? Németországgal? Mi lesz a házával, a kézírataival, a régi olasz képeivel, a preparátumaival, a maga egyetlen és boldogtalan életével? A ház valóságos kaszánya. Lenn, a földszinten két tucat részeg és győzelemittas francia vadász és tizenhat elzászi lovag duhajkodik. Az éjszaka kifosztották a várost, raboltak, és gyalázatos tetteket követtek el a polgárokkal. Mi lesz majd, ha Napóleon egész hadserege előzőnli Weimart? Bizonyára keresni fogják a herceget. És aztán őt magát, a miniszterelnököt, aki sok bosszús órát okozott a császárnak. Lehet, hogy falnak állítják, és hat golyót röpítenek a testébe. Meg kell adni, szép halál volna, csak éppen rosszkor jön, várhatna még egy kis ideig, vagy jött volna előbb, amikor még nem ízlelte meg az élet annyi édességét.

Tulajdonképpen, ha meggondolja, mindössze néhány esztendeje, hogy érdemes élnie. Ötven esztendőn keresztül nem volt egyetlen jó órája, vagy legalábbis nem volt olyan, amelyet meg ne mérgezett volna a démon, aki a lelkében lakik. Tulajdonképpen mindent elhibázott. A fiatalságát átszenvelegte, az asszonyok elől, akiket szeretett, megfutamodott, és tíz esztendeig rabszolgája volt egy öregedő udvarhölgynek, akit igazában nem is szeretett sohasem.

Csodálatos dolog! Egész életében imádta a tökéletes szépséget, és tökéletes szépségű asszonyt csak egyetlenegy tartott a karjában, s az is megcsalta őt a herceggel. És körülbelül húsz esztendeje itt tart a házában egy vidám, szorgos kezű, de kicsinyes és műveletlen polgárleányt, aki túlságosan rákapott a borra, és éjszakánként fiatal diákokkal és mesterlegényekkel táncol a csapszékekben. Lehet, hogy egy óra múlva már nincs az élők között, és most, itt, a halál fenyegető közellétében be kell vallania, hogy őszintén szégyenli és unja a Vulpiust.

Nemrég levelet kapott Londonból ilyen címezzel: Öfensége Johann Wolfgang Goethe herceg úrnak... A német anyák megkérlik, hogy engedje gyermeküket Wolfgang névre keresztelni, és fogadja el a keresztapaságot. Hallja, hogy Kínában is olvassák a *Werther*-t, és Japánban színdarabot csináltak a darabjából. Nagy Frigyessel tartja magát egyenrangúnak. Ez a Napóleon, aki most valószínűen föbe fogja őt lövetni, tegnap még azt mondotta róla, hogy szívesen odaadná érte Voltaire-t, és szeretné, ha egy Goethe írná meg az életrajzát.

A Vulpius ellenben kövér és iszákos és közönséges, és most lenn bizonyára vadul járja a táncot a francia chasseurökkel, akik reggel óta dorbézolnak, és részegek, mint a disznók.

Vad láрма hallatszott fel a földszintről. Valaki puskaaggal döngeti a ház bezárt kapuját. Vagy ez is ágyúszó talán?

Kinéz az ablakon. Sötétség borul a városra. Egyetlen ember sem merészkedett ki az utcákra, a házak ablakai sötétek, az ég csillagtalan, a levegő nedves és hideg, az egész világnak sírbolt szaga van. A kapu előtt két részeg lövész ordította. Be akarnak törni.

Goethe becsengeti a titkárját:

- Engedje be őket.

A kegyelmes úr fehér flanell hálóköntösben az ajtóba áll, és tágra nyílt szemmel várja, hogy mi következik. Nagy, fekete szeme most kétszer akkora, mint egyébkor. Kezében a kandeláber reszket, és a gyertya lángjait egymás után fújja el a folyosón átsuhanó léghuzat. A kegyelmes úr nem fél, csak undorodik. Ocsmány befejezése ez ennek a szomorú, de gazdag és forró életnek. És legalább volna valaki mellette, akivel egyenrangúnak érezhetné magát. Rettenetes ez az elhagyatottság ebben a sötétben, ebben a nedves hidegben, ebben az ocsmány zűrzavarban, katonák és cselédek között, éjnek idején. Most jó volna valakinek megfogni a kezét, mert az ötvenhat éves ember újra gyermeknek érzi magát. Könnyen meglehet, hogy megcsúfolva és gyalázatban végződik az a fenséges folyam, amelyet Goethe életének neveznek. A cseléd, akit húsz esztendeje tart a háznál, lenn iszik az ellenséges katonákkal. A titkár a bőrét félti, és nyilván megugrik a hátsó kapun, s magára hagyja gazdáját. Nincs egyetlen férfiú Weimarban, aki most Goethére gondolna, és kirántaná érte a kardját. Egyáltalán, vannak még férfiak a világon? Férfiak nincsenek, csak részeg katonák, és vannak valahol asszonyok, akik ebben a pillanatban talán rá gondolnak, mert valamikor szerette őket, és azok szerették őt.

Most hirtelen szeretne leborulni a világ összes asszonyai előtt, kivéve a Christiane Vulpiust, a kövér cselédet, akinek húsz esztendőt adott az életéből, aki miatt magára haragította Steinnét és Lottét és a világ minden asszonyát, akik Goethére számítottak. Pedig ez az egyetlen Vulpius az, akitől soha nem kapott semmit, akinek nem köszönhet semmit, aki nem jelentett semmit, akinek mindig csak adott, és akiért feláldozta egész életét. Kätchen, a lipcei kocsmá-

rosleány legalább szerelmet adott, és karjai között úgy érezte magát, mint egy fiatal antik isten. Lotte, a sesenheimi pap leánya adta neki Werthert, és ezzel a világ bámulatát. Steinné nevelte őt udvaroncá, arisztokratává, politikussá és diplomatává; ő adta meg életének azt a fenséges és ragyogó keretet, melyben a költő és a művész a maga teljes emberfelettségében kibontakozhatott. Ez a Vulpius pedig lerángatta őt az Olümposzról a borozgatások, a háztartási könyvek és a durva ösztönök pocsolyájába. Ó, ha újra kezdhethné az életét!

Mintha az egész ház megbolondult volna. Lenn a földszinten katonák röhögnek és kurjongatnak, cselédlányok sikoltoznak, az istállóban vadul nyerítenek a lovak, mintha tűz ütött volna ki a ház négy sarkán; rekedt és bösz kiáltások hallatszanak fel a szobájába. A katonák, akik holtra itták magukat, asszonyt követelnek. A titkár beengedte a két dühöngő lövészt, s azok fel és alá szaladgálnak a folyosókon. A hálósobát keresik. Kinyílik az ajtó, remegve lép be a titkár, és halálsápadt arccal, szótlanul mered a kegyelmes úrra.

- Meneküljön, kegyelmes uram!

- Hol van Vulpius?

- Nem tudom.

- Mit akartok?

A titkár dadogta:

- Meneküljön, kegyelmes uram. Halálra keresik önt. Az ágyát akarják.

Goethe visszatántorodik. A folyosón eldördül néhány lövés. Mi ez? Vulpius sehol sincs. Csak nem állt a katonák mellé? Semmi sem lehetetlen.

Goethe leroskad a zongora mellett álló karosszékebe, és várja a halált, mint egy római szenátor, akinek házába betörtek a vandálok. E pillanatban nem haragszik sem Napóleonra, sem a részeg francia katonákra, sem a háborúra, sem a sorsra, egyedül csak a húsz esztendő óta ott hentergő kövér szakácsné, a Vulpius iránt érez mély elkeseredést és gyűlöletet.

- Ez az asszony megbecsteleníti a házamat, és alkoholtól zavaros szemmel nézi, hogyan végeznek velem megdühödött és vérszomjas zsoldosok. Védtelen vagyok. Egyetlen fegyver nincs a házamban. Nem bánom, tegyenek velem, amit akarnak. A haláltól nem félek, s ha vége mindennek, legalább vége a szenvedéseimnek is, a szégyennek és a gyalázatnak. De ha valami csoda történik, és túlélem ezeket a rettenetes percek, megtisztítom magam körül a légkört, amelyet a Vulpius lehelete beszennyezett. Véget vetek ennek a rabszolgaságnak. Szabad és független leszek. Ha arra kárhoztatott a sors, hogy árván és egyedül éljek, akkor ez az egyedülvalóság legalább szép és méltóságteljes legyen. Goethehez méltó.

Hangosan kimondta ezt a nevet: Goethe.

- Goethe! Ha kimondom a nevem, teljes egészemben megnevezem magamat.

Eszébe jutott ez a mondat, amelyet negyvenöt esztendővel ezelőtt írt Kätchennek, aki bevezette őt a szerelem misztikus birodalmába. Elhatározta, hogy eltaszítja magától ezt a Vulpiust, aki a misztériumból lerángatta őt.

Puskaaggal döntötték be a Júnó-szoba ajtaját. A mennyezetről lehullott egy darab vakolat, az ablakok megcsörrentek, és Jéna felől ide hallatszott a bömbölő ágyúszó. Két pokoli alak rontott a szobába. Goethe féhéren, kísértet módjára ült a székében, flanell hálóköntösben, magas, fehér homlokával, fehér arcával, és a katonák megrettentek tőle. Az egyik rásütötte a puskáját. A golyó elsüvített a füle mellett, és befefürödött a falba. A lövészek káromkodtak.

Az egyik katona feltűzött szuronnyal a kegyelmes úr felé tántorgott részegen. A kegyelmes úr lehunyta a szemét, és várta a halálos ütést.

Ebben a pillanatban eszeveszett sikoltás hasított keresztül a folyosón. A Vulpius sikolya.

Goethe megrezzent, és felemelkedett. A katonák hátrafordultak, elképedve és megdermedve a rémülettől. Egy fúria rontott be az ajtón, dús haja lobogott, arca vörös volt a dühtől és a szépségtől, öklével fenyegetőzött, és irtózatossággal rávetette magát az egyik katonára. A katona hanyatt esett meglepetésében. A fúria felkapott egy ezüst gyertyatartót, s azt a másik katona arcába vágta. Aztán rúgta és harapta őket, két izmos karjával hol az egyiket, hol a másikat ragadta meg, és kilódította őket a szobából. Utánuk rohant, és beléjük rúgott. Pusztán kézzel kiverte őket, mint egy megvadult amazon, egyetlen irtózatossággal, amire csak asszony képes, amikor a kölykét vagy a párját védi.

Ekkor már tíz-tizenkét lovas katona rohant fel a lépcsőn, és részeg rémülettel nézte a furcsa küzdelmet. A lovasok az asszony pártjára álltak. Tetszett nekik ez az asszony, aki előbb velük dorbézolt, és bámulták roppant erejét, fékevesztett dühét, hatalmas, buja szépségét és félelmetes önkívületét. A lovas katonák megragadták két részeg bajtársukat, lefegyverezték, és kihajították őket a kapun, ki az éjszakába, az utca kövezetére, a pocsolyába, a sötétségbe. És vad lovagiasságuk fellángolásában az amazon királynő vezérlete alatt felmentek a költőhöz, bocsánatot kértek tőle, és biztosították őt, hogy mint testőrök védik az életét minden merénnyel szemben.

Goethe megköszönte nekik a védelmet, aztán a Vulpius elé lépett, és kezét csókolt neki.

- Most folytassátok a mulatságaitokat - szólt hozzájuk barátságosan -, és táncoltassátok meg a háziasszonyt.

Aztán elgondolkozva és lassú léptekkel bement a hálósobájába, levetkőzött, és lefeküdt az ágyba. Lefeküdt és aludt.

Másnap bevonultak a seregek, a vezérkar meglátogatta Goethét, és a weimari hercegség miniszterelnöke a főparancsnokkal megbeszélte a megszállás rendjét. Vulpius még aludt, mert előtte való éjszaka hajnalig táncolt.

Johann Wolfgang Goethe, a weimari titkos államtanács elnöke pedig egy hét múlva feleségül vette Christiane Vulpiust, és a jegygyűrűbe, amelyet az esküvő napján a Vulpius ujjára húzott, ezt a dátumot vésette bele: 1806. október 14.

A világtörténelemnek is nagy napja volt ez. A jénai csata napja. Az a nap, amelyen Napóleon és Christiane Vulpius győztek.

Werther

Abban az esztendőben mindenki Badenben töltötte a nyarat. Napóleon bukása után Európa népei úgy érezték, mintha egy nagy család tagjai volnának. A veszedelemtől való halálos rettegés elmúlt, a királyok testvériséget, szabadságot és egyenlőséget esküdtek egymásnak - ennyit vettek át a francia forradalom vívmányaiból. Az arisztokráta is ugyanezt cselekedtek, és a Szent Szövetség árnyékában boldog örömmel élvezték a béke és a dicsőség napjait. Mintha találkoztak volna egymásnak: angolok, franciák, németek és oroszok összefutottak egy-egy kongresszuson vagy kies fürdőhelyen, és egymást ünnepelték. Európában volt akkor néhány ezer ember - kivétel nélkül a legnagyobb rendjelek nagykeresztjének tulajdonosai -, akik azt hitték, hogy új aranykor virradt az emberiségre. Az asszonyok megszépültek és megfiatalodtak. Az öreg hercegnők megtanulták a bécsi keringőt, és versenyt táncoltak unokáikkal. Nagykövetek és tábornagyok táncórákat vettek az operaházak primabalerináitól, és kecsesen lejtették a lengyelkét és a német menüettet. Feleségeik Badenben önfeledten kacérkodtak az ódon városka szőlőművelő és fafaragó parasztlegényeivel. Mintha egy leánynevelő intézet pajkos növendékei özönlöttek volna el Badent, mindennapra rendeztek kirándulást, hol a Helena-völgybe, amelyet Haugeneck és Scharfeneck regényes romjai koronáznak, hol a régi Krainerhüttébe vagy Heiligenkreuzbe, hol pedig az árnyas Klausen-Leopoldsdorfba, amelynek olyan idillikus ligetei vannak, mint amilyenek csak Watteau pásztorképein láthatók. És a társaság csakugyan valóságos Watteau-idilleket rendezett az égis meredő ősfák s a ligetek bokrai alatt, patakok és tavacsák partján. Együgyű kis társasjátékokat játszottak, fogócskákat és szembekötősdit, s a Blinde Kuh és Lebende Scharaden ártatlan pajkosságai közepette nagyokat sikongatva négykézláb mászkáltak a smaragdzöld pázsiton. Ah, a nők olyan könnyen voltak öltözve, mint az árkádiai pásztorkorlányok. Északon nem játszanak fogócskát, és nem járnak négykézláb a nyakig begombolt ruhájú és lovon nyargalászó harcias valkúrok.

A fürdőhelyen egyszer csak megjelent egy szép szál öregember, túl a hetvenen, de izmos, erős, kemény tekintetű és fűrge járású. Az arca még most is szép volt, s ha vékony, sápadt ajkait szóra nyitotta, mély orgonahangon bűgött domború melléből a hang. Ő volt a legelegánsabb gavallér Badenben. Az asszonyok megfordultak utána, és izgatottan összesúgtak, mintha szerelemről vagy titokzatos életregényről volna szó. Nem volt fejedelem, aki előtt nagyobb félelemmel és kíváncsisággal hajlongtak volna, mint ez előtt a magányos és gyönyörű aggasztán előtt, akit excellencnek szólítottak a fejedelmi vérből való hercegasszonyok is, s féltéredre ereszkedtek előtte a hercegasszonyok unokái.

Az öregúr a weimari nagyherceg minisztere volt, Johann Wolfgang von Goethe, aki állítólag töménytelen könyvet írt hosszú és munkás életében, de a badeni társaság csak egyetlen könyvét ismerte: a *Werther*-t. Az ifjú *Werther* keservei-t.

Ezt a könyvet már a valcert tanuló öreg hercegnők is olvasták, és olvasták leányaik is, akiktől az à la Grecque-frizurás unokák kapták esküvőjük alkalmával ajándékba.

Ki volt ez a *Werther*? És mik voltak keservei, amelyek annyi feltűnést keltettek az egész világon, ahol könyvet olvasnak és elérzékenyednek a regényhősök szenvedésein? *Werther* egy volt a száz és száz millió közül, akik valaha reménytelenül és halálosan szerelmesek voltak, de Badenben úgy tudták, hogy a *Werther* című könyvben Johann Wolfgang Goethe önmagát írta meg, és ezért áradt feléje az érzelmes asszonyszívek rajongó hódolata.

Bagration hercegasszony, aki még Weimarból ismerte Goethét, a fejébe vette, hogy magától az öreg minisztertől tudja meg a valót.

- Mondja, kedves miniszter úr, kiről írta maga *Az ifjú Werther keservei*-t?

Az öregúr elmosolyodott. Bagration hercegasszony azonban egyike volt a legszebb és legokosabb nőknek, s úgy tudott hízelegni, mint egy szerelmes kis macska, tehát maga elé vonta a park egy padjára, és mesélni kezdett.

- Első szerelmemet Charlotténak hívták, Wetzlarban lakott.

- Szép volt?

- Nem volt olyan szép, mint maga, hercegasszony.

Bagration hercegnő hálásan pillantott az öregúrra, és közelebb húzódott hozzá. Megfogta a kezét. A miniszter pedig folytatta.

- A kis Lotténak azonban kérője volt, és ő igent mondott.

- Charlotte nem szerette magát?

- Nem tudom. Annyi bizonyos, hogy én nagyon szerettem őt. Kedves hercegasszony, higgye el, hogy csupán ez a fontos. Lehet, hogy Charlotte félt tőlem. Neki volt igaza. Bizonyára bennem volt a hiba. Elszaladtam előle, azt sem tudom miért. Várjon csak! Talán mégis meg tudom mondani. Úgy volt a dolog, hogy nyolc hétig könyörögtem neki: legyen a feleségem. Nyolc hét után aztán megkaptam a választ.

- Kikosarazták.

- Én pedig azt az éjszakát végighemperegtem az ágyamon, s elhatároztam, hogy öngyilkos leszek.

- Örültség!

- Mit tudja azt maga, hercegasszony! Van eset, hogy nagyobb örültség életben maradni, mint szépen és hősiiesen meghalni. De hát most már mindegy. Reggel felé eljött hozzám az ifjú Jerusalemban.

- Kicsoda?

- Bocsánat hercegnő, egészen megfeledkeztem arról, hogy maga nekem az unokám lehetne. Mit tudja ön azt, hogy ki volt Jerusalemban!

- A barátja volt?

- Velem egykorú fiatalember... nem, nem... öt évvel idősebb... Jerusalemban akkor már diplomata volt, komoly, képzett, derék úriember... braunschweigi követ.

- Természetesen nagyon szerették egymást.

Az öreg kegyelmes úr a fejét rázta.

- Jerusalemban nem szeretett engem. A hátam mögött piperkőcnek és firkásznak nevezett. Különben is kellemetlen ember volt, merev, zárkózott, pedáns - és kék frakkjával, bő, sárga mellényével, barna szárú cipőjével olyan volt, mint egy angol lord karikatúrája. Akkor mégis a keblére borultam Jerusalemban, potyogtak a könnyeim, és elmondtam neki, hogy nem tudok tovább élni. Meg fogom magam ölni Lotte miatt.

Bagration hercegasszony egész testében reszketett.

- És mit mondott Jerusalemban?

- Azt mondta, hogy ha ezt megtenném, megérdemelném az emberek megvetését. Még most is magam előtt látom gőgös, puffadt és merev arcát és sárga mellényét. Rettenetes volt!

- Okos ember volt.

- Csak el ne hamarkodja az ítéletét, kedves hercegasszony. Akkor én is azt hittem, hogy Jerusalemben a világ legokosabb embere, és elszégyelltem magam. Visszaszöktem Wetzlarból anélkül, hogy Lottéval találkoztam volna.

- Ez csúf volt öntől - mondta a hercegasszony meggyőződéssel.

A miniszter maga is elérzékenyedett.

- Nagyon csúf volt, bizony. Azóta sok minden történt életemben, de higgye el, hercegnő, még most is a torkomban dobog a szívem, ha Lottéra gondolok.

Bagration hercegasszony most már megsajnálta Goethét. És keserűen gondolt a kis Lottéra, aki bizonyára boldogan élte le életét az ura, a wetzlari ügyvéd úr oldala mellett. De aztán eszébe jutott a könyv, amely az ifjú Werther keserveiről szól. Tehát mégsem Goethe volt az ifjú Werther, aki nem bírta el az életet az imádottja nélkül! Kissé csalódottan nézett maga elé. Goethe pedig hirtelen felkiáltott:

- Az előbb, ugye, a braunschweigi követről beszéltem, hercegasszony?

- Jerusalemről.

- Igen. Jerusalemben, aki olyan megvetéssel hallgatta végig siránkozásomat, s akinek kék frakkjától és sárga mellényétől annyira félttem, másnap föbe lőtte magát.

Bagration hercegnő megdöbbent.

- Főbe lőtte magát... - susogta izgatottan, és belekapaszkodott a miniszter karjába. - Talán ő is szerelmes volt?

- Igen, egy pfalzi kereskedő feleségébe.

- Szóval gyáva és bolond volt.

Az öreg kegyelmes úr szeméből haragos villám lobbant ki.

- Hercegnő, ne legyen ilyen kegyetlen. Én tudom, hogy mi az: szeretni valakit, akit nem tehetünk magunkévá. Tudja-e, hogy még most is sokszor álmodom Lottéről! Együtt látom őt az urával, ahogy csókolódnak. Majd felfalják egymást.

- Bolondság.

- Bolondság, de ilyenkor mindig nagyon boldogtalan vagyok. Ilyenkor mindig úgy érzem, hogy ilyen egyedül, ilyen árván, nyomorultan nem érdemes élni. Ilyenkor mindig felteszem magamban, hogy elhagyom Weimart, lemondok mindenről, amit kaptam a világtól, elmegyek Wetzlarba, megkeresem Lottét, és kényszerítem, hogy váljon el az urától, és legyen az enyém. És ha nem, akkor agyonlövöm magam.

Johann Wolfgang Goethe hirtelen elnevette magát:

- Ne féljen, hercegnő, nem vagyok őrült. Tudom, hogy Lotte most már összeaszott öreg anyóka, és talán nem is emlékszik rám, a piperkőc firkászra. Csak álmodban vannak ilyen eszeveszett gondolataim. Ha felébredek, belátom, hogy minden úgy van jól, ahogyan van, és eszembe jut a szegény Jerusalemben. Jerusalemben azt mondta, hogy megvetésre méltó ember az, akin a szenvedélyei elhatalmasodnak. Látom nagy, puffadt, pofaszakállas arcát, barna csizmáját és sárga mellényét, és ilyenkor szégyenlem magam.

- Szegény Jerusalemben.

- Most már tehát tudja, hercegasszony, hogy kiről írtam *Az ifjú Werther keservei*-t.

- Jerusalemről.

Az öreg miniszter apró, szénfekete szeme lázban égett. Két tenyerét kifelé fordította. Vállát felhúzta, mint aki maga sem tudja, hogy Jerusalemből volt-e az ifjú Werther modellje. Halkan megszólalt, mintha csak hangosan gondolkodnék, és maga elé mondta:

- Nem bizonyos, hogy Jerusalemről. Igaz, hogy ő ölte meg magát, de mégis én voltam Werther. Ez a Jerusalemből csak azt cselekedte, amit nekem kellett volna megtenni. Helyettem lett öngyilkos Jerusalemből, mert valakinek meg kellett halni, hogy a másik megborzadjon az öngyilkosságtól. Jerusalemből tükröt tartott elém. Hercegnő, maga nagyon téved, ha azt hiszi, hogy az a sárga mellényes, kék frakkos, merev, szőke angol karikatúra, aki kinyújtózva, nyitott szemmel és nyitott szájjal, mozdulatlanul feküdt a hátán... hercegnő, maga nagyon téved, ha azt hiszi, hogy az a halott: Jerusalemből volt. Én megsúgom magának... tartsa titokban... legyen ez a mi kettőnk titka: azon a halottas ágyon nem Jerusalemből, hanem Johann Wolfgang Goethe feküdt.

- Excellenc, ön félrebeszél.

- Hercegnő, az isten szerelmére, ne szóljon senkinek semmit. Az a Goethe meghalt, a kis wetzlari Lotte Wolfgangja elfutott a szenvedés és fájdalom elől... én nem akarok többé tudni arról a Wolfgangról, aki helyett Jerusalemből megölte magát.

A hercegnő fázósan húzta össze magán a kasmírkendőt, melyet az orosz cártól kapott ajándékba.

A miniszter pedig halkan morgott:

- Néhány nap múlva nekiültem, és elkezdtem írni *Az ifjú Werther keservei*-t. A könyv megjelent, és néhány esztendőn belül az egész világ tele lett a kék frakkos, sárga mellényes Jerusalemből. Az emberek százai követték a braunschweigi követ példáját. Meghaltak helyettem, aki - Jerusalemből öngyilkossága előtt egy nappal meg akartam ölni magamat Lotte iránt érzett szerelmemből. Száz és száz Jerusalemből ment a halálba a szerelmes ifjú Goethe helyett.

Bagration hercegasszony keresztet vetett magára.

- Miniszter úr, félek, hogy a maga lelke el fog kárhozni.

A miniszter csendes mosollyal válaszolt:

- Imádkozzék értem, kedves hercegasszony.

Húsvét Szent Ilonán

A kis sziget népe abban az esztendőben szomorúan készülődött a feltámadási körmenetre. Antommarchi doktor, a fiatal orvos vallásos ember volt, tehát annál csodálatosabban hangzott, amikor Gourgaud tábornokhoz így szólt:

- Nincs feltámadás.

A tábornok nagy szemeket meresztett.

- Ön is hitetlen lett, doktor?

Az orvos elpirult.

- A császárról beszéltem.

A tábornok megértette. Napóleon szilveszter éjszakáján rosszul lett, s akkor valamennyien érezték a halál lehetőségét. A császár egész nap nyugágyán feküdt, Montholonnak tollba mondta végrendeletét, minduntalan elfogta a hányás ingere, ereje rohamosan fogyott, és csak néhány percre volt hajlandó beszédbe ereszkedni udvartartásának néhány tagjával. Szent Ilona szigeten mindenki úgy érezte, mintha a császárral együtt a maga napjai is meg volnának számlálva.

- Ha ő meghal, számunkra nincs többé feltámadás - súgta Montholonné asszony mindenkinek, akivel találkozott, s a szeméből könnyek potyogtak, patakzottak.

A nagyböjt harmadik hetében a beteg állapota hirtelen megjavult. A császár élénkebb lett, és csaknem fél óráig beszélgetett hűségesei embereivel. Arról volt szó, hogy nemsokára húsvét lesz, és a sziget lakói a feltámadást ünneplik. Antommarchi doktor és a francia abbé, a kis telep lelkipásztora, rá akarták beszélni a császárt, hogy vegyen részt a feltámadás ünnepén.

Napóleon elmosolyodott:

- Mindenáron be akartok juttatni a mennyek országába?

A tábornok, aki a francia forradalom hitetlenségében nevelkedett fel, ellenezte a tervet.

- Mire való volna ez a képmutatás? Mindenki tudja, hogy a felség nem hisz a feltámadásban.

Az orvos nem hagyta magát:

- A lélek halhatatlan. Ebből bölcseséleg az következik, hogy...

- Micsoda lélekről beszél? Hol a csecsemő lelke? Hol az örült lelke? Ha szeget vernek a fejetekbe, megörültök. Igaz-e, doktor?

- A tapasztalat szerint...

Napóleon nem engedte, hogy a doktor befejezze a mondatot:

- Hát akkor hol a lélek, amely együtt nő a gyerekekkel, és együtt omlik össze az aggastyánnal?

- De a halál előtt és után egy-egy örökkévalóság van - vetette közbe alázatosan az abbé.

A császár a vállát vonogatta:

- Egyáltalán nem emlékszem rá, hogy mi voltam születésem előtt. És nem tudom, hogy vajon mi lesz a lelkemből halálom után. Ami a testemet illeti, nos, abból számárkóró vagy murok nő majd ki... Mert aki egyszer meghal, az alaposan meghal.

- De a lélek?

- A lélek az agyvelő. A lélek a galvanizmusból jön, a légköri termékből felszívja a fluidumokat, amelyek a halál után visszatérnek az éterbe, ahonnan aztán újabb agyvelők szívják fel azokat.

Mindenki elhallgatott. Nem akarták felizgatni a császárt, és örültek, hogy ismét olyan állapotban látják, amelyben érdeklődni tud az elvont dolgok iránt. Hosszú idő óta semmi sem érdekelt, csak a betegsége.

A császár pedig folytatta:

- Ezelőtt tizenhárom esztendővel történt, 1808-ban, éppen húsvét táján, Weimarban. Kíváncsi voltam arra a Wieland nevű német költőre, aki Goethe mellett az udvar legfőbb díszje volt. Ki ismeri Wielandot közületek?

Montholonné asszony szerényen jelentkezett.

- Olvastam *Oberon* című romantikus eposzát, és nagyon tetszett nekem.

- Nem volt sok benne az eredetiség. Minduntalan fellelhető benne Shakespeare, az Ezeregyéjszaka, Ariosto és Tressan gróf tizenötödik századbeli regénye. De azt meg kell adni, hogy ért a szerelemhez, jobban mondva az erotikumhoz. Német költő részéről már ez is szép. Egyébként zavaros lélek. Majdnem pornográf regényeket ír, amelyeket antik görög környezetbe helyez, hogy fitogtassa klasszikus tudását. Emellett nem tudja megtagadni múltját, amely tele van kenetességgel, vallási babonával és a prédikátorok erkölcsnemesítő szándékaival.

- Igaz - bólintott az asszony, hogy kedvébe járjon a császárnak.

A császár jókedvre derült:

- Hát éppen húsvét napján hívtam magamhoz... Akkortájt szedtem el a pápától világi birtokait, és megfenyegettem, hogy ha nem engedelmeskedik, akkor csak egyszerű római püspöknek fogom elismerni, a galliai, németországi, itáliai és lengyelországi püspököket zsinatra hívom össze, s a zsinat majd éppúgy szakítani fog a pápával, mint ahogy az anglikán egyház szakított VIII. Henrik idejében.

A császár arca kipirult, és hangja megerősödött:

- Nos, hát erre nem került a sor, és most már nem is bánom!

- És Wieland? - suttogta halkan a tábornagy felesége.

Napóleon hirtelen felkapta a fejét:

- Igen, igen! Hiszen a Wielanddal való találkozást akartam elbeszélni. A német költő öregecske legény volt már akkor, nagy uborkaorral, pislogó szemekkel, lefittyedt ajakkal s az arcán puha, lelógó bőrrel. Nem volt szép ember, mint Goethe. Azt hiszem, már meghalt.

- Már régen, felség - felelte a tábornok neje.

- Sok mindenféléről beszélgettünk, többek közt a kereszténységről is. Az öreg német keményen kitartott amellett, hogy az egész mai kultúrát Krisztusnak és a kereszténységnek köszönhetjük. Nem akartam vitatkozni vele, csak megjegyeztem, hogy elvégre én is tudnék valamiféle vallásban hinni, de csak olyanban, amely a világ kezdete óta a mai napig változatlanul egyesíti az egész emberiséget. De hát egymás után jött Buddha, Szókratész, Plátón, Mózes, Mohamed, akik mind emberek voltak, mindegyik kitalált magának valami vallási rendszert, ennél fogva én már egyiknek sem tudok hinni. Ahhoz, hogy vallásos legyek, túl sokat tudok a történelemből, és magam is túl sokat dolgoztam a vallások terén. Wieland egész Mózesig igazat adott nekem, de hozzátette, hogy Krisztus, az más, Krisztus meg-

hódította az egész világot. Krisztus feltámadt... Éppen húsvét napja volt. Láttam, hogy az öreg svábot nagyon meghatotta ez a história, tehát nem állhattam ellent annak a vágnak, hogy meg ne botránkoztassam. Azt mondtam neki, hogy én egyáltalán nem hiszem, hogy Krisztus valaha is élt a földön. Az egész csak mese. Krisztust és a feltámadást csak a második vagy harmadik században találták ki.

Antommarchi doktor elsápadt, térdei reszketni kezdtek. Montholon grófnő lehorgasztotta fejét, és alig hallhatóan suttogta:

- Holnap húsvét napja.

Napóleon nem zavartatta magát.

- Azok a németek néha nagyon bátran tudnak viselkedni, különösen, ha elvont dolgokról van szó. Az öreg Wieland például azzal vágott vissza, hogy ő ismeri Mercier utópisztikus regényét, amely leírja a világ állapotát kétezernégyszáznegyvenhatban, vagyis hatszázhusz év múlva. Ki ismeri közületek ezt az irkafirkát?

- Olvasni nem olvastam, csak hallottam róla - felelte Montholon grófné.

- Az öreg Wielandból kitört a régi prédikátor. „Sire - mondta megbotránkozva -, ön tehát nem hiszi, hogy Krisztus csakugyan élt? Hát ez éppen olyan, mint ha Mercier az ő utópisztikus regényében azt írná, hogy hatszázhusz év múlva az emberek már nem hiszik, hogy Napóleon császár valaha élt a földön.” Az öreg sváb arca lángolt, én nem akartam tovább gyötörni szegényt.

Mindenki hallgatott. A császár láthatólag kimerült. Kövér, ólomszínű, puffadt arca megnyúlt, szemhéjai lecsukódtak. Udvartartásának tagjai lassan kiosontak a szobából.

Másnap, húsvét napján délben a sziget valósággal aranyfürdőben úszott. A nap gyönyörűen sütött a kopár sziklákra, amelyek csillogtak a fényben, és csak úgy ontották magukból a hőséget. A császár kivitette magát a tengerpartra, és hordszékében sokáig elmerengett a végtelen vizek felett. Vajon min töprenghetett? Arra bizonyára egyetlen pillanatig sem gondolt, hogy meg kell halnia. Aránylag még fiatal ember volt, és abban reménykedett, hogy egy-két éven belül Angliában éppúgy, mint Franciaországban felborul a rend, ő újra visszatér Párizsba, és folytatja Európa meghódítását ott, ahol elhagyta.

A császár egyedül volt. Kíséretének tagjai mintegy kétszáz lépésnyi távolságból figyelték, de nem merészkedtek magányos merengésében megzavarni.

Egyszer csak egy nyolc- vagy tízéves fiúcska bukkant fel a part szikláinak mögül, s a gyermekek és angyalok mennyei vakmerőségével egyenesen a császárhoz szaladt. A császár mosolyogva fogadta az ökölnyi emberkét, és beszédbe ereszkedett vele. Megtudta, hogy a fiúcska angol, Hudson Lowe egyik tisztjének gyermeke, és sejtelte sincs arról, hogy kivel beszél. A császár kísérete örömmel figyelte, hogy a nagybeteg milyen kedélyesen cseveg a csöpp emberkével.

Eközben a longwoodi telep harangja megcsendült, ami a villásreggeli kezdetét jelentette. A komornyikok a császárhoz siettek, s izmos kezükbe fogták a hordszék rúdjaikat. A császár megsimogatta kis angol barátja fűrtjeit, és elbúcsúzott tőle.

- Igazad van, fiam. Az egész csak mese.

- Yes - felelt a gyermek, és eliramodott.

A császár többé nem ment ki a szabad levegőre. Április 30-án öntudata időnkint elborult. Másnap kissé magához tért, és maga köré gyűjtötte embereit.

Az udvartartás tagjai alig tudták visszatartani könnyeiket. A császár papot kért. Néhány percig egyedül maradt vele - talán meg is gyónt -, de mindenesetre megkérte őt, hogy imádkozzék a koporsója fölött. Aztán behívatta azt a néhány embert, aki megosztotta vele száműzetését.

- El akarok tőletek búcsúzni - mondta alig hallható hangon, s arca megvonaglott. - Köszönöm, hogy olyan jók voltatok hozzám. Az a kívánságom, hogy a Szajna partján temessenek el, a francia nép sora között, amelyet annyira szerettem. Fiamnak mondjátok meg, hogy ő franciának született, s ezért sohase küzdjön Franciaország ellen, sohase ártson Franciaországnak, és tegye magáévá az én jelszavamat: Mindent a francia népért.

Néhány pillanatra lehunyta szemét, majd ismét körülnézett, és nagy erőlködéssel beszélni kezdett:

- Csodálkoztok, hogy papot hozattam? Az apostoli és római vallás kebelében akarok meghalni, amelyben születtem.

Ismét csend lett, csak az asszonyok nehéz sóhajtása hallatszott, elfojtott zokogás csuklása, s a beteg hörgése, amely megdermesztette alattvalóiban a lelket. A császár pedig utolsó erőfeszítéssel elbúcsúzott tőlük.

- Ne felejtsetek el.

Valaki zokogva megszólalt:

- Felségedet az emberiség nem fogja elfelejteni a világ végezetéig.

A császár ajkán torz mosoly jelent meg:

- Húsvét napján, a tengerparton, egy kis angol kölyökkel beszélgettem... Emlékeztek?... A gyerek elmondta, hogy nagy ünnep van a kormányzó palotájában, mert Krisztus feltámadott... Eszembe jutott Wieland... Megkérdeztem tőle, hogy mit beszélnek náluk Napóleonról? Azt felelte: „Semmit.” „Nem is hallottad Napóleon nevét?” „De igen! - felelt a fickó. - A franciák úgy tisztelik, mint mi, angolok Oroszlánszívű Richárdot, aki nagy király volt, de kegyetlen, és ellenségeinek a szívét állítólag megsüttette, és lakomáin jóízűen elfogyasztotta.” De a kis angol kölyök hozzátette, hogy ez csak legenda. Aminthogy az egész Napóleon-história is csak legenda. Éppen olyan, mint Achilles vagy Hektor legendája, amelyről Homérosz hősköltéményt írt. „De hát mikor élt ez a Napóleon?” - kérdeztem tőle balsejtelemmel. A kisfiú megvetőleg legyintett: „Soha. A franciák hóbortos emberek, és mindenféle bolondságokat találnak ki.”

Napóleon arca eltorzult, ismét hányási inger vett rajta erőt. Már csak szakadozottan, néhány szótagot tudott kimondani:

- Wieland... Hatszázhusz év múlva... Az egész csak mese... Én még meg sem haltam, s az angol gyerekek... Krisztus pedig meghalt, de harmadnapon feltámadott... Ne felejtsetek el... Köszönöm.

A császár elvesztette eszméletét, és úgy feküdt az ágyán még két egész napig...

A siracusai asszony

Az érseki katedrális háta mögött, ahol egykor Minerva temploma állott, a Plemmyrio-hegység lábánál, olajfaligetben, amelyben január végén nyílik a jerikói lonc és a halvány rubinszínű bokorrózsa, öreg márványkeresztek, omladozó obeliszkek, mohfedte gránitoszlopok jelzik az ősök sírjait. Valahol talán itt nyugszik az isteni Platón is, és pihenése nagyon csendes és boldog lehet. Sírja fölött hajnalban megszólal a fülemüle, s Platón szépeket álmodik. A Porto Piccolo selyemkék hullámain néhány bárka imbolyog; a csónakosok dala ideszáll a temetőbe, ahol zöld fátyolos angol ladyk és lódenkabátos német turisták betűzgetik a sírkövek feliratait. Eurüalosz erősségének romjai, a Latomia del Paradiso és a Villa Landolina felől mintha antik árnyak emelkednének fel, s tanácskozássra gyűlnének össze a cinterem sötét ciprusainak árnyékában. Villa Landolina, Porto Piccolo, Platón sírja... itt valóban boldog tanyájuk van a halottaknak, akiket az élők megirigyelhetnek.

A temetőőr minden öreg követ és minden repedezett márványt személyesen ismer. A zöld fátyolos angol ladyket pedig elvezeti az egyik ciprusliget homályába, és rámutat egy csonka keresztre, amelyen ez a felírás olvasható:

ITT NYUGOSSZA BOLDOG ÁLMÁT AZ ÉGIEK KEGYELTJE,
THEODORA ASSZONY,
AKI SZÜLETETT SIRACUSÁBAN, ÉS ITT IS HALT MEG,
MIUTÁN SOKAT BOLYONGOTT
AZ ALPOKON TÚL LEVŐ ORSZÁGOKBAN
ELTEMETTÜK NYOLCVANEGY ÉVES KORÁBAN
ÉLT TIZENHÉT ÉVET, HAT HÓNAPOT ÉS HÁROM NAPOT

Eltemettük nyolcvanegy éves korában, és csak tizenhét és fél esztendőt élt? A zöld fátyolos angol ladyk s a lódenkabátos németek fejüket csóválják erre az együgyűsége. Jacopo, a temetőőr erre elmondja a siracusai asszony történetét.

Hatéves koráig a kis Theodora boldogan játszott az érseki kert bokrai között, s a Porto Piccolo gránitpartján. Szép, nagy, fekete szemét rámeresztette az idegenekre, akik Arkhimédész és Dionüszosz csodálatos emlékeit kutatták a félszigeten. Ő volt a legszebb gyermek Siracusában. Szőke volt, aranysárga hajú, fehér bőrű és fekete szemű, ami maga is azt mutatja, hogy az Isten valami rendkívüli dologra választotta ki. A szőke Theodora - így ismerték őt az egész városban, és az anyák, amikor lefektették leánykáikat, ezzel altatták el őket, ha netalántán rakoncátlankodtak:

- Imádkozzál, fordulj a fal felé, hunyd le a szemedet, és szépen aludjál el, akkor reggelre kelve te is szőke leszel, mint a kis Theodora.

Hatesztendős korában Theodorát beadták az érseki iskolába. Ott is mindenki becézte a szőkeségeért, és mindenki bizonyos áhítattal nézett rá, mint az Ég kegyeltjére. Már november elején besorozták őt a mennyei kórusba, amely a karácsonyi misztériumok alatt énekelni fog az érsek előtt. Édesapja, aki hajósemer volt, és Szicília meg az afrikai partok között utazgatott, megígérte neki, hogy karácsonyra, ha derekasan megállja a helyét az angyali kórusban, Karthágóból drága gyöngyökkel és selyemdíszekkel cifra kisbabát hoz neki. A kis Theodora ettől a naptól kezdve minden este azzal a boldog ábrándozással feküdt le, hogy neki karácsonykor karthágói fekete bábuja lesz, és az általános irigységet fog kelteni a siracusai kislányok között. November közepén már oly türelmetlenné lett, s oly erősen sóvárgott a

gyöngyös baba után, hogy csaknem belebetegedett. És este, harangszó után, amikor az anyja lefektette, könnyek közt könyörgött a Jóistennek, hogy minél előbb jöjjön el az a karácsony-est, amikor apjától megkapja a karthágói babát. Ó, bárcsak már holnap reggel megkaphatnám - sóhajtott föl keservesen, és az édesanyját megkérdezte:

- Hányszor alszunk még karácsonyig?

A jámbor asszony kiszámította, hogy még negyvenszer kell lefeküdni karácsonyig.

Theodora sírva fakadt:

- Én nem bírom ki még negyven napig. És szívesen odaadnék az életemből negyven napot, ha holnap már karácsony lenne.

Az anya megdöbbsen, keresztet vetett a leányára, és buzgón kérte az Istent, hogy a kis Theodorát ne büntesse meg ezért a kétségbeesett kifakadásért. Negyven napot odaadna az életéből! Hogyan juthat eszébe ilyesmi egy hatesztendő kislánynak?

És másnap megtörtént a csoda. A kis Theodora fölébredt, szépen felöltöztették, elvitték a templomba, amelynek előcsarnokában eljátszották a karácsonyi misztériumot. Theodora hangja olyan édes csengéssel szárnyalt az ég felé, mint a fülemülék hajnali éneke a temető cipruslombjai alatt. Estefelé pedig megérkezett a család feje, és odaadta Theodorának a karthágói babát.

Két hétig ő volt a legboldogabb lélek Siracusában. A karthágói bábu csodájára jártak a városból, s a hajós lánya, Lucia, a sekrestyések Flórája s a szomszéd osteriából való kis Szidónia egész nap Theodora körül ólálkodtak, s odaadták neki minden rézpénzüket, datolyájukat, cukorkájukat és szentképecskéjüket, hogy néhány percre engedje őket a karthágói babával játszani. A Porto Piccolo környékén nem volt kisgyermekes hajlék, amelyben ne a csodálatos fekete babáról beszéltek volna. A kis Theodora azonban már a harmadik héten megunt a babát. Megunt a babával járó dicsőséget is, s nem tudott egyébre gondolni, mint arra, hogy édesapja a legközelebbi karácsonyra Nápolyból való aranycsipkés bársonymellényt, piros selyemszoknyát és kis sárga bőrcsizmacskát ígért neki. Csak ne volna olyan messze a jövő karácsony! És este, amikor ágyacskájában a fal felé fordult, így imádkozott:

- Madonna, édes, szép mennyei anyuskám, ha kissé szeretsz engem, add, hogy holnap már megint karácsony legyen.

És úgy lett. Másnap megkondultak a harangok az érseki templomban, újra eljátszották a misztériumot, a legszebben megint Theodora énekelt, és este megkapta a csodálatos nápolyi ruhát. Karácsony napján úgy lépegetett aranyban, bársonyban, sárga csizmacskában, mint egy kis páva. Megcsodálták és irigyelték. Ámde Theodora úgy érezte, hogy mégis boldogtalan. Maszatos kis iskolás fiúk megráncigálták arany szőke hajfonatát, gáncsot vetettek neki, és ő gyönyörűséges ünnepi ruhájában végigvágódott a sárban. Mennyivel másképp bánnak a fiúk a nagylányokkal, akik kényesen és kacéran imbolyognak az érseki kertben, magukba bolondítják a legényeket, és ablakuk alatt éjjel szerenádokat kapnak. Theodora szégyellte, hogy őt még gyerekzsúmba veszik, és égő sóvárgással gondolt arra az időre, amikor ő is fehér fátylat kap, és a misztériumban a betlehemi szüzek szerepét játssza.

- Ó, bárcsak én is nagylány lennék már - sóhajtott kétségbeesett vágyakozással -, mint Magdolna vagy Veronika, a majoros lánya, akinek Giovanni tegnap megkérte a kezét. - És egész éjjel nem hunyta le a szemét, kimelegedett, aztán kirázta a hideg. Forró, majd jeges verejték borította el egész testét, és lázas félálomban kérte a Madonnát, hogy reggelre olyan szép, sudár, imbolygó járású, kényes tartású, formás hajadonná legyen, mint amilyen Veronika.

És úgy lett. Akkor is ő volt a legszebb szűz egész Siracusában. A legények mind az ő aranszőke haja után bolondultak. Ő Mariót szerette, az érseki bérlő fiát. Theodora tizenhét éves volt, Mario húsz. Mindenki tudta a városban, hogy egymáséi lesznek. És ekkor kitört a háború, Mariót elvitték katonának. A többi legényt is Siracusából. Besorozták őket Napóleon hadseregébe. Minden siracusai házban sírtak és jajveszékelték. Tele volt a város özvegy menyasszonnyal, özvegy feleséggel és özvegy anyával. Rettenetes hírek jöttek északról, a pápai seregek, az osztrákok, a franciák és a németek háborúiról. A legboldogtalanabb leány Siracusában Theodora volt, akinek két nappal az esküvője előtt vitték el vőlegényét. Nem csoda, hogy Theodora zokogva borult a cinterem kőkeresztje elé, és hangos siránkozásával az eget ostromolta. Azt kívánta az Üdvözítőtől, hogy vessen véget a háborúnak, vagy ha az nem lehetséges, védelmezze meg Mariót minden veszedelem ellen. Ebben megnyugodott, mert tudta, hogy az ő imádságát meg szokta hallgatni az Úr, de napok, hetek és hónapok múltak el, és még mindig nem lett vége a háborúnak. Theodora ekkor nagy dologra határozta el magát. Megfürdött, meggyónt, megáldozott, felöltötte menyasszonyi ruháját, és úgy, ahogy volt, lefeküdt ágyába a Porto Piccolo öblének partján levő kis házuk hálókamrájában, amelynek piciny, kerek ablaka a tengerre nyílt. Lefeküdt, és kérte a Megváltót, hogy hozzon álmot a szemére, az álma mély és öntudatlan legyen, és ne legyen addig ébredése, amíg vége nem lesz a háborúnak.

És úgy lett. A háború öt esztendeig tartott, de ez az öt esztendő nem volt több Theodora emlékezetében, mint amennyi ideig egy nyári éjszaka eltart. Amikor megvirradt, és Theodora kinnézve a kamra kis, kerek ablakán, a hullámokból kiemelkedő napot üdvözölte, az érseki vár ormán megdörmög az ágyú, a harangok megkondultak, a város fölriadt, és kitódult az Ortygia felé vezető országútra. Fellobogózva, virágos kalappal, zeneszóval mentek a siracusai legények felé, akik Isten kegyelméből ép bőrrel tértek vissza a háborúból. Hazajött Mario is, megemberesedve, kitüntetésekkel, és szerelmesebben, mint ahogy elment. Két nap múlva megtartotta esküvőjét Theodorával.

Néhány hónapig boldog szerelemben éltek. Akkor azonban nagy szerencsétlenség történt a családban. Theodora apja, a hajós egy viharos éjszaka a tengerbe fűlt. Hajója gazdátlan maradt. A legjobb hajós halt meg, s a legerősebb és legderékabb hajó várta az új gazdát. Nem az a legény volt Mario, aki csak egy hétig is gazdátlanul hagyja. Pompás hajós és ügyes kereskedő léte kitatarozta a megsérült gályát, bevontatta a kikötőbe, és megrakta áruval. Nem is tehetett másképp. A család feje meghalt, de úgy látszott, hogy a család az Ég kegyelméből is megszorodik. Theodora anya lesz. Több kenyér kell a házhoz, s egy kis olajkertet is kellene venni a születendő gyermek nevére. Mario két hét múlva már kihajózott a kikötőből, és Theodora magára maradt, mint a többi siracusai fiatalasszony, remény és kétségek között, tetejébe még várandós állapotban, és kimondhatatlanul remegett az ura, a születendő kisgyermeké és a maga életéért.

- Ó, bárcsak át tudnám aludni azt az időt, amíg Mario távol van, s én karjaimba vehetem a kis bambinómat!

Aznap este így fohászkodott Theodora asszony, és úgy is lett, ahogy kívánta.

- Mennyi ideig voltál távol? - kérdezte boldogságtól reszkelve másnap az urától.

- Hosszú volt az út, nehéz volt eladni az olajtermést, sokáig tartott az átrakodás, visszafelé a vihar hajómat a görög szigetekhez csapta, ott ki kellett javítani, bizony több mint nyolc hónapig kalandoztam, s a haszonnal nem vagyok megelégedve.

- Nyolc hónap? - csodálkozott Theodora, s ebből kiszámította, hogy csecsemője már csaknem fél éves.

A következő esztendőben Mariónak meghalt egy nagynénje, akinek Milánótól nem messze, Lombardia egy kis városában konzervgyára volt. Mario úgy gondolta, hogy ha átveszi a gyárat, egykettőre gazdag ember lehet, s ezért eladta a siracusai olajkertjét, házát és hajóját, és családotól együtt elhagyta a várost. Theodora ellenkezett, sírt, könyörgött, mert féltette kicsinyke leányát, Dionysiát, aki szintén szőke volt és fekete szemű, és olyan szép, mint egy angyal. Marióval azonban nem lehetett bírni. Theodora megadta magát, de azzal az égő vággyal készülődött a nagy utazásra, hogy reggelre kelve bárcsak tízéves volna már a kis Dionysia, mert akkor jobban bírná az utat és az éghajlat változásait.

- Ezt a tíz esztendőt szívesen odaadnám az életemből, és jót tennék ezáltal Dionysiával is, mert megmenteném őt a gyermekkorral járó betegségektől és veszedelmektől.

És minden úgy történt, ahogy Theodora akarta. Amikor felébredt, már Milánóban voltak, a konzervgyár pompásan működött, Dionysia tízéves volt, nagy, szép, erős gyermek, s az apácazárdában ő volt a legjobb tanuló. Mario akarta, hogy a kislány a zárdában tanuljon, városi emberek között, távol a konzervgyártól, ahol durva munkások és napszámosasszonyok fenyegették volna erkölcsi épségét.

Theodora boldogtalan, a világ legboldogtalanabb embere volt abban a kis liguriai városkában, amelyben ura a tengeri halakat füstölte, sózta, csomagolta és szállította. Egyszerűen nem tudott Dionysia nélkül élni. Mario azonban nem tágitott:

- Dionysia gazdag és irigyelt hajadon lesz, szükséges, hogy a műveltsége is meglegyen hozzá. Dionysia Milánóban marad.

- Meddig? - kérdezte reszkette az asszony.

- Még nyolc esztendeig.

- Ó, bárcsak nyolc évvel öregebb volnék - sóhajtott a boldogtalan anya -, hogy újra karjaimba zárhatnám gyermekemet!

És az Ég meghallgatta őt. Egyetlen éjszaka alatt lepergett a nyolc év, és másnap reggel sikoltva borult a nagy, szép, szőke leánya keblére Theodora.

- Te is ilyen voltál ezelőtt tizennyolc évvel - mondta boldog nevetéssel az apa.

Theodora elpirult, mert belenézett a tükörbe, és észrevette, hogy szépségének rózsái már elhervadtak. Pedig, istenem, ez a tizennyolc esztendő oly hamar eliramlott, mint tizennyolc hét. És valójában. Theodora tizennyolc hét alatt élte át azt a tizennyolc évet.

Ekkor az egész család Milánóba költözött. A gyárat eladták, és Mario kereskedelmi irodát nyitott.

- Ezután keveset leszek itthon, neked kell Dionysia felett örködnöd, és számára az alkalmas férjet kiválasztanod.

Mario csakugyan majdnem mindig útban volt, bejárta Ausztriát, Csehországot, sőt Oroszországba is elkalandozott. Évenként csak kétszer látták: húsvét és karácsony ünnepén. Theodora eleinte izgatottan számolta a napokat, de valahányszor búcsút vett az urától, mindannyiszor megkérte az Istent, hogy rövidítse meg a húsvét és a karácsony közt a távolságot, és az Isten mindannyiszor meghallgatta őt.

Amikor a leánya jegyben járt, azt kívánta, hogy bárcsak az oltár előtt látná már, és másnap már az oltár előtt látta. Aztán unokákat kívánt, egyiket a másik után, és mire felébredt, új és új unoka köszöntött be a házba. Ha az egyik megbetegedett, elkívánta a gyötrődés napjait, és a napok úgy repültek, mint a pillanatok.

Egyszer az ura azt írta Hamburgból, hogy betegen fekszik, kéri, hogy látogassa meg. Theodora asszony sírva fakadt, hogy bárcsak már ott volna. A következő percben az ura ágya mellett állt. Az orvosok azt mondták, hogy legalább nyolc héttig kell Mariónak az ágyat őriznie.

- Add, édes jó Istenem, hogy holnap reggel már nyolc héttel idősebbek legyünk!

És úgy lett.

Felépülvén, Mario kijelentette, hogy mindössze még három esztendő akar dolgozni, aztán nyugalomba vonul. Theodora kívánságára ez a három esztendő három perc alatt elröppent. Mire azonban felocsúdtak, Mario szomorúan vallotta be, hogy ezalatt a vagyonának a felét elvesztette. Még öt esztendei munkára van szüksége, hogy újra talpra álljon.

Theodora ezután nem hagyta el az urát, vele járkált országokat, esőben, hóban, kánikulában és fagyban, s valahányszor nagy út előtt álltak, mindannyiszor leimádkozta az Égtől, hogy a hetek pillanatokká változzanak. Fél év múlva minden türelme elfogyott:

- Ó, bárcsak letelt volna már az öt esztendő! - fakadt ki türelmetlenül, és másnap már vége volt az öt esztendőnek.

Már törődött, öreg emberek voltak mindketten. Visszamentek Milánóba, hogy hátralévő napjaikat Dionysia és a kis unokák között töltsék el. Öregségük nem volt nyugodt, örömük a családban nem volt teljes. Sokszor ütötte fel a fejét baj, betegség, gond, aggodalom. Theodora mindannyiszor elhárította fejük felől a gondterhes napokat. Most már el is határozta magában, hogy csak a boldog perceket engedi a maguk természetes rendje szerint leperegni, ilyenkor szerette volna, mint Józsuá, megállítani az égen a napot, hogy ne alkonyodjék le az ő boldogsága fölött. De úgy vette észre, hogy ez nincs hatalmában. A boldog órák villámsebesen tűntek el, a gondterhes órákat ő maga törölte ki szereteteinek életéből. Néhány hónap múlva már azt vette észre, hogy unokái is férjhez mentek, a leánya öregasszony lett, a férje aggastyán, fél lábbal a sírban. Ez annyira megrémítette, hogy két esztendeig nem merte kérni Istentől az idő siettetését. Ez a két esztendő telt el a leggyorsabban. Mario meghalt. Meghalt a veje is. Az unokái szétszéledtek. Ő maga árván és özvegyen maradt, és elhatározta, hogy aggsága napjaira visszamegy Siracusába, és oda kíván temetkezni a Plemmyrio lábainál lévő olajfaligetbe. Összeaszott, mankón sántikáló, omlatag anyóka volt már, és törődött teste alig állta a hosszú utazást. De végre mégis szerencsésen megérkezett Siracusába. Ott földerült az arca. Hej, mégiscsak ez a világ legszebb zuga, ez az enyhe és örökzöld kis fészek Ortigia szigetén, odatapasztva a hegység rózsalugasos oldalába. És már előre örült, hogy találkozni fog Luciával, Flórával és Szidóniával, s ők négyen, ha Isten még élte őket, szelíd és kedves öregasszonyok módján, imádkozva és csevegve fejezik be alkonyodó életüket.

Ahogy megérkezett, másnap már magához hívatta őket. Három égő szemű, karcsú, kacagó, fiatal lány lebbent eléje. Egyik sem volt több tizenennyolc esztendősnél, és csak úgy áradt belőlük a boldogság.

- Kik vagytok, leánykák? - kérdezte tőlük Theodora anyó, aki úgy sejtette, hogy régi barátnőinek unokái állanak előtte.

- Lucia.

- Flóra.

- Szidónia.

Sokáig tartott, amíg megértették egymást. És amikor megértették, Theodora asszony sírva fakadt, és átkozni kezdte önmagát:

- Ó, én boldogtalan, aki életem nagy részét elkívántam a bajoktól való félelmemben és az örömek után való türelmetlenségemben. Ó, bárcsak ne érném meg a reggelt!

És úgy lett, ahogy kívánta. Másnap halva találták ágyacskájában, és eltemették nyolcvanegy éves korában, miután tizenhét évet, hat hónapot és három napot élt mindössze.

...A zöld fátyolos angol ladyknek és a lódenruhás német turistáknak így mesélte el a siracusai asszony történetét Jacopo, a vén temetőőr.

Az ördög

Ahogy hosszú lábával végigmérte a Szajna partját, és mellette nagy buzgalommal igyekezett vele lépést tartani Achilles, a fia, a párizsiak ügyet sem vetettek rájuk. Pedig soha jobbkor nem érkezhettek volna a franciák fővárosába. A romantika akkor ülte diadalát a merev és szürke klasszicizmus fölött. A júliusi forradalom megzavarta az emberek agyát, és Párizs túlárado és zabolátlan örömben reszketett, szakadatlanul ünnepelve magát, mint valami állandó bacchanálián. És ekkor jelent meg közöttük egy diabolikus rútságú, hórihorgas, lobogó hajú, lángoló szemű, eszeveszett temperamentumú túlvilági fenomén, lábain feszülő pantallóban, mint maga Mephistopheles, mint maga a muzsika démona, varázsló, félisten és bohóc, Niccolo Paganini, akit arany szegélyű lila névjegyen így jelentettek be a Chaussée d'Antin milliomosainál: „Le Baron N. Paganini. Commandeur et Chevalier de plusieurs ordres.” Február végén, 1831-ben volt ez...

A párizsi szalonokban akkor újra divatba jöttek a régi hangszerek, Hegel spiritualizmusa, Heine és Börne, a saint-simonizmus, az irodalom, az opera, a balett, a verizmus, a nőemancipáció, az indiai selyem, a kóbor német filozófusok, dél-olaszországi hercegek és ikonfestők, az olasz szemfényvesztők, a dendizmus kalandor képviselői, angol zsoké és amerikai nábobok. A *Tribune* hosszú cikkekben számolt be Paganini jöveteléről, a lapok karikatúrákat közöltek róla, és a francia hegedűvirtuóz, Lafont... nyilatkozott a lapokban, hogy az olasz mester, aki magába bolondította Bécsset, Prágát, Berlint is, közönséges szemfényvesztő és szélhámos.

A Faubourg St. Germain és a Chaussée d'Antin előkelői elragadónak, földöntúlinak, összehasonlíthatatlannak és megőrzítően nagyszerűnek találták kalimpáló járását, hadonászó karjait, rettenetes orrát és lefittyent vastag ajkait, valamint fantasztikus öltözkését, amely egyenesen az Operaház deszkáira, lámpafényre, félhomályra, reflektorokra, ördögi beállításokra készült, a tömeg megbolondítására és a felső tízezer elképesztésére. Szinte nem is volt kíváncsi senki a hegedülésére. Maga a megjelenése látványosság volt és varázslat.

Most azonban, ahogy a Szajna partján lépegetett, senki sem ismerte fel őt. Paganini papucsban volt, a fején fekete selyem halósapka. Vállán barna házikabát, és a nyaka körül sárga kendő libegett a szélben. A fia körülbelül a térdéig ért. Mindenki azt hitte, hogy valami vándorkomédiás, és egy festő, bizonyos Lyser, megállította őt, hogy jöjjön el hozzá modellnek. A festő süket volt. Nem érdeklődött a hangzatok, a futamok, az üveghangok és a kantiléna iránt. Ő az életben csak színeket és vonalakat látott. És amikor megpillantotta Paganinit, azt hitte, hogy maga az ördög jelent meg előtte.

Paganini rá sem hederített, és gögösen loholt tovább a Montmartre felé. Lyser utána szaladt, folyton könyörgött, hogy látogassa meg, de látván a csodálatos atyafi hajthatatlanságát, útközben futtában rajzolgatta vázlatkönyvébe az ördögi arcvonásokat. A párizsi nép nagyot nevetett ezen a jeleneten, de nem ment utána a futóbolondnak. A párizsi nép megszokta a csepürágókat, a kócnyelőket, az akrobatákat, a kígyóembereket és a kötélháncosokat. Egy kígyóemberrel több vagy kevesebb, az utca pajkos közönsége előtt nem sokat számított. Paganini pedig szorgalmasan szedegette nyurga lábait, és loholt a Montmartre felé.

A Montmartre-on sem törődött vele senki. A kacsaringós, szűk utcákon, a délelőtti napsütésben alig lézengett egy-két ember. A csapszékek üresek voltak, az énekesek, a táncosok, költők, pincérek és más, efféle éjjeli szegénylegények még mélységes álmukat aludták. A kis házakban csak a mosónők, mesteremberek és kofák voltak ébren. Az egyik utcasarkon vak koldus állott, és ócska hegedűjén montmartre-i divatos darabokat muzsikálgatott. Reménytelen volt a

helyzete, délelőtt, napsütésben, amikor a Montmartre patkányai mélységes álmukat alusszák odúikban. Csak erkölcsi sikereket arathatott. Kis csirkefogók, cselédlányok, festőnövendékek, öreg gyümölcsárosok, lobogó hajú diákok, természetes mosónők megálltak előtte egy pillanatra, és mámoros merengéssel hallgatták a dalokat. Az öreg nem is játszott rosszul. Valamikor bizonyára volt neki szíve, és ügyesen mozogtak az ujjai. Ki tudja, melyik csapszékben hegedült, vagy amikor még nem homályosuk el előtte egészen a világ, melyik kedvelt énekesnő dalait kísérte kis olasz vagy német kvartett élén? Most azonban merev volt már a jobb keze, és bal kezének bütykös ujjai sokszor tisztátalanul fogták a hangokat. De azért nem benne volt a legnagyobb hiba. Hanem a hegedűjében, amely eredetileg is gyatra vásári darab volt, most pedig ütött-kopott, repedezett ócskaság. És mindössze két húr volt rajta, a *g* és az *e*. A középső húrok hiányoztak. Bizony, anyagi kedély kellett ahhoz, hogy valakit ez a szánalmas cincogás meghasson, és pénzt csalogasson ki a zsebéből. Nem is igen hullott a garas a vak koldus kalapjába. A kalap üres volt, pedig szinte rimánkodva látogatta széles és öblös száját a járókelők felé. Egy pékinas száraz zsemlyét dobott bele, irgalomból. A példa hatott. Öreg zöldségáros két csomó zöldhagymával jutalmazta a művészetet.

Paganini a zöldhagyma láttára éktelen dühre fakadt. Cifra káromkodások közben földhöz vágta az ócska kalapot, és rettenetes szitkokat szórt a bámészkodó utcanép felé. Olaszul. Szerencséjére senki sem értett ezen a nyelven, és megmenekült a megsértett emberek ütlegeleseitől. Csak röhögtek rajta. Paganini dühében a levegő után kapkodott, és felnézett az égre, mintha onnan kérne bosszút az örökké szent és dicsőséges művészetért sérelemért. Onnan a magasból azonban nem estek kénköves villámlások, ellenkezőleg, valami mennyei ihlet szállt alá, és rátelepedett a művész lelkére. Paganini a homlokára csapott, és terjedelmes kockás zsebkendőjével megtörölte verejtékes ábrázatát. Azután kihúzta magát, és mély alázattal meghajolt a vak koldus előtt.

- Uram, szabad egy pillanatra kérnem a hegedűjét?

A koldus kissé gyanakodott, Paganini megnyugtatta:

- Ne féljen, én is értek valamit e szerszám kezeléséhez. Úgy látom, finom munka, és ha megengedné, néhány futammal kipróbálnám a hangját. Visszaadom sértetlenül.

A koldus semmit sem értett ebből a beszédből, de felfogta az udvariasság és gyengédség melódiáját, és átnyújtotta Paganininek a rozoga skatulyát. És Paganini az álla alá szorította azt.

Eszébe jutott, hogy fiatal korában Luccában egyszer Elisa hercegnő, Napóleon nővére előtt kellett koncertet adnia. A hercegnő szép volt és szeretetre méltó. És csodálkozva és rajongva hallgatta őt. Neki is lángra gyúlt a szíve, és elhatározta, hogy szerelmet vall a hercegnőnek. És szerelmet is vallott. Hegedűjéről letépte a két középső húr, és rámutatván a *g* húrra, részeg lelkesedéssel elsuttogta: Ez vagyok én. Azután megpendítette az *e*-t: ez pedig fenséged. És azután játszani kezdett. Valami dialógusfélét. A mély *g* húron zokogva és panaszkodva sírt a fiatal férfiú; a magas *e*-n szemérmesen és gyengéden válaszolgatott neki a leány. A hallgatóság szíve reszketett az ellágyulástól és a borzongástól. Olyan visszafojtott lélegzettel hallgatták, hogy a leejtett selyemzsebkendő zizegését is pontosan ki lehetett venni az édes melódiától telített csendben. Ekkor tűnt fel ő, mint az üveghangok ördögös mestere. A hercegnő sírt, és Paganini szeméből is nehéz könnyecseppek hullottak alá. Aztán egyszerre szólalt meg mind a két húr. A *Passo a due* indulatba ejtette a szakértőket. Mindenki úgy érezte, hogy a hangok a túlvilágról jönnek, a mennyekből vagy a pokolból, de semmi esetre sem kéz alól, hanem varázslatból. A szonátát briliáns kóda fejezte be, s amikor Paganini letette a hegedűjét, csaknem őrjöngő eksztázisban tört ki a közönség.

Ezt a darabot játszotta el most a montmartre-i csavargók előtt Paganini. A vak koldus majdnem elájult ámulatában. Paganini pedig játszott, jobbról balra lengett, lekuporodott, majd valószínűtlen magasságokra felemelkedett, mintha a mennybélieknek akarna muzsikálni. Szemei villogtak, és belőlük most is néhány nagy könnycsepp gördült alá, amint akkor, azon a dicsőséges luccai estélyen. Előtte állt egy kócos hajú, csenevész kis varróleányka. Paganini a hercegnőt látta benne. Bacciochi Elisát, Napóleon húgát. Neki játszotta a *Passo a due*-t és az ördögös kódát.

A varróleány pedig elnevette magát.

- Micsoda maskara ez? És mi az ördögöt cincog itt a fülünkbe?

Az utca népe röhögött.

Ez nem is tud hegedülni. Ez végre is szétfűrészezi azt a szegény hangszert.

- Hé, bácsi - kiáltották a koldus felé -, ne engedje tönkretenni a muzsikáját!

Paganini felhorkant, és dühösen adta vissza a hangszert a koldusnak.

- Barátom, bennünket ezek a disznók nem értenek meg.

Azután keresgélni kezdett a zsebében. Az egyikben egy csomó pénzdarabot tapintott, és felvillant a szeme.

- Achilles, a kalapot! - rivallt a mellette álló ifjabb Paganinire. - Tartsd ide a kalapot!

És kifordítván zsebét, beleöntötte a Napóleon-aranyakat, olvasatlanul, valamennyit. Azután továbbloholt a Sacré Coeur felé. Az utca népe megdöbbenve rebesgette:

- Fogadni mernék, hogy maga az ördög volt, vagy legalábbis a sátán küldötte.

A sátán halála

Húsz éve betegeskedett. Tüdejét és gégéjét a kór ronggyá lyukgatta. Évek óta már beszélni sem tudott. Ötvennégy éves volt, és soványabb, feketébb, sárgább, félelmesebb és rettentőbb, mint valaha. Testén lötyögött a ruha, két óriás tenyere vékony csontokon lógott, és az emberek az anatómiai múzeumokat juttatta az eszébe. Orra megnőtt. Haja szürkén, bozontosan, viharosan, lebegett a szélben. Kaszálni járt, és imbolygott, mintha minden lépésnél oldalt akarna dőlni. Groteszk tánc volt ez, kezdett hasonlítani a karikatúráihoz.

Nizza, Nizza! Ez volt az utolsó szalmaszál, amelybe a fuldokló belekapaszkodott. Itt megint egy kicsit remélte, hogy a halál megunta a veszett üldözést. Talán mégis megkegyelmez neki.

Az utca, amelyben lakást vett magának, messze volt a tengerparttól. A nap csak a déli órákban sütött be a magas házak közé, mert a sikátor olyan keskeny volt, hogy két öszvér vonta kordély csak nagy ügyel-bajjal tudta egymást kikerülni. Az utca végén öreg templom állott, kéttornyú, kopár, szomorú román egyház, de az ő ablakából csak az egyik tornyot lehetett látni. A földszinten boltok csalogatták be a vevőket. A boltok felett fehér és piros és rikítóan zöld napellenzők voltak kifeszítve. Nyáron is hűvös volt az utca, egy kissé piszkos, de árnyékos, és benne a hagyma orrfacsaró szaga összekeveredett az ibolya illatával. Most azonban, télen, karácsony előtt, senki sem ismerne rá az ibolyák és rózsák Nizzájára. Nedves, hideg, puha és ritka volt a levegő, és az öregember metsző fájdalmat érzett minden lélegzetvétellel. Na, majd ha újra ibolyaillat terjeng a szűk sikátorok között, akkor talán jobban lesz minden.

És ha nem?

Akkor kiejti kezéből ezt az utolsó szalmaszálat, és ott, az azúrkék ég alatt várja utolsó óráját.

- Mikor lesz karácsony? - kérdezte ápolójától.

- Két hét múlva, maestro.

- Megígértem, hogy akkor hegedülök a templomban.

- Meg is fogja tartani az ígéretét. Addigra egészséges lesz, signor Paganini.

Paganini a kezével intett. Nem hitt az ápoló szavában. Rosszul volt. Orvosa magasra ültette az ágyban, úgy, hogy jól láthatta a vele szemben lévő falon lógó öreg Guarnériusát. A vén hegedű bánatosan csüngött a szegen, mintha abból is elszállni készülné a lélek. Paganini fájdalmasan intett neki a szemével.

A keskeny utcán, a zöld és kék ernyők alatt, valami jámbor vándormuzsikus a karácsonyi éneket cincogta. A kisdéd Jézus nevében koldult magának karácsonyra való filléreket. A nyöszörgő hangokból alig lehetett kivenni az angyali dallamot. A beteg mégis meghallotta. Kimondhatatlanul irigykedett a koldusra, és arra gondolt, hogy ő már nem tudná eljátszani Guarnériusan a karácsonyi éneket.

Újra ránézett a hegedűjére.

- Hát nekünk végünk van, öreg cimborá - talán ezt gondolta magában. De a következő pillanatban megjelent az ajka körül az a szardonikus mosoly, amely elrémítette sokszor a környezetét. Arra gondolt, hogy ő, signor Niccolo Paganini, német báró, pápai lovag, a hegedűsök királya, egy csomó csillogó nagy rendjel tulajdonosa, a boszorkánymester, a sátán fia, aki az ördögtrillákkal az egész világot megörjítette, aki elállította az emberek szíve dobogását, akinek a kezében a vonó nagyobb hatalom volt, mint a királyok jogára, most szíve mélyéből

irigylti azt a nyomorult koldust, aki ablaka alatt a karácsonyi ének dallamát cincogja rozoga hegedűjén.

A hegedű ott lenn, az utcán halkán cincogott, Paganini pedig összeszedte minden erejét, kért egy kis papírdarabkát, és ráírta:

- Levél van a párnám alatt.

Fia, a kis Achillino, a párna alá nyúlt, és előkereste a nagy ív papirosokat. Öt oldal tele reszkető kézzel írt ákombákkal, a *Revue Musicale*-nak címezve.

- Adjátok fel a levelet. Mire odaér...

Achillino sírt.

Az ápoló megkérdezte, vajon ne csukják-e be az ablakot, mert sértette a fülét a hegedű cincogása.

Paganini rémülten tiltakozott. És felírta a papírdarabjára:

- Mindkét szárnyát nyissátok ki, és mondjátok meg neki, hogy Paganini köszöni az utolsó üdvözlétet.

Nem bírta tovább. Karja lehanyatlott, és csak a szája reszketett. Achillino fölője hajolt, hogy ajkáról olvassa le, mit mond. Megértette.

- Bravissimo! Siete tutti virtuosi. Courage, courage, Monsieur! Bravissimo!

Paganini arca majd elolvadt a boldog gyönyörűségtől. Ó mama, mama, cara!

Aztán hirtelen eszébe jutott a levél. Odanyújtotta az öreg ápolónak, és a szeme pillantásával kérte, hogy olvassa el.

- Kinek szól a levél?

Paganini felírta:

- Berlioznak. De ön is elolvashatja.

Az öreg olvasta:

- Kedves barátom! Vége mindennek. A halál nagyobb úr, mint én. Jön a nagy finálé. Mielőtt azonban meghalok, meg akarom írni Önnek, hogy mennyire szeretem és mily nagyra becsülöm Önt. Anyagi javaimról már végrendelkeztem. A végrendelet jó helyen van. Minden, amit szereztem, legyen Achillinóé. Megérdemli tőlem. Tizennégy év óta ő teszi elviselhetővé az életemet. Az emberek ezalatt folyton azon fáradoztak, hogy megutáltassák velem az életet, miközben elárasztottak babérrel és dicsőséggel. Több pénzt szereztem az emberek ostobaságával, mint a hegedűmmel. Ezt megbocsátom nekik. De mielőtt meghalok, megízenem, hogy mennyire megvetem őket. Az életemben úgy vetettem meg, hogy látszólag jóváhagytam minden piszkos mendemondát, amellyel népszerűségemet gyarapították. Most azzal mutatom ki megvetésemet, hogy leleplezem ostobaságukat. Azt beszélték rólam, hogy embert öltem, öt évig tömlőben bűnhődtem, és a börtönben tanultam meg hegedülni. Jó, hát beszéljünk erről.

Körülbelül tizenöt esztendővel ezelőtt történt Páduában. Hangversenyt adtam ott, elég szép sikerrel. Másnap tiszteletemre a vendéglőben hatvanterítéses vacsorát rendeztek. Hódolóim már mind együtt ültek, s én egy rejtett mellékajtó mögött elég tapintatlan voltam kihallgatni a csevegésüket. Egyikük áradozva beszélt a művészetemről; szomszédja egyetértőleg bólintgatott, de hozzátette:

- Paganini ördögösen ügyes, de virtuozitásán nincs semmi bámulni való. Elég ideje volt a börtönben, hogy gyakorolja magát. Nyolc esztendeig egyetlen társa a hegedűje, amelyről lassanként lepattogtak a húrok, utoljára már csak a g maradt meg szegény ördögnek. Ez a magyarázata a g húron való ügyességének.

- Honnan tudod ezt? - kérdezte a másik.

- Hogy honnan tudom? Az áldozat, akit Paganini tőre a másvilágra küldött, legjobb barátom volt - felelte megilletődött arccal az illető.

Akkor módfelett felháborodtam ezen a gázságon. Odarohantam az asztalhoz, és felszólítottam a szóban forgó gazfickót, mondja meg, mikor és hol történt az eset?! Roppant konsternáció. Mindenki rám meresztette a szemét, mikor felismerték bennem a tragikus történet hőst. Kínos zavar. Torkon ragadtam a hitvány rágalmazót, és követeltem tőle a bizonyítékokat. A semmirekellő dadogni kezdett:

- Én is csak úgy hallottam... az emberek összevissza beszélnek... azt mondtam, hogy a barátom volt? Rosszul értette kérem... én sohasem ismertem az eset szereplőit, sőt őszintén megvallva, nem is hittem soha a tereferét...

Hát igen, ilyen rémmeséket találnak ki a nyárspolgárok, akik a maguk tunyaságában el sem tudják képzelni, hogy valaki művészember a maga szabad akaratából is képes bizonyos fokára eljutni a technikai tökéletességnek.

Eszembe jut, hogy Bécsben néhány együgyű rajongóm mire vetemedett nevetséges hiszékenységében. A Burgtheaterben játszottam Streghe variációit... Nagy volt a hatás. Egy úr, aki engem később sápadt és melankolikus arccal, egzaltált tekintettel, mint valami varázslót vagy sátánt rajzolt le, ünnepélyesen megesküdt, hogy a pódiumon megjelent az ördög, és ő vezette helyettem a vonót. Vörösbe volt öltözve, a fején szarvak, és farka a földet söpörte; arcvonásai megtévesztésig hasonlítottak az enyéimhez. Elhiheti, uram, ez az aprólékos leírás még engem is meggyőzött a dolog hitelessége felől; nem csoda, hogy a derék bécsi nép szentül hitte és boldogan állapította meg, hogy rájött a titkomra.

Eleinte sok izgalmat okozott nekem ez a hitvány láрма. Már magam is kételkedni kezdtem abban, hogy tizennégy éves korom óta szakadatlanul a publikum szeme előtt voltam: hogy tizenhat esztendőn keresztül mint zenekari igazgató működtem a luccai udvarban. Úristen, hát voltaképpen mikor is követtem el én azt a gyilkosságot? A bécsi olasz nagykövet ugyan igazolványt adott arról, hogy közel húsz éve ismer abban a becsületes művészi pozícióban, amelyet gyermekkorom óta elfoglaltam - a rágalmak csak pillanatra hallgattak el.

Mit kell itt tenni, uram? Azt hiszem, nincs más hátra, mint beletörödni, és okulni ezen a gonoszságon. Mielőtt azonban befejezném, engedje meg, hogy egy anekdotát közöljek önnel, mely a börtönről szóló mendemondát némiképpen megvilágítja. Amikor én tizennégy esztendő voltam, Milánóban járt egy Duranovszki nevű hegedűművész, s ott két gézengúz rábeszélésére elhatározta, hogy részt vesz egy gazdag falusi pap kirablásában. Megindultak, hogy a gáztettet végrehajtsák, de útközben az egyik latornak inába szállt a bátorsága, és két társát feljelentette a csendőrségen. A csendőrség el is fogta Duranovszkit és cinkosát, még mielőtt kárt tehetek volna a plébánosban. Húszévi börtönre ítélték őket, de Menou generális, Milánó helytartója két év után visszaadta az elvetemedett hegedűművész szabadságát. A többi mindenki kitalálhatja. Elég volt, hogy a tömlöcbe zártak egy hegedűművészt, akinek i-vel végződött a neve; ki kételkedik abban, hogy ez nem más, mint Paganini? A többi már a fantázia dolga.

Uram! Ha én mindenféle gaz és ostoba mendemondát, minden hajmeresztő boszorkánymesét és sátánlegendát mindig és mindenhol meg akartam volna cáfolni, nem jutott volna időm arra, hogy tanuljak és hegedüljek. De talán nem is lett volna célszerű, ha eloszlattam volna magam felől a sátáni hírnév és a gyilkossági rémhistória alvilági dicsőségét. A nyárspolgároknak mindenesetre lehűtötte volna a rajongását, ha megtudják rólam, hogy semmi titokzatos nincs a lényemben, és művészetemben verejtékes munka, emberfeletti kitartás, gyötrelmes erőlködés és napi tizenkét órai gyakorlás révén jutottam el a tökéletességig. Minek beszéltem volna nekik arról, amit egy világban kóborló, nyomorult hegedűs kínlódik gyermekkorától fogva késő vénségéig. Most már bevallhatom nekik, hogy semmi közöm sem a börtönhöz, sem a sátánhoz, hogy én csak egyszerű ember vagyok, mint ők, csak jóval többet dolgoztam és szenvedtem, mint mások. Nagyon beteg vagyok, uram, és félek, hogy többé nem állhatok ki a pódiumra, és nem játszhatom el az ördögtrillákat és a boszorkányjé variációit. Félek, hogy nem sokáig lesz szükségem a pénzükre, amelyet szívesebben raktak egy boszorkánymester és rablógyilkos sátánivadék tarsolyába, mint egy olyan becsületes és beteg társukéba, aki nem a börtönben, hanem egy kis génuai szatócs pincelakásában tanult keserves könnyek között hegedülni. Íme, uram, megteszem a legnagyobb áldozatot, amire a magamfajta világcsavargó, pénzéhes varázsló képes; széttépem magam körül a misztikum és fogvacogtató borzalmak fátyolát, ledobom a mágus és sarlatán fantasztikus álarcát, és kiállok a világ elé a magam egyszerű és szánalmas meztelenségében. Pedig, bevallom, még úgy szeretnék élni! Olyan boldog volnék, ha még néhány karikatúrát rajzolnának rólam a grafikusok, s néhány fogvacogtató történetet koholnának felőlem a hangversenytermek látogatói. És úgy szeretnék még néhány ezer aranyat összegyűjteni a kis Achillesnek, akit tizennégy év óta a keblemen hordok, mint egy szentimentális öreg fiahordó sátán. Ó, én még sokszor szeretném megszólaltatni a hegedűmet, de az óra közelg, és én tele vagyok szenvedéssel és félelemmel. Félek a haláltól, uram, s ha valamicske közöm volna a sátánhoz, most bizonyára igénybe venném, hogy egy kis ráadást kapjak az élet édes koncertprogramjából. De a sátánhoz, sajnos, semmi közöm, és a mennybéliek, úgy látszik, nem hajlandók rajtam segíteni. Minden reményem az emberekben van, akik nemsokára megszabadulnak tőlem: kegyetlen és véres fantáziájuk martalékától. Íme, nézzenek rám! Itt állok a halál hideg küszöbén, engedjék meg nekem, hogy azt békében és csendben léphessem át. Addig türtőztessék magukat, és hagyjanak békében meghalni. Nemsokára vége lesz az utolsó ördögtrillának.

Lenn az utcán halkán cincogott a karácsonyi ének.

Paganini mosolygott. Most már el lehet küldeni a levelet. Mire Párizsba ér, és kinyomtatják a *Revue Musicale*-ba, vége lesz már a komédiának. Vége lesz az előadásnak, és nem lesz szükség többé álarcra. A gyilkos, a boszorkány, az örült, a sátán álarcára. Egyetlen fillért sem lehet már keresni ezekkel a mendemondákkal!

Becsukta a szemét. De csak egy pillanatra. Aztán hirtelen felült, verejték ült ki a homlokára, és rémulten nézett a falon függő kedves, öreg Guarnériusára. A hegedű bánatosan csüngött a falon, s e pillanatban elpattant rajta az egyik húr. Paganini elmosolyodott, utánanyúlt a hegedűjének, de visszahanyatlott. Meghalt.

A Madonna inge

1

Ezernyolcszáznegyvenkettőt írtak, s még olyan volt akkor a pesti élet, mintha az egészet egy vidéki gavallér álmodta volna végig. A Nemzeti Színházban Olgát, a moszkvai nőt Laborfalvy Róza játszotta, a Vigadóban mandolinhangversenyt hirdetett Vagner József, a Váci utcai műárus, a német színházat Gundy György dirigálta, s arcunk mását Hóra János festőművésszel örökítettük meg a Miatyánk utcában. Ezernyolcszáznegyvenkettőt írtak, és színház után a hajóhídon lámpásos gyerek világított utat a sötét éjszakában.

A hajóhíd mellett fából, vasból, állványokból és csónakokból álló szörnyeteg feküdt a vízen, a készülő Lánchíd, amelyen, mint ezertörzsű erdőn apró harkályok, serényen kalapáló, kopácsoló, éneklő, pipáló munkások mászkáltak.

Ennek a szörnyetegnek budai fejénél, a Várba vezető keskeny, kacskaringós út mellett balra, egy dupla tetejű öreg rokokó ház előtt gyakran voltak láthatók álmos szemű, zizegő selyembe burkolt, sápadt arcú, finom, sovány mágnásasszonyok, akik francia és német nyelven kérdezősködtek Literáty Nemes Sámuel régiségkabinetje után. A régiségboltnak ők voltak a törzs-vendégei, és sokszor elhozták magukkal Pulszky Ferencet, Fejérváryt, báró Brudernt vagy Domoszlai Farkast, hogy azok Literáty Nemes Sámuel csodálatos kincseit elmagyarázzák. Ámbár jobb, kedvesebb és vonzóbb kalauz nem kellett magánál a boltosnál, aki hosszú és csontos fehér kezével elegáns gesztusokat írt le a levegőben, amikor a ritkaságok romantikus zűrzavarából valamire rá akarta terelni a figyelmet. Mondják, hogy a régiségkedvelő asszonyok, főrangú hölgyek, színésznők, nyugatról jött balerinák és gazdag bécsi dámák nem mindig a damaszkuszi selymek, a kínai és japán aranyhímzések és a bizánci emailok, hanem inkább a boltos érdekes egyénisége kedvéért jártak a félhomályos, rejtelmes, ódon szagú, izgató levegőjű, legendás híré kabinetbe. Ezekben a körökben, ahol szép és finoman elromlott emberek művészi dologtalanságban holtra fáradva élik ki az életet, azt beszéltek, hogy Literáty Nemes Sámuel, a mesés gazdagságú és páratlan eleganciájú kereskedő, régiségtudós és történetbúvár nagy, titkos szerelmek hőse, és a német színház vendégszereplő művésznői, akik Literátyt Bécsből, Párizsból és Londonból ismerték, mindig tettek egy röpke, de felejtethetetlen látogatást az öreg régiségkabinetben...

A boltban ilyenkor megpendült egy-egy ritmikus ária valamelyik rokokó vagy empire óra alabástrom ménében, egy majdnem elfelejtett minét vagy régi opera áriája, amelyben ezüstcsatos, selyemharisnyás, tearózsailatú szerelmi banditák hűtlenségét siratja egy megcsalt szép fiatal leány. A látogató ilyenkor megborzongott, strucctoll boáját összehúzta a nyakán, sóhajtott egyet, és majdnem sírva fakadt.

- Elhiszi-e, Literáty, hogy maga volt az első!

És Literáty gyengéden, mosolyogva segítette be a zavarában majd elájuló asszonykát a kocsi-ba, amelynek magas lépcsőjére alig lehetett fellépni némi kacérság és büszke pirulás nélkül...

- Ez volt a legjobb régiségbolt Moszkvától Párizsig - emlegették a boltot nagyanyáink, s még évtizedek múlva is gyengéd pirosság ömlött szét az arcukon, ha a Lánchíd mellett levő sötét kis kabinetre gondoltak.

Az emberiség négyezer esztendő szellem lebegett a bolt ódon falai között. Az egyiptomi, asszír és föníciai kultúrától a restauráció korabeli hétköznapiakig mindenből volt itt valami,

ami jellemző vagy bizarr, stílusos vagy egyéni, valami, ami megható, bizalmas, megragadó vagy hangulatos. Egy etruszk váza vagy egy itáliai tanagra, a római házi oltárok egy ügyes, megbízható és szolgálatkész elefántcsont istenkéje. A polcokon legfelül néhány középkori kódex, hártypapírra, bőrre miniálva, gyöngyös, bársonyos, emailos kötésben; lejjebb aranyveretes aszúrfoglalásban kis amulettek, középkori varázseszközök, reneszánsz edények, fegyverek, női ékszerek, gyöngyös párták, csipkék, firenzei és velencei kurtizánok piperéi, finom és szemérmetlen emlékei antik hálósobák titkainak. A másik sarokban a rokokó halhatatlan haszontalanságainak tarkabarka tömege hevert, legyező, csipke, csat, miniatűrkép, szelencék, bonbonnière-ek, amiknek Jean Penicaud festette email díszét csak négy szemközt, intim barátnőknek mertük megmutatni. De nem hiányzott Borgia Lukrécia és Júlia Farnese aranykeresztcskéje sem, amelyet e ragyogó asszony mindig vakító keblén hordott, hogy a szerelem óráiban megvédelmezze minden alattomos és helyrehozhatatlan malórtól.

Literáty a szinte görnyedő kincses polcok között lábujjhegyen lépegetve, gyengéden és szerelmes kézzel simogatta a bronzok, márványok és porcelánok finom felületét, szobrok és reliefek enyhe és bizarr hajlásait, szőnyegek és selymek, aranyfonalas gyolcsok és brokátok csiklandozó szövetét. Ha szép női testek mását érezte az ujjai alatt, egy műértő anatómus és egy lantpengető trubadúr lelke ölelkezett az övében. Ilyenkor fájdalmas örömmel rakta, rendezte buja gazdagságba összehordott csecsebecsét, egy-egy kimagasló műremek vagy történelmileg érdekes vagy becses holmi köré. Keze, szeme, lehelete, szíve, vágya és szeretete mindegyik tárgyat külön megölelte, megsimogatta, becézte, mint fiatal anya az első csecsemőjét, mint naiv és rajongó asszony titkos szeretőjének drága levelét, mint kisgyermek a babáját, amelynek igénytelen szöszke feje köré a látomások, mesék és hallucinációk egész drámáit fűzi és variálja. Ilyenkor leült valamelyik reneszánsz székre, talán egy szép és fiatal bíboros kedvenc pihenőhelyére. Lábaik drága bokharai szőnyegen nyugtatva, beburkolódzott egy hatszáz éve porladó velencei dózse fehér palástjába, s a boltablakon beszűrődő nap-sugárkéve táncoló aranyporába bámult.

És ha ilyenkor meggazdagodott pesti építőmester vagy gabonakereskedő kövér felesége becsengetett mindig bezárt és lefüggönyözött boltjába, sírva tudott volna fakadni bosszúságában és fájdalmában. Elgondolta, milyen jó lett volna valamikor valahol az Akropolisz alatt, Periklész korában, Pheidiasz és Euripidész, athéni fuvoláslányok és Aszpaszia társaságában élni, s egy szép bronzbokájú hetéra lába előtt egy hemciklon hús márványán jó szagú olajfák árnyékában szundikálni.

- Tudja-e, lelkem, ki volt Lorenzo Medici, és hogy hívták Lodovico Sforza szeretőjét? Van-e valami sejtelve arról, hogy ki tervezte ezt a hajlós lábú, bronzbetétes szaténfa konzolt? Álmodott-e ön valaha Lambelle hercegnő kesztyűdobozáról, gall zománcról és türanti arany-szővetről?

Ilyen kérdésekkel rohanta meg a boldogtalan és vakmerő parvenüt, aki együgyű halszemeit rá merészelte vetni Lucrécia Borgia imakönyvére vagy Júlia Farnese gyöngyös keresztjére. A megbántott vevő duzzogva hagyta ott a goromba műkereskedőt, aki mindennap idegesebb, türelmetlenebb, bágyadtabb és féltékenyebb lett vevőivel szemben. A melle összeszorult, ha valaki egy-egy féltett kincsét piszkos bankókkal magához akarta váltani. Ilyenkor képtelen árakat követelt, lekritizálta a saját portékáját, megvetőleg nyilatkozott a korról és stílusról, amelyet az képviselt, és áradozva magasztalt egyéb hasonló, de neki kevésbé kedves holmikat. És ha minden erőlködés hiábavalónak bizonyult, ha a nyakas és kemény szívű vevő semmi-nemű árat nem tartott magasnak, ha semmiképpen sem akarta beadni derekát Literáty lesújtó kritikáinak, a régiségkereskedő arca krétafehérré vált, a szeme ravaszkodva akart nézni, de a tekintete fenyegetővé és sötétté borult, és remegő szájjal suttogta a szörnyeteg vevő fülébe:

- Megvallom, hitvány hamisítvány, rongy utánzat az egész. Volt olyan, aki - ismerve Literátyt - még így sem tágitott. Volt olyan elvetemült és barbár vadállat, aki nevetett, fizetett, s mint egy kalóz, aki a pérai kikötőben génuai hajókat rabolt, mint egy Rajna-menti várúr, aki mainzi, steieri és lübecki kereskedőkaravánokat fosztogat - egyszerűen magával vitte a kincset... Akadt ilyen förtelmes gonosztevő nem egy a báró Brudernek és Pulszkyak fajtájából, s Literáty, eliszonyodva önmagától, majdnem leküzdhetetlen vágyat érzett, hogy utána osonjon, és legyilkolja őt, és visszavegye tőle zsákmányát.

2

Literáty Nemes Sámuel egyszer Toscanában, Firenze körül kóborolt, és eszébe jutott, hogy meglátogatja Vinci falut, emberi és művészi ideáljának, a csodálatos Leonardónak szülőfaluját, Vinci falva a Monte Albano nyugati lejtőjén feküdt, s benne még most is olyan sugár, barna és nevető szemű leányok laktak, mint Leonardo anyja, Katarina. Itt, a falu fölött trónoló ötszáz éves barna kövű templomban az oltár mellett ösmerkedett meg Literáty Nemes Sámuel a vinci Madonnával. A Madonna kőből volt, rózsaszínű márványból, és magas emelvényéről szinte a vendég elé sietni látszott. A reneszánsz valamelyik későbbi évtizedében vagy a barokk hajnalán faragta valamelyik túlságosan hellenizáló kőbor szobrász. A művész eredetileg talán nem is Madonnának szánta. Ha véletlenül nem itt, az oltár mellett, hanem valahol a borókabokrok és olajfák ligetében láttad volna ezt a márványképet, bizonyára Minerva vagy Aphrodité képmásának tartod. Alighanem annak is készült alapjában, de a művész nem tudta eladni, és a jámbor, együgyű vincieknek Madonna gyanánt a nyakukba sózta. A Madonna karcú és érzéki testén az akkori idők lenge tunikája feszült. Semmi egyéb. A Madonna majdnem meztelen volt, s lassanként bizony szégyenkezés és gúny tárgya kezdett lenni a vinci polgárok között. A szomszéd falubeliek elhíresztelték, hogy a vinci Madonnája meztelenül didereg a hideg márványoszlopok között, és ekkor egy gazdag és ájtatos asszony, egy gyapjúkereskedő vagy hajótulajdonos özvegye - csipkéből, fátyolból és puha kínai selyemből, amelybe arannyal csodaszép figurák voltak hímezve - pompás és drága inget borított a Madonna testére.

Az inget a jó asszony bizonyára egy nagy és művészi lelkű kurtizántól vette, aki babonából - vagy fogadalomból egy nagy szerelmi csalódás után - megvált hivatásának ragyogó szimbólumától. Vagy ki tudja? Talán megégették a szerelem szép és bűnös papnőjét, s az inge hóhérok kezén keresztül jutott a templom jótévőjéhez és attól a Madonnához. A szegény vinci parasztok bizonyára nem gondoltak efféléket. Nekik az volt a fődolog, hogy ruhát kapott a meztelen Madonna, akitől azelőtt pirulva fordult el maga a templom plébánosa is. Pedig az bizonyára bátran szembenézhetett az asszonyok meztelenségével.

A jó vinci az aranycsipkés ingben a szemérem és a felöltözöttség tisztos szimbólumát látták, s idővel észre sem vették azt, amit a régi Aphrodité-szoborból a kurtizán inge nemhogy eltakart volna, de még jobban hangsúlyozott. És hogyan is gondoltak volna arra, hogy vannak finom és gyenge és romlott emberek, akik nem a meztelenségben, hanem az ingben látják az asszonyi bujaságot.

Literáty Sámuel megbűvölten nézte a remekművet, amely a szegény vinci szándéka ellenére hihetetlenül érzéki és bizarr hangulatot árasztott. A Madonna a templom félhomályában az ágyából kilépő fehér kurtizán alakját vette föl, aki drága és csábító ingben fürdőjébe készül.

Literáty szeme lázasan tapadt a szobor szép vállára, amelyről gömbölyű és finoman hajló térdéig omlott le a csipkefelhős áttetsző ing. Sohasem volt még szobor olyan meztelen, mint ez a Madonna az ő finom és drága ingében.

A templomban néhány perccel előbb végezték az esti ájtatosságot, a levegőben még ott terjengett a tömjénfüst édeses, mámoros, ünnepélyes szaga. Az egyházfi közönyösen oltogatta a gyertyákat, a nap utolsó sugaraival tarka fényben fűrésztött embert, szobrot, sima márványt és aranyozott gyertyatartót. A meleg, száraz levegő kiszárította Literáty torkát, s valami jó parasztillat, kenőcsök, kerti virágok, rózsavíz, szárított füvek és fiatal lányok szaga tömte meg orrán keresztül fantáziáját. Eszébe jutott a sok etruszk éjszaka, a kis olasz lány, aki a vinci csapszékben almabort árul, s aki éppen olyan friss, hajlékony, barna szemű és szerelmes, mint Leonardo anyja, a szép Katarina.

- De jó volna ezt a Madonnát megszerezni - gondolta magában, és beleereszkedett a szoborral szemben álló gyóntatószékbe. A Madonna mosolygott, és Literáty Sámuel úgy érezte, hogy egyenesen feléje tart. Csodálatosa eddig soha nem érzett meghatottságot, ellágyulást és szinte hisztérikusan édes fájdalmat érzett, s majdnem felkiáltott boldog eksztázisában. Literáty agyán hirtelen végigvágatott az élete minden eseménye, s úgy érezte, hogy eddig mindig boldogtalan volt, de most hirtelen megtalálta életének célját és értelmét: azt, ami után az ember egész életén keresztül fut, rohan vagy vonszolja szegény kifáradt testét. Madonna, a te boldogtalan lovagod e pillanatban érezte, hogy halálosan beleszeretett a rózsás márványarcodba és aranyhímzésű fehér tunikádba.

- Ó, ha meg tudnám szerezni e csodaképet - sóhajtott halkán a régiséggyűjtő, aki még sohasem érzett ehhez fogható vad és ösztönös elragadtatást.

- Vagy legalább a köntösét! - tépelődött magában tovább, és sírni tudott volna, hogy a nagy darab márványt lehetetlen zsebre vágnia.

- De az inge az enyém! - gondolta, és ez az elhatározás lángra gyújtotta a lelkét, és énekelni tudott volna örömeiben.

Az ing fodrába apró igazgyöngyök voltak applikálva, a fátyolban habos csipkerózsácskák között ezüstcsillagok ragyogtak, és szemernyi kis gyémánttörmelékek sugáraztak a selyemhímzések redőiből.

Az est egészen leereszkedett, betelt vele a kis templom, és elsüllyedt benne a Madonna szobra. Az egyházfi vígan fűtörészett a szentelt falak között, és harminc arany tallérért eladta a Madonna ingét. Azonban a derék sekrestyést is meg kellett szöktetni a Monte Albano vidékéről, mert a nép dühe agyonverte volna a szentségtörés és hűtlenség miatt.

Azóta a köntös a budai hídfő mellett balra a ritkaságok boltja legbensőbb szentélyében egy régi oltár márványkövén fekszik kiterítve.

3

Nem múlt el nap, hogy Literáty az inget meg nem igazította, ki nem teregette, redőkbe nem ráncolta volna, s mindennap felöltöztette vele a vinci Madonnát, akinek arcát sohasem láthatta viszont. Az ereklyét egy percre sem hagyta őrizetlenül. Utazásaira magával vitte, kocsiban, idegen és barátságtalan vendéglőkben éjjel dereka köré csavarta, otthon a boltjában minden nap megvizsgálta, ezerszer és ezerszer megbámulta gyönyörű selymét, finom aranyfonalainak csavargását, tömött hímzését, puha csipkéinek fantasztikus miniatűr rajzait, gyöngyeinek,

gyémánszemeinek misztikus ragyogását. És ha valaki szentségtelen kézzel hozzányúlt volna, ijedten ugrott a drága kincshez:

- Bocsánat, ez nem eladó.

Szerette volna elrejteni a közönséges halandók szeme elől, de beteg volt, ha az oltárra pillantva nem látta az inget. Az volt lelkének tápláló energiaforrása, az ing habos redőibe sírta minden ki nem elégített vágyát, s fejét a Madonna köntösére hajtva, az oltár lépcsőjén töltötte éjszakáit, az utolsó hónapokban már lázasan és rettentő álmokkal viaskodva.

Ezentúl igazán és őszintén nem érdekelt senki és semmi. Sem a művészi emlékek, sem a régiségek, sem az asszonyok. Mindenből volt már elég - gondolta -, és folyton a vinci templom félhomálya és a lépcsőről lelépő Madonna után sóvárgott. Vallásos lett, és csendesen imádkozott vagy ábrándozva üldögélt boltjában, és bámulta az oltárra akasztott inget.

Nem érdekelt, ha ajtaja előtt megáll egy puhán gördülő, ringó rugókon himbálódzó főúri hintó, és annak magas lépcsőjéről nyestprémes bunda alól kinyúlik egy hosszú, karcsú, középen szelíden vastagodó selyemharisnyás lábszár, s jó puha bőrből szabott magas sarkú cipő, amely még kisebbnek tűnteti fel a fiatal hölgy kissé kifelé és erősen lefelé feszített lábait.

Most hiába simogatta homlokára lógó ritka, puha haját a német színház legszebb művésznője. Literáty nem tudott másban gyönyörűséget találni, mint a fátyolból komponált ing titokzatos redőiben, amelybe beleképzelte a büszke, bájos, mosolygós asszonyt, akin Pallasz Athéné szépsége, Mária mennyei misztikuma és Phrüne fullasztó érzékisége egy nagyon komplikált és emberfölötti harmóniába olvadt.

Még sohasem érzett ehhez fogható nagy szerelmet.

Egy este - a barátok templomából áthallatszott a harangszó a Dunán - Virgilnek, az óbudai kőfaragómesternek leánya, Katarina állított be Literáty boltjába.

- Azt hallottam, hogy szép lombardiai hímezései vannak az úrnak.

Literáty a homályos fulke mélyéről ellenséges pillantással mérte végig a leányt.

- Én is tudok hímezni... A régi monte-albanói csipkeverést is értem.

A leány hangja tömör, erős és mély volt, mint egy orgona zengése. Literáty rávilágított a lámpásával.

- Szentséges isten, a vinci Madonna!

Pillanatig sem kételkedett abban, hogy a Madonna megsajnálta őt, és felkereste budai magányában. Sírni tudott volna meghatottságában és bánatában, amely mégis oly édes és diadalmas volt, mint mikor valaki, egy drága és fenséges nő, akire alig mertünk rápillantani, egyszerre csak karjainkba omlik. Boldog eksztázisban többször felkiáltott:

- A Madonna, a vinci Madonna!

A leány, Katarina, szép, tiszta lombardiai típus volt, akit méltán lehetett volna beállítani klasszikus szobrok modelljének. Simára hátrafésült haja, kissé széles és domború homloka, naivul néző nagy mandulaszeme, kicsiny, mosolygós szája bizonyára a nagy Leonardo anyjának, Katarinának idejéből való, tiszta, keveretlen faj jellegét mutatta.

Literáty kimeredt szemmel, félősen és szerelmesen nézte a leányt, aki mosolyogva tekingetett széjjel, és megpillantotta a Madonna ingét.

- Lombardiai csipke! - kiáltott örömeiben. - Én is tudok ilyent.

A régiségbúvár megbúvólva nézte Katarinát. Szinte elérékenyedett annak tizenhét éves erős, szilaj és rugalmas törzse, fürgé lábai, mindig himbálódzó pompás csípői és angyali módon ártatlan arca láttára.

- Katarina vagyok, Óbudáról, és hímezni tudok. Munkát keresek - szólt a lányka, s Literáty úgy érezte, hogy régi óráinak belsejéből sohasem hallott ennél szebb zenét. Megfogta a leány kezét, és szerelmet vallott neki. Pénzt, selymet, gyöngyöt, aranyat ígért. Hízelt, könyörgött, fenyegetett, sírt, és leborulva kérte:

- Vetközz le, és vedd magadra a Madonna ingét. Egy ujjal sem nyúlok hozzád, csak modellnek állj naponta fél órát. Ugyebár tudod, hogy mi az a modell? Ti olasz lányok nem találjátok ezt megbecstelenítőnek. Csak modellt állj, s adok neked százezres hozományt és mindent, amit akarsz.

Katarina megrémült, és kiszaladt a boltból.

Azt hitte, hogy a régiségkereskedő megőrült.

Literáty pedig mozdulatlanul, sápadtan, zavaros szemmel bámult a leány után, s megmerevedve az ígézettől, székéből nem tudott felemelkedni. Baljóslatú csend és bánatos sötétség telepedett a bolthajtásos öreg falak közé.

Literáty sírt. Szégyellte magát.

Egyszerre régi hangszerek - lyra da gamba, archiviólák és organistrumok - hangja szólalt meg a sarokban láthatatlan ujjak érintése alatt. És e jelre a régiségek és ritkaságok egész múzeuma megmozdult. Lelket kapott a sok szobor, a képekből kiléptek az alakok, s a porcelán figurák kecses táncot lejtettek hárfák és citerák pengésére. A bolt falai széjjeltolódtak, mint egy színpad vászondíszletei. A kis műkereskedés megnyúlt, kiszélesedett, nagy csarnok dimenzióit vette föl, s benne sűrű tömegben hullámozott a bronzok, ezüstök, elefántcsontok és márványok megelevenedett népe. Faunok és szirének vad táncot jártak, Aszpaszia, Thais, Phrüné kéjesen nyújtóztatták klasszikus testüket. A kódexből halk zsolozsma hangjainál - bársony-, bőr- és emailsírkükből kilépő kísértetek - másoló barátok, miseruhát hímző apácák szálltak ki, a miniatűr portrék rózsásan, hajporosan, illatosan léptek ki aranyazsúros keretükből, régi szerelmesek sóhajtása, megtévedt asszonyok zokogása lándzsás, muskétás vitézek harci dalával olvadt össze. A bronzveretes, intarziás szaténfák titkos fiókjaiból hűtlen komornáknak, irigy udvarhölgyeknek, léha poétáknak és memoáíróknak levelei hulltak ki, telve kifecsegett titkokkal, gyónásokkal és bűnbánattal. A templomi keresztek láthatatlan kéz meglóbálta, a monstranciák felemelkedtek, mintha térdre hullott népnek akarnák magukat megmutatni. Közben apró ministránsgyerekek csengettyűje szólt, orgona bűgött, csatakürtök recsegő hangja, puzonok éles harsogása szárnyalt a boltívek alatt... egy zugban lenge ruhás, törékeny testű kis nők összefogózva táncoltak, s a végén kimerülve egy vasvértes, sisakrostélyos vitéz karjaiba hulltak. Két bronzvitéz, akik évtized óta pókhálósan, mozdulatlanul, patinásan álltak egymással szemben egy törött vitrin tetején, most megsuhintották kardjukat, és élethalálharcot vívtak a vinci Madonnáért.

Mindez egy nagyszerű szimfónia hangszerelésében hallatszott, a kereszteslovagok kardja csattogott, a sekrestyés erősen lóbálta tömjénfüstölőjét, bíbornokok ruháinak selyme suhogott, hercegnők kacagtak, ezüst- és aranyedények csengtek-bongtak, csörömpöltek, és ebben a zengő, bűgő, orgonáló szimfóniában Literáty egyszerre csak rémült arccal fordult egy mind tisztábban, hódítóbban és fenyegetőbben kialakuló jelenés felé. Arcából minden vér kifutott, ajka reszketni kezdett, és fogvacogva susogta:

- A vinci Madonna!

Levegőben lebegve, ködből való lépcsőről lépkedett alá a Madonna, akinek egykor szép, piros arcáról eltűnt a vér és a mosoly, és bánatos szája szélén mintha sírás rángatóznék.

- A ruhámért jöttem - szólt lágyan, szemrehányóan és szégyenlősen az égi szűz.

- A ruhámért jöttem - ismételte a hófehér, félénk és szemérmes asszony, mint aki megérti a férfi szenvedélyét, megbocsátja az ellene elkövetett bűnt, de szigorú, merev, tiszta és szent, és visszaköveteli, ami az övé.

...És a Madonna gyengéden, de ellenállhatatlan erővel félretolta Literáty karját. Kezébe vette az inget, magára öltötte, és eltűnt.

A hárfák újból megcsendültek, az archiviola húrjai diadalmas himnuszban törtek ki, a bronz bajvívók leeresztették karjukat, az egész pogány kompánia szétmállott, megsemmisült. Szaporán rázták csengettyűiket a ministráns gyerekek, az etruszk lámpából apró kis örömlángok lobbantak ki... a tömjénfüst kékes, opálos felhőbe burkolta a boltot, amelynek ajtaját valaki erősen becsapta, ahogy szelesen belépett. Katarina volt, az óbudai szobrász leánya, aki meggondolta a dolgot.

- Hibátlan testtel modellt állni nem szégyen - mondták neki tapasztalt óbudai olasz asszonyok.

Literáty Nemes Sámuelnek azonban nem volt szüksége modellre. Ott feküdt a földön, s az ajkán szivárgott a vér.

A fanfár

Gayer János alacsony, zömök emberke volt, vöröses haja csapzott fürtökben lógott szüntelenül izzadó homlokára, s kicsiny kecskeszakállát villogó fehér fogaival örökösen rágcsálta. Vasárnap reggel, misére menet, szépen kiöltözködött, magas gallérját fekete selyemkendővel duplán körülsavarta, és sárga mellényében, sötétzöld császárkabátjában, pepitakockás bő nadrágjában s maslis félcipőjében oly komolyan és tekintélyesen lépegetett, mint egy városi tanácsos. Bolyhos, terebélyes szélű, csillogó cilindere tiszteletet és jámbor csodálkozást keltett a Gyöngytyúk utcában, s az emberek, akik vele együtt, kilenckor reggel, kivétel nélkül mind a Barátok templomába siettek, halkan és gyengéden köszöntötték őt:

- Jó reggelt, Herr Gayer!

Gayer példás életű férfiú volt, és sokszor lehetett látni a Kemmitzer-kávéházban egy kis sarokasztalnál, ahol Ridley-Kohne hangversenymester, Reinel Albin klarinétos, Kőszeghy Károly színész, Gönczy Samu és Novak György író urak társaságában átnézte a lapokat, megivott két-három feketekávé, és csendesen eldominózott délután kettőtől ötig. Aztán ment a dolgára, s komoly kötelességtudással kereste kenyerét a maga, felesége és két gyermeke számára.

Gayer János lelke halk, egykedvű, megelégedett és igénytelen volt, mint egy gyermeké. Kövér kis ujjai, rövid lába, ábrándos, derült és szaporán pislogó kék szeme is hasonlatossá tette a gyermekekhez, akik a Gyöngytyúk utcában bizalmasan körülvették őt, bő pantallóban tipegő, megszakállasodott, öregedő cimborájukat.

Nyájas családi érzések telepedtek Gayer úr lelkébe ezelőtt tizennégy esztendővel, amikor Härtel Ottó könyvkereskedő és zeneműkiadó leányát oltárhoz vezette, s azóta, mint meleg pihékkel kipárnázott kis fészekben, boldogan pihentek férfiúi szenvedélyei feleségének lágy és szemérmes szerelmében... Nem zavarta őt meg a színház érzéki légköre, a vendég dívák szédítő varázsa, az esti diadalok tomboló eksztázisa sem, amelyben, körülötte, szinte tébolyodott dühvel tombolt a pesti publikum. Nem vette észre a táncosnők karcsú bokáját, a fel és alá hullámzó asszonyi kebel szépsége sem csiklandozta a fantáziáját, neki hiába csattogott Rabatinszky Mária, Hollósy Kornélia, Lesniewska kisasszony vagy akár Lagrange asszony édes koloratúrája. Gayer úr közömbös, hideg és pontos ember volt, mint valami jó hivatalnok vagy okos kereskedő, pedig első trombitása volt az Erkel Ferenc igazgatása alatt álló pesti magyar színháznak, és a zenekarban Ridley-Kohne, Huber Károly, Kirchlehner Ferenc és Nikolits Sándor azt mondták róla, hogy derekasan érti a mesterségét.

Ilyen ember volt Gayer János, és ha a nyári szünet alatt elmehetett Balatonfüredre nyaralni, egy kupa bor mellett gyakran emlegette, hogy nemsokára visszavonul a színháztól, vesz egy kis gazdaságot a Dunántúlon, és cséplőgépekkel tesz kísérletet, aminőket Felső-Ausztriában látott. Egyik fiát papnak szánta, a másikat gyógyszerésznek, ha az Isten egészséget és tehetséget ad hozzá...

Csendesen teltek a napok, s a hatvanas évek elején elhatározta Gayer, hogy még öt évig dolgozik a zenekarban, s aztán egy kis bérlettel kezdi meg régi álmai megvalósítását. Addig azonban néhány nagyobb szabású vendégszereplésen kellett átesnie a trombitásnak, aki némi bosszankodással hallotta, hogy az idén, 1863-ban a nyári szünet ugyancsak későn kezdődik, mert Wagner úr, a Bécs mellett lakó penzingi remete, a nagy komponista, a sokat magasztalt és gúnyolt zenereformátor június elején hangversenyezni jön Pestre.

- Az embert megöli ez a Radnótfáy - panaszkodott Gayer az intendánsra, és sóvárogva gondolt a balatonfüredi nyaralóra, amelyben fiatal kacsát szeretne vacsorázni feleségével és gyermekeivel.

Halkan zúgolódva, de lelkiismeretesen járt a próbákra, amelyeken a *Tannhäuser*, *Lohengrin*, *Tristan és Isolda* néhány részletét tanulgatták. Mindenki idegesen várta július 23-át, amikor a száz zenészből álló orkeszter, Stéger, a nagy tenorista és Wagner, a titokzatos, a félelmetes, a csodálatos költő megjelenik a pódiumon. Csak Gayer unta magát e lázas készülődés közepe, amely több ízben megzavarta délutáni dominózása, újságolvasása és feketézése komoly és ütemes rendjét.

Az első próbát, amelyen Wagner úr is jelen volt, a Nemzeti Színház első emeleti termében tartották. Néhány atlaszcipős, csipkeruhás és selyemharisnyás Wagner-imádó, álmodozó szemű, suttogva beszélő illatos dáma állott sorfalat a belépő mesternek, aki úgy nézett erre a puha, bánatos és egzaltált lelkű testőrségre, mint a bajadérokra. Gayer csodálkozva látta az asszonyi szépség, az előkelő és finoman elromlott kedély, az érzéki vívódásban fuldokló zárkózottság e sápadt virágait, akik sehogy sem hasonlítottak a színpadok levetkezett testű és mezítelen lelkű hetéráihoz, de a maguk állig begombolt, selyembe burkolt félénkségével és tartózkodást parancsoló göggyével ezerszer bujábbaknak, kínálkozóbbaknak és mezítelenebbeknek tündek fel, mint a balettszerelem rövid szoknyás kis papnői. És ámulva látta, hogy Wagner velük szemben fáradt, leereszkedő és unott, s az előkelő dámák félénkek és zavartak, mint a bajadérok.

Mikor belépett a művész, Gayer János, a serény és lelkes mesterember tisztességtudásával, F-trombitán C-dúrban háromszoros fanfárt fújta. A hangok magasztosan és elemi erővel zengtek a költő felé, szárnyaltak, mint ahogy a budai hegyek felett végigsuhan az odatévedt sasmadár. Viharosan, lelkendezve és győzedelmesen harsant a hang Gayer erős, zömök, domború mellének kilélegzésére, és Wagner meglepődve felkapta fejét, mint a hirtelen kicsattanó égzengésre. A felülmúlhatatlan nagy és büszke mester odarohant a csapzott hajú, kipirult arcú és szelíd nézésű művészhez, és megragadta a kezét:

- Köszönöm... nagyszerű volt... csodálatos volt... - kiáltott, és megölelte a kis trombitást Richard Wagner, aki az ajtóban félénken gubbasztó, szerelemtől és entuziazmustól sápadt, ragyogó paradicsommadarakat észre sem vette. Aztán elkérte a trombitás kottáját, és beleírta:

- A legcsodálatosabb trombitásnak, akit valaha életemben hallottam...

Ez történt Gayer Jánossal 1863. július 23-án Pesten, a Nemzeti Színház első emeleti próbatermében.

Gayer János úgy érezte, mintha megnyílt volna előtte a föld, és ő édes szédülettel ismeretlen mélységekbe zuhanna. És zuhantában valami megszakadt szívében. Elszakadt egy húr, amely őt eddigi élete szép és banális rendjéhez hozzáfűzte. Ránézett a sarokban sápadozó hölgyekre, és észrevette, hogy a szemükben egy soha nem sejtett, titokzatos másvilág fénye ragyog feléje.

- Művész vagyok - érezte Gayer János, és szeretett volna ujjongani a testén és lelkén végigömlő isteni büszkeség kéjében.

- Nagy művész, csodálatos muzsikusként vagyok, akihez hasonlót még Wagner sem hallott sohasem. Nagyszerű és boldog ember vagyok, és méltó arra, hogy azok az asszonyok a sarokban, vagy egyéb, a drezdai, lipcsei, brüsszeli vagy párizsi koncerttermekben pompázó zenenimfák kinyújtsák értem ragyogó, fehér, meztelen karjukat... Nem vagyok a Gyöngyösi utca szegény, vasárnap templomba járó, gyermekekkel pajtáskodó, falusi nyaralásról és új rendszerű

cséplőgépekről álmodozó nyárspolgára... hohó, barátom, emeld fel a fejedet, és nézz bele a napba... bele, bele a nagyság, a dicsőség, a gazdagság, a halhatatlanság aranyos napjába!

Ezt suttogta a fülébe egy suttogó, zümmögő, aranyosan ragyogó gyönyörű kis szörnyeteg, és Gayer János úgy fújta a trombitát, hogy Ridley-Kohne elsőhegedűsnek, Reinel Albin klarinétosnak, Erkel Sándornak és Rabatinszky Máriának szíve reszketett a gyönyörűségtől.

A trombitás dicsőségben és elragadtatásban fuldokolva ért haza lakására. Nyakába omlott feleségének és két gyermekének, és csaknem agyoncsókolta őket könnyes ellágyulásában. És aznap éjjel a Gyöngytyúk utca 3. szám alatt négy izgatott és csapkodó lelkű ember nem tudott aludni a boldogságtól.

A Wagner-ünnepélyek nagyszerűek voltak. Coronini gróf estélyt adott a költő tiszteletére, és a császárfürdői bálon, Wagner környezetében, bársonyhajtókás frakkban, gyönyörűen felsütött hajjal, hófehér kesztyűben ott tipegett a kis trombitás, és boldogan fogadta az emberek irigykedését és bámulatát. Egyelőre természetesnek találta, hogy a mágnásasszonyok Wagner hódító egyéniségével voltak tele, és őt alig vették észre a hullámozó tömegben. De égő szemmel bámulták és tisztelettel üdvözölték őt a Nemzeti Színház és a német Stadttheater tagjai, s melegen szorongatták kezét szép és fiatal hölgyek, akiknek hófehér válla most először tűnt fel kíváncsnak és simogatásra csábítónak Gayer János szemében.

A muzsikus boldogan és büszkén fürdött a bókokban, s kissé többet ivott a Wagner tiszteletére bontott pezsgőkből, mint amennyit egy tiszta és mértékletes életű polgárnak illik. Reggel felé, amikor az erős borok, a kaotikus zaj, a vígan röpködő táncosnők erős illata, a ragyogó környezet bódító hangulata elernyesztette és érzékennyé tette az idegeit, fáradtan és tűnődve roskadt egy székbe.

- Hej, ha én ezt előbb tudtam volna! - gondolta izgatottan és szomorúan.

Eszébe jutott sivár és unalmas ifjúsága, a zenekari élet sok kicsinyes és együgyű gondja, a mindennapi korrepetálás és próba robotja, a kisvárosi élet üres és ernyesztő unalma, és sóvárogva gondolt a nagy, szabad, világjáró művészek szenzációs életörömeire.

- Istenem, ha én ezekből az ostoba és gyáva hétköznapiokból kiszakíthatnám magamat! Ha felhasználnám - talán még nem késő? - azt a rendkívüli erőt, amellyel rendelkezem, ha volna bátorságom nekilódulni a világnak... Párizs, London, Amerika... ha egyszer kezembe vehetném a saját sorsomat... ah, egy kis önzést, egy kis művészi lelkiismeretlenséget tudnék kicsiholni az én családi kötelekben vergődő, szegény, félénk, puha lelkemből!...

Körülötte frissítőket és virágokat árultak rövid szoknyás, fehér harisnyás, fehér cipős budai cukrászlányok, és egy fekete szemű, szép arcú és buja mozdulatú táncosnő - balettleány a Stadttheaterben -, aki kalandot keresett a nyüzsgő tömegben, kacérul mosolygott a trombitás-
ra. Gayer megragadta a leányt, magához szorította, és kivonszolta a sötét folyosóra. Ott megsúgta neki, hogy éppen őt várta, hogy már régóta vágyik rá, hogy kimondhatatlanul szereti, és szinte hörögve könyörgött, hogy menjen el vele csónakázni. A leány kacagott, de engedte, hogy Gayer magához ölelje, és percekig szívja erős, piros, egészséges, csókolózó száját.

Az egyik sarokban a *Lohengrin*-ből játszottak, a másikon Rózsavölgyi csárdását húzta a cigány. Egy hirtelen csendessé vált, forró, tombolásra kész és örült eksztázissal fenyegető pillanatban kihallatszott a szomszéd teremből a mester pohárköszöntőjének utolsó felkiáltása:

- Es lebe die göttliche Tonkunst!

- Éljen az egyetlen, és mindenható és isteni művészet! - kiáltotta magánkívül a trombitás, és otthagya a leányt, ahol az emberek vad ölelkezésben járták a táncot, nagy és fényes világosságú nyilvánossággal palástolva el azt a titkos bizalmaskodást, amiben a végre-valahára egymásra talált, vagy a szent és hatalmas véletlen által egymásba sodort, szemérem és gyávaság alól felszabadult párok kéjelegtek.

- Es lebe die göttliche Tonkunst! - rebegette künn a Duna-parton a trombitás, és szinte futva rohant haza, mert félt, hogy lelke túlfeszült áradásában idegrohamot kap, és bele kell magát vetnie a lomhán, közönyösen, hidegen folydogáló vízbe.

És Gayer János izzadságtól, fáradtságtól és lelki háborgástól ájultan roskadt felesége és két gyermeke ágya elé, és némán reszkető szája hozzájuk imádkozott, hogy segítsék meg őt a szirének énekeivel, a valkűrök vad, buja, ellenállhatatlan csábításaival szemben.

A következő hetek a nagy kijózanodás, a testi-lelki csömör, a bánat és a jóra való fogadkozás napjai voltak. De amikor eljött a szünidő, s a család csomagolni kezdett a balatonfüredi nyaralásra, Gayer kijelentette:

- Az idén magatok mentek nyaralni. Én kissé szétnézek Bécsben vagy Németországban, szerződést keresni.

Felesége meghökkent, és szorongva kérte, hogy ne bontsa meg tizennégy esztendő kellemes, megszokott rendjét. Gayer hajthatatlan maradt:

- Az embernek kötelességei vannak önmaga iránt. Nem áldozhatjuk fel jövőnket a polgári kényelem és henyélés együgyű örömeinek... Amit teszek, ne feledd el, Anny, azt nemcsak magamért, hanem értetek is teszem.

Az asszony sírva fakadt, és kis lelke borzadva gondolt az ismeretlen veszélyekre, amelyek a családot fenyegetik. Gayer azonban fölemelte ujját, és a magasba mutatott:

- Lelkem, Anny, te megfeledkezel arról, hogy én művész vagyok.

- Művész! - suttogetta utána öntudatlanul Gayerné, a könyvkereskedő lánya, és bánatosan lehajtotta a fejét. Ezt a szót használják a színháznál az erkölcstelen énekesnők és a léha s hűtlen férjek.

Az asszony reszkető lélekkel, félénken, szepegve ment el Balatonfüredre, Gayer János pedig Bécsbe utazott, és próbára jelentkezett az udvari színháznál. A C-dúr fanfárt fújta el az F-trombitán, s a hatás szinte félelmetes és példátlanul lenyűgöző volt. Óriási fizetéssel szerződtek. Ősszel belépett a zenekarba, és családját is Bécsbe vitette. Ott éltek egy esztendeig. Gayert szinte szétépték a színházak, a hangversenyrendező irodák, a filharmonikusok társaság, és egy alkalommal, amikor a Burg kapujában magát a császárt üdvözlölte a bécsi zeneszövetség élén a soha nem hallott, utánozhatatlan, túlvilági erejű fanfárral, egy egzaltált lelkű udvarhölgy találkára hívta meg őt a Práterbe.

Gayer két hónapig sütkérezett az udvarhölgy kegyeiben, akkor elhívták őt Münchenbe a *Lohengrin* bemutatójára. Münchenben a fiatal művészbarát király rendjellel tüntette ki Gayert, Richard Wagner barátjának szólította őt, fényképet adott neki, és bemutatta előkelő kíséretének, a zene és színpad tündéreinek, a páholyok sápadt és buja nézésű szfinxeinek, a sötét szempillájú, keskeny ajkú és hófehér arcú mágnessasszonyoknak, akik ott álltak a pesti színház első emeleti próbatermében, és észre sem vették őt, mielőtt a háromszoros fanfár felharsant.

A *Neue Berliner Musikalische Zeitung* cikket írt róla, arcképét fametszetben hozta a lipcsei színházi újság, és Gayer egy ragyogó téli estén a *Tannhäuser* előadása után megszökött feleségétől, Annytól, Härtel Ottó pesti könyvtáros leányától.

Az asszony nem is csodálkozott. Csendesen összecsomagolt, és visszament Pestre, ahol két fia már két esztendő óta apátlan-anyátlan kallódott nagypajuk háztartásában. Azon sem csodálkozott, hogy a fiúk nem jártak iskolába, éjjel kiszöktek a házból, rossz hírű kocsmákban udvaroltak züllött táncosnőknek, facér színészekkel kártyáztak, és reggel felé, részegen, apjukkal dicsekedtek.

Gayer János szabad volt, és egy illatos, selymes, fehér mellű asszonnyal, a gazdag és kalandos Errard Jennyvel kóborolt London utcáin. Errard Jenny egész életét művészek és költők között töltötte, és barátját egy ragyogó és romlott, de szédítően és szenzációsan szép környezet közepébe állította be. Lóversenyszezon után aztán egy-egy hangversenyre elszerződött Gayer valamelyik színházhoz. A Händel-ünnepeken tenger pénzzel fizettek. A Drurylane-ben kezébe adták a karmesteri pálcát, és ő vezette Beethoven *Fidelió*-jának betanítását.

Gayer úgy érezte, hogy mindent elért, amiről valaha a császárfürdői bálon álmodozott, amikor egy fiatal énekes, akinek harmincesztendős sugár és izmos termete London összes zenekedvelő hölgyeit elbájolta, elrabolta tőle Errard Jenny szívét.

A trombitás meggyűlölte Londont, és Párizsba vándorolt. Most vette észre, hogy nagyszabású és ragyogó barátnője mennyire betöltötte az ő tágra nyílt, szomjas lelkét. Betegnek és életuntak képzelte magát, és talán ez volt az oka, hogy Párizsban nem ért el olyan sikereket, mint egyebütt. A Conservatoire zenekarában majdnem egészen elveszett. A szenzitív és romantikus francia-olasz zenében nem is érvényesült annyira ércesen szárnyaló kürtje, mint a heroikus és titáni Wagner-muzsikában. Ekkor kezdte fájlalni, hogy hangszere nem arra való, amivel nagy egyéni sikereket lehetne elérni. Az Errard-szalon intim és puha akusztikájában majdnem semmi keresnivalója sem volt. A francia karmesterek hidegen és kicsinylően kezelték, sőt bizonyos helyről egyenesen inzultusok érték mint Richard Wagner barátját. Milyen más volna, ha az ő technikai virtuozitása zongorán vagy hegedűn érvényesülhetne! Rubinstein, Leschetitzky, Döhler lehetne, Sarasate vagy Joachim dicsősége volna az övé, ha véletlenül nem ezen a szerencsétlen rézkürtön fejlődött volna ki a zsenialitása!

Ez a gondolat mind jobban keserítette. Tudta, hogy aki a zenekari titkok mélyében járatos, még mindig nagy művésznek tartja őt, de amióta nem él Wagner környezetében, és nem kíséri egy gazdag és ragyogó asszony szőke feje, azóta olyan zenekari tagnak tekintik, mint a többit, akit jól megfizetnek, és ezzel el is intéznek.

Gayer egyik színháztól a másikba, egyik koncertterem elől a másikhoz menekült. Keresett valami rendkívüli alkalmat, egyet, amely a Wagnerrel való megismerkedéshez volna hasonló, hogy újra magára vonja a felfedeztetés, a bámulat, az elragadtatás édes, kéjes, részeg szenzációját.

Párizsban egy dalsarnok bizarr temperamentumú excentrique-jébe botlott. A kicsi, zömök és erősen kopaszodó trombitás csak roppant pénzáldozattal férközhetett az énekesnő közelébe, aki fekete szemével, barna bőrével, karcsú és kígyózó testével, esztelen és beteg szeszélyeivel valósággal hipnotizálta Gayert. A muzsikás fuldoklott az örömben, részegségben és szenvedésben. Szakadatlanul dolgozott, hogy pénzelhesse és magához láncolhassa az asszonyt, aki valahonnan a marokkói gyarmatokból légionárius apának és keverék bennszülött anyának volt az ivadéka. Ez az élet teljesen megőrölte és elsorvasztotta a fizikumát, és Gayer másfél esztendő alatt tíz évet öregedett. Ópium és abszint tartották benne az energiát, s erősen asztmásodó, hurutos tüdejéből dehogy tudta volna már, akár csak egyetlenegyszer is, elfújni azt a C-dúr fanfárt, amely egykor Wagnert is elragadtatásba ejtette. Pedig próbák közben, előadások után azt a tragikusan szép hármashangzatot minduntalan megpróbálta, vajon ki tudná-e még csalogatni a trombitából. A Rue de Rome egyik lapos tetejű háza fedelén gyakran látták őt,

amint néhány barátja társaságában szorgalmasan üritgette karcsú poharát, és lelkesedve mesélte nekik a C-dúr fanfárral aratott régi diadalait. Ilyenkor lázasan ígérgette, hogy a csodálatos trombitafrázist - várjanak egy cseppet - mindjárt beleharsogja a párizsi éjszakába, és - Isten a tanúja - a Boulevard des Italiens legvégéről is riadtan tekintenek majd az égre az éj kóbor hajótöröttjei, s a Montmartre ablakai kinyílnak a mennyei harsonára. Tüdeje csaknem szétpattant, agyára tolult a vér, pupillái ijesztően kitágultak ilyenkor, de az elkeseredett és eszeveszett erőlködésnek alig volt más eredménye, mint a régi nagyszerű bravúrnak valami gyenge és csúfolódó paródiája. Gayer ököllel verte a tüdejét, s könnyei úgy potyogtak, mint a gyermeké, aki sötétben ismeretlen veszedelmek félelmében édesapja után kiáltoz.

Barátai megszánták vagy kikacagták, s Gayer, mikor magára maradt, borzongva és félősen behunyta a szemét, mintha ezzel el tudna felejteni mindent, ami vele néhány esztendő alatt történt. Behunyta szemét, hogy visszaálmodja magát a Gyöngytyúk utcába, Härtel Ottó könyvárus leánya mellé, mollfüggönyös, szűnyoghálós, fehérre meszelt kis szobájába, ahová a másik fülkéből áthallatszik a gyerekek egyenletes ütemű, csendes, boldog pihegése. Mily jó lett volna most a Kemmitzer-kávéházban Ridley-Kohne, Reinél Albin és Gönczy Samu urak társaságában újságot olvasni és pipázgatni, mialatt a szomszédban német katonatisztek biliárdoznak, és a városatyák a magyar színház repertoárját ócsárolják. Most Szentendrén vagy Nagykátán kis pusztája volna, s a rekkenő meleg elől elbújva, függönyös filagóriában fogadná a parasztokat, akik egymás után és egymásra licitálva kérik az újfajta cséplőgépet... Ó Anny, drága, egyszerű, sovány és lesimított hajú kis Härtel Anny, aki két szép gyermekkel ajándékozta meg, bizonyára még mindig szemérmes vagy és hófehér, mint egy bárány, mint egy jó, édes és tiszta kis feleség, a hosszú vászoningedben és sok fodros hálóköntösödben, hacsak egyetlenegyszer megcsókolhatnám gömbölyű, piruló, párnás kis nyakadat, ott, ahol kebled lágyan eső vonala elkezdődik... te bizonyára még mindig szép és gyengéd és üde vagy, és én megroskadtam, kiszáradtam, megöregedtem, és rongy, beteg, förtelmes szenvedélyű, vén kéjenc lettem.

Gayer János kisírta magát, és ment, hogy a Múzeum utca környékén, valahol egy barlangban felkeresse a démont, aki elaltatja a lelkiösmeretét. A démont azonban nem találta, s csakhamar nem találta a másodikat sem, és keservesen összetrombitált pénzén mindig új és új szerelmekre kellett alkudoznia.

Lassankint mindenről lemondott. Ragyogás, dicsőség, hír, gazdagság gondolata - mint hűtlen, gőgös szerető - egymás után a múlt ködös emlékei, régi, kusza vágyak, sutba dobott illúziók limlomja közé került. Gayer mindennap elgondolta, hogy most, most, talán még nem volna késő visszafordulni, itt hagyni mindent, Pestre sietni, a Barátok templomában meggyónni, és könnyekben és jószándékban megfürödve odaborulni Anny áldott, sovány kis térdéhez.

- Holnap! - fogadta Gayer elérzékenyülve. - Holnap! - mondogatta hangosan, és kopasz homlokát, amelyről vöröses haját lassan lemarta a gond, a gyönyör, a szenvedés, az idő, örvendezve és megnyugodva törülgette.

- De csak úgy megyek, ha...

Nagyot villant a szeme, és erőset kurjantott.

- Igen... a C-dúr fanfárral fogok beállítani. Igen, igen, meg kell mutatnom, hogy a régi virtuóz Gayer János vagyok.

A trombitás elővette hangszerét, azzal a diadalmas hittel és meggyőződéssel, hogy a fanfárt most e nagyszerű lelki megrendülésében újra meg tudja szólaltatni. Fohászkodott egyet, szemét az égre emelte, megrázta és magasra tartotta a hangszert, és egész égő, viharzó, szárnyaló lelkét összegyűjtve, belefújta. A kürt felharsant, és - istenem, mintha az ég megnyílt

volna és tüzes szekerek robognának a felhők között, és a szekereken angyalok fújnák a világebresztő riadót - a fánfár harsogva, zengve, allelujázva ömlött a trombita szájából.

Gayer mennyei örömet érzett a lelkében.

- Ez egy!... - kiáltotta. - Még egyet!

- Ez kettő - fuldoklott a trombitás. - No most a harmadik.

Gayer arca ködbe borult, ahogy belefújt a trombitába. Egyszerre elvesztette szeme elől a világot, mellében valami édes, meleg láz szétömlését érezte, keze elejtette a trombitát és orrán-száján kibuggyant a vére.

Öt percig hörgött, vonaglott, aztán elfehéredett, elterült, és lassan kinyújtózkodott a padlón.

Theodora

A St. Lazare-fogháznak előkelő, szép, feltűnést keltő látogatója volt. Portás, gondnok, ügyészek, orvosok, ápolónők, börtönőrök és ügyvédek, akik véletlenül ott tartózkodtak, mind összeszaladtak a csodálatára. A hölgynek magától az igazságügy-minisztertől volt látogatási engedélye: inkognitó érkezett - egzotikus fejedelmi személyeket megillető kíváncsisággal és tisztelettel fogadták -, a folyosókon végigrepült néhány izgatottan elsuttogott szó... hercegnő... India... fenség... ajtók nyíltak ki, tágra nyílt szemek kandikáltak feléje függönyök mögül, különféle csengők szólaltak meg és zizegtek végig a korridorokon, a fogházigazgató zsakettben és a becsületrend szalagjával díszítve sietett az érkező elé, és - annyian hallották, hogy semmi kétség benne - fenségnek címezte a látogatót. Ő pedig csak mosolygott és bólingatott, s vele együtt mosolygott és bólingatott idős és tiszteletre méltó kísérője, társalkodónője - vagy talán udvarhölgye? -, aki alig tudta utolérni úrnőjét, amint az rövid prémkabátban, egyszerűen, szerényen, de hódítóan és szívdobogtatóan suhant végig a fehér oszlopok között. A fenség végigjárta a munkatermeket, cellákat, konyhát, kápolnát és végül, mint egy angyal, szinte lebegve és úszva a levegőben, a lába tán nem is érintette a földet, berepült a kórterembe.

Körülnézett, és feltűnt neki, hogy az egyik ágyban fiatal, ragyogó, fekete szemű, húsos ajkú párizsi nő fekszik az ágyban. Egyenesen feléje tartott.

- Hogy van? - kérdezte tőle idegenszerű kiejtéssel.

A beteg nem felelt. A fenség zavarba jött. Elpirult. A beteg pedig lehunyta a szemét, így is nagyon szép volt, pedig pokoli módon gonosz kis arcát fintorra torzította, és lehunyt szempillája alól kicsordult egy könnycsepp, nem a fájdalom, hanem a dac és a bosszankodás könnye. Valamit mintha mondani akart volna, de meggondolta magát, és inkább gúnyosan mosolygott.

- Szenved? - kérdezte a látogató, és félénken megsimogatta a beteg homlokát.

A kis párizsi nő lebiggyesztette az ajkát, és fejét elfordította. Végtelen megvetés és sértődés sugárzott le sápadt és szenvedő arcocskájáról. Helyette a fogházorvos hadart el valamit.

- Tizenkilenc éves, bűnrészesség, rablás és halált okozó súlyos testi sértés, közveszélyes munkakerülés, orgazdaság, hat hónap óta vizsgálati fogoly, visszaeső bűnös. Tegnap este a fogházban kislánya született.

A fenség intett, hogy elég. Úgy látszik, nagyon jó szíve és finom tapintata megsúgta neki, hogy elviselhetetlen gyötrellem lehet végighallgatni mindezt az egynapos anyának. Mindenki elhallgatott. Az anya mellett felsírt a csecsemő. A többi beteg mind arra fordult, és elragadtatva mosolygott a gyermekágy felé. Az ablakon hirtelen besütött a nap. Sugárára esett az anya fejére. E pillanatban senki sem gondolt az orgazdaságra és halált okozó súlyos testi sértésre. Mindenki az élet dicsőségére gondolt.

- Szabad megnéznem? - kérdezte a hölgy, akit a fogházigazgató fenségnek szólított.

- Nem - intett szemével a fiatal anya.

- Megátalkodott... - akart valamit mondani az ápolónő, de a fenség félbeszakította.

- Igaza van. Utálatos lehetek neki, hogy idetolakodok a gyengédségemmel.

- Eltaláltad, madame - szólalt meg hirtelen a beteg, és a csecsemő után nyúlt. - Utálok az üdvhadsereget és a leányvédelmi elnöknőket. Hagyjanak magamra.

És a kisbabát a keblére vonta.

Ezalatt a kórteremben a főorvos odasúgta az orvoskisasszonynak:

- Nézze, milyen mély tűzű szeme van. És a profilja! A Louvre-ban láttam ilyen egyiptomi istenasszonyokat.

- Hindu? - kérdezte az orvosnő kissé féltékenyen.

- Eredetére, úgy mondják, görög.

- Fejedelmi vér?

- Nem. Csak a lénye fejedelmi. Csodálatos, elragadó, emberfölötti szépség.

Az orvosnő sértődötten biggyesztette fel ajkát.

- Túlságosan kicsiny. Nem lehet több negyvenöt kilónál. Csenevész.

- De tökéletes arányai vannak.

- Ugyan, ugyan! Bizonyos benne?

- Láttam.

Az orvoskisasszony elfordult, és befogta a száját. Majdnem kitört belőle a kacagás.

- Látta? Hogy érti ezt?

- Úgy értem, hogy láttam.

- Megörült? Az aktját?

- Azt. Mindenki látta Párizsban. Három évvel ezelőtt még meztelenül táncolt a Hippodromban. Naponta tízezer ember látta.

- Hát ki ez tulajdonképpen?

- Theodora Basilissa.

- Vagy úgy?

Az orvosnő úgy tett, mintha már nem is érdekelné többé a dolog. Theodora Basilissa. Vagy úgy! Nem érdemes rá szót vesztegetni. Néhányat azért mégis vesztegetett rá.

- Semmi hangja nem volt. Csak kukorékolni és visítani tudott.

- De azt aztán csodálatosan.

- És csak hánnya-vetette magát a porondon. Mint egy részeg matróz.

- De megörjítette vele azt a tízezer embert.

- Magát is?

- Valamennyiünket.

- Jellemző magukra - legyintett az orvosnő, és ellenségesen mérte végig a kollégáját. - Nincs butább állat a férfiúnál.

- Ez igaz - hagyta rá mély meggyőződéssel a főorvos.

- Hát az is igaz, hogy egy indiai rádza elvette feleségül?

- Vagy rádza, vagy valami afféle. Mindenesetre mérhetetlen gazdag és ragyogóan szép. Nézze csak, nem tud elválni attól a kis vadmacskától.

- Ez a lélekrokonság.

- Már egészen meghódította.

A fenség és a fiatal kis anya csakugyan összebarátkoztak. Pedig nem tettek egyebet, csak nézték és nézték és megigézték egymást egyforma mély tűzű, mandulavágású fekete szemükkel. A beteg fészkelődött, a kisbabáját simogatta, lassan megfordult, és végre zavartan ki-nyögte:

- Na?

- Jobban van?

- Mit akarnak velem?

A látogató könyörgő pillantást vetett a kíséretére.

- Kérem, hagyjanak egy kevéssé magunkra.

Aztán leült a betegágy szélére.

- Kérem, ne gyűlöljön! Jó szívvel jöttem.

- Mi tetszik?

- Adja a kezét. Így. Gyönyörű kis babája van.

- Úgy találja?

- Valóságos kis angyal.

- Meghiszem azt.

- Mi lesz a neve?

- Nem tudom.

A látogató arca kigyúlt. Lehajolt a beteghez, és megcsókolta a gonosz és gyönyörű kis arcát.

- Asszonyom - tiltakozott zavartan a fogoly.

- Nővérem, mondja így - suttogta amaz -, szólítson nővérének.

- Ezt már ismerem - szólt cinikusan a beteg.

A látogató majdnem sírva fakadt.

- De én igazán a nővéred vagyok. Te táncosnő vagy? Hol táncoltál? Csak montmartre-i kávéházakban? Én is ott kezdtem. Nem igaz, még ott sem. Pérában kezdtem... Tudod, hol van Péra?... Konstantinápolyban, a csatornán túl, ahol a görögök laktak, de persze jó messze a követségtől, közel a tengerészeti raktárhoz, ahol a laktanyák vannak. De már akkor tudtam, hogy hercegnő leszek.

A beteg szeme felragyogott.

- És az lett?

- Az.

- És honnan tudta?

A hercegnő közelebb hajolt az ágyhoz.

- Mert az akartam lenni. Te is lehetsz még hercegnő.

A beteg lehunyta a szemét.

- Lehetetlen. Engem bezárnak. Tíz-tizenkét év. Biztos, mint a halál. Mire kiszabadulok, öregasszony leszek.

A fenség arca egy pillanatra elborult, de aztán ráesett a tekintete a csecsemőre.

- Hát akkor a kislányod. Akarod, hogy a kislányod hercegnő legyen?

A beteg arca átszellemült.

- Ó, édes istenem!

- Hallgass ide! Minden attól függ, hogy milyen nevet adsz a kislányodnak. Én is azzal csináltam a szerencsét. Hidd el. Esküszöm.

- Lehetséges ez? Nem tréfál, madame? Hogy történt? Mondja el, kérem.

A fenség még közelebb hajolt. Mintha valami drága titkot akarna átadni szegény, nyomorult kis barátnőjének, egyedül csak neki, hogy senki más ne hallja.

- Figyelj ide! Apám görög templom harangozója volt. Anyám mosogatóasszony egy pérai le-
bujban, a laktanyák mellett. A pocsolyában élt szegényke, már meghalt, az Isten nyugosztalja,
és azt mondják, az elméje nem volt egészen rendben. Álomlátó volt, jövőmondó vagy
őrült volt? Sokan őrültnek tartották, s az őrülteket úgy kell tisztelni, mint a szenteket. Én azt
mondom, hogy szent volt. Írni és olvasni nem tudott, mégis ismerte a legendákat, és azt
mondta, hogy több mint másfél ezer esztendőre tud visszaemlékezni. Ezért mondták rá, hogy
őrült. Pedig én később könyvekből ellenőriztem, és meggyőződtem, hogy csakugyan vissza
tud emlékezni anyáira és dédanyáira és azok ősanýaira, vissza, vissza, ezeröttszáz vagy
ezerhatszáz esztendőre, és mindenben igaza volt neki, amit arról az időről mesélt. Elmondta,
hogy első ősanýánk, akire emlékezik, ott született, ahol én, de akkor a várost Bizáncnak
hívták. Ott nőtt fel a Hippodromban, és az apja medveörző volt. Még a nevét is megmondta.
Acaciusnak hívták. Ősanýánk az Embolon-negyedben nőtt fel, katonák és a céda leányok
között, de szép volt, kicsiny termetű, mint egy gyermek, fekete szeme volt, és a szobrászok
szívesen mintázták, olyan arányos volt minden tagja. Tizenhat éves korában fellépett a
Hippodromban, nem tudott sem énekelni, sem táncolni, csak kiállt az arénába, meglóbálta
magát, kacagott, és negyvenezer ember majd meghalt a kacagástól, aztán csendre intette őket,
és olyan némaság feküdt rá a negyvenezer ember lelkére, hogy egy repülő légy szárnya
suhogását is hallani lehetett.

A kórteremben visszafojtották a betegek a lélegzetüket, hogy elkapjanak valamit a látogató
suttogásából. A két fekete szempár egymásba mélyedt. A kis beteg ajka utánarebekte a fenség
szavait. Maga mellé vonta a csecsemőt, olyan csend volt, hogy a szívük dobogását is hallani vélték.

- És tudod, egy nap megjelent a Hippodromban a császár fia, és beleszeretett ősanýánkba.

- Mint egy tündérmese...

- Én is annak véltem akkor, de később megtanultam a könyvekből, hogy Justinianus császár
így szerezte a feleségét. És én feltettem magamban, hogy betűről betűre lemásolom az ő életét.
Anyám is így akarta. A császárné nevét adta nekem a keresztségben. Hidd el, kicsikém,
minden attól függ, hogy milyen nevet hord magán az ember, hogy milyen névvel indul a
világba, mert a névvel kijelölik az ember sorsát is, az ember neve lehet átok vagy áldás, lehet
élet vagy halál, dicsőség vagy gyalázat, mennyország vagy pokol.

- Én pedig mindent a nevemnek köszönhetek. Még az alakomat, a szememet és azt a
képességemet is, hogy meg tudtam ígézni az embereket. Kicsikém, én három esztendővel
ezelőtt még a Hippodromban léptem fel esténként, a Hippodromban, amelyet talán azért

neveztek el így, mert Bizáncban is a Hippodromban lépett fel ősanyám, aki császárnő lett. Sem énekelni nem tudtam, sem táncolni, de biztos voltam benne, hogy azt tehetek az emberekkel, ami nekem tetszik. Csak megmutattam magam, és az emberek tomboltak, csak egyet intettem, és megnémultak, csak fintort csináltam, és tízezer ember hahotája remegtette meg a Hippodrom falait. És jött egy maharadzsa fia, és én elhatároztam, hogy el kell vennie feleségül.

- Igaz ez, madame?

- Igen, mert a nevemmel együtt az emberek felett való hatalmat is örököltam ősanyámtól, aki Justinianus császár felesége lett. Szépség, tudás, művészet, arany, drágakő, bíbor és hermelin mind nem ér semmit, a gyermekeink akármelyiket is hiába öröklik, mindent el lehet veszteni, minden ellenünk támadhat, mindenben elpusztulhatnak...

- Én nem is adhatok a kislányomnak semmit - lihegett a beteg.

- De adhatsz neki nevet, és ezzel boldoggá teheted egész életére.

- Milyen nevet adjak neki? - kérdezte babonás félelemmel az egynapos anya. - Mert az igaz, hogy minden attól függ... Én is, meg az anyám is...

A látogató odahajolt hozzá, egész a füléhez, és csak belehelte ünnepélyesen, mint valami imádságot:

- Fogadd el tőlem a legtöbbet, amit adhatok, fogadd el kislányod számára a nevemet.

A beteg arca elragadtatásban úszott, és összetette két keskeny, fehér kezét.

- Mi a neve, madame?

- Theodora.

A következő pillanatban eszeveszett sikoltás hasított be a kórterem csendjébe. A beteg asszony öklével a látogató arcába sújtott. És üvölteni kezdett, mint egy megvadult utcalány.

- Fúj, gyalázatos, szégyellje magát. Azért jött ide? Takarodjék innen!

A hercegnő rémülten ugrott hátra, az ajtókon berohantak a fogházigazgató, az ápolónők és az orvosok, a beteg szitkozódott, rikoltozott, az öklét rázta és a szája tajtékzott a dühtől. Lefogták, és injekciót adtak a szerencsétlennek. A fenség kétségbeesve siránkozott:

- Mit vétettem én?

A zűrzavar és a rémület minden arcot fehérre festett. Mindenki tanácstalanul nézett maga körül, csak egy öreg ápolónő nem vesztette el a fejét, és szelíden faggatni kezdte a beteget.

- De hát miért vagy olyan izgatott, lelkem?

A beteget, úgy látszik, lecsöndesítette ez a gyengéd, részvevő hang, vagy kimerült a dühöngésben, egyszerre sírva fakadt, és keservesen panaszkodni kezdett.

- Miért engedték hozzám? Rá akart beszélni, hogy a kislányomnak a Theodora nevet adjam. Így akarta elpusztítani.

- Hogyan? Miből gondolod ezt? - kérdezték tőle egyszerre öten.

- A Theodora névvel akarta megátkozni. Hiszen engem is úgy hívnak, meg az anyámnak is az volt a neve. Theodora. Hát nem volt elég kettő?

Az orvosok értelmetlenül bámultak egymásra, a prémbundás fenség, Theodora Basilissa pedig a fogházigazgató karjára támaszkodva, halálsápadtan kitámoltygott a kórteremből.

-&-